· Nae Tudorică ·
· vol. II ·
Martiriu
În duhul adevărului
- Între două dictaturi
- Un război mondial.
1940 – 1954
"Sunt înfrângeri și sunt morți care trezesc un neam la viață, după cum sunt biruințe dintre acelea care-l adorm"
Corneliu Z. Codreanu.
· 1925 ·

Nae
Tudoricã

Mãrturisiri

În duhul adevãrului

Vol. II

Între două dictaturi
6 septembrie 1940
5 iunie 1954

F.E.P. „TIPOGRAFIA CENTRALĂ“
Chişinău — 95

CZU 949.8 "1940.09.6/1954.06.5"
T91

Coperta: CLAUDIU ANDONE

Dat la tipar 20.05.95. Format 84×108/32. Coli de tipar 16,5.
Tiraj 4000 ex. Comanda nr. 395.

Tiparul executat la F.E.P. «Tipografia Centrală».
277068, Chişinău, str. Florilor, 1
Departamentul Edituri, Poligrafie
şi Comerţul cu Cărţi

T 0401000000
M 82—95

© Nae Tudorică

ISBN 5—7790—0138—3

— A inviat Hristos —

Asa va învia şi dreptatea neamului românesc. Dar pentru aceasta se cere ca fii de ai lui să bată drumul pe care a mers Isus: să li se pue pe cap cunună de spini, să urce Golgata în genunchi, cu crucea în spate, şi să se lase răstigniţi.

Legionari fiţi voi copiii acestea
Corneliu Codreanu

15 aprilie 1928

Ion Antonescu

Mihai I

Horia Sima

"Academia Română. Filiala Iaşi.
Centrul de istorie şi civilizaţie Europeană".

PRECUVÎNTARE

Trebuie să consemnez că este o deosebită plăcere pentru mine să vorbesc despre această nouă carte a Domnului Nae Tudorică. Domnia Sa, la foarte scurt timp după ce a publicat, sub egida Editurii "Plumb" din Bacău, cel dintîi volum al *Mărturisirilor,* acum ne oferă continuarea, atît de aşteptată de cititor, desigur, mai întîi pentru a afla care a fost destinul eroului — vreau să zic al memorialistului nostru —, dar şi pentru a pătrunde tainele uneia din cele mai frămîntate perioade ale epocii contemporane din istoria românilor, adică anii 1940-1954, mai precis: guvernarea legionaro-antonesciană, rebeliunea şi eliminarea legionarilor de la putere, guvernarea antonesciană, perioada Războiului din Răsărit, cotitura de la 23 august 1944, premisele şi instaurarea regimului comunist la Bucureşti, din inspiraţie şi sub control strict al Kremlinului, situaţia ţării de după proclamarea "Republicii" din 30 decembrie 1947, evenimente şi fenomene în legătură cu care s-a împletit indestructibil soarta Domnului Nae Tudorică. Domnia Sa a reţinut multe, le-a reţinut *pentru Istorie* şi iată-l acum, cine mai spera?, depunînd ca martor. O face cu macsimă corectitudine şi cu un deosebit talent al descrierii şi al portretizării, al surprinderii elementelor esenţiale dintr-o multitudine de fapte care, la prima vedere, pot apărea — şi unele chiar sînt! — mărunte. Este meritul autorului sau, mai degrabă, sînt calităţile lui, cu care ne-a obişnuit încă din startul *Mărturisirilor.* Apoi, mai este ceva aparte: Domnul Nae Tudorică, convins că, după atîtea decenii trebuie să surprindă *Adevărul şi numai Adevărul,* nu s-a mulţumit cu bagajul de amintiri ori experienţe personale sau ale celor din apropierea-i imediată, ci a voit să surprindă tabloul general; el este, aşadar, un memorialist trecut printr-o vastă literatură memorialistică şi, de ce nu, şi de strictă specialitate în domeniul istoriei. Faptul sporeşte valoarea volumului de faţă, ca şi a celui precedent, dă nu numai credibilitate dar şi soliditate, lucru de care, astăzi mai mult decît oricînd, are atîta nevoie. Nu vom intra în detalii, dar, ca specialist, trebuie să încredinţăm pe cititor că, de azi încolo, el are la dispoziţie o sursă serioasă care dezvăluie evoluţiile profunde din interiorul Mişcării Legionare după moartea lui C.Z. Codreanu, care explica *noua fază* în care, după Părerea Domnului Nae Tudorică şi după părerea noastră, a intrat legionarismul. Autorul surprinde cu finеţe şi, îmi face plăcerea să cred, cu exactitate conflictul dintre Generalul Ion Antonescu şi Horia Sima, consecinţele respectivului conflict. Argumentele aduse de memorialist în sprijinul expunerii sale fac din cartea prezentă una de referinţă orişicînd pentru studioşii istoriei Mişcării Legionare! Este mult, este puţin? Noi credem, cum am subliniat deja, că este foarte important...

Nu pot încheia aceste rînduri fără a-l felicita pe autor, care la vîrsta frumoasă pe care a atins-o, nu şi-a aflat şi nu-şi află liniştea pentru a-şi împlini opera memorialistică. Domnia Sa ne-a precizat că, faţă de drama camarazilor săi, el *trebuie* să vorbească. A fost un jurămînt intim, pe care vedem cum memorialistul îl duce la împlinire. Ce alta putem conchide decît că şi acest volum al *Mărturisirilor* Domnului Nae Tudorică *trebuia să apară!* Este spre bucuria şi spre delectarea cititorului, pe care îl felicităm pentru alegerea făcută şi pentru voinţa de-a stărui asupra acestei CĂRŢI!

Iaşi, 17 august 1994

Dr. Gh. Buzatu

CUVÎNT ÎNAINTE

La 6 septembrie 1940 România ieşea dintr-o dictatură penibilă şi perfidă şi intra pe un drum distinct, cu răscruci de răspundere necunoscute pentru unii, pentru alţii indiferente, pentru mulţi îndoielnice. Nu lipseau nici cei cărora le era teamă, nici cei care, ocult, sabotau sau deveniseră cameleoni.

Cupola sub care sta neamul era : curajul, nădejdea şi credinţa în Dumnezeul cel care nu l-a părăsit niciodată.

În anii de început ai Mişcării, muschetarismul era bun, pentru că era frumos. Plăcea publicului şi lumea ne aplauda şi ne încuraja. „Cu totul alta e situaţia astăzi cînd Mişcarea s-a maturizat politic şi a preluat răspunderi sub controlul conştiinţei naţionale şi opiniei publice", spunea Căpitanul în 1936.

Şi ca să nu mă afund în adîncuri, mai adaug doar un „articol" din legile instituite de „învăţătorul" nostru Nae Ionescu : „Cînd vă apucaţi de o treabă, faceţi ca şi cum v-aţi face testamentul. Ce faceţi are caracter definitiv şi nu poate fi retras şi nici schimbat."

Poporul român urca pe un alt versant al Muntelui suferinţelor şi făcea un pas mare şi hotărîtor către un alt război, împins de tăvălugul unor noi şi uriaşe forţe.

Cumpăna momentului rezida în : consecinţele nefaste determinate de erorile şi urgiile lui Carol al II-lea, de şubrezenia şi sinuozităţile unor „aliaţi", de prezenţa unei inegalabile forţe militare şi de o altă concepţie etică, alt duh de organizare şi alt fond de aşezare a intereselor vitale ale popoarelor, pe de o parte, iar pe de alta, năzuinţele unui neam mereu hărţuit şi totdeauna obligat să plătească cu sînge treapta pe care stă şi căruia nu i-a rămas ca veşnic aliat decît Dumnezeu.

Eram tînăr, chiar foarte tînăr, trecusem prin sinuozităţile vieţii şi luptei.

Pentru mine, era un moment absolut crucial pentru că toate cele „trei garnituri" de guvern pe care le atestase şi ambasadorul Angliei în România, în 1937-1938, pentru o eventuală preluare a

puterii de către Legiune erau aproape în totalitate în mormintele comandate de cel mai cinic şi pervers dictator, Carol al II-lea, şi deschise de acoliţii lui. Mulţi dintre cei rămaşi în viaţă erau obosiţi, hărţuiţi de atrocităţile care duraseră aproape zece ani, nu mai aveau dîrzenie, elan şi spirit de jertfă. Resimţeam efectiv golul absenţelor, consecinţele amputărilor şi slăbirea spiritului creat prin „Şcoala de educaţie" şi, chiar dacă-i subiectivă sau pătimaşă afirmaţia, lipsa Căpitanului ne spulberase certitudinea acţiunilor.

În urmă erau morminte, sus suflete, alături elan şi năzuinţe dar şi surprize şi îndoieli. Îmi înălţau sufletul dar mi se şi strîngea inima amintindu-mi cele din urmă gînduri adresate părinţilor de Ionel Moţa :

„Iubiţii şi prea mult încercaţii mei părinţi

Dumnezeu a vrut să fie aşa.

Durerea e mare, imensă, o ştiu. Şi mă cutremur de îngrijorare la gîndul că aţi avea prea puţină putere să suportaţi.

Dar, iubiţii mei părinţi, căutaţi să vedeţi alături de durerea voastră, toată frumuseţea faptei noastre : se trăgea cu mitraliera în obrazul Lui Hristos!

Se clătina aşezarea creştină a lumii!

Puteam noi să stăm nepăsători?

Nu e o mare binefacere sufletească pentru viaţa viitoare să fi căzut în apărarea Lui Hristos? Astfel, pe lîngă durere, nu se poate să nu simţiţi şi o mare înălţare sufletească. Dumnezeu să vă dea puterea de a purta suferinţa aceasta şi a binelui.

Scumpii mei părinţi, în durerea voastră, gîndiţi-vă la ce au avut alţi părinţi, ca Moscardo, care a ascultat la telefon împuşcarea fiului. Şi totuşi nu a deznădăjduit, ci a luptat şi a trăit pentru a-şi împlini datoria.

Eu aşa am înţeles datoria vieţii mele. Am iubit pe Hristos şi am mers fericit la moarte pentru El! De ce să vă chinuiţi prea mult, căci eu am sufletul mîntuit în împărăţia Lui Dumnezeu?"

Şi pentru că pot fi şi cititori care n-au avut şi primul volum al „Mărturisirilor" mele precizez :

Moţa împreună cu alţi comandanţi legionari s-au înrolat ca soldaţi în luptele din Spania din 1936-1937 unde a murit împreună cu Vasile Marin. Generalul Moscardo a fost comandantul unei şcoli militare de oşteni care a rezistat 40 de zile, încercuit de hoardele comuniste.

— Citîsem în 1936 prezicerea Căpitanului : „Din Şcoala legionară poate să iasă ceva mare, cum n-a mai fost, care să frîngă

în două întreaga noastră istorie şi să pună temeliile începutului unei alte istorii româneşti". Nu uitasem testamentul lui Moţa (aşa cum l-a prezentat Ionel Teodoreanu în baroul de avocaţi din Iaşi, în ianuarie 1937, la moartea acestuia) :

„Mor, Corneliu, cu tot elanul şi toată fericirea, pentru Hristos şi Legiune. Nu cer răsplată, nici nimic, ci doar biruinţă. Şi vă rog să aveţi inimă pentru copii mei.

(...) îţi urez ocrotirea lui Dumnezeu şi biruinţă cît mai apropiată. Sunt fericit, şi mor bucuros cu această mulţumire, că am avut putinţa de a te înţelege şi de a te servi. Căci tu eşti Căpitanul. Ţi-am şi greşit ... Iartă-mă. N-am greşit însă niciodată cu nimic celei mai sincere fidelităţi legionare şi fidelităţii faţă de tine, Căpitanul.

N-am făcut destul pentru Legiune în ultimii ani, dar am crezut şi cred în tine şi faţă de această credinţă n-am păcătuit niciodată nici în cea mai ascunsă cută a sufletului meu (chiar dacă uneori mai criticam cîte ceva, cu bună credinţă, ca de pildă lipsa ta de ataşament faţă de forme şi contabilităţi, căci aduc adesea mari neajunsuri de fond).

ŞI SĂ FACI, MĂI CORNELIU, DIN ŢARA NOASTRĂ O ŢARĂ FRUMOASĂ CA UN SOARE ŞI PUTERNICĂ ŞI ASCULTĂTOARE DE DUMNEZEU."

Tot ceea ce am scris între anii 1974-1980 a căutat să zdruncine opiniile celor care transferă responsabilitatea celor petrecute în anii 1940-1941 pe seama celor care au fost ucişi.

Căci Horia Sima a ajuns pe un fotoliu de ministru într-un guvern amorf prin compoziţie, eterogen prin concepţie şi tributar vicleniei şi cinismului.

Cei reveniţi din Germania sau de pe alte meleaguri aduceau cu ei : unii gustul puterii, mulţi îndemnul răzbunării şi, nu lipseau nici cei care, fără să se identifice cu realităţile de aici, păşeau semeţi fără să se cutremure la gîndul că, sub glie, sînt mormintele camarazilor lor. Erau şi dintre cei care stînd deoparte ne asigurau că dacă ar fi fost ei implicaţi, lucrurile ar fi avut alt rezultat. Aceştia din urmă sînt gata să-i judece pe supravieţuitori.

Între ceea ce a fost Mişcarea între anii 1937-1938 şi ceea ce se contura atunci era o adevărată prăpastie. Am judecat atunci şi apoi, timp de 45 de ani am tot cîntărit faptele cu puterile mele – modeste şi oneste. Şi dacă ar fi trăit Căpitanul, n-ar fi preluat puterea, chiar dacă ar fi dispus de cea mai aleasă elită şi de o incredibilă popularitate, ci ar fi transferat-o generalului Antonescu, iar dînsul, noi şi Mişcarea, fără să ieşim din cadrul

„Școlii de educație", am fi fost în slujba neamului și țării. Îmi fundamentez această convingere și pe declarația Căpitanului făcută în 1937 și pe derularea evenimentelor din perioada 20 decembrie 1937-aprilie 1938.

Jertfa noastră n-ar fi fost a unor politicieni, ci a unor soldați ai țării și slujbași ai lui Dumnezeu. Sînt convins, ca unul care am trăit lîngă Căpitan, că prezența lui ar fi modificat enorm și poate decisiv soarta neamului, că nimic nu l-ar fi determinat să abdice de la integritatea țării, de la demnitatea neamului și noblețea românului, de la perenitatea duhului creștin.

Dar mă silesc acuzații și condamnări nedrepte, păcatele atribuite de necunoscători, toate răsfrîngîndu-se în special asupra perioadei 1930-1938, să scriu ca să restabilesc adevărul. Să le repet cuvintele Căpitanului: „Pentru a rezista amenințărilor și primejdiilor, soluția este: așa să crezi în ideal și așa să-ți trăiești misiunea încît să-ți fie indiferentă viața sau moartea".

„Cînd tineretul lipsește de pe scena politică, situația e mai rea decît atunci cînd tineretul greșește în opțiuni sau acțiuni." „Ne definim, nu atît prin ce facem în viață cît prin felul cum murim."

În primul meu volum am căutat să înlătur acuzațiile de „extremism" și „antisemitism" aduse Mișcării. Căci, chiar Căpitanul, ca răspuns la indignarea unui legionar de frunte care învedera „prezența în cortegiul urmărind trupurile lui Ionel Moța și Vasile Marin a unor persoane care au unul din părinți evreu, persoane care n-au ce căuta Mișcare" a decretat:

„Rămîne lege pentru toți legionarii:

1. Jertfa lui Ionel Moța și Vasile Marin depășește Mișcarea Legionară și aparține întregii națiuni și tuturor oamenilor de bine de pe teritoriul țării noastre România. În consecință nu putem opri pe nimeni care salută cu respect, pe nimeni care se închină cu sinceritate și pe nimeni care urmează cu sufletul curat carul funebru.

2. Persoanele care au unul din părinți evreu și persoanele care îmbrățișează creștinismul sînt „probleme" cu rezolvarea decisă de ele și nu de noi! Noi legionarii considerăm a fi esențial sufletul și considerăm naționalitatea a fi una din garanții. Credem în posibilitatea ființei umane de a se construi sau de a se reconstrui moral și deci a ajunge ce vrea din ce a fost.

3. În oamenii aceștia există o parte din sîngele și o parte din carnea neamului românesc.

Nici chiar celor mai devotați fii ai săi, neamul nu le dă dreptul de a nega existența unei părți și de a alunga prezența acelei părți din El. Persoanele la care te referi dumneata intră și sînt în

Mișcarea Legionară în funcție de sufletul lor, de voința lor și de virtuțile lor."

Continui deci primul meu volum, spunîndu-mi din nou punctul de vedere. Căci, fără a voi să incit pe unii, despre perioada aceasta, ca mine au mai gîndit și alții: Ion Victor Vojen, fost ambasador în Italia, comandant legionar, cel care a organizat funeraliile lui Moța și Marin a spus: „Nu există în istoria universală alt exemplu care să vină la guvern cu un mai mare capital moral și care în patru luni de așa-zisă guvernare să și-l autodistrugă atît de complet."

— Căpitanul credea și spunea: „Jertfa precede victoria". În 1940-1941 faptele au inversat prioritățile.

— Ion Banea, doctor în drept și medicină, comandant legionar, era silit să spună în închisoarea de la Rîmnicul Sărat: „Literalmente sînt îngrijorat și am presimțiri rele. Faptele legionarilor de afară și deciziile lui Horia Sima sînt în perfectă concordanță cu intenția și planul celor care de mult voiau să-l omoare pe Căpitan.

La adunarea comandanților legiunii din 2 decembrie 1938, în ilegalitate, un inginer, comandant și secretar legionar al mișcării, de loc din Roman, care trăiește și azi, i-a spus public lui Horia Sima: „Dumnezeu te-a născut pentru a fi nenorocirea Mișcării Legionare. Pentru că gîndul meu a fost și a rămas mereu constructiv, solicit și invit pe cei care nu cred, se îndoiesc și aruncă «blamul», să considere util, oportun, adecvat și demn să se informeze, și, numai după ce au intrat în «domiciliul» real al Mișcării să arunce otravă pe morminte, să «ardă de vii» pe supraviețuitori sau să meargă cu o floare la morminte, să aprindă o lumînare cel puțin în sufletele lor, iar pe noi «supraviețuitorii» să ne «îngăduie» să ajungem cu sufletele așa cum le-am avut, cum le-am folosit și le-am păstrat, acolo unde singurul «judecător» este atotputernic, drept, al tuturor și în veșnicie."

Și în cele din urmă pentru că am fost somat să precizez locul Mișcării în „condițiile" de azi, am răspuns și accentuez:

Mișcarea a fost și rămîne ceea ce ajunsese ea în anul 1937. Cine vrea și-i gata să trăiască și să moară în spiritul ei, pentru neam și pentru țară, să folosească acest izvor, care a fost și rămîne limpede, curat și tămăduitor și-i adînc pentru că pleacă dinăuntrul gliei strămoșești și-i înalt, deoarece îl cauți pe Dumnezeu.

Iar cine vrea să facă politică, să nu uite și să rămînă absolut convins că «omul politic» reprezintă chintesența virtuților neamului, totalitatea simțămintelor și intereselor acestuia, suferă și se

bucură cu el şi-i gata să-şi dea viaţa pentru binele şi interesul ţării.

Şi-i asigur că se poate aşa, căci : Căpitanul dormea ca noi în corturi, era primul care se scula şi ultimul care se culca, folosea gamele şi cazanul şi în ultimă instanţă ne-a învăţat de la Nae Ionescu pînă la mine prin pilda vieţii şi morţii sale că :

„Mişcarea creştinătăţii vii şi a patriotismului nostru activ, definesc omul şi-i stabilesc domiciliul."

Regele Mihai – Generalul Antonescu – Horia Sima

Carol a plecat din ţară cu o garnitură de tren încărcată cu aur, cu tablouri de excepţională valoare, cu bunuri materiale şi bogăţii imense, care secătuiau într-un moment critic tezaurul ţării.

Plecarea în aceste condiţii s-a făcut cu ştiinţa şi aprobarea noului guvern iar cînd ţara a auzit de acest mare jaf, s-a încercat, abia la Timişoara, să se organizeze oprirea trenului. Dar era prea tîrziu.

Un om, care oscilase între aureola monarhiei şi grotescul imoralităţii, care n-avea decît cultul aurului şi al îmbuibării, trecea ca un nabab peste graniţele ţării pe care o înşelase şi o sfidase, îşi căuta acum un loc liniştit unde să-şi consume prada, în petreceri şi-n huzur, în timp ce neamul românesc, cel trudnic şi obidit, rămînea să-şi apere sărăcia, amarul şi libertatea, cu viaţa şi cu sîngele.

Mihai I devenise astfel regele României ; generalul Antonescu – preşedinte, iar Horia Sima – vice-preşedinte al Consiliului de miniştri.

Horia Sima era profesor ; destul de tînăr, pentru cei mai mulţi dintre noi era un necunoscut care se întorsese din Germania în iunie şi acum se intitula comandant. N-am ştiut, şi nimeni dintre cei autorizaţi n-a crezut necesar să motiveze, să explice şi să justifice această surprinzătoare ascensiune.

S-a anunţat la radio numirea prefecţilor care reprezentau, în fiecare judeţ, guvernul.

La Roman a fost numit I.Niculescu, din Bacău, avocat tînăr şi un bun amic, despre care am scris (volumul I). Primar a fost numit Emilian Flor, avocat în vîrstă. Era simpatizant legionar. Chestor a fost adus tot de la Bacău, un coleg – Gh.Tofan ; iar şef de judeţ a fost numit preotul N.Pîslaru din Roman, de vîrsta noastră, care era în Mişcare cam din 1936.

Ca aspect general, era evident ceea ce confirmase mai tîrziu generalul Hansen, că majoritatea covîrşitoare a celor cu calităţi, grade şi funcţii de conducere şi deci a legionarilor vechi, căzuseră şi, din cei rămaşi, numai o parte colaborau la această radicală transformare.

Stat naţional-legionar – La mormîntul lui Vasilică Creangă – Marea adunare din Piaţa Naţiunii

La 14 septembrie 1940, printr-un decret, România a fost declarată : **Stat naţional– egionar**.

Mihai I rămînea regele României ; generalul Antonescu – preşedinte, iar Horia Sima – vicepreşedinte al unui guvern aproape legionar, deoarece erau şi membri străini de Mişcare, ca Rioşianu la Interne, pentru care, mai tîrziu, s-au dezlănţuit neînţelegeri.

La îngrijorările care cuprinseseră chipul ţării, se adăuga acum febrilitatea schimbărilor la faţă.

Oameni de toate vîrstele, care pînă mai ieri tunau împotriva noastră sau nu ne cunoşteau, abordau calea cea nouă ca pe un drum pe care *ei* îl prevăzuseră ; ideile – ca pe nişte vocaţii ale sufletului lor ; acţiunile din trecut – ca pe nişte realizări la care *ei* ar fi vrut să participe, dar n-au putut, sau au participat, dar în mod ocult, şi acum se solidarizau cu durerile, idealurile, încercările şi sacrificiile noastre şi preamăreau şi ne plîngeau morţii.

Horia Sima, ca un şef de partid care voia să cucerească masele, deschisese larg şi fără sită porţile, şi astfel, pătrundeau, în năvală, oportuniştii.

La fiecare pas, oriunde mă aflam, întîlneam un alt om care susţinea că ne-a urmărit ideile şi lupta care ne impuseseră sacrificii şi, deşi a făcut-o pe ascuns, a fost alături de noi cu toată fiinţa lui.

Chiar la începutul guvernării, s-a mers la mormîntul lui Vasilică Creangă, studentul care fusese împuşcat în noaptea din septembrie 1939. S-a format o coloană nesfîrşită, care a străbătut oraşul în cadenţă, iar eu mă gîndeam : unde era grupul omogen şi trecut prin încercările vieţii şi încărcat cu toate ţelurile neamului, care să străbată ţara cu „pasul istoric", în aplauzele întregului neam, aşa cum a visat şi **Căpitanul** ?

Fiindcă participarea mea se referea doar la adîncul acestei procesiuni, am urmat coloana, cu alte mii de romaşcani, însoţit de doctorul Fălcoianu, mergînd pe trotuar, gîndindu-mă, obsedat de două împrejurări : că numai jocul destinului făcuse ca această procesiune să nu se întreprindă acum pentru mine ; că nu trecuse nici un an de cînd urgia dezlănţuită de Carol, după moartea lui Călinescu, închisese gura tuturor. Erau încă vii în amintirea mea zilele cînd pentru a aduna 20 de oameni dintr-un judeţ ca să depunem candidaturile în alegeri, trebuia să fug din regiment şi să merg pe jos o noapte, iarna, ca să-i aduc de la mine din sat ; cînd, pentru a avea 10-15 oameni în tabăra de la Avereşti, trebuia să plec tot noaptea, pe jos, prin păduri, ca se fie drumul mai scurt, pentru ca a doua zi, în zorii zilei să fiu în tabără, cu cîţiva băieţi pe care-i găseam cu greu în oraş ; şi, cînd îmi trebuiau trei-patru zile ca să organizez o grupă de 20-30 legionari, cu care să merg în campania electorală. Iar acum, atîţia şi atîţia, şi nu dintre cei care nu ne cunoşteau sau ne fuseseră adversari, se înrolau, se entuziasmau şi băteau pasul, cu capul sus, şi cu privirea în cerc, pentru ca să se convingă că sînt văzuţi.

Mai tîrziu a avut loc la Bucureşti o mare adunare în Piaţa Naţiunii, la care au participat români din toată ţara. Generalul Antonescu a apărut la tribună, îmbrăcat, spre surprinderea tuturor şi entuziasmul legionarilor prezenţi, în cămaşă verde, alături de Horia Sima. Au vorbit amîndoi, adresîndu-se mulţimii cu discursuri fulminante, întrerupte din cînd în cînd de cîte un cîntec legionar.

A participat şi o parte din văduvele celor căzuţi, toate în mare doliu, făcînd grup distinct.

Pe întinsul imensei adunări, plutea o strofă din *Imnul* legionarilor căzuţi : „Plînge printre ramuri luna, / Nopţile-s pustii, / Căci te-ai dus pe totdeauna / Şi n-ai să mai vii." Din înaltul cerului străbăteau răspunsuri : „Cei ce-au căzut răpuşi de gloanţe duşmane / Păşesc în rînd cu cei care-au rămas".

Generalul a vorbit cu autoritatea sa cunoscută şi cu o elocinţă subjugătoare. A precizat că preia o ţară sfărîmată în cioburi şi că în spiritul abnegaţiei şi al jertfei strămoşilor, sub nimbul idealului, eroismului şi disciplinei celor căzuţi şi al măreţiei exemplului **Căpitanului**, precum şi în credinţa în Dumnezeu, va lupta pînă la sacrificiu pentru a reîntregi ţara şi a ridica neamul pe culmile la care au visat cei duşi, şi la care au dreptul toţi cei care trăiesc pe aceste meleaguri, în cultul muncii, al omeniei şi

al dragostei de patrie. A făcut apel la spiritul de colaborare, de totală dăruire, în care trăise – şi ne învăţase şi pe noi să trăim şi să murim – **Căpitanul**.

În ţară, la început, lucrurile se desfăşurau normal. În primele luni eu n-am activat şi-mi apărea din ce în ce mai evidentă convingerea că momentul preluării puterii era situat pe unul din piscurile cele mai înalte ale încercărilor acestui popor şi, de aceea, depăşirea acestui imens hop al neamului românesc şi străbaterea lui, printr-un „pas" atît de întunecat, de stîncos şi abrupt, implica o forţă uriaşă şi virtuţi care să răstoarne şi să înlăture toate stîncile care se prăvăliseră peste această ţară.

Corneliu Codreanu – Horia Sima – Noii „veniţi" în Mişcare şi excesele lor

Nu l-am cunoscut pe Horia Sima şi nici nu l-am auzit vreodată discutînd, pentru a putea, cît de cît, să întrevăd capacitatea sa de a conduce în astfel de împrejurări destinele unui neam şi soarta unei mişcări de proporţia Legiunii.

L-am cunoscut însă pe **Căpitan** şi l-am urmat din 1932 pînă la moartea lui.

Avea, pe lîngă toate calităţile unui om deosebit, şi cel puţin trei mari însuşiri de excepţie :

– puterea de a intui dincolo de orice realitate sensibilă şi peste orice previziune obişnuită ; astfel se explica faptul că, adeseori, soluţia sa era alta decît a celorlalţi. A rămas în memoria tuturor celor care au stat cu dînsul, răspunsul invariabil ce-l dădea cînd era întrebat de ce a procedat într-un anume fel : „aşa mi-a venit mie".

– sobrietatea dusă pînă la prestanţă, responsabilitatea şi modestia care se cer unui om ce vorbeşte şi acţionează în numele trecutului, al prezentului şi viitorului unui neam ;

– renunţarea absolută la orice manifestare de grandomanie, la nefiresc şi la orice veleitate de ordin personal ; spiritul de sacrificiu dus pînă la jertfa supremă ; disciplina, punctualitatea, corectitudinea, loialitatea şi răbdarea, conjugate cu un stoicism pe care ni-l transmitea ; şi, toate, adîncite pînă la virtute şi credinţă, înălţate pînă la limitele misticismului.

Toate aceste însuşiri i-au asigurat, pînă la moarte, credinţa sinceră că numai dînsul putea fi **Căpitanul**. N-a dezmințit cu

nimic acest sentiment, trăit de toţi pînă la fanatism. Fiecare acţiune constituia pentru dînsul o bătălie pe care o studia ca un strateg, apoi se consulta cu toţi cei din jur ; nu pornea niciodată la drum decît atunci cînd avea certitudinea reuşitei.

Nu admitea şi nici nu folosea laşitatea. Era de preferat un eşec decît o realizare obţinută prin laşitate ori meschinării. Era duşmanul declarat al machiavelismului care pretinde că scopul scuză mijloacele. Fiecare acţiune era o bătălie dată pe cîmpul onoarei şi al demnităţii. Vorbea rar, şi fiecare cuvînt era cîntărit şi pe deplin conturat, fiecare frază constituia o definiţie sau o hotărîre precisă.

Horia Sima a demonstrat de la începutul acţiunilor sale cîteva mari abateri de la acele însuşiri ce constituiau esenţa Mişcării, şi deci, cîteva grave erori :

– îl ademenea, îl stăpînea şi-l copleşea măreţia puterii ;

– credea şi voia să învingă şi, mai ales, să permanentizeze succesul acţiunilor sale şi al bătăliilor ce urma să le dea pentru şi în numele acestui neam, folosind ca forţă numărul şi nu calitatea ;

– era grăbit să nu i-o ia altul înainte ;

– nu analiza şi nu se consulta suficient şi nici nu organiza lucrurile pînă la a asigura lipsa oricărei fisuri ;

– n-avea nici o viziune dincolo de raţiune şi nici previziunea omului de excepţie ;

– era preocupat de propria lui persoană ; aşa se explica de ce a fost în rîndurile din faţă atunci cînd cerul era senin şi a stat ascuns sau a fugit peste graniţele ţării, atunci cînd trebuia să rămînă, chiar dacă ar fi intrat în coloana nesfîrşită a celor ce trecuseră în veşnicia vieţii.

Cu asemenea „însuşiri" şi fără aportul celor căzuţi soarta lui era precară, iar cea a Mişcării era aşa cum o prevăzuse **Căpitanul**, în anul 1938, cînd, repet, ne spunea că s-ar putea „ca noi să fim ucişi şi să vină alţii, care în numele nostru, să rătăcească drumul şi astfel să se arunce consecinţele eşecurilor pe mormintele şi duhurile noastre".

Generalul Antonescu era cunoscut ca un bun român şi înfocat patriot, şi, consider eu, era bine intenţionat în dorinţa lui de a colabora şi înfăptui împreună cu legionarii un viitor mai bun acestui popor, în raport cu circumstanţele şi condiţiile acelor vremi.

Cu spiritul lui de prevedere a folosit însă şi persoane din afara Mişcării şi, s-a spus, chiar potrivnice acestui curent. După

cîte îmi amintesc, ministru de interne era generalul Petrovicescu – cel care prezidase completul de judecată al tribunalului militar, însărcinat de guvernul liberal să judece unul din procesele în care era inculpat şi **Căpitanul**. Desfăşurarea procesului şi atitudinea **Căpitanului** l-a apropiat pe general de acesta şi a rămas astfel simpatizant legionar.

Subsecretar de stat la acest minister a fost instalat Rioşianu – adversar al Mişcării. Se spunea că a prezentat date false sau a infiltrat ordine tendenţioase pentru a compromite Mişcarea şi a crea disensiuni. Şi astfel, după cîte am auzit (căci eu nu eram în locul de unde se puteau lua direct informaţiile), între Mareşal şi Sima au început neînţelegerile. Cert este însă faptul că au început să dea buzna în Mişcare tot felul de oameni, cu diferite interese, şi foarte mulţi tineri exaltaţi, neinstruiţi, zgomotoşi şi care voiau luptă şi răzbunare indiferent de condiţii şi mijloace.

Au început manifestaţii tumultuoase, percheziţii, devastări, violenţe şi tot felul de acte care făceau să-ţi roşească obrazul.

Într-una din zile, cînd am ajuns la barou, mi-a ieşit în cale maestrul Alecu Mustea, cel mai virtuos om şi avocat pe care l-am cunoscut. Mi-a spus în mod discret că în noaptea aceea nişte tineri i-au percheziţionat casa, sub acuzarea că ar fi francmason.

Am mai auzit apoi că se mai făcuseră percheziţii la doctorul Aurel Grecu şi doctorul Rusu, ambii nişte oameni excepţionali, care ne-au înţeles şi ajutat la nevoie.

Am mai auzit că doctorul Fălcoianu, care ne-a sprijinit ca nimeni altul, era tracasat de nişte oameni care, acum, deveniseră mari legionari.

Încă din 1939 apăruse legea **Gruia** (fost ministru de justiţie), lege prin care evreii erau scoşi din funcţiile de stat şi din profesiile libere, cu excepţia acelora care luptaseră pe front pe linia de foc sau aveau merite deosebite.

Poziţia mea – Sînt chemat la prefect – Îmi reiau activitatea în judeţul Roman

Am fost, totuşi, determinat să reiau activitatea, dar cu dorinţa şi speranţa că aportul meu va înlătura greşelile ce se comiteau, fără să mi se ceară un conformism dus pînă la nesocotirea convingerilor mele.

Preotul Pîslaru, care nu acceptase nişte samavolnicii şi nici alte acte de indisciplină, a fost înlocuit cu un necunoscut – Nicolae Popa – un tînăr cam de vîrsta noastră, violent, nepregătit şi pus pe acte războinice.

Fiindcă în oraş eram cunoscut ca unul dintre foştii legionari cu merite şi sacrificii şi, mai ales pentru că era notorie atitudinea mea omenească şi echilibrată, cei care conduceau acum erau mereu deranjaţi cu întrebarea :

– Dar Dl.Tudorică de ce nu participă ?

Eu nu cunoşteam decît drumul dintre barou şi casă, dar lumea mă îndemna să intru şi să încerc, împreună cu alţii ca mine, să evit nişte greşeli care loveau în prestigiul nostru şi tulburau memoria celor căzuţi. Cei din conducere şi, mai ales nişte tineri care intraseră în Mişcare ca în junglă, mă considerau trădător şi mă ameninţau cu moartea.

Într-o astfel de postură, Niculescu, ce a rămas permanent conştient de situaţia reală, ne-a invitat într-o seară la cabinetul său, ca prieteni, pe mine, pe Tonică Niţu, pe Albert Bocec, pe Păduraru şi pe alţi cîţiva şi ne-a arătat că nu-i vorba numai de nişte probleme şi interese prezente, dar că înseşi sacrificiile trecutului sînt ponegrite şi că, în numele unor lupte care au demonstrat atîta ordine şi atîta elan, acum se dezlănţuie în debandadă abuzurile şi defăimarea ; ne-a cerut să nu stăm de o parte, căci nici morţii nu ne-ar înţelege şi ierta.

Tonică Niţu, care, fiind ajutor de comandant, avea gradul cel mai mare dintre cei prezenţi şi care era de o prestanţă deosebită, ne-a cerut tuturor să îngenunchem în faţa icoanei din cabinetul prefectului şi a rostit un legămînt, odată cu noi, prin care ne angajam, ca în duhul credinţei şi în spiritul învăţăturilor **Căpitanului**, să luptăm pentru salvarea patriei şi apărarea ideologiei în care a trăit şi a murit el, evitînd rătăcirile, dezastrul şi răzbunările.

Eu trebuia să răspund de activitatea unei plase (judeţul Roman era împărţit administrativ în 4 plase). Înfiinţasem un cuib în care erau vreo 13 membri, toţi cam de vîrsta mea, cu excepţia a trei institutori din oraş, deosebit de proeminenţi. Ceilalţi erau colegi sau prieteni şi, de la început şi pînă la desfiinţare, m-am ocupat exclusiv de probleme legate de formarea omului nou şi nu de politică. In acest cuib, am tratat aproape două luni ca problemă principală „Morala şi Dreptul". Morala, ca entitate în care intrau preceptele creştine şi etica Mişcării, şi dreptul, care

trebuia să ajungă la înălțimea văzută și tratată de Hugo Grotius în secolul al XVII-lea, adică pe fundamentul său natural, universal și imuabil.

Ca șef al plasei, mă deplasam în județ și organizam, pe principiile adevăratei ideologii și în măsura în care era posibil, desfășurarea normală a schimbărilor care se impuneau. Indicam și numeam primari ; era dificil să rezolvi o problemă în spiritul ierarhiei valorilor, acum cînd, de pretutindeni, te înconjurau oameni care se afișau ca prieteni și ca vechi luptători.

Nu mai rețince am făcut bun, dar nu-mi pot ierta o mare greșeală. Am numit în Butnărești primar pe cel care atunci demonstra cea mai evidentă abnegație și care a dovedit, sub Antonescu, că era prea mic, iar mai tîrziu, că totdeauna a fost un mișel. E vorba de Petre Fică – și la momentul oportun, voi motiva afirmația.

În toamna anului 1937, am construit și instalat o troiță în grădina casei noastre din Butnărești ; și, pentru că a fost luată de acolo, în toamna anului 1940 am refăcut-o și instalat-o, cu mare fast, pe un loc viran din fața primăriei, în memoria și cinstea celor căzuți.

Intenționam să organizez un contencios legionar, în care să intre și să profeseze avocați, în spiritul concepției ce ne călăuzea – dreptate și ajutor pentru cei săraci.

Un coleg bun și un prieten – Gh. Căprioară – care a murit pe front, a întocmit statutul, dar n-am mai avut timpul necesar să trecem la această practică, de a cărei coordonare eu trebuia să răspund.

La 8 noiembrie 1940, a avut loc la Iași o mare demonstrație la care au participat delegații din toată țara și, la tribună, au fost prezenți : regele Mihai, mama sa – Elena, Generalul Antonescu, Sima și alți conducători.

Noaptea, după manifestație, a avut loc cel mai catastrofal cutremur din vremurile noastre. La Iași, consecințele au fost relativ neînsemnate ; se dărîmaseră doar cîteva imobile, dar au fost regiuni aproape integral desființate, în special prin ținutul Vrancei.

Apoi, au avut loc la București funeraliile naționale organizate pentru înmormîntarea creștinească a **Căpitanului** și a altora dintre cei căzuți.

De data aceasta, procesiunea s-a întins în tot Bucureștiul, cu o amploare nemaintîlnită și cu o ordine care amintea înmormîntarea lui Moța și Marin.

În țară, o uriașă forță alcătuită din oameni de bună credință se străduia să înfăptuiască organizarea și închegarea neamului, în același unic și sublim ideal – salvarea patriei – în timp ce unii cu sufletele îmbîcsite de furia răzbunării, iar alții cu mințile rătăcite într-o glorie care nu era a lor, și mulți care intraseră în Mișcare pentru a se distra, a se căpătui și a strica, loveau în prestigiul realizat cu atîta trudă și cu atîtea sacrificii, tulburînd odihna celor care-și dăduseră viața pentru ordine, dreptate, adevăr și sobrietate.

Rătăciri – Cazul Paul Marcus

În vîrful întunecat al acestei grave dezorientări, și prin labirintul politicii lui Sima, s-a înfăptuit în noaptea de 27 noiembrie 1940, cea mai iresponsabilă și rușinoasă acțiune, cînd au fost asasinați la Jilava peste 60 de deținuți, foști demnitari în vechile regimuri. Atunci au fost uciși Nicolae Iorga, Madgearu și alți demnitari, cunoscuți ca dușmani ai Mișcării și participanți la instituirea dictaturii lui Carol al II-lea și la masacrele și la nelegiuirile care i-au urmat.

N-am știut niciodată cine a făcut-o și din ordinul cui s-a putut lua o astfel de măsură, dar am simțit atunci cea mai usturătoare palmă pe obrazul meu și, în imaginația omului care-l auzise pe **Căpitan** spunînd că fiecare picătură de sînge este un păcat de moarte, l-am văzut pe dînsul și pe toți cei din morminte răsucindu-se cu spatele spre făptuitori și îngăduitori.

Nu trecuseră decît doi ani de cînd țara întreagă auzise ordinul **Căpitanului**, care ne cerea să nu răspundem la violență, și ne văzuse îngenunchind și rugîndu-ne cînd dușmanii ne loveau sau ne ucideau. Iar această mare răbdare ni se cerea chiar și atunci cînd eram în opoziție, mereu în defensivă, și n-aveam la dispoziție decît credința, iar în față, ura și vrăjmășia forțelor care conduceau țara.

Acum, în statul Național-legionar, autoritar și plenipotențial, cînd toate forțele erau în mîna și la dispoziția guvernului, în loc să se instaureze un tribunal național – și dacă era posibil, unul mondial, ba mai mult, chiar unul în care să participe și Dumnezeu, reprezentat prin mulți schivnici adunați din peșterile munților, îmbătrîniți în ani de rugă și slăbiți de asceza răbdării și a înfrînărilor, drepți și buni, pentru că s-au culcat pe stîncile

munţilor şi au avut privirile mereu îndreptate în sus, către legile Lui Dumnezeu – instanţă care să judece pe toţi cei care au asasinat, au maltratat, au denigrat onoarea, jertfa, chiar neamul, şi au abandonat datoria de fii ai acestui popor, punîndu-se în slujba celor care l-au subminat. Astfel, în sprijinul omenirii, atotputernicului adevăr şi al sacrosantei justiţii, să absolve sau să condamne pe fiecare, după inima şi fapta sa. Dimpotrivă s-a pus mîna pe pistoale şi topoare şi s-a tras.

*

Şi în oraşul Roman răbufnea uneori stridenţa unor samavolnicii. Eu n-am să mă refer decît la un caz :

Mai mulţi tineri, dornici să se evidenţieze, au forţat şi apoi au maltratat grav un evreu, pe care l-au determinat astfel să dea o sumă importantă pentru ajutorul legionar. Cînd i-am chemat şi i-am dezavuat pentru acţiunea lor, arătîndu-le că Legiunea n-a luat un ban într-atîţia ani de vrăjmaşă opoziţie, de la nimeni, şi le-am accentuat cît de rătăcită este fapta lor, mi-au pus revolverul în piept şi m-au ameninţat cu moartea.

Şi altă dată au făcut-o, alţi tineri, deoarece eram, atunci, singurul care mergeam la braţ cu cîte un coleg sau prieten evreu, numai pentru că aceştia simţeau povara unei persecuţii pe care eu n-o acceptam. Însuşi N.Popa, şeful judeţului, străin de localitate şi departe de „virtute", nu o dată a răspuns la împotrivirile mele cu ameniţări şi cu argumentul revolverului.

Nu ca să mă ridic în ochii cuiva, căci scriu pentru mine, consemnez că oricînd am putut fi de folos unui om aflat la nevoie n-am ţinut seama de originea lui şi nici de alte circumstanţe, deşi ulterior, s-a uitat şi, cu mine, s-a procedat altfel. Şi am să mă refer la un singur caz :

În vara anului 1942, evreii aveau o situaţie excepţional de grea din cauza restricţiilor impuse de război şi, mai ales, datorită legilor rasiste care-i scoteau din viaţa socială normală. Eram într-un magazin – Brucăr – unde servea ca vînzător un tînăr, Paul Marcus, pe care atunci nu-l cunoşteam, dar eu am auzit că are copil mic şi n-are zahăr să-i facă ceai, şi nici pîine.

Aveam şi eu un copil de 1 an şi imediat m-am gîndit cum m-aş simţi dacă aş fi în situaţia aceluia.

Am mers şi am rugat-o pe Maria să-mi facă un pachet cu cîteva kilograme de zahăr şi cîteva de făină de grîu, căci ştiam că evreii nu au acces nici la pîine. Maria, care avea un suflet de aur, mi-a făcut un pachet, cît am putut eu lua, şi l-am dus

tînărului. Acesta, la început, credea că-i vorba de o cursă şi nu înţelegea gestul ; numai cînd i-am explicat situaţia l-a primit şi a rămas şi mai uluit cînd am refuzat să-i iau bani.

În anul 1948, Paul Marcus avea o funcţie mare în oraşul Roman, iar eu eram încolţit de o nevoie acută. Mi se cerea să ies din casa în care locuiam cu chirie şi pe care o reparasem timp de aproape 3 ani, cu tot venitul meu de avocat, pentru că era proprietatea unei persoane care nu intra în sufletul conducerii oraşului. Era vorba de Mimi Ţurcanovici.

L-am căutat, i-am explicat necazul şi mi-a replicat : „Domnule avocat, îmi pare foarte rău, căci am datorii de onoare faţă de D-stră, dar eu nu pot interveni căci noi nu folosim acest mod de a rezolva problemele."

L-am mai întîlnit mult mai tîrziu, cînd nu mai avea funcţii politice, fiind director de magazin la Bacău şi de fiecare dată îşi amintea situaţia, se scuza, şi poate n-a uitat nici acum – dar la ce mi-a folosit ? – că eu am fost scos atunci din casă, iar apoi şi din viaţă, şi nimeni n-a zis nimic, deşi toţi ştiau că nu port nici o vinovăţie.

Şi în judeţul Roman se săvîrşeau samavolnicii.

De la Centru au fost trimişi tineri despre care am auzit că fac ravagii printre evreii de la periferia judeţului, prin Băceşti.

A plecat Păduraru şi i-a scos peste hotarele judeţului, în palme.

Atunci, pentru asta, dar şi pentru multe dezavuări şi contradicţii cu şeful de judeţ – Popa Nicolae – am văzut şi revolverul acestuia, pe care l-a îndreptat către mine cu aceeaşi banală ameninţare.

Hotărîrea de a-l înfrunta pe Sima – O adunare în sala Modern

La mijlocul lunii ianuarie 1941, sufocaţi de abuzuri şi rătăciri care se răsfrîngeau direct asupra noastră, în înţelegere cu Niculescu, m-am urcat în tren, împreună cu Albert Bocec, ce era ajutor de primar şi instructor, cu preotul Pîslaru, care fusese şef de judeţ, şi – mi se pare – şi cu Păduraru, comandant ajutor, şi am plecat la Bucureşti cu hotărîrea de a merge la Horia Sima, pentru a protesta în legătură cu ceea ce se întîmplă.

În staţia Trifeşti, trenul nostru s-a ciocnit cu un marfar şi n-a mai putut pleca.

Era noaptea tîrziu, zăpadă foarte mare şi ne-am întors pe jos la Roman, pentru a nu provoca îngrijorări acasă, căci la început am vrut să rămîn la Şcoala de Agricultură din apropiere. Tot la acea vreme am fost numit inspector special de control pentru românizarea personalului din întreprinderi. Nu am mai avut timp să practic această funcţie, deşi îmi lăsa posibilitatea să exercit profesia de avocat, pe care eu înţelegeam să n-o părăsesc niciodată, cu voia mea.

Oricum, n-aş fi fost pe placul lor şi n-aş fi rămas decît omul de bine, căci, aşa după cum se va vedea în cele ce urmează, întotdeauna am evitat să fac rău altora.

Şi tot în vremea aceea, în toată ţara s-au ţinut adunări publice, în care au vorbit legionari despre rolul Mişcării în organizarea statului în prezent şi în viitor.

La Roman a venit, trimis de centru, Octavian Roşu, fratele mai mic al scriitorului N.Roşu. A vorbit în sala Modern, unde erau prezenţi nu numai legionari, ci tot ce era marcant în oraş şi judeţ. Băiatul acela frumos, tînăr şi cu chip blajin şi bine conturat, a vorbit extraordinar. Documentat, echilibrat, înflăcărat, cuviincios şi mereu constructiv. A uimit pe toţi cei care l-au ascultat şi ne-a mai amărît o dată inimile celor care trăiserăm lîngă **Căpitan** cînd a pus o placă de patefon, cu singura înregistrare a cuvîntului lui, în care am auzit, cutremurîndu-ne, glasul său hotărît şi sentenţios din care mai reţin o frază : „Acei care au crezut că ne vor învinge, ca şi cei care au crezut că ne vor ucide, se vor convinge în curînd, dar prea tîrziu, că s-au înşelat."

Nu se referea la persoana lui şi nici la a noastră, ci la acei care poartă şi vor purta în fiinţele lor credinţa în Dumnezeu, iubirea de neam, cultul strămoşilor şi respectul pentru ordine, cinste, omenie, adevăr şi dreptate.

Rebeliunea – Horia Sima se refugiază în Germania

În zilele de 21-23 ianuarie 1941 a avut loc ceea ce a rămas în istorie cu titulatura *rebeliune*.

N-am să insist asupra faptelor, care sînt cunoscute şi consemnate din belşug cu bună sau cu rea voinţă. Am să mă opresc doar la cîteva aspecte.

În primul rînd afirm că un astfel de act nu s-ar fi produs niciodată şi sub nici un motiv în prezenţa **Căpitanului** căci nu

a fost şi nu este de conceput să te răzvrăteşti şi să lupţi împotriva ta. Dacă şi conducerea legionară ar fi mers pe drumul ideologiei adevărate, nu se putea ajunge la dezbinări care să justifice o revoltă publică. Iar dacă aceste dezbinări izvorau din probleme vitale, ele trebuiau prevăzute şi înlăturate. Dacă nu erau interese şi puncte de vedere asemănătoare, nu trebuia plecat la un drum comun, doar din oportunism sau din dorinţa ori interesul de a fi la putere.

Şi apoi, dacă prin absurd, această acţiune era inevitabilă, trebuia, în primul rînd, stabilit : cu cine o realizezi, împotriva cui şi cu ce şanse.

În mod absolut cert, nici una din aceste premise n-a fost suficient analizată, căci : rebeliunea a fost acţiunea unor legionari şi a unei mase eterogene de oameni, din care foarte mulţi erau de rea credinţă ; şi astfel, la adăpostul insurecţiei necontrolate, s-a ucis, s-a jefuit şi s-au săvîrşit cele mai penibile şi reprobabile acţiuni, în flagrant dezacord cu spiritul legionar.

Nimeni n-a declarat împotriva cui se începe lupta, căci Sima se considera, formal şi public, adeptul Mareşalului, iar Antonescu era continuatorul ideologiei şi idealurilor pentru care a trăit şi a murit **Căpitanul**.

Orice om care cunoaştea situaţia de atunci, ştia că soarta unei astfel de acţiuni stătea în hotărîrea lui Hitler.

Şi de aceea, după 3 zile de ruşinoase şi distrugătoare bătălii între fraţi, soarta acelei acţiuni a hotărît-o Hitler, cînd s-a anunţat că al II-lea Reich, în consecinţă şi armata germană aflată în România, sprijină pe Antonescu.

Această hotărîre era perfect previzibilă căci se ştia că Hitler va avea nevoie de sacrificiul oastei române, de care dispunea Antonescu. Toţi au prevăzut acest lucru, doar Sima a trecut peste acest factor hotărîtor, pentru ca peste cîteva zile să se refugieze în Germania.

În această situaţie, acţiunea n-avea nici o şansă iar dezlănţuirea ei ne-a pricinuit o altă palmă, şi pe obrazul celălalt, ce a răsturnat peste mormintele celor căzuţi munţi, ca să le pună grească şi răvăşească duhurile şi amintirile.

Iar ca să închei acest penibil capitol, nu dintr-o pornire împotriva lui Sima ci pentru a nu-mi ascunde gîndurile mă întreb : cum de a putut sta ascuns în tot acest timp, transmiţînd doar ordine, cînd trebuia să ştie că totdeauna comandantul nostru a stat în faţă, unde era primejdia mai mare ?

În raportul generalului Hansen, autorul preciza în legătură cu rebeliunea : „Comandantul mişcării legionare, vicepreşedintele Consiliului de miniştri, Horia Sima, avea o atitudine nehotărîtă".

S-a dedus atunci, şi s-a considerat mai tîrziu, că rebeliunea reprezenta altercaţia evidentă şi violentă între Mareşal şi Sima, determinată de pretenţia legionarilor de a fi scoşi din guvern toţi cei străini de Mişcare şi, în acelaşi timp, de răbufnirea lui Antonescu faţă de atîtea acte care contraziceau flagrant crezul, disciplina, omenia, sobrietatea şi deci valoarea reală şi constructivă a Mişcării.

De altfel, această gravă şi – în fond – justificată nemulţumire se profila de la 28 noiembrie 1940, cînd, a doua zi după măcelul de la Jilava, s-a publicat un decret-lege pentru reprimarea unor infracţiuni împotriva ordinei publice şi intereselor statului.

La 21 ianuarie, legionarii şi acoliţii de circumstanţă au ieşit în stradă în Bucureşti, apoi în marile centre : Ploieşti, Braşov, Galaţi şi, în cele din urmă, aproape în toată ţara. S-a manifestat pentru scoaterea din guvern a străinilor de Mişcare ; Antonescu la început i-a somat să înceteze, apoi a scos armata şi, astfel, mitralierele şi-au spus iarăşi cuvîntul.

Folosind această învălmăşeală, celor care porniseră manifestaţiile li s-au adăugat cei de la periferia vieţii sociale ; astfel că, într-o debandadă uluitoare, au murit ostaşi nevinovaţi, au căzut iarăşi legionari şi s-au comis nelegiuirile inerente unui astfel de haos deprimant.

În fond, se ciocneau două forţe care se voiau exclusive.

Sima reclama puterea pentru dînsul, în numele Mişcării, Antonescu, sub impulsul orgoliului propriu bazat pe meritele sale şi la adăpostul sprijinului german, se voia conducător al statului şi comandant al Mişcării legionare, pe care o vedea prin concepţia **Căpitanului**.

Sima, depăşit de împrejurări şi nehotărît, a întîlnit riposta fermă şi drastică a aceluia care abia atunci îşi mai amintea că i se spusese, pentru dîrzenia şi răutatea sa, „cîinele roşu".

Mareşalul a dat această bătălie cu toate forţele, fără nici o cruţare. S-a tras cu mitraliera oriunde întîlnea împotrivire.

Şi a biruit atunci, şi a deschis mai largi ca totdeauna porţile închisorilor.

S-ar fi putut ca Horia Sima să motiveze şi să pretindă că n-a făcut, n-a ştiut, n-a bănuit sau n-a putut prevedea şi nici împiedica o astfel de situaţie şi nici altele anterioare.

La o astfel de motivare, răspunsul îmbracă două înfăţişări :

– Cine l-a propulsat pe un astfel de pisc, într-o situaţie ca aceea ?

– Codul nostru civil şi, cred, toate normele civilizate de drept stabilesc că omul răspunde pentru daunele pricinuite de fapta sa, a prepuşilor săi şi a altor factori dependenţi de dînsul. Şi, de aceea, cînd te-ai intitulat şi ţi-ai arogat drepturile şi datoriile unui **Comandant**, nu poţi răspunde mai puţin decît un soldat sau un om de rînd.

Oricum, rebeliunea a constituit pentru Horia Sima sentinţa definitivă de dezavuare a acţiunilor şi politicii sale. Rămas în afara zbuciumului ţării, el, de unde era, a mai accentuat persecuţiile celor rămaşi în patrie, şi, la vremea respectivă, mă voi opri asupra faptelor.

La Roman, rebeliunea a însemnat trei nopţi şi trei zile de mari confruntări. Confruntări în sufletele şi în conştiinţele noastre şi, mai ales, dispute între două poziţii contrare. Pe de o parte legionarii vechi, care nu considerau oportună intervenţia – şi, pe de altă parte, N.Popa – şeful judeţului cu aderenţii săi, care voiau să iasă în stradă, să lupte pe viaţă şi pe moarte.

A învins grupul nostru şi nu s-a produs nici cel mai neînsemnat act de dezordine. Dar a fost chinul şi durerea de a vedea din nou pe Maria cu sufletul răvăşit de griji, cu inima sufocată de teamă şi cu lacrimi pe obraji.

Ţara făcea o nouă cotitură şi intra, îngrijorată şi timorată, pe un alt făgaş. Mareşalul declara, cu fermitate şi în orice ocazie, că porneşte cu toată credinţa şi cu toată vigoarea la clădirea unui stat legionar, aşa cum l-a văzut Moţa în testamentul său şi **Căpitanul** de pe pragul mormîntului în care fusese aşezat.

Chema cu stăruinţă şi patetism pe toţi adevăraţii legionari să i se apropie, ca împreună să zidească România cea nouă şi legionară.

Am fost şi rămîn convins că Mareşalul era de bună credinţă şi a îmbrăcat cămaşa verde şi a lăsat „galoanele" în 1940, deoarece spera că Sima era „succesorul" real al **Căpitanului** iar că în Mişcare rămăsese o şcoală de educaţie morală, civică şi socială şi nu un „partid" răvăşit de dorinţa puterii, în care se năpustise toată gloata oportuniştilor.

Horia Sima, cu cei care cunoşteau potecile graniţei, şi cu toţi cei care au „îndrăgit străinii", s-au strecurat în Germania sau pe alte meleaguri mai sigure. (Of ! Bietul Eminescu cît a suferit

cînd îşi cînta Doina lui şi a noastră ! – Cine-a îndrăgit străinii, mînca-i-ar inima cîinii.)

Tribunalele militare şi-au început activitatea cu intensitatea şi duritatea impuse de Mareşal, care cu o mînă chema la dînsul, iar cu alta lovea şi strivea. Şi astfel s-au deschis, şi apoi s-au ferecat porţile închisorilor, închisori în care au intrat legionari şi, în măsura în care a mai fost posibilă depistarea, şi unii din beneficiarii acestui început de contrarevoluţie.

Pe majoritatea din cei închişi atunci i-am găsit în închisori şi noi, cei care veneam după anul 1948, trimişi de o altă forţă, care uita şi ea că :

– în perioada prigoanelor, în închisori au zăcut mulţi legionari, şi întotdeauna mai puţini comunişti, chiar foarte puţini.

– după primul război mondial, pînă la 23 august 1944, cînd porţile istoriei s-au deschis pentru ei, mii de legionari au intrat şi au rămas sub glia străbună iar comunişti mai puţini decît degetele mîinilor.

– nu se cunoaşte numele nici unui comunist ucis de un legionar.

– în toate închisorile în care ne-au purtat „Acoliţii" şi Carol al II-lea, şi în lagărul de la Tîrgu-Jiu, unde au suferit şi unii şi alţii pînă la ceasul „victoriei" comunismului, ambele tabere se înţelegeau şi se ajutau în îndurarea asupririi, care era comună.

Din Roman n-a avut atunci nimeni de suferit din cauza rebeliunii ; doar mai tîrziu au fost luaţi în lagăr la Tg.Jiu Albert Bocec şi alte cîteva persoane care nu avuseseră legătură directă şi importantă cu mişcarea legionară.

La orizont : cel de-al doilea război mondial

Viaţa şi-a reluat cursul, ca apele unui rîu de munte, care aleargă printre stînci, prin munţi, dealuri şi pe şesuri, urcînd, coborînd, sărind peste pietrele aşezate în cale şi lovindu-se de maluri ; uneori apele se revarsă peste maluri, pentru ca apoi să se adune iar în matcă şi să-şi continue la nesfîrşit zbuciumul şi mersul înainte.

Eu mi-am reluat firul vieţii, care acum se derula între activitatea profesională – unde cîştigam suficient şi eram din ce în ce mai apreciat – concentrări periodice şi, în plus, grija prilejuită de prigoana pe care o declanşa, tot mai impetuos şi mai necruţător, mareşalul.

Războiul era aproape ; armatele aflate pe teritoriul ţării se înmulţeau şi povara apăsa din ce în ce mai tare şi mai greu, dar tot pe umerii celor mai lipsiţi.

În ţară fuseseră înlocuiţi toţi prefecţii cu militari consideraţi fideli lui Antonescu. Din nou legionarii liberi erau trataţi ca suspecţi şi înlăturaţi din aparatul de stat şi din viaţa publică.

La 22 iunie 1941, într-o zi de vară în care soarele strălucea pe tot întinsul cerului, zi în care natura revărsase, din tot belşugul ei, pacea, liniştea şi bucuria vieţii, aparatele de radio au anunţat – solemn şi grav – declararea stării de război împotriva Uniunii Sovietice.

Încep luptele – Ionică Stanciu, primul prieten căzut în război

Mareşalul Antonescu emitea primul ordin de război, prin care cerea oastei : „Români treceţi Prutul !"

Clopotele tuturor bisericilor, clopotele rugăciunii, ale păcii, ale credinţei, ale dragostei şi ale omeniei, chemau acum lumea la arme, la luptă şi la moarte.

Sentimentul general era împletit atît din năzuinţa de a ne reîntregi ţara cît şi din groaza sacrificiilor impuse de război.

Am fost mobilizat şi am rămas în ţară.

Lucram la birou, deoarece n-avem decît gradul de caporal T.R. şi eram bolnav.

De la început războiul şi-a pus amprenta pe toată viaţa ţării. Cartierul general al armatei române era în apropiere şi de aceea, avioanele nemţeşti şi cele sovietice se interceptau deasupra oraşului.

Ca şi în anul 1940, cînd a fost ocupată Basarabia, armata română a fost hărţuită la început cu acte de sabotaj. Se comunicase că în special unii evrei s-au dedat la acţiuni care denigrau pe ostaşii noştri ameninţînd ordinea şi viaţa. N-am uitat în această privinţă o glumă a unui coleg mai în vîrstă : Vasile Eliad. S-a adresat, odată, lui Saul Herşcovici, singurul avocat evreu rămas la barou în perioada aceea, cu întrebarea : „Măi, Saule, cînd noi am luptat alături de francezi împotriva nemţilor, voi aţi fost de partea nemţilor şi contra noastră ; acum, cînd avem aliaţi pe nemţi, voi luptaţi contra lor, şi iar contra noastră ; dar, alături de noi, cu care pretindeţi că sînteţi fraţi, cînd veţi lupta ?"

Armatele române trecuseră Prutul şi apoi Nistrul, în ţară soseau veşti care emoţionau. Comunicatele anunţau victorii, dar şi sacrificii.

Primul dintre colegi şi prieteni care a căzut a fost Ionică Stanciu, sublocotenent de rezervă la un regiment de cavalerie, cel mai voinic, cel mai sportiv şi cel mai arătos, cu care depusesem, în aceeaşi zi, jurămîntul de începere a profesiei.

L-au adus la Roman, unde l-am înmormîntat, în consternarea întregului oraş, căci era primul care se întorcea şi printre puţinii care au putut fi aşezaţi creştineşte sub pămîntul strămoşesc. Nu l-am uitat pe fratele lui mai mic – tot coleg – pe Nae Stanciu, care în timpul desfăşurării ceremoniei a leşinat şi l-am dus pe braţe.

Atunci au apărut în ziare comunicate în legătură cu luptele de la „Ţiganca" şi despre actele de vitejie ale unui alt prieten şi coleg, Sandu Sturza, sublocotenent de artilerie în rezervă.

Naşterea fiului meu

În această învolburare sufletească, eram copleşit de faptul că Maria trebuia să nască.

În ziua de 10 iulie 1941, tot o zi însorită, dar acum cu văzduhul infiltrat de izul macabru al războiului, în amiezi, stam în curte cu familia Merfea, dînşii la o măsuţă, iar eu frămîntîndu-mă în jurul lor.

Pe geam se auzeau gemetele disperate ale bunei şi micuţei mele soţii, iar eu, din cînd în cînd, alergam pînă la uşă şi mă întorceam cu lacrimi în ochi, frîngîndu-mi mîinile. Peste cîtva timp, ca prins într-un uragan, am auzit pe d-na Handoca cum mă cheamă în casă. Am văzut-o mai întîi pe Maria, cu capul ridicat, cu faţa înroşită şi transpirată de cumplitele dureri prin care trecuse, cu surîsul ei biruitor şi cu privirea îndreptată către mîinile d-nei Handoca. Aceasta, o moaşă cu practica în Franţa, avea în mîinile ridicate sus un boţişor cu trăsături de om, cu cap ţuguiat şi plîns strident. Pe mine, privindu-l, m-a izbit căpuşorul acela ţuguiat. D-na Handoca a sesizat contrarierea mea şi, sub ochii mei, a dat cu mîinile formă capului copilului.

M-am gîndit la această situaţie. Cît de uşor şi de simplu a fost înfăptuită rectificarea şi cît de anevoioasă şi uneori imposibilă rămîne lupta părinţilor, de a modela, de a coordona şi dirigui

Tudorel 1943

Fiul meu Tudor

ceea ce, mai tîrziu, pleacă din acest căpuşor.

Pentru Maria şi mine mai răsărise un soare.

Teama, nesiguranţa, lipsurile, grija şi toată povara sufletească impusă de acest uriaş şi prelung taifun – războiul – puseseră amprenta pe toată viaţa noastră. Doar soarele nesocotea ucigătoarea învolburare, aducînd acelaşi imn frumuseţii vieţii care ni s-a dat s-o trăim.

Ca aproape toată lumea şi ca în toate timpurile, mai ales în cele de cumpănă, am reflectat asupra capriciilor şi nesocotinţelor omului.

Natura aceasta, pe care unii – printre care şi eu – o cred înzestrată mărinimos de către Dumnezeu, iar alţii o consideră fără părinţi, a fost, este şi rămîne pentru toţi, cea mai variată, bogată şi neasemuită comoară.

Tot, dar absolut tot ce i-ar trebui în mod real omului ca să fie întotdeauna fericit, el are la îndemînă iar el, nu numai că nu foloseşte şi nu amplifică prin raţiune acest univers dar – din pofte şi din scrînteli, distruge acest echilibru al naturii, pe care o răvăşeşte.

Omul e sărac nu pentru că natura ar fi zgîrcită sau perversă, ci pentru că unul n-apucă suficient din cauza celui mai puternic care doreşte ceea ce-i prisoseşte. În general, oamenii nu sînt fericiţi, unii pentru că n-au, iar alţii, care au, se frămîntă şi doresc mai multă avere sau putere.

Suferinţele izvorăsc nu din sărăcia naturii, ci din faptul că omul nu-şi poate evalua şi stăpîni dorinţele. De aceea se spune că dintre toţi, cel mai sărac, mai oropsit, dar şi mai darnic este avarul ; avînd mult, el nu se mai satură strîngînd, nu consumă pentru dînsul, şi astfel, fără voia sa, lasă altora totul.

Iar războiul este aberaţia colectivă ; negaţia absolută şi derobarea omului de simţul echilibrului, al proporţiilor şi al legilor vieţii, care, în fondul lor, au avut şi au un caracter universal, iar în finalitatea lor, un caracter imuabil. De data aceasta, se folosea întreaga forţă materială şi tot conţinutul inventivităţii minţilor omeneşti pentru o distrugere a duşmanului care se voia ireversibilă ; şi duşman, în înţelesul real, nu era cel care iniţia, ordona şi coordona, ci acela care cădea de o parte sau de cealaltă a baricadelor.

De la piatră la săgeată ; de la baionetă la puşcă şi de la tanc la bomba atomică, erau paşi în istorie şi în viaţa omenirii, gigantici, dar nu înainte.

Nu am fost conformist şi nu sînt un defetist, dar mi-am permis – ca aproape toţi oamenii care ştiu că bunul cel mai de preţ al omului este raţiunea – să fac o paralelă între ce e pozitiv şi ce e negativ în creaţia acestui imponderabil factor, care este gîndul.

M-am minunat totdeauna şi am rămas în contemplaţie şi admiraţie, pînă la umilinţa personală, în faţa tuturor realizărilor pe care le-am putut cuprinde şi percepe, ale omului.

În iadul conflagraţiei

Ieşind din imobilismul deconcentrat şi prizonieratul obsesiv al reflecţiilor, mă întorc pe firul amintirilor la începutul acelui război, cînd toate legile vieţii erau înfrînte şi cele ale raţiunii, nesocotite.

Beţia puterii atotcuprinzătoare făcea din a doua conflagraţie mondială un infern imens în care bietul om, împins de minţi înfierbîntate, de gînduri şi dorinţi obsesive, de inimi din care fuseseră eliminate mila şi dragostea, se încleşta în nădejea de a supravieţui, lovind şi ucigînd pe cel din faţa sa, pentru a se întoarce în liniştea, căldura şi sărăcia căminului său.

Trenuri, cu garnituri imense de materiale şi cu armată, se îndreptau spre front, cu zgomot şi fluierat prelung ; ostaşi în echipament de campanie, împovăraţi de armament, păşeau în coloane nesfîrşite către moarte ; tunuri şi care blindate crispau străzile şi drumurile, lăsînd semne pe care nu le-au mai reîntîlnit, pentru că majoritatea oamenilor nu s-au mai întors ; avioane, în escadrile uimitoare, brăzdau în mare viteză şi cu un zgomot infernal albastrul cerului. Iar lumea urmărea această universală şi deprimantă mişcare, cu sufletul cernit.

Aerodromul marilor unităţi legate de cartierul general era în Roman, chiar în apropierea locuinţei noastre. Avioanele, în zgomot asurzitor, decolau sau se întorceau la bază, ziua şi noaptea, iar deseori, mai ales dimineaţa, se desfăşurau lupte aeriene. Noaptea, pe cerul înstelat, se prelungeau săgeţi de lumini ucigătoare şi de pe pămîntul udat de ape şi stropit acum cu sînge, se înălţau rachete luminoase.

Am un coleg – Gh.Condu – care-mi mărturisea că, pe front, infanterist pe linia întîia fiind, era aşa de cuprins de feeria acestor lumini, încît rămînea adîncit într-o contemplaţie care-l scotea din tumultul şi primejdia războiului şi-l purta pe aripile visului.

Maria încă nu se refăcuse după naştere şi rămînea în casă cu Tudorel la piept, iar eu mă plimbam cu privirea pe sus şi cu inima alături de ei, cutremurîndu-mă la gîndul că ar trebui să plec pe front şi să-i las aşa, pradă vijeliei războiului.

Într-o seară, Anton – fratele meu – care era învăţător în satul natal, a venit la noi, împovărat şi el de griji, căci Maricica, soţia lui, trebuia să nască primul copil. Primise ordin de mobilizare şi trebuia să se prezinte la Botoşani, la regimentul de cavalerie.

Am stat pînă noaptea tîrziu în tăcere, lîngă patul Mariei, îngrijoraţi ; apoi, Anton a mers să se culce într-un pat (ceea ce nu avea să i se mai întîmple decît peste ani), iar eu am rămas afară în curte, sub frămîntarea gîndurilor şi grijilor.

Nu peste mult timp, deasupra oraşului, s-a dezlănţuit o încăierare între avioane de parcă se aprinsese văzduhul, iar de pe pămînt plecau rachete luminoase şi tunurile antiaeriene trăgeau de se zguduia întreaga natură. Toată suflarea oraşului era în panică.

A doua zi în zori, Anton s-a sculat, s-a îmbrăcat în haine militare, şi-a făcut cruce şi, împreună, ne-am îndreptat sufletele către Dumnezeu. Şi-a luat un geamantan special construit şi, cu gîndurile către căminul său, a ieşit din casă.

L-am însoţit, ne-am îmbrăţişat prelung, cu lacrimi în ochi şi l-am condus cu privirea, iar mai apoi cu dragostea, cu grija şi cu rugăciunea, mai bine de trei ani.

Miţă, fratele mai mic, era elev la seminar şi urma cursurile şcolii cu o sîrguinţă şi o cuminţenie excepţională. Sta la internat, fiindcă toţi elevii erau interni, iar duminica venea la noi şi ne împărtăşeam dragostea şi grijile, căci, deşi era mic, necazurile ajungeau şi la dînsul. De la început s-a ataşat de Tudorel şi, pe măsură ce trecea timpul, creştea copilul şi creştea şi dragostea lor, care devenea reciprocă.

La barou mergeam acum mai rar ; găsisem totuşi înţelegerea care să-mi îngăduie o posibilitate de a-mi cîştiga existenţa.

Mergeam dimineaţa foarte devreme la regiment, unde lucram pînă pe la ora 10, cînd mi se îngăduia să plec o oră sau două la barou. Fugeam să iau o trăsură, care mă ducea acolo ; şi tot cu bunăvoinţă, aranjasem cu preşedintele tribunalului, cu preşedinţii celor două judecătorii din oraş şi cu colegii, ca să lase procesele mele pentru ora cînd puteam veni. În maximum o oră îmi făceam datoria, onorabil şi corect, întorcîndu-mă apoi în regiment.

Stăteam uneori pînă noaptea tîrziu ca să-mi rezolv la regiment totul, impecabil, pentru a nu pierde amabilitatea şi înţelegerea cu care eram tratat.

Constantin N.Vasiliu Bolnavu

Pe lîngă exercitarea aceasta sporadică a profesiei, care, în mod practic, îmi limita la maximum posibilitatea de a mai recruta clienţi (nefiind la barou şi nici acasă, cei care mă căutau erau nevoiţi să-şi angajeze un alt avocat), mai aveam încă o sursă de cîştig, care azi s-ar considera importantă. La Roman avea proprietate – o moşie de vreo 700 hectare, cea mai mare moară din judeţ şi cîteva sute de hectare de pădure – Constantin N.Vasiliu Bolnavu. Acesta era unul dintre cei mai bogaţi oameni din ţară.

Avea, la Galaţi, cîteva moşii ; la Dudeşti-Cioplea, cariere de piatră, iar la Moroeni, domeniul Bezdead – iniţial cu o suprafaţă de aproximativ 32 000 de hectare de pădure, care se întindea de la Pietroşiţa pînă la Sinaia, păduri de pe care exploata fabrica *Lomaş* cu colaborare elveţiană.

Poate nu-i lipsit de interes să mă opresc puţin asupra acestui om. Am dedus că tatăl acestui mare proprietar făcuse export de vite în străinătate şi că, înainte de primul război mondial şi, mai ales, în timpul desfăşurării acestuia, exportul i-a fost deosebit de rentabil.

În această perioadă, prinţul Bibescu a oferit spre vînzare o parte din domeniile sale, formate din munţi, mulţi munţi, situaţi între Pietroşiţa şi Sinaia.

Nimeni n-avea banii necesari şi nici curajul să se hazardeze într-o aşa de mare afacere.

N.Vasiliu Bolnavu şi fiul său Constantin au tratat această vînzare, oferind un avans, urmînd ca restul să-l achite succesiv, într-o perioadă fixată de timp. Vînzătorul a acceptat şi, probabil, actul s-a încheiat cu clauza „privilegiului vînzătorului" care, asigura pe cel din urmă că, în cazul cînd cumpărătorul nu-şi respectă obligaţiile de plată la timp, vînzarea devenea nulă şi avansul pierdut.

Oricum, Vasiliu Bolnavu a preluat pădurea, cu tot felul de arbori – brazi, fagi, mesteceni, paltini – şi cu imense păşuni, şi a început exploatarea, ceea ce i-a permis să achite sumele restante, înainte de termen.

După primul război mondial i s-a mai expropriat o parte din păduri, dar a rămas cu munți întregi – peste 20 000 de hectare în proprietate.

Nu avea o cultură primită în școli sau universități, dar poseda o perspicacitate și un simț al orientării neobișnuite. Își organiza administrarea averii cu competența celui mai bun gospodar și cu vigilența administrației publice. Avea o centrală în București, cu serviciu de contabilitate, de administrație, cu un compartiment juridic și, la fiecare domeniu, personalul adecvat.

La Roman avusese angajat – anual – ca avocat, pe Constantin Roiu, decanul baroului, unul dintre cei mai buni avocați din barou și din țară. Prin 1939-1940, decanul era bătrîn și își exercita profesia doar în procese mari și foarte rar.

Vasiliu-Bolnavu a cerut informații de la președintele Tribunalului, Teodor Zarifopol, și de la decan, căutînd un avocat mai tînăr și s-a oprit asupra mea.

După cît îmi amintesc, cred că avea la acea vreme cam 70 de ani. Era înalt, voinic, foarte distins și cu o ținută cu adevărat boierească.

M-a cunoscut, m-a angajat inițial într-un proces, pe care-l avea cu un alt moșier din Roman – Alexandru Guțulescu ; a venit la termen și a asistat la pledoarii, i-a plăcut și m-a angajat astfel cu un salariu de 40 000 lei anual. Suma respectivă reprezenta cam salariul unui funcționar de stat sau al unui jurisconsult din zilele noastre. Pentru această sumă trebuia să-l reprezint în procesele ce le avea la instanțele din Roman, ca procurator, și în celelalte probleme ce se iveau în lipsa sa, căci la această proprietate stătea maximum o lună pe an. Avea, însă, la sediul proprietății, contabil șef cu Academia Comercială, administrator cu mare competență, și tot personalul necesar, așa că problemele mele nu-mi solicitau nici mult timp și nici efort deosebit, și nu impietau asupra profesiei. Se iveau tranzacții pe care le coordonam și le definitivam, mai erau procese mari, determinate de legi speciale legate de starea de război, cînd, dacă erai prins că macini făină albă, erai trimis în judecată pentru crimă de sabotaj. Am avut la început multe procese cu oamenii care mai luau cîte ceva de pe moșie și mai ales din pădure, procese pe care le-am lichidat mai mult cu inima decît cu legea.

Bătrînul Vasiliu Bolnavu înființase o Fundație – cu numele său – pe care o dotase cu aproximativ 300 hectare de pădure din domeniul Bezdead și cu alte bunuri și surse care asigurau, printre

altele, și existența unui cămin studențesc în Piața Amzei, în care locuiau gratuit, cred, vreo sută de studenți. Aceștia erau recrutați prin selecție, avîndu-se în vedere starea lor materială precară și meritele deosebite la învățătură.

Avea trei copii : un băiat – Dumitru (Titi) – și două fete, din care una era căsătorită cu Eugen Botezat – fost magistrat – și alta cu Mihail Arion – fiul generalului Brown Arion.

Fiul studiase dreptul în Franța ; era un om onest, dar nu moștenise nimic din vioiciunea minții și din culanța tatălui. Bătrînul, cînd pleca de la Roman, venea la mine – avea un Pakard – împreună cu administratorul și cu contabilul șef. Cînd își lua rămas bun, se adresa acestora :

„Mă băieți, eu plec și mai vin la anul. Voi aici aveți probleme pe care le rezolvați singuri dar și probleme în care vi-i necesară îndrumarea D-lui Avocat, care mă reprezintă. Folosiți sfatul D-sale, dar aveți grijă : vine Crăciunul, sînt sărbători ; Dl. Avocat are nevoie de porc și de alimente și nu trebuie să așteptați să vă spună, deoarece e datoria și interesul nostru să-i aducem, căci, dacă nu-i dăm noi, îi dau dușmanii noștri și atunci e mai rău."

De la adversari, nici vorbă că nu luam, dar, oricum, cît a trăit dînsul, veneau cu mașina și-mi aduceau doar ce nu găseam eu în oraș, căci altceva n-aș fi primit.

Bătrînul Bolnavu a murit și, în continuare, de administrație s-a ocupat băiatul care, însă, a murit de frica sărăciei.

Tot despre război – Abolirea Statului național–legionar

Războiul se dezlănțuia în Răsărit cu amploare epocală și într-o încleștare de apocalips.

N-am să mă opresc decît la aspectele care privesc și viața mea, căci despre acest război s-a scris și se mai scrie.

Armata română a intrat de la început în acest război cu toate forțele de care dispunea, continuîndu-l și dincolo de Nistru, cu aceeași amploare și cu aceleași sacrificii.

Mareșalul Antonescu mobiliza – la propriu și la figurat – armata și poporul prin apeluri oneste și înflăcărate.

Încet-încet, Antonescu a renunțat să-și apropie pe adevărații legionari în lupta pentru o ROMANIE NOUĂ și a luat asupra lui sarcina acestei istorice înfăptuiri.

Absolut obiectiv şi în cunoştinţă de cauză susţin că „divorţul" n-a fost între Mareşal şi Mişcare, căci Mişcarea, în conţinutul ei real dispăruse, fusese înmormîntată în 1938 şi 1939, prin asasinarea aproape totală a conducerii ei, ci între Antonescu, românul profund consacrat patriei şi spiritului de ordine, de disciplină şi de jertfă, şi Sima, adică toţi cei care n-au cultivat aceste idealuri şi au omis că PATRIA şi interesele ei vitale au fost şi rămîn pentru veşnicie supremul ţel şi că „predecesorul" a acceptat moartea la vîrsta de 38 de ani, a refuzat puterea „în orice condiţii", declarînd de pe „pragul mormîntului" : „Lovitură de stat nu voim să dăm".

Batalionul Sarata

În acelaşi spirit sînt silit să cred că mareşalul, împins de flagrantul dezacord între ceea ce fusese Mişcarea cîndva şi ceea ce reprezenta ea atunci, a trecut la măsuri extreme, determinat de fermitatea militarului, dar şi sub impulsul unei firi deosebite care-i dăduse o poreclă pe care nu mi-am însuşit-o şi n-o folosesc. A înfiinţat un „Centru" la Sarata, unde a adunat infractori de drept comun, legionari din închisori şi „prozeliţi de ocazie", centru în care se formau detaşamente speciale de şoc, care erau trimise oriunde războiul cerea victime. Cine scăpa dintr-o bătălie, revenea la „Centru", de unde, iar şi iar era trimis, pînă ce aşa i-a lichidat aproape pe toţi.

Într-o astfel de situaţie şi poetul Radu Gyr a fost rănit şi şi-a pierdut un ochi.

Pe parcursul războiului, după ce „stocul" din închisori se cam epuizase, au luat, în acelaşi scop, din cei rămaşi în libertate. Am scăpat şi din acest impas, deoarece, cînd a venit ordinul de trimitere pe front, eram în spitalul militar, bolnav, de unde am ieşit repartizat pentru „serviciul auxiliar".

Am aflat despre măsura aceasta mai tîrziu, de la un locotenent de rezervă – Serafidis – care conducea biroul 2. Ea provocase indignarea oamenilor ; pentru a ilustra simţămintele cu care lumea a întîmpinat aceste acţiuni, am să mă refer la un caz mai semnificativ.

Într-una din cele trei zile cît a durat rebeliunea, cînd mitralierele răvăşeau strada şi clădirile în care erau asediaţi „beligeranţii", plecam de la barou către casă şi, în stradă, m-a întîlnit

preşedintele tribunalului – Teodor Zarifopol. Era într-o sanie, din care s-a dat jos pripit şi s-a postat în faţa mea : „Spune-mi, te rog, acum se mai fac înscrieri la legionari ? Sînt hotărît să mă înscriu şi eu, în semn de protest pentru sălbăticia lui Antonescu şi vreau să afle lumea, şi dacă se poate şi dînsul, de ce am făcut-o, căci dezaprob şi desfid măsurile lui". Mareşalul însă a rămas ferm şi hotărît pînă la moarte.

*

Am rămas mobilizat la Regimentul 4 Artilerie în Roman şi aşa, în concedii şi cînd mai puteam, îmi exercitam şi profesia şi ne cîştigam existenţa, căci soţia mea nu profesa.

Continuă confruntările – Întoarcerea din Crimeea

Am întrerupt scrisul aproape de un an şi, deşi am ştiut că „amînarea este hoţul timpului" şi mereu mi-am propus să-mi reiau amintirile, n-am făcut-o din motive pe care azi nu le pot formula.

Cum timpul se deşiră şi firul de pe suveica vieţii se scurtează, şi cum simt că rădăcinile de ieri sînt azi ca ale unui copac de pe malul nisipos al unui rîu, înnod capătul la care m-am oprit şi mă străduiesc să ţes, cu puterile ce le mai am, convins fiind că fiecare zi ce trece secătuieşte izvorul şi limitează puţinul cu care am fost hărăzit.

Încleştarea dintre cei doi giganţi a fost la început inegală. Nemţii, pregătiţi pentru război, poate ca niciodată în istoria lor mereu ofensivă şi beligerantă, aduceau în balanţa desnodămîntului forţe materiale imense, organizarea desăvîrşită, tehnica uluitoare, elanul deosebit, tenacitatea şi perseverenţa, toate purtînd însă spiritul lui Hitler, care nu-l văzuse pe Napoleon decît la Austerlitz, nu şi în insula Sfînta Elena. Nu s-a străduit să afle şi să înţeleagă de ce regele Filip al Macedoniei – tatăl lui Alexandru cel Mare – era însoţit totdeauna de doi oameni care aveau datoria să-i spună, unul dimineaţa : „Filip, adu-ţi aminte că eşti om !" iar altul, seara, să-l întrebe : „Ţi-ai amintit că eşti om ?"

Armatele noastre au trecut Nistrul şi erau angajate în lupte care le aduceau victorii răsunătoare, dar şi sacrificii dureroase.

Începutul acestui război s-a dezlănţuit cu o forţă nebănuită şi a adus nemţilor succese zdrobitoare, dar ele au fost poate prima cauză a înfrîngerii forţei germane, căci „după soare, aureola

falsă şi trecătoare a puterii este cea care orbeşte pe om".

În aceste împrejurări, soarta războiului a fost determinată şi de hotărîrea americanilor de a intra în război şi, în mod direct, de adoptarea „Legii de împrumut şi închiriere", în baza căreia sovieticii au primit arme, materiale şi ajutor.

Bătălia pentru Crimeea a fost un succes românesc, dar şi o groapă colectivă în care au rămas trupurile tinere şi dornice de viaţă ale multora dintre ostaşii noştri. În toamna anului 1941, s-au întors din luptele pentru Crimeea rămăşiţele Regimentului 14 Infanterie din Roman. Aveam doi colegi şi buni prieteni, ambii sublocotenenţi în rezervă, dintre care unul – Gh.Căprioară - trecuse prin toată vîlvătaia acestor ucigătoare înfruntări, din care, prin puterea destinului, scăpase cu viaţă şi întreg.

Era o zi de toamnă, cu tot belşugul, frumuseţea şi nostalgia ei.

Pe tot întinsul Străzii mari, cea care taie şi desparte oraşul Roman în două, şi care era atunci, şi a rămas şi acum, o relicvă duioasă a trecutului acestui oraş, cu prăvălii legate una de alta şi cu mansarde, se adunase toată populaţia oraşului şi se formase o coloană de oameni pe cele două trotuare, pe o distanţă de aproximativ 3 km. Lumea era adunată încă de dimineaţă, iar regimentul, care străbătea drumul pe jos, a trecut pe la prînz podul de peste rîul Moldova, pe care se făcea intrarea în oraş. Uralele au pornit de acolo şi s-au prelungit, pe loc, cu vuiet prelung, pînă la celălalt capăt al oraşului. De departe s-a auzit mai întîi ropotul cadenţat al pasului ostăşesc şi simţeam că inima îşi sincroniza ritmul şi apoi îşi accentua pînă la sufocare bătaia, pe măsură ce coloana se apropia. În frunte era drapelul, apoi comandantul şi, rînd pe rînd, fiecare formaţie, cu comandanţii ei, cîţi mai rămăseseră.

Toţi erau îmbrăcaţi în ţinută de campanie, cu tot echipamentul de război, împovăraţi de greutatea şi volumul lui dar, mai ales, împovăraţi de amintirea vie a tuturor încleştărilor prin care trecuseră, de imaginea încă neestompată a camarazilor care căzuseră şi care, acum, îşi ocupau locul – în front – şi-i însoţeau doar cu duhul cel nepieritor.

Pe faţa fiecăruia se vedea bucuria de a păşi din nou pe pămîntul strămoşesc, de a îmbrăţişa pe cei dragi, bucuria de a trăi. Dar această omenească satisfacţie era umbrită de regretul celui care văzuse cum moartea secerase atîtea vieţi care aspiraseră cu aceeaşi credinţă către aceeaşi legitimă speranţă şi dreaptă năzuinţă – viaţa.

Am fost întotdeauna sentimental pînă la slăbiciune şi mărturisesc că sînt puţini oameni şi chiar femei care să-şi fi spălat obrajii cu atîtea lacrimi, aşa cum m-a silit pe mine firea. Nu mă mîndresc şi nici nu etalez acest cusur, dar nici nu-l repugn, căci întotdeauna, fiecare lacrimă pornea din înţelegerea şi trăirea sinceră a fiinţei mele, a durerii pe care o întîlneam la alţii şi cu care mă contopesc.

Mărturisesc astăzi, cînd am peste 64 de ani, că de foarte mult timp sufăr de ochi şi port o dioptrie mare, în primul rînd pentru că am plîns, atît cît ştiu cei din jurul meu şi, mai ales, atît cît nimeni nu poate bănui.

Întrucît conştiinţa omului trebuie să fie, permanent, cel mai exigent judecător, trebuie să mărturisesc că, deşi din dreptate a fost piedestalul vieţii mele spirituale, totuşi, prin slăbiciune şi bunătate, adesea am zdruncinat acest echilibru.

Aş putea spune că am pus pe talerul celui atacat, al celui mai slab şi mai încolţit, tot ce mi-a stat în putinţă pentru a-i fi de folos, chiar împotriva raţiunii, şi uneori, a intereselor mele.

Atunci nu plîngeam numai eu, ci toată lumea. De bucurie pentru cei care veneau şi de durere pentru cei rămaşi pe întinsul îndepărtat al cîmpului de bătaie.

L-am văzut de departe pe bunul, dragul şi nefericitul meu prieten şi am alergat, l-am îmbrăţişat în hohote, în timp ce el, mai tare ca mine, păşea cu lacrimi pe obraz, fără să strice „frontul". Au urmat zile şi săptămîni de povestiri şi viaţa, cu iureşul ei, a atras în albia sa şi pe cei întorşi de pe front.

Sărbătorirea lui Căprioară şi Ciută

Căprioară şi Ciută veneau la noi şi mă fericeau cînd mă vedeau într-un cămin, înseninat mereu de prezenţa unui copil şi de dragostea nămărginită a unei soţii.

Fiecare dintre ei nu-şi dorea altceva decît aceeaşi dreaptă, normală şi omenească soartă ; şi totuşi amîndoi au murit peste un an, în aceeaşi clipă şi în acelaşi loc. Am de pe atunci o fotografie, în faţa casei unde locuiam : noi stînd pe cerdac, iar jos, în faţă, Căprioară, cu capul pe umărul lui Ciută. De cîte ori o văd, simt şi negura morţii care i-a cuprins şi înghiţit.

Noi, toţi colegii – avocaţi, judecători şi procurori – şi alţi prieteni, i-am sărbătorit pe cei doi la restaurantul lui Costică Andrieş, cu un fast şi cu o căldură deosebite.

Colegul şi prietenul avocat
Ciută Ion. mort pe front

Deşi toate amintirile legate de aceşti doi „băieţi" sînt sub semnul giulgiului, totuşi, pentru a sublinia situaţia de atunci, mă opresc la două împrejurări de la banchet şi mai ales la una în legătură cu o atitudine a lui Căprioară, atitudine care ne-a copleşit.

Sărbătorirea a avut loc seara şi s-a prelungit pînă noaptea tîrziu. Între noi erau şi colegi care respectau băutura şi ştiau ce-i cheful. Nici Căprioară, nici Ciută şi nici eu nu beam şi nici nu intram în cîrciumi. După miezul nopţii, starea generală era de o copleşitoare frăţietate. Toader Grosu, un bucovinean voinic ca un gorun, mai în vîrstă ca noi, dar foarte apropiat, ca să ne dovedească şi el cît îl iubeşte pe Căprioară şi cît de mare îi este dorinţa de a-l vedea fericit printre noi, ne-a somat pe toţi să tăcem şi apoi l-a luat în braţe, l-a ridicat şi l-a obligat să se urce pe două mese suprapuse, apoi a strigat la muzicanţi să cînte o sîrbă şi la Căprioară să joace acolo. Bietul băiat a refuzat, dar cum toţi cei de jos au strigat, a jucat, în timp ce mesele se clătinau, iar el era cu capul aproape de plafon.

S-a oprit şi i s-a adresat colegului Grosu : „Cucoane Toadere, n-am murit la Odesa şi vrei să mă schilodesc aici ?" L-a dat dînsul jos în braţe şi l-am sărutat cu toţii.

Mai tîrziu, colegul mult mai în vîrstă – Vasile Vîrgolici – care avea doi fii de vîrsta noastră, unul solist la operă şi altul judecător, şi care fusese şi „maestrul" lui Căprioară şi al lui Ciută, auzind prin cîte a trecut Căprioară, l-a întrebat :

– Măi copile, cum ai făcut tu de nu te-au împuşcat ? Căprioară, zîmbind, i-a răspuns :

– Maestre, cînd vedeam că vine glonţul în dreapta, eu dam capul spre stînga şi invers.

Deşi maestrul era un mare vînător şi cu destul discernămînt, situaţia de moment şi sobrietatea cunoscută a lui Căprioară l-au determinat să-l întrebe : „Dar cum vedeai tu glonţul ?" Am rîs cu toţii în hohote, a rîs apoi şi maestrul, l-a sărutat din nou pe discipol şi, bineînţeles, nu s-a supărat.

Chiar la trecerea Nistrului, într-o localitate, Camenca, a căzut un coleg de-al nostru, un bun prieten, cu care intrasem în barou în aceeaşi zi a lui septembrie 1937. Era ofiţer de rezervă la Regimentul 12 Cavalerie.

Căprioară a luat iniţiativa de a aşeza fotografia acestuia sub o candelă din camera baroului. Măsura era în asentimentul general al colegilor. Totuşi, un coleg mai în vîrstă, Orest Cozloschi,

căruia i se spunea *Sfînta Democrație* pentru sentimentele sale antinaziste, a smuls într-o noapte candela și tabloul de la locul unde fuseseră așezate.

Căprioară a protestat la Roman, apoi s-a adresat regelui, mareșalului, guvernului, patriarhului și tuturor forurilor superioare, cu o vehemență neobișnuită, conchizînd că vrea să știe dacă poate nădăjdui ca în cazul în care ar cădea și el, ar avea dreptul la o candelă la cap. N-a primit nici un răspuns. Peste un an a căzut, fără să se știe cum și, se pare, într-o localitate cu același nume, Camenca.

Lui Ionică Stanciu, sigur i s-a mai aprins de către familie și prieteni vreo lumînare la cap ; peste Căprioară însă s-a așezat zăpada iernii din anul 1942, nu și uitarea.

Cît despre Orest Cozloschi era atunci antinazist și sprijinitorul „stîngii", dar tot ceea ce a urmat după 23 August 1944 l-a adus în tabără adversă și a fost condamnat la moarte. Apoi i s-a comutat pedeapsa și a rămas mulți ani în închisorile „luptei de clasă".

Cînd toată lumea considera că războiul „fulger" confirmase din nou teza nazistă și forța armatelor germane și cînd soarta războiului din Răsărit părea total și definitiv tranșată, dîrzenia lui Curchill, votarea legii de „împrumut și închiriere" de către americani, în baza căreia s-au furnizat către U.R.S.S. arme, materiale, bunuri și valori deosebit de importante și oportune, hotărîrea de a se forma cel de al doilea front – cel din Apus, imensitatea sacrificiilor armatelor rusești și vehemența iernii au făcut ca soarta acestei apocaliptice încleștări să fie schimbată radical.

Acesta poate fi socotit momentul crucial, în care Puterile Axei începeau să fie confruntate direct cu forțele unite ale rezistenței antinaziste, moment de la care armatele germane rup firul unor răsunătoare victorii, încrederea lor începînd să se zdruncine, lăsînd loc îndoielii asupra deznodămîntului și sfîrșitului.

În țară s-au intensificat mobilizările și astfel sarcinile războiului devin tot mai pregnante ; de pe front soseau vești ce îndoliau alte și alte familii, neliniștind pe celelalte.

Lagărul de la Tîrgu-Jiu

Mareșalul, cu dîrzenia care-l caracteriza, în totală consonanță cu hotărîrile lui Hitler, nu uitase confruntarea cu Sima și, după ce împinsese în măcel și la moarte o bună parte dintre cei ce i

se împotriviseră, prin detașamentul special de la Sarata, a început alte arestări și trimiteri în lagărul de la Tg.Jiu.

În anul 1942, s-a pus și problema mea, deși, așa cum am mai subliniat, pentru mine politica nu mai prezentase nici un interes din 1938, iar la vremea aceea eram sincer, total dăzamăgit și umilit de rătăcirile acțiunilor care angajau Mișcarea legionară.

Am scăpat datorită unor oameni de bine, care-mi cunoșteau situația familială, sănătatea șubredă atunci și poziția mea intimă în legătură cu tot ce se petrecuse în țară după 1938.

Accentuez că am simțit și știut că moartea **Căpitanului** și a altor personalități de excepție închidea porțile unei profunde transformări etice și de înălțare în Duh creștin, într-un moment de răscruce cînd se impunea devotament, dăruire, sacrificiu, jertfă, ordine și intuiție. Lumea se afla într-o cursă de viteză, cu garduri, și mulți alergau lipsiți de fair play, să le escaladeze pentru a ajunge la un țel numai al lor.

Nici atunci și niciodată pînă acum, n-am folosit poltroneria, n-am acceptat duplicitatea și fariseismul, n-am practicat mișelia, oricît de grea îmi era situația, n-am antrenat pe nimeni în vreo răspundere, năpăstuindu-l sau luîndu-l drept scut. Din momentul în care n-am crezut în eficiența acestui drum, l-am abandonat definitiv, rămînînd în suflet doar cu abnegația și dăruirea, credința și jertfa celor ce au confirmat patriotismul lor printr-un șir nesfîrșit de morminte timpurii, care totuși vor defini cîndva, spiritul de jertfă și patriotismul acestui neam.

Atunci a fost arestat de la Roman, printre alții, Albert Bocec și toți au fost internați în lagărul de la Tg.Jiu, unde erau și comuniștii.

M-am întrebat mai tîrziu, de ce în pofida conviețuirii de atunci și de mai înainte, din închisori, unde celulele nu mai departajau ideologiile, foamea nu mai ținea seama dacă ești de stînga sau de dreapta, iar nevoile, greutățile, bolile și durerile, care erau comune și apropiau pînă la frățietate pe cei care sufereau pentru un ideal, indiferent dacă unii își fundamentau crezul pe prioritatea materiei și supremația doctrinei lui Marx, iar alții pe sprijinul preceptelor creștine și morala lui Iisus Hristos, capete limpezi și suflete curate – cîte au fost și la comuniști, n-au considerat utilă o selectare a ceea ce a fost rău și dăunător, de ceea ce a fost bun și creator și pe drumul nostru ?

Dezacordul, ruptura, ura și crima nu subzista în inima omului, ci în aberația „luptei de clasă" a unei ideologii fundamentată pe

supremația materiei și pe puterea dictaturii care nu-ți îngăduie să gîndești, să simți, să trăiești pe coordonatele firii umane. Este de neconceput să tratezi omul, în principiu și în general, cînd el are viața sa intimă și expresia ei, concretizată în fapte distincte și personale.

Măsuri dictate de starea de război – Sabotajul

În această perioadă, starea de război a impus unele legiuiri și măsuri cu caracter excepțional, printre care și aceea privind sabotajul economic.

S-a instituit legea prin care se considera sabotaj, cu consecințe de delict și chiar de crimă, abateri cu caracter economic, care altădată, nu erau tratate nici ca simple contravenții. Deținerea unor produse chiar în cantități îngrădite, vînzarea sau refuzul de a vinde anumite bunuri și mărfuri ori fabricarea unor produse prohibite, puteau fi crimă de sabotaj. Vinderea cărnii sau a mîncărurilor din carne în zilele oprite, deținerea unor stofe peste necesar, măcinarea de făină albă și altele constituiau sabotaj economic.

Judecarea acestor infracțiuni se realiza prin instituirea unei instanțe speciale formată din președintele tribunalului, un judecător, un delegat special al Ministerului Economiei Naționale și un procuror. Am fost numit în acest for, delegat pentru astfel de procese, judecător cu puteri „nelimitate".

Aveam mai puțin de 30 de ani, țara – mai ales conjunctura și legea – nu numai că dădea posibilitatea, dar și obliga la niște măsuri drastice și, totuși, în toată această perioadă, completul de judecată în care am intrat, n-a dat o zi de închisoare. Pedeapsa cea mai grea aplicată a fost amenda. Am și acum o declarație, dată sub prestare de jurămînt la 19.II. 1946, de către un evreu care mai tîrziu mi-a fost coleg în barou și care, în lipsa mea, a precizat : „L-am cunoscut pe Dl. Nae Tudorică cu ocazia unui proces ce mi s-a înscenat de către Siguranța Roman în timpul prigoanei evreilor și, la termenul sorocit spre judecare în fața Tribunalului Roman, instanța de sabotaj, D-sa, ca apărător al Ministerului Economiei Naționale, a pus concluzii obiective, grație cărora am fost achitat, dîndu-mi un ajutor frățesc".

Am fost aproape permanent mobilizat, dar fiind cu unitatea în oraș, puteam, sporadic, să-mi exercit și profesia, căci altfel familia n-ar fi avut asigurată existența.

În anul 1942, ne-am mutat cu locuința în Str. Dobrogeanu Gherea, în imobilul proprietate al avocatului Buzoianu, care era bătrîn și bolnav și care a și murit în timpul cît am locuit acolo.

A rămas moștenitor Ionel Hristodorescu, fost magistrat, mare proprietar, care a vîndut acest imobil familiei doctor Moga. A stat acolo cu noi cîtva timp și Maria Tănase, care era atunci prietenă cu proprietarul.

Adela - Moartea celor doi colegi

În acel an s-a angajat la noi Adela, o femeie cam de vîrsta noastră, care servise la directorul fabricii de zahăr și, în ultimul timp, la un coleg mai în vîrstă – Nicușor Pipa – pe atunci primarul orașului Roman.

Fusese căsătorită și soțul ei o lăsase, deși ea era model de corectitudine, de dăruire, hărnicie și virtute. De dînsa voi mai vorbi în cele ce urmează, căci s-a identificat cu familia noastră și a murit la noi, fiind unul din cei mai apropiați membri ai casei.

În toamna anul 1942, cînd mersul războiului din Răsărit era din ce în ce mai sinuos, s-au trimis noi forțe din țară și, printre cei plecați, au fost și bunii mei colegi și prieteni, Căprioară și Ciută.

Era la începutul lunii septembrie și natura, cu măreția și mărinimia ei, nu arăta nici o umbră din dezastrul care a urmat. Văd și acum, după aproape 35 de ani, trenul în care era Regimentul 14 Dorobanți, „tras la linia 1-a", dincolo de peron și cu ostași la geamuri, iar pe de lături, multe, foarte multe persoane, din familii și prieteni, care-i petreceau către măcelul din care unii nu s-au mai întors, iar alții, au venit foarte tîrziu.

I-am condus și am stat cu ei pînă ce a plecat trenul. Apoi, ei de pe scările vagonului, iar eu de pe peron, ne-am salutat frățește pînă ce privirile ne-au rămas în gol, iar sufletele – năpădite de nostalgia despărțirii și de teama de „ce va fi".

Toamna a coborît încet și a deschis larg porțile unei ierni deosebit de grele, cu geruri ce ne tăiau ca briciul și cu zăpadă în troiene imense.

De pe front veneau vești care zguduiau sufletele celor din țară. Înfrîngeri cu mulți morți și prizonieri, care îndoliau casele acoperite de albul zăpezilor.

Primeam scrisori de la Anton, scrise pe genunchi, în tranşee, sub pămînt şi mă sufocam citindu-le.

Veneau scrisori de la Căprioară şi Ciută, din care aflam greutăţile prin care treceau şi care exprimau un optimism fundamentat doar pe vîrsta şi educaţia lor.

Pe la sfîrşitul lunii noiembrie am primit o felicitare de la Ciută pentru ziua mea onomastică – 6 decembrie – şi o scrisoare de la Căprioară, prin care îmi relata despre el, despre situaţia de acolo. Încheia cu dorinţa şi invitaţia de a-i ieşi în gară la întoarcere, cu copilul meu – Tudorel – de mînă.

A urmat înfrîngerea de la Cotul Donului şi apoi am aflat că în preajma Naşterii Domnului au murit amîndoi odată, şi în acelaşi loc.

Vestea ne-a îndurerat inimile căci amîndoi erau, pentru mine şi familia, mea ca nişte fraţi.

Luni şi apoi ani, tatăl lui Căprioară venea în oraş, trecea pe la noi şi se interesa dacă n-am aflat veşti despre fiul său. Familia îşi păstra nădejdea căci, oficial, niciodată nu li s-a confirmat moartea.

Lumea, din compasiune sau dintr-o uşurinţă de neînţeles, lansa diferite zvonuri, în sensul că i-a văzut şi că trăiesc, iar în preajma Paştelui din anul 1943 a venit la mine un tînăr necunoscut, care mi-a comunicat că l-a întîlnit personal pe Căprioară, prizonier într-un lagăr, relatîndu-ne situaţia cu amănunte care ne-au încredinţat că este de bună credinţă. A fost o altă nedejde de care s-au agăţat părinţii lui Căprioară şi pe care au purtat-o în inima lor încă mult timp, pînă cînd certitudinea morţii s-a aşezat pe fiinţele lor, ca o legendă imensă şi ca o condamnare definitivă.

Pentru că imobilul în care locuiam s-a vîndut, şi pentru că, deşi aş fi putut să-l cumpăr, n-am făcut-o, am acceptat să schimbăm locuinţa cu cumpărătorul. Ne-am mutat în Str.V. Alecsandri, la D-na Atanasiu, mama şi soacra soţilor Moga. Aici erau două imobile din care unul îl folosea D-na Atanasiu, iar pe cel din faţă, compus din 4 camere şi dependinţe, l-am ocupat noi.

N-am cumpărat atunci casa de la Ionel Hristodorescu, deşi era şi este încă excepţională, deoarece n-am fost niciodată un spirit practic şi mercantil, şi mai ales pentru că întotdeauna existenţa mea a fost aşa de precară încît niciodată n-am avut certitudinea că a doua zi voi mai putea să-mi exercit profesia şi n-am ştiut dacă voi fi lîngă ai mei şi dacă existenţa lor, care atunci depindea exclusiv de libertatea mea, le va fi asigurată.

Nu-i vorba de obsesii bolnăvicioase şi nici de ipohondrii ridicole, ci de o stare de fapt pe care numai cei care au trăit-o şi cei care au adîncit, obiectiv, onest şi cu suflet drumul străbătut, o înţeleg just.

Nu-i lipsit de sens faptul de a consemna că imobilul era printre cele mai frumoase şi solide case din oraş, cu o curte şi grădină imensă şi cu un confort deosebit. Conform legilor în vigoare atunci, eu, ca chiriaş, aveam dreptul de preemţiune în legătură cu vînzarea imobilului.

Aveam adunaţi, cu chibzuinţă şi spirit de prevedere, din grija de a nu-i lăsa pe ai mei fără rezerva vitală, cam cinci sute de mii de lei.

Casa s-a vîndut cu 1.800.000 lei, sumă pe care doctorul Moga nu o avea, ci a împrumutat-o de la „Banca Românului". Aceasta se întîmpla în 1943, iar eu, în 1945-1946, am putut cumpăra cu cei 500.000 lei cam 2 kilograme de mălai, iar doctorul Moga a plătit datoria, cam cu 6-7.

Casa a rămas ca o cetate şi a fost demolată de curînd, în 1988, odată cu celelalte imobile din Str. Dobrogeanu-Gherea, stradă cu cele mai frumoase şi mai solide case din oraş. Au rămas însă în picioare maghernicele de pe strada Sucidava, chiar în centrul oraşului, pentru că vandalismul, nepriceperea şi sălbăticia celor care hotărau au făcut ravagii pe care neam de neamul lor nu le va putea răsplăti sau justifica.

Reprezentant al baroului în Comisia de apeluri fiscale privind profesia – Calea folosită în profesie

Starea de război imprima pe trupul întregii ţări răni, suferinţe, lipsuri şi zbucium, care erau tot mai evidente.

Suferinţele şi pericolul care planau asupra tuturor nu-i făcea însă pe oameni mai buni, mai înţelegători, iar instanţele judecătoreşti erau mai aglomerate ca întotdeauna.

După 2 sau 3 ani de profesie, am fost ales delegat din partea colegilor, deşi eram cel mai tînăr, ca reprezentant al baroului de avocaţi, în comisia de soluţionare a apelurilor fiscale la profesie.

Era aceasta, atunci, o reală şi profundă satisfacţie, căci aşa cum am mai subliniat, eram în barou peste 70 de avocaţi, toţi cu o situaţie consacrată, iar eu, un tînăr, în foarte multe cazuri de vîrsta copiilor colegilor mei de profesie. Aveam o origine socială

– pe atunci – minoră şi, pe deasupra, o apartenenţă politică într-o evidentă opoziţie ; iar profesional, nota mea distinctă nu convenea colegilor, care condiţionau onorariul şi, în mare parte, tergiversau procesele. Am să mă refer doar la un singur proces care ar pune în lumină, oarecum, adevărul celor consemnate mai sus.

Un bătrîn din satul meu natal a lăsat cu acte un teren – loc de casă – fiicei sale, rezervînd dreptul de folosinţă, pînă la moartea acestuia, unui fiu surdo-mut. Fiica, după moartea părintelui, a vîndut terenul în cauză, fără să ţină seama de faptul că nu putea înstrăina decît nuda-proprietate şi a transmis şi uzufructul cumpărătorului, rezervat expres fiului.

Din aceşti bani, ea, cu soţul ei, care era de meserie morar, au cumpărat o moară în com. Boghicea, jud. Roman care, în acele împrejurări, le-a adus venituri mari şi, astfel, cînd s-au văzut înstăriţi, s-au gîndit să mai organizeze o altă moară şi în satul lor natal – Butnăreşti.

Cum terenul pe care-l vînduseră era pe malul pîrîului din sat şi deci foarte adecvat acestui scop, au încercat să-l răscumpere şi, fiindcă n-au reuşit prin înţelegere bilaterală, au venit la mine şi mi-au cerut să mă angajez să formulez acţiune în anularea actului.

Le-am precizat că, o astfel de acţiune este inadmisibilă în anulare şi au vocaţie doar la una în restrîngere din partea fratelui surdo-mut, care putea cere respectarea dreptului său de folosinţă asupra terenului, pînă la moartea sa.

Le-am subliniat şi faptul că, şi într-o astfel de acţiune cumpărătorul are dreptul şi şansa să cîştige o acţiune în „regres" împotriva lor, pentru că i-au vîndut ce n-au avut, dar ei au stăruit în a încerca anularea actului şi deşi le-am accentuat că „legal" dorinţa lor nu-i realizabilă, totuşi au insistat să pornim acţiunea aşa, pe riscul lor.

Din superficialitatea avocatului advers şi din lipsa rolului activ al instanţei am cîştigat procesul şi acţiunea ne-a fost admisă, anulîndu-se actul.

Partea adversă a declarat apel, pe care l-a motivat greşit şi cum, pe atunci, procedura era rigidă şi la primul termen n-a sesizat eroarea, tribunalul a fost nevoit să respingă apelul şi astfel să definitiveze hotărîrea.

Clienţii mei jubilau, iar adversarul din proces, capitulase înfrînt nedrept. Toţi erau consătenii mei, şi astfel, după pronunţare,

i-am chemat la mine acasă şi le-am pus în vedere clienţilor mei că trebuie să plătească valoarea terenului fostului cumpărător, în raport cu pretenţiile lui. Ei s-au răzvrătit. Cînd m-au angajat în proces, mi-au precizat că nu-i interesează banii, ci pămîntul şi că dacă cîştigă procesul îmi dau oricît pretind eu. L-am întrebat pe omul care pierduse procesul, ce preţ ar cere, dacă ar mai avea pămîntul şi l-ar vinde. Mi-a spus, iar eu le-am cerut clienţilor mei să-l plătească. Ei au refuzat cu duşmănie. Contariat, revoltat şi hotărît le-am spus : „onorariul meu este..." şi am indicat suma pretinsă de om. Clienţii mei, s-au uitat unul la altul, au scos banii, mi i-au dat ; eu i-am dat omului şi am rămas cu satisfacţia echităţii.

Fratele Miţă – Cazul Vasile Slabinschi – Procurorii Tipa şi Voitinovici

În vara anului 1943, fratele meu mai mic – Miţă – a absolvit seminarul.

Era o primă realizare importantă în viaţa noastră, căci fiind orfan, ne revenea nouă grija formării lui.

Starea de război şi mai ales apropierea frontului de graniţele ţării impuneau mari restricţii şi simţitoare lipsuri. Pîinea şi carnea constituiau cea mai mare şi apăsătoare problemă de viaţă. Îmi amintesc că nu găseam pîine pentru copil şi, cu eforturi şi investiţii, am luat de la Bucureşti o cutie de 10 kilograme cu biscuiţi, care valora pentru noi cît un „boţ de aur".

La restaurante primeai în loc de pîine un chirpic de mămăligă, şi nici acela nu era la discreţie.

Erau zile în care nimeni nu trebuia să consume carne, iar în celelalte, aprovizionarea era asigurată doar în principiu.

Am sărbătorit totuşi evenimentul absolvirii seminarului, cu mare fast şi cu o „intolerabilă" abundenţă.

Exista un restaurant, *La şase drumuri*, unde era patron Vasile Slabinschi, care avea şi măcelărie. În plus, avea un curaj şi o abilitate deosebite.

Miercurea şi vinerea carnea era prohibită ; de altfel, carnea lipsea şi în celelalte zile. La el însă, lumea pe care o cunoştea găsea orice.

Poliţia şi organele de procuratură au încercat de nenumărate ori să-l condamne pentru sabotaj. Dar, de fiecare dată scăpa,

dovedind cu acte sau cu martori că tăia o vită sau un porc determinat de stări de necesitate. O dată prezenta certificat că o vită şi-a rupt piciorul, altă dată, că s-a înecat cu o sfeclă, şi aşa se strecura printre exigenţele legii profitînd de „bunăvoinţa" oamenilor.

Revoltaţi de această stare de lucruri, într-o zi în care carnea era prohibită, s-au prezentat la restaurantul lui procurorul şef – Tipa – şi al doilea procuror – Voitinovici – fostul preşedinte al tribunalului suprem şi preşedintele Tribunalului poporului care l-a judecat şi condamnat la moarte pe mareşalul Antonescu.

Au găsit în bucătărie, pe o plită imensă, oale şi cratiţe cu ciorbă, tocană, fripturi şi tot felul de mîncăruri din carne. Au încheiat proces-verbal de constatare directă apoi au plecat satisfăcuţi şi convinşi că cel în cauză n-are ieşire.

Nici un avocat nu s-a angajat să-l apere şi, în această situaţie, inculpatul s-a prezentat neasistat în instanţă.

A recunoscut la interogator adevărul celor consemnate în procesul-verbal de constatare şi toată lumea din sală aştepta condamnarea.

A fost întrebat dacă are vreo apărare de formulat, şi el a cerut să i se admită proba cu martori.

Preşedintele instanţei, considerîndu-l naiv şi neştiutor, i-a replicat că proba cu martori nu este admisă împotriva celor constatate de organele de procuratură, accentuîndu-i că procesul-verbal face dovada pînă la înscrierea în fals, pentru întreg conţinutul lui.

În consecinţă, l-a întrebat dacă se înscrie în fals.

Senin şi hotărît a precizat că nu se înscrie în fals şi a subliniat că nu cere să facă o dovadă contrarie celor consemnate în procesul-verbal, ci să-l completeze, în sensul că în acest act nu se prevăzuse ce fel de carne era pe plită în pregătire, iar el susţine şi vrea să dovedească că era vorba de carne de porumbel (hulubi) pentru care, bineînţeles, nu era prohibiţie.

Cu toată ilaritatea unei situaţii atît de neverosimile, instanţa a fost nevoită să admită proba şi, în consecinţă, să-l achite pe Slabinschi, deşi era evidentă manevra acestuia şi omisiunea anchetatorului.

Mult, mult mai tîrziu Slabinschi a căzut, căci nu s-a liniştit.

La acest cetăţean am sărbătorit absolvirea fratelui meu, unde am invitat profesori şi colegi la o masă care în condiţiile de atunci a rămas de pomină. Maria a pregătit acasă, cu măiestria

ei notorie, sarmale şi plăcinte „poale în brîu", multe şi bune, pe care le-a adus calde la momentul oportun. Slabinschi a pus pe mese cratiţele cu „tochitură" aburindă, farfurii cu brînză de oi şi mămăligă fierbinte.

Imediat după examenul de diplomă, l-am ajutat pe Miţă să-şi dea diferenţele de liceu, iar în toamnă a dat şi bacalaureatul la Iaşi.

Pe atunci erau la modă – şi în acelaşi timp avantajoase pentru încadrarea după absolvire – facultăţile de medicină veterinară şi de silvicultură. Miţă tindea către medicina veterinară, dar din elanul tinereţii, din caracterul lui corect şi din însufleţirea care l-a caracterizat totodeauna, a izvorît un necaz pentru mine.

A fost chemat la recrutare, iar eu am aranjat să fie amînată încorporarea pentru a putea studia şi a-l apăra de furia războiului.

Preşedintele Comisiei de recrutare era un coleg de profesie – Nicuşor Pipă – primarul oraşului. Deşi s-a oferit să-l ajute, Miţă a stăruit să fie încorporat. Mai mult, a cerut să fie dat la infanterie, adică la cea mai dificilă şi periculoasă armă pe atunci.

A fost luat la Şcoala militară de ofiţeri în rezervă din Bacău. Apoi, din cauza replierii frontului, şcoala s-a mutat la Inău, lîngă Arad.

A absolvit şcoala cu gradul de sublocotenent. La sfîrşit, cînd luptele se dădeau în Ardeal, şcoala lui a fost în situaţia ca elevii să se confrunte cu profesorii lor, care, în parte, erau nemţi.

Începutul anului 1944 n-a mai fost un An Nou senin şi optimist. Războiul se apropia vertiginos de graniţele noastre şi apoi s-a aşezat pe teritoriul României.

În ţară doliul, lipsurile, îngrijorarea şi incertitudinea zilei de mîine acoperiseră, ca o eclipsă, totul. Se punea problema evacuării Moldovei şi, de aceea, fiecare încerca să-şi rezolve problemele mai importante. Ţăranii în special reglementau, cu grija lor specifică, situaţia bunurilor şi mai ales, a pămîntului.

Niciodată nu s-au redactat atîtea acte de vînzare, de donaţie, testamente şi tot felul de tranzacţii, ca în lunile ianuarie, februarie şi martie 1944.

Eram mobilizat, dar cum unitatea mea era în oraş, puteam, sporadic, să-mi exercit şi profesia.

La sfîrşitul lunii februarie după cîte îmi amintesc, o zi întreagă am redactat şi dictat la două maşini, cel puţin zece acte de vînzare şi am definitivat şi alte probleme profesionale

ocazionate de evacuarea care bătea la uşă. Am realizat atunci, cel mai însemnat onorar, chiar neverosimil.

Cînd am ajuns acasă, obosit peste măsură de treburile de la barou şi de cele de la regiment, dar mai ales de povara apropiatei evacuări, am găsit-o pe Maria îngrijorată : mă întorsesem neobişnuit de tîrziu, cu un surîs care demonstra o satisfacţie.

Încasase salariul şi mi l-a dat să mă bucur. Avea peste 6.000 de lei. M-au bucurat, nu banii, căci ei n-au fost niciodată un scop către care am jinduit. Spun acum şi am susţinut că totodeauna am nesocotit forţa banilor ; şi de aceea ei, poate, s-au răzbunat : nici o dată nu mi-au prisosit şi aşa sînt şi acum, mereu debitor.

Am scos apoi din toate buzunarele banii realizaţi în acea zi şi i-am aşezat pe pat. Maria se uita uimită, cu frică parcă, deşi niciodată nu s-a îndoit de corectitudinea mea.

O văd şi acum în această situaţie, care s-a mai repetat de două ori în viaţa noastră.

Am rugat-o să-i numere şi i-am explicat proveniența lor.

Erau peste 40.000 lei. Pentru noi, era enorm, deşi la vremea aceea erau celebrităţi în Bucureşti care realizau din această profesie milioane şi nu se poate spune că rezolvau speţe extraordinare.

Banii aceştia, atunci, ca şi mai înainte, ca în tot restul vieţii, i-am încredinţat ei ; iar ea, întotdeauna a fost deasupra tentaţiei, căci nu punea în balanţa vieţii nimic mai presus de dragostea, sănătatea, înţelegerea şi liniştea căminului.

În toată viaţa noastră, în care ne-am confruntat uneori cu lipsuri incredibile, nu am auzit-o lamentîndu-se din cauza banilor. N-a spus niciodată că are nevoie de ceva pentru dînsa şi nici nu şi-a cumpărat un lucru mai important din proprie iniţiativă ; dar eu am preţuit aşa de mult această modestie încît a avut totodeauna, în limita puterii noastre, tot ce-şi dorea.

Refugiul – Plecăm spre Tia-Mare – Gara de Nord

Începînd din luna martie, rînd pe rînd, oamenii au început să se refugieze.

Din nordul Moldovei, exodul pornise încă de la începutul anului. Am fost delegat de regiment şi m-am deplasat în comuna Tia-Mare, judeţul Romanaţi (la 14 km. de Corabia) pentru a

organiza încartiruirea unităţii şi a familiilor în vederea refugiului.

Oraşul se golea şi îşi schimba înfăţişarea văzînd cu ochii. Şcolile au fost închise, arhivele evacuate, profesorii şi autorităţile au plecat, fiecare unde fusese repartizat.

Cu o strîngere de inimă dezolantă, am comandat nişte lăzi mari în care am împachetat lucrurile necesare, iar mobila am încărcat-o în mai multe care trimise de la Dulceşti, expediind-o la Butnăreşti, la fratele Mariei.

Casa a rămas goală şi sufletele răvăşite.

Fiecare lucru reprezenta o părticică din viaţa noastră, căci tot ce aveam concretiza efortul şi sacrificiul nostru.

Am solicitat de la C.F.R., contra cost, un vagon, împreună cu familia colonelului Vasiliu ; astfel am încărcat lăzile şi lucrurile necesare refugiului, cu destinaţia Tia-Mare.

În ziua de 28 martie 1944, cînd nordul Moldovei se evacuase şi cînd se vorbea că trenurile de persoane nu vor mai circula, eu, Maria, Tudorel şi Adela am păşit pragul casei din Str. Alecsandri, ne-am luat geamantanele, le-am aşezat într-o birjă şi, cu lacrimi în ochi şi pe obraji, am ieşit pe poartă, cu privirea înapoi şi cu nădejdea unei minuni care să ne lase în căminele noastre.

Fiindcă Anton, fratele mijlociu, era pe front, odată cu noi am luat-o şi pe cumnata noastră Maricica, şi pe fiul lor, Doru. Bagajul lor l-am trimis cu vagonul nostru comun.

Înainte mergea trăsura cu geamantanele, iar noi după ea, ca după un mort.

Cu instinctul ei propriu, pisica a ieşit pe poartă şi s-a aşezat în mijlocul străzii. Se uita lung cum urcam dealul şi mieuna în disperare şi deznădejde. Astfel ne-a însoţit plînsul ei, care atunci ne sfîrteca inimile şi astfel mi-a rămas, ca un ecou, pe tot parcursul vieţii.

Vremea răvăşea tot ce mai rămăsese în oraş.

Gerul, furtuna şi viscolul se năpustiseră peste lumea care se îmbulzea în gară, în disperare. Cine a trăit acele momente n-a putut uita învălmăşeala, panica, dezorientarea şi egoismul penibil care se materializează doar în astfel de înfricoşătoare împrejurări.

Trenurile nu mai circulau după un grafic şi de aceea am aşteptat în gară ore în şir. Tîrziu, spintecînd cu greu furia vîntului şi vrăjmăşia viscolului, a apărut trenul, acoperit de zăpadă şi cu răsuflarea unui bătrîn care a urcat grăbit pe versantul abrupt al unui munte.

Lumea din gară s-a năpustit asupra intrărilor şi într-un zgomot infernal şi cu brutalităţi penibile, încet, încet s-a stecurat în vagoane.

Trenul era arhiplin, cu bagaje de tot felul şi cu oameni de pretutindeni, îngroziţi şi disperaţi.

Ne-am urcat cu greu într-un vagon şi am intrat într-un compartiment, unde ne-am aşezat pe bănci şi pe bagaje, îngrămădiţi ca în teasc. Pe culoare erau bagaje, iar deasupra lor oamenii ajungeau cu capul la plafoane.

Adela a rămas cu o parte din bagaje pe culoar şi trenul a plecat fluierînd strident şi plîngător, pufăind din ce în ce mai puternic, în timp ce noi, ca şi ceilalţi, cu lacrimi pe obraji, ne rupeam de locurile în care crescusem şi unde rămîneau duhul părinţilor, interesele noastre şi toate aspiraţiile.

Pe parcurs, din cauza aglomeraţiei şi a zdruncinăturilor provocate de mersul anevoios, bagajele aşezate sus s-au răsturnat peste noi ; un geamantan a şters în cădere capul lui Tudor, care a scăpat doar cu nişte cucuie, deşi trecuse printr-o mare cumpănă.

Am ajuns la Bucureşti a doua zi dimineaţă. Gara de Nord era înţesată cu trenuri pline. Din vagoane erau scoase cadravele celor care fuseseră doborîţi de frig, de înghesuială sau de şubrezeala lor. Erau vagoane în care oamenii stăteau de zile şi săptămîni.

Crucea Roşie organizase oarecum primirea trenurilor şi ajutorarea refugiaţilor. Dar măsura era doar simbolică, „ţara" fiind concentrată cu toate forţele pentru frontul ce absorbise cu totul grija şi preocuparea conducerii.

În timpul cît am stat în gară, a trecut Maria Antonescu – soţia mareşalului – cu D-na Goga, într-un grup de doamne care se preocupau de ajutorarea refugiaţilor.

Banii economisiţi în cei peste 6 ani de profesie însumau aproape 600.000 lei. Deşi inflaţia se precipita, ei reprezentau totuşi pentru noi asigurarea zilei de mîine şi singurul mijloc de a ne rezolva situaţia. Fără ei, am fi rămas în vagoane sau prin gări şi nu ştiu cum ne-am fi descurcat în refugiu, căci, timp de un an, am rămas fără nici un venit, iar suta de lei din 1938 sau 1939 devenea tot mai nepătincioasă.

Nu cunoşteam Bucureştiul dar, cu alergătură şi cu bani, am putut trage la hotelul *Gocimann*, în prezent *Cerna*, lîngă Gara de Nord, unde am stat vreo două zile.

Eu, ancorat în nedejdea unei minuni care să ne înlesnească întoarcerea acasă, stăruiam să mai rămîn în Bucureşti. Maria

însă m-a convins să plecăm, şi astfel am luat trenul şi am ajuns la Corabia. Vremea era tot potrivnică iar după 2-3 zile a avut loc primul mare bombardament al capitalei ; ravagiile cele mai puternice au fost chiar în zona Gării de Nord.

Nişte localnici ne-au ajutat să ajungem cu bagajele din gară la un hotel, întunecos şi dezolant.

Am comunicat prin telefon la Primăria din Tia-Mare că în gară erau adunate multe familii din Roman, repartizate în acea comună şi astfel, a doua zi dimineaţă, încă pe întuneric, au sosit mai multe care cu boi.

Au aşezat bagajele, femeile şi copiii în care, iar noi, pe lîngă ele, am pornit-o în convoi la drum.

Chiar cine n-a mers cu carul cu boi poate bănui ritmul drumului, iar dacă se adaugă viscolul, frigul, plînsul copiilor şi starea de spirit implicată de refugiu, îşi poate uşor închipui moralul călătorilor. Totuşi, în pofida realităţii, din firea moldoveanului confruntat de veacuri cu vitregii cumplite, izvorau din cînd în cînd glume care însă, în inimi, adînceau tragedia.

Cînd mă refer la acest exod îmi vine în minte o situaţie mai recentă, peste care nu vreau să trec, pentru că o consider grăitoare.

Acum 7-8 ani, mergeam în delegaţie la Bucureşti într-un compartiment de clasa I-a, curat, elegant şi confortabil.

Cu mine era doar un călător ce venea de la Suceava şi mergea în Banat. Am intrat în vorbă cu el. Mi-a spus că este licenţiat în drept dar că n-a profesat niciodată pe o funcţie juridică. Era şef de aprovizionare şi găsea că e mai simplu şi mai „eficace" să rezolvi problemele *în fapt decît în drept.* Nu l-am aprobat dar l-am înţeles, căci fiecare merge pe drumul pe care-l mînă firea, conştiinţa şi inima lui. Era oltean. La Focşani, s-a urcat în compartimentul nostru un domn cam de vîrsta mea. Din vorbă în vorbă am dedus că era medic primar la Focşani şi, de loc, din Oltenia.

Am fost abandonat fără nici o explicaţie, cei doi olteni începînd să-şi deşire gîndurile. Este inadmisibil, spunea doctorul să parcurgi distanţa Focşani–Bucureşti, circa 170 km., în 3 ore, cu acceleratul, în timp ce în Japonia lucrurile stau altfel. Apoi doctorul, reveni şi spuse :

– Totuşi, n-aveam dreptul la o astfel de critică. Îmi amintesc că părinţii mei locuiau într-un sat situat la vreo 60 km. de Craiova. Am absolvit şcoala primară şi astfel, într-o după amiază,

tata mi-a zis : „Mă băiete, să te pregăteşti că plecăm să dai examen". A pus nişte snopi de porumb în car şi un ţolişor, m-am urcat şi am plecat. Am mers o noapte şi o zi pînă ce am ajuns la Craiova. Atunci am parcurs 60 km. în peste 50 de ore şi nu mi s-a părut mult, iar acum protestez şi uit de unde am plecat.

Tia-Mare

Am ajuns la Tia-Mare după-masă, după ce făcusem mai multe popasuri.

Pe atunci Tia-Mare era un sat, sediu al comunei, întins pe albia Oltului, cu gospodării specifice locului. Case, în general mari şi arătoase pe afară, dar în interior sărăcăcioase şi puţin îngrijite.

În sat erau două proprietăţi, Glineanu şi Fundaţianu, şi ţărani înstăriţi, ca familia Dăbuleanu.

Am fost încartiruit la familia Stancu Dăbuleanu şi acest lucru a reprezentat un noroc pentru noi.

Erau doi bătrîni, Dl.Stancu şi D-na Caterina, oameni buni cu toată lumea, ca nişte părinţi pentru noi. Aveau peste 140 pogoane de pămînt şi şase copii, toţi băieţi. Cel mare – Fănică – era învăţător în sat şi avea casă în aceeaşi curte cu părinţii. La dînsul a fost încartiruită Maricica, cumnata mea, cu Doru.

Bătrînii aveau o casă. Pe atunci părea mare, acum ar fi obişnuită. Ne-au dat o cameră încăpătoare, curată, cu sobă şi o bucătărie, destul de bună, unde sta Adela.

Aveau o curte deosebit de spaţioasă şi apoi, în continuare, o grădină cu vie şi arbori, care se prelungea cu salcîmi, pînă pe malul Oltului.

Iubeau copiii cu ardoarea consecventă a părinţilor deosebiţi, şi acest fapt a stat la baza afecţiunii cu care ne-au primit şi găzduit un an.

S-a spus că oltenii nu sînt primitori, că ar fi negustori şi egoişti. Nu ştiu dacă înainte de a ajunge acolo gîndeam şi eu astfel, dar am susţinut după aceea, că în orice parte a ţării am fi fost refugiaţi, nu întîlneam mai multă omenie şi generozitate. Fiecare gospodărie s-a privat chiar şi de strictul necesar şi a primit o familie refugiată, cu o înţelegere frăţească.

Ca unul care am crescut la ţară şi mai ales ca avocat, ştiu că în cadrul aceloraşi familii intervin neînţelegeri, certuri şi uneori

altercaţii mai violente, chiar procese.Timp de aproape un an cît a durat refugiul, timp în care în fiecare gospodărie era şi o familie de refugiaţi, n-am auzit să fi avut loc neînţelegeri.

În sat era cazat şi regimentul – partea sedentară – şi s-a înfiinţat o cantină, de care m-am ocupat eu pînă prin octombrie sau noiembrie. Deşi lipseau multe, noi ne-am descurcat, în primul rînd, datorită omeniei localnicilor.

La cîteva zile de la sosire Adela s-a îmbolnăvit şi, din cauza unui diagnostic eronat, am avut foarte mari necazuri. Am internat-o în spital la Corabia şi zilnic mergeam la dînsa. Era aşa de ataşată de Tudorel, încît amîndoi sufereau.

După ce s-a întors Adela, în toamnă, s-a îmbolnăvit Tudorel de scarlatină. A trebuit să-l ţinem în cameră, izolat, vreo 40 de zile. Era un copil vioi şi imobilizarea aceasta ne dădea enorm de multe probleme şi griji.

Îmi amintesc cum într-o duminică, fiul mai mare al familiei Dăbuleanu – Fănică – şi-a botezat primul copil, o fetiţă, şi au făcut cumătrie. A fost lume multă şi, bineînţeles, Tudorel s-a jucat cu copiii.A doua zi, s-a trezit cu temperatură şi cu o stare, evident rea. Cercetînd, am fost informaţi că luase o bucăţică de ghiaţă şi o mîncase. Am considerat, deci, că era vorba de o răceală, dar temperatura se ridicase şi starea copilului, cu toate intervenţiile Mariei, Adelei şi ale D-nei Caterina, se înrăutăţea. Dl.Stancu a pus calul la şaretă şi am plecat în satul vecin după doctor.

După cîte îmi amintesc, dispensarul era în comuna Cilieni şi acolo era doctorul Radian. L-am adus, s-a uitat la copil şi într-o formă absolut neîntîlnită, i s-a adresat Mariei, care înspăimîntată aştepta verdictul : „Doamnă, are un pui de scarlatină de toată frumuseţea".

Eu, D-na şi D-l Dăbuleanu şi Adela eram în uşă, îngrijoraţi, iar doctorul a continuat : „N-are voie să mănînce nimic". Maria, aproape bîlbîind, i-a spus : „I-am dat adineaori puţină piurea de cartofi". Doctorul, care, în nesocotinţa şi avariţia lui nu urmărea decît un scop, a replicat : „E fatal". Maria, totdeauna a fost mai tare decît mine, cel puţin aparent. I-au dat lacrimile, dar a rămas în picioare ; eu, în uşă, m-am aşezat pe scări, plîngînd în hohote. Doctorul însă a continuat, arătînd că are nişte injecţii, care nu se mai găsesc, primite de la nemţi ; sînt salvatoare, dar foarte scumpe.

Maria l-a asigurat că nimic nu contează faţă de viaţa copilului iar el a făcut injecţia şi a plecat, după ce şi-a primit „drepturile". Era o injecţie cu *omnadin*, injecţie frecventă şi banală.

Am adus apoi încă doi doctori militari căci, pe lîngă medicul regimentului nostru, mai era unul de la o altă unitate, încartiruită în comuna vecină, Izbiceni.

Ne-am chinuit 5 sau 6 săptămîni, căci bolnavului i s-au inflamat ganglionii de la gît şi de la ureche. I-am căutat şi am găsit cu greu medicamente străine : Wigantol şi Wiortedin. Cel mai greu era însă cu mîncarea şi cu reţinerea în casă.

Veneau copiii la geam şi rămîneau ore în şir de vorbă, aşa, ca să treacă timpul. Tudorel avea doar trei ani.

Nu-i dădeam să mănînce decît ceai, deşi cerea, cu o insistenţă istovitoare, o bucăţică de pîine ; noi îi spuneam că n-avem, că au luat-o nemţii cînd au plecat din ţară.

Într-o zi, a găsit într-un sertar nişte bucăţele de anafură. S-a repezit la ele, strigînd : „Mămică, uite pîine !" S-a luptat Maria cu dînsul şi i le-a luat. Plîngînd, a căutat ore în şir pe jos să mai găsească vreo bucăţică.

M-am gîndit : ce-ar fi să ajung să-mi ceară copilul pîine şi eu, în realitate, să n-am să-i dau. Viaţa aprigă şi plină de încercări m-a pus efectiv şi în această postură, peste cîţiva ani.

23 august 1944

Frontul se localizase pe linia Iaşului.

Am primit o scrisoare de la Anton. Ajunsese cu regimentul lui de cavalerie pe linia frontului. Noi, cei de aici, eram îngrijoraţi şi înfricoşaţi pentru dînsul şi pentru ceilalţi, .

La 21 august 1944, am primit o telegramă de la Titi Vasiliu Bolnavu din Bucureşti, prin care mă ruga să fiu în ziua de 24 august la Caransebeş, unde urma să vină şi dînsul cu maşina, pentru un proces de sabotaj.

Tribunalul Roman se evacuase în acest oraş şi cauzele pendinte se soluţionau aici. În ziua de 23 august am plecat cu trenul către Caransebeş. Pe drum, în cursul nopţii, auzeam prin gări emisiuni speciale la radio.

Am ajuns la Caransebeş dimineaţa, pe la orele 4-5 şi, fiindcă oraşul era încă gol, m-am dus direct la sediul Tribunalului, căci ştiam că primul grefier – Iftimie – locuia în incinta tribunalului. L-am găsit treaz, lîngă aparatul de radio ; de cum am intrat mi-a strigat : „Ştii, cucoane Nae, ce s-a întîmplat ?" Nu ştiam. Mi-a relatat totul şi apoi am ascultat, în continuare, împreună. Corect,

mărturisesc : mă confruntam cu două sentimente contradictorii. Primul era bucuria că am ieşit din războiul în care atîtea vieţi încetaseră şi altele îşi aşteptau rîndul să păşească spre mormînt. Al doilea sentiment consta în grijă şi teamă pentru ce se va întîmpla cu mine, şi mai ales cu familia mea, căci eram conştient că un regim comunist se va răfui cu adversarii. Nu speram că se va cerne cu o sită care să reţină şi să plătească numai celor cu adevărat duşmani, pe restul lăsîndu-i să trăiască în pace.

Cînd s-a luminat de ziuă, primul grefier m-a dus la un geam de la etaj şi mi-a arătat curtea închisorii, aflată tot acolo : erau deţinuţi comunişti, printre care, după cîte îmi amintesc, Paul Bujor şi Constantinescu-Iaşi.

În curte era forfotă mare. Vestea eliberării îi îndreptăţea la cuvenita bucurie.

M-am întîlnit cu Titi Vasiliu Bolnavu, care nu era chiar aşa de îngrijorat. Şi el, ca şi foarte mulţi alţi naivi, considera că victoria comuniştilor va fi o formulă temporară.

Era căsătorit cu nepoata lui Tătărăscu, fiica surorii reprezentantului Partidului Liberal, partid care făcea parte din noul guvern şi acest lucru îl liniştea.

Procesul nu s-a mai judecat. Fiindcă armatele germane se retrăgeau spre frontiera noastră din apus chiar pe drumul pe care urma să plecăm noi, ne-am grăbit.

Titi avea pe atunci un autoturism *Tatra* sport, şi el era un conducător auto de performanţă. Dacă nu se temea de ceea ce ne va aduce viitorul mai îndepărtat, era timorat de ideea că nemţii ne-ar putea ataca şi lua maşina.

Am plecat la Bibeşti-Tg.Jiu, unde-i erau soţia şi copilul, la mama ei, sora lui Tătărăscu şi soţia generalului Mărculescu.

Avea acolo o moşie şi un conac, în apropiere fiind şi proprietatea lui Tătărăscu.

Am mers cu o viteză nebunească, între 100 şi 140 km. pe oră şi am ajuns fără nici o dificultate.

Nici la conac nu era panică. Toţi erau convinşi că am scăpat de război şi nu-i ameninţă nici o schimbare în rău.

Întotdeauna m-a mirat naivitatea şi mai ales tendinţa de a băga capul în nisip, ca struţul, pretinzînd, cu mintea omului întreg, că nu te vede nimeni şi nu ţi se poate întîmpla nimic.

După masă, am plecat cu trenul către Corabia. În gară, am auzit cîntecele comuniştilor aflaţi în vagoane, eliberaţi în acea zi de la Tg.Jiu.

Totdeauna m-a bucurat satisfacţia altora, chiar atunci cînd era în detrimentul meu. Chiar şi atunci am simţit fiorul omenesc şi creştin al acestor bucurii, dar uneori am fost silit să constat că nici prea multă omenie nu-i bună, iar bunătatea excesivă strică.

„Bun, fără slăbiciune ; drept, fără părtinire" spunea Rousseau. Dar, ce să fac, niciodată nu m-am putut călăuzi după aceste precepte.

La Piatra Olt trebuia să schimb trenul pentru Corabia. Cît am stat în gară am văzut un tren cu soldaţi germani înconjuraţi şi păziţi de ostaşi români. Oamenii încercau să le ducă apă sau mîncare, dar ostaşii noştri îi somau să nu se apropie.

Mă gîndeam : ce curioasă-i viaţa, ce bizar se desfăşoară firul ei şi cît de uşor se răsucesc sufletele şi se răstoarnă situaţiile!

Am ajuns acasă şi, dintre toţi, biata mea soţie, m-a primit cu o vădită îngrijorare.

Seara am ascultat la Fănică ştirile la radio. Apeluri la ordine, proclamaţii şi comunicate de război din care rezulta deruta armatelor germane şi înaintarea vertiginoasă a forţelor din Răsărit.

Ne întoarcem din refugiu – Se deschid porţile iadului : comunismul

Am ascultat un post german cu o transmisiune în limba română. S-au citit o proclamaţie şi un apel ale lui Horia Sima. Prin apel se cerea românilor să lupte în continuare alături de armatele germane şi să răstoarne noua conducere a statului. La sfîrşitul emisiunii, s-a anunţat că un detaşament de legionari din Germania, pregătiţi de război, porneşte pe front, gata să moară pentru patrie. S-a auzit comanda de plecare şi apoi, cu cîntec, coloana se îndepărtă transmiţînd, pe calea undelor, răsunetul marşului şi cadenţa bocancilor.

Au urmat şi prin preajma noastră lupte între avioane, lupte pe Dunăre, apoi frontul s-a tot îndepărtat spre apus, cu bătălii şi sacrificii imense.

Partea activă a regimentului a fost adusă la Tia-Mare şi acum satul era ticsit de armată şi refugiaţi.

A ajuns prin apropiere şi regimentul lui Anton, după aproape 4 ani de lupte. Fiindcă unitatea lui era zdrobită, a rămas în ţară şi astfel el a venit la noi, la Tia-Mare, într-o permisie de cîteva zile.

Într-una din zile, familia Dăbuleanu a fost anunţată că unul dintre fiii lor – Octavian – sublocotenent de infanterie, a căzut în luptele din Apus. Aud şi acum bocetele a doi părinţi bătrîni şi n-am să uit niciodată strigătele D-nei Catrina : „Octaviane, băiatul mamei". I-am purtat în amintire ani la rînd, cu toată bunătatea şi durerea lor.

A venit iarna, am sărbătorit Crăciunul şi Anul Nou în nostalgie, incertitudine şi teamă. Refugiaţii, rînd pe rînd, s-au întors la casele lor. Se mergea cu trenurile săptămîni în şir, iar unii au plecat şi cu căruţele, pînă în Moldova.

Acasă, fiecare a găsit ce mai rămăsese şi toţi s-au aşezat din nou pe muncă, în nădejdea nestrămutată, moştenită şi păstrată cu sfinţenie, că „după furtună, vine şi vreme bună".

Imediat după 23 august, în oraşe mai ales, conducerea instituţiilor a fost preluată în mare parte, în Moldova, de oameni nepregătiţi ; conducerea efectivă era în mîna evreilor care se erijau în victime şi, mai ales, în partizani ai comunismului. După repudierea învăţăturii lui Iisus, săvîrşeau a doua mare rătăcire, pe care au plătit-o scump şi ei.

Deşi eu m-am înţeles omeneşte cu evreii şi îi ajutasem, n-am îndrăznit totuşi să merg la Roman.

Fiindcă valoarea banilor scădea vertiginos şi trebuia să-mi găsesc un mijloc de existenţă, am primit, la propunerea lui Titi Vasiliu Bolnavu, să merg cu familia la Moroeni, lîngă Sinaia.

Aşa cum am mai arătat, de pe urma bătrînului Bolnavu a rămas o avere formidabilă şi trei moştenitori : un băiat şi două fete.

Titi (Dumitru) era licenţiat în Drept la Paris şi avea, pe atunci, vreo 45 de ani, iar fetele erau de vîrstă apropiată. Una era căsătorită cu Jenia Botezat, fost magistrat în Bucureşti, un „Făt-Frumos", partener de joc de cărţi al lui Bîzu Cantacuzino, iar alta căsătorită cu Arion, care oscila între exaltare şi nebunie, dar era un bărbat bine şi, în plus, fiu al generalului Brown Arion.

După moartea bătrînului, moştenitorii nu s-au înţeles cum să împartă o avere cu care se putea îndestula un judeţ şi de aceea au cerut ca Tribunalul să facă partajul. Într-o astfel de situaţie, administrarea averii se realiza printr-o procedură specială şi anume, aceea a „sechestrului judiciar". O persoană numită de tribunal administra, cu toate formele utilizate pentru bunurile statului.

Eu urma să îndeplinesc această sarcină dificilă la acea dată.

Moroeni

Prin martie 1945 m-am dus singur la Moroeni. Am mers cu trenul pînă la Pietroşiţa, iar de acolo cu o drezină pînă la sediul domeniului Bezdean.

Din Pietroşiţa se mergea prin Moroeni şi apoi printr-un sat de ţigani, Glod, către Sinaia. Sub poalele a doi munţi, Tămîia şi Călimani, erau două clădiri mari (conacuri) cu dependinţele necesare. În faţă era un „conac" cu etaj, unde trăgeau proprietarii, iar în spate un altul, mai mic, unde, mai tîrziu, m-am instalat eu cu familia mea. În spatele clădirilor, la cîţiva metri, era rîul Ialomicioara şi apoi muntele.

Am găsit acolo doi tineri, Bumbac şi Bucurel, subadministratori, o doamnă de origine rusă şi nişte pădurari.

Din prima zi am fost informat că nu de mult venise aici ca să ocupe funcţie un colonel de jandarmerie, pensionar – Sachelarie. N-a putut sta nici o zi. Mai înainte, se ocupase cu administrarea acestor latifundii Arion, care terorizase, exploatase şi maltratase pe localnici cu un sadism ce nu putea fi uitat.

Chiar în primăvară, o parte din localnici, conduşi de un oarecare Frăţilă de la Fieni unde familia Vasiliu-Bolnavu avea o fermă, au venit la conac şi au cerut personalului din administraţie să ia act că pădurea este expropriată şi se preia de către dînşii. Bineînţeles că era o samavolnicie, dar nimeni nu se putea împotrivi. Cînd a venit colonelul Sachelarie, lumea i-a ieşit în cale şi i-a cerut să plece şi să-l trimită pe Arion, să dea socoteală de tot ce făcuse.

Aceste relatări m-au descumpănit, dar n-am renunţat. M-am dus la primărie şi am luat legătura cu autorităţile locale. Erau şi ele îngrijorate de dezastrul care avea loc. Ţiganii în special, dar şi alţi săteni, intrau în pădure şi tăiau în duşmănie copaci, luînd trunchiurile şi lăsînd în urmă vraişte ca după potop.

Pe acest domeniu se afla fabrica *Lomaş* care prelucra lemnul din pădure. Pe atunci erau la conducerea fabricii doi evrei : Şimşi – conducător tehnic şi Bucşescu – contabil. Proprietarii fabricii erau evrei din Elveţia. Am luat legătura şi cu dînşii, căzînd cu toţi de acord că aş putea veni şi instaura ordinea, dar cu omenie, tact şi în colaborare.

Am rămas şi chiar a doua zi, la cererea Primăriei, am dat acordul ca 200 de care de lemne din pădure, din căzături, să fie

oferite gratuit celor săraci. Primăria şi jandarmii au pus în vedere oamenilor să nu mai intre în pădure şi să distrugă, asigurîndu-i că toţi cei care au nevoie şi nu pot plăti vor primi lemne gratuit, pe bază de tabel.

După alte cîteva zile, am mai dat încă 200 de care, şi aşa am instaurat ordinea. De altfel, nu luau din pădure decît arbori căzuţi, care altfel ar fi putrezit fără folos.

Au fost şi refractari şi n-am fost scutit de ameninţări ; cu timpul însă, lumea s-a dumirit şi m-a acceptat ; cei mai mulţi chiar m-au îndrăgit şi stimat.

După cîteva zile i-am dat telefon la Bucureşti lui Titi, care mă credea pierdut. S-a bucurat cînd i-am spus că sînt acolo şi că rămîn. Avea însă alt mod de a gîndi. Cînd i-am comunicat, ca fapt divers, că am dat 400 care de lemne prin primărie, gratuit, din arborii căzuţi, pentru lumea nevoiaşă şi că astfel am reuşit să salvez domeniul, mi-a replicat tăios : „Nu se poate". I-am explicat situaţia, iar dînsul a revenit, mai sentenţios : „Nu se poate gratuit". Revoltat, i-am răspuns : „S-a putut" şi am închis telefonul.

După vreo două săptămîni, cînd am fost convins că pot veni cu familia, am strîns din pădure tot felul de flori şi am plecat la Bucureşti, unde am stat doar cîteva ore, şi apoi am plecat spre Tia-Mare, la cei dragi.

M-am înţeles cu Titi să-mi dea procură generală de administrare şi împuternicire specială. Primeam 100.000 lei pe lună şi mi se suportau toate cheltuielile de întreţinere, pentru mine, soţie, Tudorel şi Adela.

Acasă m-au primit cu lacrimi de bucurie. Le adusesem flori, pastramă, ghiudem, vin, telemea şi, în plus, o ieşire din impasul în care ne aflam.

Ne-am pregătit lucrurile strict necesare şi le-am luat în geamantane. Despărţirea de familia Dăbuleanu ne-a prilejuit tuturor multe lacrimi.

Am plecat cu trenul pînă la Bucureşti, unde am rămas vreo cîteva zile, fiind găzduiţi la Jenia Botezat. Apoi ne-am continuat drumul, tot cu trenul, pînă la Pietroşiţa.

Odată ajunşi la sediul proprietăţii, căutam să văd ce impresie are Maria.

Cele două conace erau absolut izolate, aşezate între munţi, pe şoseaua Moroeni-Sinaia, sub nivelul şoselei, într-o poiană mare, întinsă pe malul Ialomicioarei. Clădirea din faţă, cu etaj, era mai

elegantă, dar Maria a preferat-o pe cea din spate, aşezată lîngă apă, la poalele muntelui. Chiar de a doua zi, Maria şi Adela au început renovarea clădirii, căci nu mai fusese folosită de mult timp.

Au muncit amîndouă vreo săptămînă şi au făcut-o de nerecunoscut.

În preajma Paştelui, am plecat singur la Tia-Mare şi am adus bagajul propriu-zis într-un camion angajat din Bucureşti. Era o epavă şi nu ţin minte să fi îndurat atîta necaz vreodată, ca atunci. Mergeam cîteva sute de metri, se oprea, şi o mai porneam doar prin împingere. Am mers pînă la Bucureşti mai bine de două zile. Am tras maşina în curtea familiei Vasiliu Bolnavu din str. C.A.Rosetti nr.36 şi am rămas aici două zile, timp în care mi s-a întocmit procura de împuternicire, iar proprietarul camionului şi-a mai pus la punct rabla.

Am ajuns la Moreni după masă, într-o zi deosebit de însorită, chiar în preajma Paştelui.

Acolo, cînd urca o maşină, se auzea de la 2-3 km., aşa că Maria, Tudorel şi Adela, care aşteptau cu sufletul la gură de vreo două zile sosirea mea, au ieşit pe poarta laterală la şosea şi m-au primit.

Am aşezat lucrurile în casă, în ordine şi cu un simţ al frumosului ce era caracteristic soţiei.

După multe zile de strădanie, într-o seară, cînd totul era gata, n-am uitat să invit personalul din administraţie să vadă cum ne-am aranjat; D-na Levi, care locuia în casa din faţă, şi sta nedumerită, s-a exprimat: „Cu adevărat omul sfinţeşte locul!"

Pînă a veni noi aici, casa era părăsită şi starea de neîngrijire o făcea deplorabilă.

Am făcut ordine şi în conacul de sus, unde, la parter, mi-am organizat biroul, în rest urmînd să locuiască personalul care rămînea la conac.

Am început treaba cu sîrguinţă şi cu plăcere deosebită.

În primul rînd, mi-am instruit personalul, insistînd asupra omeniei, corectitudinii şi punctualităţii desăvîrşite. Trebuia înlăturată aversiunea populaţiei faţă de proprietate, datorită abuzurilor şi sălbăticiei lui Arion, aversiune amplificată atunci şi de starea de spirit generală, determinată de transformările revoluţionare; în acelaşi timp, se impunea o organizare eficientă, în acord cu evoluţia situaţiei.

Din capul locului, am obţinut încrederea autorităţilor şi, încet, încet, am schimbat optica şi am modificat sentimentele populaţiei.

Plecam încă din zorii zilei pe munte, însoţit de un subadministrator sau un pădurar şi, în puţin timp, m-am acomodat. Mi-i greu să descriu frumuseţile potecilor, feeria poienilor, limpezimea izvoarelor, varietatea, gingăşia şi parfumul florilor, susurul apelor, freamătul frunzelor, cîntecul păsărilor, liniştea adîncimilor sau strălucirea razelor soarelui care străbăteau, ca nişte săgeţi diafane, printre frunzişul arborilor. Eram tînăr, plin de elan şi urcam pieptiş pe munte, cu o dezinvoltură care mi-a întărit sănătatea. În drumul nostru, întîlneam oameni care lucrau în pădure, şi nu-i de uitat pastrama de oaie, friptă pe cărbuni acolo şi mămăliga rece.

În regiune erau mulţi oieri mari, cu un obicei bizar.

Primăvara, cumpărau de prin partea Rucărului 400-500 de oi şi arendau poieni de la noi. În timpul verii făceau telemea, iar spre toamnă urcau la mare altitudine şi puneau brînza la burduf sau în coji de brad. Cînd se apropia iarna, coborau oile de pe munte, le tăiau pe toate şi le făceau pastramă şi ghiudem.

Nu cred să fi fost pastramă mai bună ca pastrama de la Moroeni, pe care o scoteau primăvara din putini şi o trimiteau la marile magazine din Ploieşti, Sinaia ori Bucureşti; şi sînt convins că toată viaţa n-am mîncat telemea superioară celei făcute de unul din proprietarii de oi – Marmandiu – toamna tîrziu, în poiana Boghiului.

Uneori mă întorceam acasă seara, după ce cutreierasem munţii fără să simt oboseala. Veneam încărcat cu flori de tot felul.

Cînd mergeam pe aproape, îl luam şi pe Tudorel. Miţă era student la medicină veterinară în Bucureşti şi venea doar în vacanţe. Totul era minunat, în afara nostalgiei după profesie şi, mai ales, după duhul plaiurilor noastre moldovene; mai erau în plus şi vrăjmăşia, atrocităţile şi sacrificiile războiului care sfredeleau fără încetare, şi tot mai adînc, fiinţele tuturor.

Frontul devenise aproape un cerc care-şi micşora raza, în timp ce se amplificau apocaliptic încleştările între cele două forţe, dintre care una încerca neverosimilul, iar alta împingea, rostogolea şi înlătura, pas cu pas, tot ce i se împotrivea. Lumea uitase ceea ce Goethe lăsase posterităţii subliniind că: „Nu e nimeni care să ţină strîns în braţe ceea ce a dorit şi să nu năzuiască nebuneşte către ceva şi mai de dorit".

Această aberantă năzuință de a stăpîni cu forța omenirea străluia, deși, în istorie, toți cei care s-au ridicat pentru înfăptuirea ei s-au prăbușit. Astfel s-a născut și cel de-al treilea Reich și s-a spulberat acea ideologie care urmărise o minune : stăpînirea lumii.

N-am competența să analizez conjunctura dezlănțuirii, modalitățile desfășurării celui de al doilea război mondial și consecințele rezultatelor lui. Sînt însă un cetățean al acelei și al acestei lumi și un fiu al lui Dumnezeu care a simțit nu numai durerile dar, mai ales, suferințele ; de aceea, în această dublă postură, am să consemnez doar cîteva gînduri, simțăminte și convingeri, din ceea ce e al meu sau însușit de la alții. Cred, prin firea mea, că Dumnezeu a dăruit pămîntenilor atîtea bunuri materiale și atîtea însușiri spirituale încît, de la început și pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor, omul a putut, poate, și va putea trăi într-o îndestulare materială și într-o desfătare morală, care să-l facă fericit. Am aflat însă, și am încercat să învăț, începînd de la Platon, că pentru a fi fericit nu trebuie să cauți să-ți sporești averea, ci să-ți reduci din dorințe ; din filosofie am aflat că mai presus de realizarea tuturor dorințelor, este renunțarea la ele, iar de la strămunii noștri latini, cea mai înțeleaptă și constructivă îndrumare : fiindcă nu se poate realiza ce vrei, să vrei ce se poate.

N-am militat și n-am acceptat resemnarea, capitularea și blazarea ; viața mea demonstrează că am fost un combativ. Țelurile noastre trebuie să aibă însă conținutul și înfățișarea însușirilor unui om ; să se situeaze pe coordonatele rațiunii, logicii și experienței, fie că ne rezolvăm probleme personale, fie că ne arogăm – sau ne este dat – marele merit de a ne ocupa de viața colectivităților.

Poate fi considerat de un misticism excesiv faptul că acum, cînd îmi derulez simțămintele și țes cu firul gîndurilor o pînză ce este destinată mie, pe măsura existenței mele lăuntrice, așez la baza tuturor lucrurilor, esențialul : legile lui Dumnezeu și dreptul natural. Sfîntul Apostol Pavel spunea că acei fără de lege, din fire fac ale legi ; iar Tertulian afirmă că, prin firea sa, nici un om nu este și nici n-a fost vreodată un animal sălbatec și nesociabil ; el se sălbăticește atunci cînd se deprinde a păcătui, trecînd peste măsura firii. Tot el afirmă : conștiința existenței lui Dumnezeu este zestrea pe care sufletul a primit-o, încă de la început. Și conchide : negreșit, Hristos ne învață o răbdare cu totul nouă, cînd oprește *talionul*, prin care se legifera *ochi pentru ochi și dinte pentru dinte* și, dimpotrivă, ne poruncește să înfățișăm și obrazul celălalt, să dăm pe lîngă veșmînt și mantia.

Omul, însă, se îndoiește sau nesocotește aceste precepte. Uită ceea ce ne-a spus, de foarte mult timp, Seneca : cea mai înaltă însușire a omului este rațiunea ; sfidează de multe ori convingerea exprimată din trista experiență a lui Cicero, care sublinia că în viață e drept să cauți ce-ți trebuie, dar e nedrept să răpești ce este al altora.

Vitejia nu-i sortită să aducă biruință, dacă nu-i însoțită de dreptate, iar filosofia indiană ne arată că în dreptate se rezumă întreaga virtute. Orice om e bun, dacă e drept.

Oamenii, și în primul rînd cei aleși să conducă popoarele, neglijează ceea ce viața-l învățase și împrejurările îl siliseră pe Marcus Aurelius să declare : magistrații judecă pe patricieni, împărații pe magistrați, iar Dumnezeu pe împărat. Și dacă ei nu se tem sau nu recunosc puterea lui Dumnezeu, este bine să nu uităm ce ne-a avertizat Ioan Hrisostomul : „Avem o asemenea fire, încît ne cuprinde indignarea, împreună cu cei care suferă silnicii, și ne simțim pe dată vrăjmași celui ce nedreptățește pe oameni, măcar că nedreptatea nu ne lovește pe noi". Dar experiența ne demonstrează că fiecare treaptă pe care o urcă omul îi dă o aureolă de falsă putere și, nu arareori, „fumurile" imaginației și coroana puterii par forțe și drepturi veșnice, deși istoria ne învață că în toate timpurile, mai puțini au fost cei care și-au învins dorințele decît cei care au biruit pe dușmani.

În concepția lui Hugo Grotius, singurul război justificat și necesar este acela pe care omul trebuie să-l ducă împotriva pornirilor ce nu sînt legate de fire, și singura vrăjmășie să se dezlănțuie și să biruiască doar asupra a ceea ce nu este drept și moral. Biruința fiecăruia trebuie să fie morală și dreaptă, și nimeni n-ar trebui să uite ce a spus Plutarh : Cum poate fi cineva mai mare decît mine, dacă nu e și mai drept ? Cei mici și cei mari ar trebui să nu uite că tot ce avem și tot ce putem dobîndi este pieritor. Scriu aceste rînduri, la 9 martie 1977, patru zile după nimicitorul cutremur care a răbufnit din străfundurile pămîntului, a dărîmat clădiri pe care le crezusem veșnice, a decimat mii de vieți, a spulberat avuții, a îngrozit pe toți cei care au supraviețuit și a brăzdat cu lacrimi obrazul unei națiuni.

Dacă, mai ales acum, știm cît de măsurată este puterea noastră și cît de efemere sînt bunurile pe care ni le însușim și, dacă tot

aşa de tîrziu, şi numai în astfel de împrejurări ne-am convins că sînt circumstanţe în care toţi sînt egali şi că bucuriile şi durerile le simt deopotrivă toate creaturile cu raţiune şi suflet, atunci trebuie să credem şi să recunoaştem că se prelungesc, după noi, numai însuşirile sufletului, concretizate în fapte bune şi drepte, şi emanaţia minţii active şi creatoare şi, totodată, că există un singur bine, care-i şi cel *moral*.

Tot cei din vechime ne spun că face o mare greşeală acela care crede că autoritatea bazată pe forţă este mai eficientă şi mai stabilă decît aceea care se dobîndeşte prin iubire. Tunetele bombelor, lătratul mitralierelor, lupta pentru „spaţiu vital" sau pentru „inadvertenţe ideologice" toate au la bază puţina credinţă şi maxima dorinţă de a domina pe cel mai slab. Despre acest război s-a scris, se scrie şi se va mai scrie, obiectiv sau interesat. N-am eu calitatea şi competenţa să adaug nimic.

Ceea ce nu se va mai putea uita este proporţia dezastrului şi, în consecinţă, nu se vor putea ispăşi păcatele comise prin atîtea orori şi nici nu se va spăla ruşinea pentru o atît de gravă şi de generală abolire a simţurilor şi atributelor ce l-au ridicat pe om deasupra celorlalte vietăţi.

Cei doi poli inadvertenţi – de extremă dreaptă şi stîngă – s-au înţeles totuşi, s-au unit şi, împreună, la 1 septembrie 1939, au năvălit şi au sugrumat un popor liniştit şi paşnic care mergea pe drumul său.

Atunci nazismul german şi comunismul sovietic s-au înţeles şi, de comun acord, au desfiinţat Polonia. Şi dacă s-au putut înţelege pentru a distruge, de ce nu s-au putut oare concilia pentru a construi şi a face un trai mai bun omenirii ?

Răspunsul nu poate fi decît : dorinţa de supremaţie, exclusivă şi totalitară. Naţional-socialismul era creaţia unui muncitor, nu a unui filozof, căci Hitler nu era Kant. Intitulîndu-şi partidul „Naţional-Socialist", el, obsedat de aureola puterii, a escaladat toate principiile etice, a înfruntat toate preceptele religiei vrînd, ca mulţi alţi predecesori, supremaţia absolută.

Tot din perspectiva anilor care au trecut, şi tot din reflecţia conştiinţei mele, care se vrea dreaptă, consider că pe plan etic şi moral, poporul italian a fost judecat prea aspru pentru fascismul abordat de Mussolini. Mussolini în primii 12 ani a dus o politică populară, umană şi evident constructivă pentru Italia post-belică. Bonificarea solului, bătălia grîului, industrializarea şi spiritul de ordine au fost realizări care au schimbat în bine evoluţia poporului italian. Înhămarea la carul lui Hitler a dus la dezastru, iar pe Mussolini, la spînzurătoare.

Aşa mi s-ar părea drept să judecăm lucrurile, dacă n-aş fi auzit următoarea povestire, cu tîlc : Se zice că au rămas doi fraţi, orfani de ambii părinţi, săraci, lipiţi pămîntului. Disperaţi, şi-au părăsit „bîrlogul" şi au ieşit la marginea satului. Pe unul îl chema Dreptate, pe celălalt Nedreptate. Şi-au zis : „Eu plec către răsărit, iar tu către apus, să ne căutăm un rost în viaţă, urmînd ca după un an să ne întîlnim, tot aici". Au cutreierat lumea şi, după un an, s-au reîntîlnit, la marginea satului, după înţelegere. Dreptate era slab, ogîrjit şi îmbătrînit, iar Nedreptate era gras, frumos, vioi şi temerar.

Văzîndu-şi fratele aşa decăzut, Nedreptate l-a invitat la un han să-i dea de mîncare şi de băut. Au cerut multă mîncare şi băutură şi amîndoi s-au desfătat.

Cînd a sosit ceasul plecării, Nedreptate, cu un aer de indignare, a chemat ospătarul şi i-a cerut să-i dea restul la bancnota care era cea mai mare în circulaţie pe acele locuri. Ospătarul, întrucît nu primise nici un ban, i-a replicat că e o eroare, căci el n-a primit nimic.

Atunci Nedreptate a început să vocifereze şi să-l admonesteze, făcîndu-l hoţ, şi astfel a venit patronul, apoi organele de ordine, ca să stabilească adevărul.

Cum unul susţinea că a dat şi celălalt că n-a primit, a fost întrebat Dreptate, care este realitatea. El, cu capul plecat, ruşinat şi îngrozit a răspuns : „Eu nu ştiu şi nici nu pot să spun, căci am mîncat şi eu".

Cam aşa stau lucrurile cu italienii.

Tili Raicovici : o figură de legendă

Reluînd drumul meu şi al familiei mele, am să mă opresc la o împrejurare cu totul deosebită. Prin iunie sau iulie 1945, după o zi frumoasă de vară în care străbătusem potecile munţilor cu treburi, ne-am oprit în trecere către casă la bufetul situat pe şoseaua ce duce la Sinaia.

Proprietarul – Ionică Anghelescu – mi-a spus că dimineaţă a trecut dinspre Sinaia către Pietroşiţa o maşină mică, ce s-a oprit la dînsul. S-au dat jos patru bărbaţi şi l-au întrebat cine stă la conac, ce facem acolo şi cîţi bani încasăm. N-am dat importanţă

faptului. El le-a răspuns că sînt avocat, de loc din Craiova. De altfel, nu minţise, căci eu nu-mi precizasem originea, deoarece la Roman autorităţile de atunci puteau să mă urmărească.

Seara, cînd am ajuns acasă, printre altele, Maria mi-a spus că a trecut o maşină care, prin dreptul conacului, a micşorat viteza. Din autoturism au privit cu vădit interes totul în jurul lor. Maria se afla cu Tudorel la şosea, în faţa conacului, pe o bancă.

Ezitînd, maşina a plecat în vale, spre Moroeni.

De data aceasta, relatarea amănunţită a Mariei m-a pus pe gînduri.

A doua zi, am citit în *Scînteia*, pe pagina a doua, că la Comarnic fusese prădat un evreu, într-o formă inedită. S-a oprit o maşină în faţa casei victimei şi din ea s-au dat jos patru persoane care au prezentat legitimaţii şi autorizaţii de percheziţie. Au găsit doar vreo patru milioane, sumă care, pe atunci, nu era prea însemnată. Au luat-o şi au plecat fără nici o violenţă.

S-a dat alarma imediat, faptul comunicîndu-se telefonic la Sinaia. În momentul primirii mesajului, maşina trecuse de Sinaia şi astfel s-a dat alarma la Moroeni, Pietroşiţa, Fieni şi Tîrgovişte. Cînd hoţii coborau muntele Păduchiosul s-au întîlnit cu o altă maşină, care urca spre Sinaia. S-au dat jos şi i-au somat pe cei ce urcau să coboare şi să intre în maşina lor. Sub ameninţarea revolverelor, s-a făcut schimb de maşini.

Tili Raicovici cu ai lui s-au urcat în maşină, continuîndu-şi drumul nestingheriţi, căci la Moroeni şi Pietroşiţa, jandarmii aşteptau o maşină gri, cu 5 persoane, iar prin faţa lor a trecut una neagră, cu mai puţini oameni, cei din maşină aplecîndu-se ca să nu fie văzuţi.

În informare se arăta că este vorba de o bandă, avînd ca şef pe un oarecare Tili Raicovici, un bărbat înalt, cu faţa ciupită de vărsat, cu ochii vioi şi sticloşi şi cu mers apăsat şi legănat, ca un trunchi care se rostogoleşte.

Fapta în sine şi descrierea şefului bandei mi-au rămas în minte ca o obsesie. Seara, întorcîndu-mă către casă, m-am întîlnit la căsuţa unde era un post de lăgătură cu cei care lucrau în pădure, căsuţă numită „Tămîia" şi situată la cîteva sute de metri de conac, cu şeful postului de jandarmi din Moroeni –Dogaru – şi aşa, din senin, i-am zis :

– Tovarăşe Dogaru, rămîi în noaptea aceasta la noi, la conac.

Dînsul, surprins, m-a întrebat de ce-i fac această propunere şi

i-am explicat presimţirea mea. Banda era cunoscută şi urmărită în toată ţara, pentru că făcuse ravagii în regiunea Buzăului şi apoi la Ploieşti şi Sinaia. Acum se afla în împrejurimi.

Plutonierul major Dogaru, auzindu-mi propunerea, a stat puţin şi a meditat, apoi mi-a spus că nu rămîne, dar va organiza o echipă care să stea la conac cîteva zile. A plecat, iar eu am mers acasă.

La conac, am găsit pe un pădurar – Andrioiu – vînător bun şi om îndrăzneţ, de loc din comuna Moroeni. Avea arma la dînsul şi i-am spus să rămînă în noaptea aceea acolo.

Pe cînd mă aflam în curtea care despărţea cele două case, a venit Adela plîngînd, spunîndu-mi că oamenii de serviciu au lăsat vaca slobodă şi i-a stricat straturile din spatele clădirii. Am mers cu dînsa să-mi arate. Pe cînd discutam cu ea ca s-o împac, a venit fuga la mine un subadministrator – Bumbac – chemîndu-mă la birou, căci a venit o maşină cu nişte persoane care mă caută.

Am luat-o la fugă prin curte, către conacul din faţă, cu capul în pămînt.

Cînd am ajuns la scările din spatele conacului şi am dat să pun piciorul pe prima treaptă, am ridicat privirea. Sus erau trei persoane, tinere, iar în mijloc un bărbat înalt, ciupit de vărsat, cu înfăţişarea pe care mi-o imaginasem.

M-am oprit şi el m-a întrebat : „D-ta eşti avocat ?" Am tăcut şi l-am scrutat. A reluat : „Eşti de la Craiova ?"

Atunci i-am spus : „Aici eu pun întrebări şi nu D-ta."

Am urcat scările. Trecînd printre ei, am intrat pe coridorul ce ducea la biroul meu, care era în faţă. Chiar la intrarea pe coridor, am văzut pe celălalt subadministrator – Bucurel – lipit de peretele din dreapta, în mînă cu un baltag, dintre acele ce se poartă în pădure.

Am străbătut coridorul urmat de cei trei, iar la ieşirea din coridor am văzut că mai era un bărbat.

Am intrat în birou . După mine au intrat şi cei trei bandiţi.

Raicovici a trecut în stînga mea şi s-a aşezat pe un pat, aflat lîngă birou, iar ceilalţi au rămas în dreapta, unde era uşa.

Raicovici mi-a spus că are un denunţ că posedăm arme şi m-a întrebat dacă avem. Instinctiv am spus nu, dar imediat am revenit şi am spus hotărît : „Da." El a revenit : „Cîte ?" Eu : „Douăsprezece." El : „Şi unde sînt ?" Eu : „Toate la pădurari." El : „Şi unde sînt pădurarii ?" Eu : „La posturi." Se învîrtea tot pămîntul cu mine. În clipa aceea am ieşit din birou, printre

dînşii, şi am luat-o la fugă pe scări către stradă. Erau cel puţin 50 trepte, pe care le-am urcat cîte 2 şi 3 deodată, în goană.

Cînd am ajuns sus, la şosea, am văzut o maşină şi, în ea, la volan, un om. Am strigat, cu disperare : „Toţi pădurarii la posturi !"

După o clipă de buimăceală, Raicovici şi cei trei însoţitori au urcat în fugă şi m-au înconjurat. Auzind că le cer pădurarilor să treacă la posturi, au scos revolverele şi au început să tragă asupra mea, somîndu-mă să mă urc în maşină.

Între timp, au venit acolo fratele meu Miţă, Bumbac, apoi Maria cu Tudorel în braţe. Ei trăgeau de mine să mă urc în maşină iar eu o ţineam una şi bună : „Toţi pădurarii la posturi."

Văzînd că nu mă pot urca în maşină, căci era învălmăşeală, Tili a ordonat unuia dintre ai lui : „Scoate automatul." Şi, într-adevăr, au scos un pistol automat dar în clipa aceea, fratele meu Miţă s-a aşezat în faţa mea şi i-a strigat : „Sînt fratele lui, împuşcaţi-mă pe mine, căci el are copil". Tili a răspuns : „Da, are copil ?"

Ei, acum şi oamenii mei, cînd au văzut că au scos automatul, mă împingeau să urc în maşină. Eu însă mă opuneam, cu toată puterea.

Cînd am ajuns în apropierea maşinii, l-am auzit strigînd, din vale, din faţă, pe Andrioiu : „La o parte de pe linie ! La o parte de pe linie !"

În faţa noastră, la marginea cealaltă a şoselei, era linia de decovil a societăţii Lomaş. M-am uitat, cu nădejdea că vine vreo maşină sau drezină, din vale.

Am fost tîrît pînă la portiera din spate a maşinii şi, în timp ce se străduiau să mă urce, am simţit o zguduitură şi l-am auzit pe cel de la volan : „Urcaţi-vă, că trag şi ei."

Toţi patru s-au năpustit în maşină, tîrîndu-mă după ei. Dar m-au scăpat şi am rămas la pămînt, în mijlocul străzii. Ei au pornit spre Sinaia. M-am ridicat şi înnebunit, am luat-o la fugă după ei, pînă ce am căzut jos şi am leşinat.

M-au ajuns toţi ai mei şi, cînd i-am văzut, plîngeam în hohote şi urlam ca o fiară.

Biata mea Maria, cîte i-au fost dat să suporte, într-o viaţă, în care n-am dorit decît liniştea !

Ce se întîmplase ?

N-aveam în casă decît vreo 400.000 de lei, banii noştri strînşi din 1937, care pe atunci erau o avere dar acum reprezentau mai

nimic. Mai aveam asupra mea vreo 100.000 de lei ai proprietăţii.

Revolverele aveau cartuşe oarbe, căci s-au tras zeci de focuri, din toate părţile, chiar la tîmpla mea. Însă cine ştia asta atunci ?

Andrioiu, văzînd scena din stradă, a alergat la vreo 70-80 m în vale, în faţa maşinii şi, fiindcă era învălmăşeală şi nu putea trage, tot striga : „La o parte de pe linie !" Ne cerea să-i lăsăm calea liberă, ca să lovească în motor.

Cînd am simţit zguduitura şi l-am auzit pe cel de la volan spunînd : „Urcaţi-vă, că trag şi ei", un glonte lovise bara maşinii.

Aşa am scăpat. Să mai spună cineva că Dumnezeu nu vine în ajutorul celui ce I-l cere cu credinţă !

Dacă rîndurile acestea vor fi vreodată citite de cineva şi se va îndoi de adevărul lor absolut, poate oricînd verifica la faţa locului, căci întîmplarea a rămas notorie.

De la Bucureşti am primit o telegramă de felicitare, dar numai noi ştiam cu ce groază intram noapte de noapte în casă, ştiindu-ne aflaţi în mijlocul pădurii. N-aveam nici o armă la conac şi povestea cu cele douăsprezece aflate asupra pădurarilor a fost arma cu care Dumnezeu ne-a apărat. După aceea, şeful de post i-a lăsat lui Bumbac o armă Z.B. şi, în plus, opream şi eu la conac cîte un pădurar.

Au trecut cîteva luni. Într-o sîmbătă seară, mă aflam în satul Moroeni, la un frizer, ca să mă tund.

Venisem cu şareta, împreună cu subadministratorul Bumbac, care purta, sub nişte fîn aşezat în şaretă, arma dată de postul de jandarmi. Frizeria era cam în mijlocul satului, vis-a-vis de prăvălia lui Heinrich Anghelescu. Aşteptînd să-mi vină rîndul, stam de vorbă cu un grup de oameni care se adunaseră la sfat.

Se înnoptase cînd, din deal, am văzut că vine o maşină mică, de teren, decapotabilă, în mare viteză. În mijlocul drumului erau destui oameni, căci acolo era ca un fel de piaţă.

Maşina a intrat printre noi, încît, în grabă, ne-am dat într-o parte şi în cealaltă.

A mai mers vreo 20 de metri, a virat aproape în loc, la dreapta, şi a oprit în faţa intrării în prăvălia lui Heinrich Anghelescu.

Pe o parte şi alta au sărit, ca nişte pantere, patru oameni, şi au intrat în prăvălie. Maşina era de tip militar, iar ei purtau uniforme sovietice. În maşină a rămas doar unul, la volan. Toată lumea s-a speriat, dar nimeni nu s-a apropiat.

Bumbac mi-a spus : „Domnul avocat, eu iau arma şi trag în maşină".

I-am răspuns, hotărît : „Nu". Mă gîndeam că sînt ostaşi sovietici şi mă încarc de mare bucluc.

El stăruia şi se ruga, iar eu mă opuneam cu vehemenţă.

În acest timp, din deal, am auzit o voce, care striga : „Săriţi, oameni buni, că m-au prădat, m-au nenorocit !" Peste cîteva clipe l-am văzut pe Panaite, un cetăţean care avea prăvălie în marginea de sus a satului Moroeni, alergînd către noi, prin mijlocul drumului, cu capul descoperit, şi strigînd : „Săriţi, oameni buni !"

Atunci Bumbac nu m-a mai ascultat şi a mers la şaretă, de unde a luat arma.

Cei patru tocmai ieşeau din prăvălie, iute ca săgeata ; s-au urcat în maşină iar cel de la volan a pornit imediat, căci nu oprise motorul. În acel moment Bumbac a tras primul foc de armă, apoi pe cel de al doilea, ţintind cauciucurile.

Maşina însă a plecat şi numai după cîteva minute am aflat că oamenii din sat, dinspre vale, auzind ce se întîmplă, au cărat şi aşezat pietre pe şosea, iar la Pietroşiţa n-au apucat să scoată decît o scîndură de la podul de trecere.

Bandiţii au trecut peste aceste obstacole şi, în plus, printre cîţiva ostaşi sovietici aflaţi prin apropiere, care fuseseră anunţaţi la telefon. Panaite ne-a spus că au intrat la dînsul în prăvălie, cu revolverele în mînă, şi l-au silit să le dea toţi banii ce-i avea.

Noi discutam alarmaţi în şosea, cînd, cam peste o jumătate de oră, a apărut, tot fugind, Ionică Angelescu, cel cu bufetul din pădure, de pe şoseaua Pietroşiţa-Sinaia. Aproape sufocîndu-se, ne-a spus că au intrat la el, tot cu revolverele în mînă, i-au stricat telefonul şi apoi i-au cerut banii.

Cînd am auzit, am sărit ca ars, l-am luat pe Bumbac, ne-am urcat în şaretă şi, în goana calului, am pornit-o către Stănişoara, locuinţa noastră. Ei trecuseră de la Ionică Angelescu, în drumul spre Moroeni prin faţa conacului şi eram convins că s-au oprit şi la noi.

Nu mă gîndeam la bani ; vedeam numai crime şi moarte.

Pînă acasă erau vreo 6-7 km. I-am străbătut în goana calului. A părut o veşnicie. Era numai deal, căci urcam printre munţi. Pe măsură ce înaintam şi mă apropiam de casă, mă sufocam şi parcă nu-mi mai bătea inima.

Acasă am găsit totul bine. Nu se opriseră la noi.

Am să relatez însă o altă lovitură a acestei bande, lovitura dată la Buzău.

În primăvara anului 1945, pe cînd încă nu era instaurată pretutindeni ordinea, cînd autorităţile erau improvizate şi starea de război mai înlesnea unora să jefuiască, într-o seară, o maşină s-a oprit în faţa casei unui boier. Au sunat şi proprietarul a ieşit.

I s-a spus că sînt de la Banca Naţională, de la Siguranţa statului şi de la Sindicat, au arătat legitimaţii şi un ordin de percheziţie.

Cetăţeanul, intimidat, i-a poftit în casă, unde Tili Raicovici i-a pus în vedere, foarte amabil, vizibil „jenat", că au un denunţ din care rezultă că boierul ar deţine bani falşi şi că trebuie să verifice dacă e adevărat.

Omul a scos din casa de bani vreo 8 milioane de lei, pe care cei patru „i-au verificat", stînd la o masă. Apoi Tili Raicovici i s-a adresat : „Denunţul pretinde că Dvs. deţineţi o sumă mult mai mare. Noi ne cerem scuze, dar vă rugăm să ne arătaţi toţi banii ce-i aveţi, căci altfel vin alţii după noi şi nu-i bine nici de Dvs., şi nici de noi."

Boierul s-a dus în dependinţele casei, de unde a mai adus circa 80 de milioane de lei.

I-a luat Tili Raicovici, zicîndu-i : „Este tîrziu şi nu putem verifica aici toate bancnotele. Vă rog mergeţi cu noi la sediul Băncii Naţionale, unde se vor verifica, şi vă aducem acasă cu maşina".

Tili Raicovici a introdus bancnotele într-o geantă şi, cu toţii, s-au urcat în maşină.

Pe drum, Raicovici i-a spus boierului că denunţul priveşte şi pe cumnatul lui şi că vor trece şi pe la dînsul.

Au mers, au ajuns şi au sunat şi la acesta. Cumnatul însă refuza cu încăpăţînare să le dea drumul în casă. Era de-acum noapte. Cei de afară au stăruit, i s-a explicat întreaga situaţie, asigurîndu-l totodată de buna credinţă a delegaţiei. În cele din urmă li s-a deschis şi, cu acelaşi sistem, au pus în geantă, şi de aici, cam aceeaşi sumă.

L-au luat şi pe cumnat în maşină şi au pornit către sediul băncii. Maşina însă a ieşit din oraş şi la circa 6-7 km a oprit ; Tili Raicovici le-a spus că pînă aici au avut treabă, i-au dat jos şi i-au lăsat, noaptea, în şosea.

În toamna anului 1946, toată banda a fost prinsă la Buzău, după ce săvîrşise multe alte lovituri. I-au prins la marginea oraşului, într-o cîrciumă, unde trăseseră, avînd acolo o femeie de legătură care fusese depistată, dar mai ales datorită înfăţişării lui Tili, care îşi făcuse faimă.

Au găsit asupra lor bogăţii. Tili avea la dînsul peste 500 de milioane, în bani şi bijuterii. L-au întrebat la cercetări de ce nu s-a oprit din jaf, iar el a răspuns că nu-l mai interesau banii, dar nu putea trăi fără emoţiile şi satisfacţiile ingeniozităţii şi curajului său. L-au condamnat pe el la 25 ani muncă silnică şi cam la fel şi pe cei din bandă ; este de reţinut că în toate operaţiile lor, nu numai că n-au ucis pe nimeni, dar n-au dat nici o palmă cuiva. Operau cu „capul" şi cu un curaj diabolic.

Prin 1947, un coleg mai în vîrstă, Coca Vidraşcu, ce avea moşie pe la Onişcani şi era ţărănist notoriu – fusese deputat fiind arestat după alegerile din 1946 – ne-a povestit că a stat la Văcăreşti cu Tili Raicovici, considerat acolo „regele dreptului comun". Dacă cei de la *dreptul comun* furau ceva de la *politici*, Tili restabilea ordinea.

Peste cîţiva ani, cînd eram la Aiud, am auzit că Tili a fost singurul deţinut care a încercat şi a reuşit să evadeze dintr-o celulă unde era ţinut special, şi că n-a ajuns afară numai pentru că n-a ştiut că închisoarea avea o pază concentrică. La ultima escaladare, tovarăşul cu care evada a călcat pe nişte semnalizatoare şi s-a declanşat sirena.

Peste alţi cîţiva ani, pe cînd eram la Văcăreşti, dintr-o eroare, s-a anunţat într-o seară că vine un lot de *drept comun* şi că printre ei este şi Tili. Veneau de la *Canal*. Au venit, dar pe Tili l-au dus la Galaţi, unde paza era mai bună şi mai sigură.

Prin 1968, pe cînd eram Consilier juridic la Uzina de Ţevi din Roman, a venit la mine la birou un muncitor şi mi-a spus că vrea să meargă la Şcoala de maiştri şi secţia nu-i dă voie. Mă ruga să-l ajut. Ştie toată lumea că astfel de situaţii erau frecvente ; eu ajunsesem notoriu pentru inima mea „de mamă".

L-am întrebat cum îl cheamă şi mi-a spus : Raicovici.

M-am ridicat de pe un scaun, m-am apropiat şi l-am întrebat : „Ai auzit de Tili Raicovici ?" Omul s-a intimidat, a plecat capul şi mi-a răspuns că da şi că e unchiul său.

Nu i-am spus nimic, l-am întrebat doar dacă Tili trăieşte şi, eventual, ce face. Mi-a răspuns că-i liber şi-i la Cluj, şofer pe un taxi, adăugînd că din cauza lui are necazuri.

L-am ajutat şi a făcut Şcoala de maiştri. După vreo 2 sau 3 ani, l-am întîlnit pe băiat în faţa frizeriei din str. Anton Pann. Nu-l mai cunoşteam, dar el m-a oprit, mi-a spus cine este, mi-a mulţumit şi mi-a precizat că este chiar fiul lui Tili Raicovici, care-i tot la Cluj.

Cînd am revenit pentru prima oară după refugiu la Roman, i-am povestit lui Albert Bocec toate aceste întîmplări şi nu uit cum stătea cu ochii fixaţi într-ai mei şi-i curgeau lacrimi pe obraz ascultîndu-mă.

Din nou la Roman – Rolls-Royce-ul regal

Pe la sfîrşitul lunii august 1945 am definitivat o tranzacţie din partea domeniului cu un oarecare Facinocani din Sinaia, care cumpăra dreptul de a face o *operaţie culturală* pe o suprafaţă de 30-40 ha. de pădure tînără de brad. Operaţia consta în tăierea brazilor cu defecţiuni, a celor rămaşi sub înălţimea generală şi rărirea lor.

Acesta avea la rîndul lui un contract cu Fabrica de hîrtie din Buşteni, a lui Schill, care-i cumpăra toată cantitatea, ca materie primă.

Am redactat eu actul şi am primit de la cumpărător, drept onorar, 3 milioane de lei, iar D-na Botezat mi-a dat, la sugestia soţului – Jenia – încă un milion. Am luat cele 4 milioane, cu care atunci aş fi putut să-mi cumpăr o casă, şi i-am aşezat în pachete, i-am legat cu o banderolă frumoasă din mătase şi i-am făcut cadou Mariei, de ziua ei – sf. Maria, 8 septembrie 1945.

Buna mea Doamnă a mulţumit, i-a pus într-o valiză, şi aşa, peste un an am ajuns să avem „vocaţie" cu ei, doar la vreo 10 kg. de mălai.

În iarna anului 1946 i-am vîndut colegului meu – Puiu Mihăilescu – maşina lui Titi, un Rolls Royce, pe care îl avea la Moroeni.

Nu-i lipsit de importanţă să mă opresc puţin asupra acestei situaţii.

Prin 1924 – 1925, Carol al II-lea, prinţ moştenitor pe atunci, a comandat în Anglia această maşină. S-a cam tergiversat executarea ei, căci este ştiut că se lucra manual, încît Carol şi-a cumpărat o altă maşină. Cînd a sosit aceasta, s-a hotărît s-o vîndă. Urdăreanu, mareşalul palatului, căutînd clienţi, s-a oprit la Titi Vasiliu Bolnavu, care avea bani, fiind şi un mare amator de maşini deosebite.

Au fixat preţul la vreo 500-600 mii lei, în înţelegerea că-l scuteşte *Palatul* de vamă.

Odată încheiată tranzacţia, Carol, cu firea şi morala lui, s-a gîndit să revină şi să ceară şi vama, care se ridica la valoarea maşinii.

Cînd a fost informat că se dublase preţul, Titi a anunţat că refuză s-o mai ia.

A fost invitat la palat la un ceai şi, la sfîrşit, Carol l-a felicitat pentru gustul lui rafinat, i-a urat s-o stăpînească sănătos şi aşa i-a luat şi vama. Titi îmi sublinia : „M-a costat un ceai jumătate de milion, cînd se vindea un hectar de teren cu 6.000 de lei". Maşina era ca nouă, cu motor sigilat şi garantat pentru 500.000 de km şi avea la bord doar 60.000 de km. O ţineam într-o magazie. Normal era s-o cumpăr eu, căci Puiu Mihăilescu a luat-o aproape gratis, dar am fost toată viaţa lipsit total de spirit practic. Am fost „răsplătit" cu faptul că în februarie 1946, Puiu m-a luat şi pe mine la Roman, după aproape 2 ani de cînd ne evacuasem.

Oraşul fusese puţin afectat de război, dar se modificase radical structura societăţii şi optica oamenilor. Colegii reveniseră şi activitatea profesională era deosebit de fructuoasă. Eram şi am rămas ataşat de profesie, ca un tînăr îndrăgostit. Primul drum l-am făcut pe jos la Butnăreşti la mormîntul părinţilor, unde am ajuns noaptea tîrziu.

În oraş şi în barou puterea era preluată de evrei. Prefect era un coleg mai în vîrstă, Saul Herşcovici, un om de treabă.

Unii procurori fuseseră aprozi, erau fără pregătire sau cu nişte cursuri sumare (3 luni). Poliţia era pe mîna unor oameni care nu ştiau decît cuvintele *burghez* şi *răzbunare*.

Colegii m-au primit cu o reală şi vădită bucurie. Colegii evrei au stăruit să revin la Roman şi mi-au asigurat liniştea.

Ajutor de primar – dar plenipotent – era Beideş Carol, colegul meu de liceu şi facultate.

Deşi de la bătrînul C.N.Vasiliu-Bolnavu rămăseseră în str. C. Rosetti nr. 36 două imobile mari dintre care, în cel din faţă acum este o policlinică, iar în spate un bloc, totuşi, Titi locuia cu chirie într-un bloc vecin, proprietatea Săvulescu.

În imobilul din faţă, la primul etaj, locuia D-na Vasiliu, căci la parter erau birourile şi personalul de serviciu, iar la etajul doi stătea Jenia Botezat cu soţia şi personalul ce-l deservea.

Colegul şi prietenul meu Puiu Mihăilescu, ce rămăsese cu familia în Bucureşti, căuta să închirieze un imobil şi i-am facilitat intrarea la D-na Vasiliu.

A închiriat o parte din primul etaj, căci Puiu venea cu soţia, soacra, D-na Teodorescu, al cărei soţ a fost primarul oraşului Roman, un copil şi Varvara, femeia de serviciu.

Sandu Voitinovici – Tribunalul poporului – Procesul Mareşalului.

La Puiu venea în vizită un coleg, Sandu Voitinovici, care absolvise Facultatea de drept la Iaşi cu un an în urma mea şi care fusese, pînă la 23 august 1944, procuror la Roman.

Eram prieteni şi avea o părere deosebit de bună despre mine.

Am aflat atunci că nu s-a putut încadra şi că nu se putea descurca. Îl mai ajuta Puiu, care n-a profesat dar a întreprins orice, cu un noroc care-i aducea aur.

Mi s-a spus că Voitinovici, în disperare, s-a prezentat în audienţă la Pătrăşcanu, care era ministru de justiţie, şi-l cunoştea deoarece părinţii lui, care aveau cofetărie la Iaşi, l-ar fi ajutat cîndva.

De altfel, Sandu Voitinovici, în facultate era cunoscut ca fiind de stînga şi colaborase la un ziar-revistă – *Manifest*. Asta nu l-a împiedicat ca în 1940 şi în timpul guvernării antonesciene să aibă o atitudine antisemită, înghesuindu-se în mod penibil în mulţimea simpatizanţilor – de ocazie – ai legiunii.

Pătrăşcanu, dată fiind situaţia din Moldova, unde nu se instaurase odinea, l-a delegat să vină la Roman, ca să organizeze procuratura.

S-a prezentat aici, dar de cum au auzit, evreii au şi organizat arestarea lui. A fost anunţat şi a plecat, de îndată, la Bucureşti.

Se pretindea că, în timpul cît a fost procuror, printre altele, aranjase ca în timpul nopţii să fie schimbate numerele de la locuinţele evreilor, pentru ca apoi, a doua zi, să se constate că n-au *domiciliu stabil* şi să fie deportaţi peste Nistru.

S-a prezentat din nou la Pătrăşcanu şi i-a raportat situaţia. A fost trimis să încerce organizarea Procuraturii la Iaşi. Şi acolo evreii au procedat la fel, iar el, cu aceeaşi grabă, s-a făcut nevăzut.

Pătrăşcanu i-a spus atunci să aştepte o altă posibilitate ca să-l ajute. Şi posibilitatea a venit. Se înfiinţase *Tribunalul poporului*, care urma să judece crimele de război, crimele împotriva umanităţii şi pe foştii conducători ai statului.

Unul dintre judecători – Ţabrea – a demisionat sau a trebuit să plece şi, rămînînd postul vacant, cum nu se prea îmbulzeau juriştii să-l ocupe, Pătrăşcanu i l-a oferit lui Sandu Voitinovici. A primit. N-am uitat cum se frămînta şi se lamenta că-l mustră conştiinţa şi-i este jenă de lume pentru poziţia lui.

Urma să se judece lotul conducătorilor, în frunte cu Antonescu.

Plecînd şi preşedintele instanţei, această sarcină i-a revenit lui Sandu. Era îngrozit şi ne tot repeta cît îi vine de greu să-l judece pe Mareşal.

A judecat lotul aşa cum ştim. Într-o duminică dimineaţa, coborînd din imobilul din Str. C.A.Rosetti ca să plec la gară, în faţa mea s-au dat jos dintr-un taxi Puiu şi Sandu, ameţiţi ; jucau şi, văzîndu-mă, mi-au spus că în noaptea aceea îi *executaseră* pe Antonescu şi pe ceilalţi conducători condamnaţi la moarte. Era primăvara anului 1946, luna iunie, iar Sandu, bietul sergent T.R., juca acum fericit pe pămîntul patriei sub care îngropase pe Mareşal.

Voitinovici a fost apoi secretar general la Ministerul Justiţiei, a colaborat cu Pătrăşcanu şi a continuat să colaboreze cu Ana Pauker şi Teohari Georgescu.

N-a fost străin de procesul intentat în aprilie 1954 lui Lucreţiu Pătrăşcanu, care, pe baza unor acuzaţii neîntemeiate, foarte frecvente şi la modă atunci, a fost condamnat la moarte şi executat la 16/17 aprilie 1954. Sandu şi atunci a făcut rocada şi s-a asociat cu Ana Pauker, căci lumina de la răsărit venea. Nu ştiu dacă a mai jucat în stradă şi atunci, dar victima a fost reabilitată judecătoreşte, iar pocăinţa lui nu s-a simţit. Implacabilul adevăratei şi perenei judecăţi l-a smuls pe Sandu din viaţa pe care o preţuia numai cînd era vorba de dînsul, încă de mult, deşi el afirma că s-a „născut" abia în anul 1944.

A fost foarte mulţi ani preşedintele Tribunalului suprem şi în acelaşi timp omul care a numit miniştrii de justiţie. Aşa se face că, după Petre Bălăceanu, din primii ani după 23 august, pînă acum cîţiva ani, au fost miniştri de justiţie colegi de-ai noştri şi prieteni de-ai lui : Ghiţă Diaconescu şi Adrian Dimitriu. Dînsul a condus reforma justiţiei ; apoi, desfiinţarea barourilor şi înfiinţarea colegiilor de avocaţi, în 1947 şi 1948. A venit atunci la Roman cu avionul, special în acest scop, şi ne-a găsit pe toţi foştii lui prieteni, aici, unde funcţionase mai mulţi ani ca substitut şi apoi ca procuror.

M-a luat la braţ şi am mers împreună la preşedintele tribunalului, Zarifopol. Mă aprecia în mod deosebit şi ar fi dorit să intru ca judecător, lucru pe care eu nu l-aş fi putut realiza, sub nici un motiv. Pentru mine, ideea de dreptate are un conţinut absolut şi, ca judecător, oricît ai vrea, nu ai certitudinea dreptăţii. Apoi, totdeauna am avut inimă slabă. Lacrimile şi durerea oricui m-au copleşit. Firea mea implică o combativitate maximă şi o pornire de a apăra, chiar şi cînd nu trebuie.

El cunoştea trecutul meu. L-am întrebat dacă reforma ce urma m-ar afecta ; m-a asigurat că nu, dar mai tîrziu am fost şi eu, ca majoritatea colegilor, radiat din barou. Despre acest lucru voi vorbi la timpul potrivit.

Dînsul n-a putut fi găsit să ne ajute. Oricum, susţinea că *s-a născut la 23 august 1944.*

Ca *timp* nu-i exact, dar ca *fond*, da.

Onestitatea unui evreu

Proprietatea Vasiliu-Bolnavu avea şi cea mai mare moară din judeţ, la moşia din Comuna Dulceşti, la 14 km. de Roman.

Moara aducea venituri mai mari ca moşia de aici, care avea 690 de hectare. Bineînţeles că veniturile nu erau – în totalitate – corecte. Probabil că se mai măsluia cîntarul şi, mai ales, se exagera la fixarea cantităţii pentru *corpurile străine.*

După 23 august, au venit de la Bucureşti doi evrei : Fitermann şi Maersohn, oamenii zilei, cerînd să li se închirieze lor moara.

Aveau avocat pe Marcel Zingher, un profesionist excepţional, care nu s-a mai întors la Roman după 23 august.

Eu nu aveam interesul să se ştie la Roman unde sînt şi de aceea l-am rugat pe Titi să trateze problema închirierii fără mine, urmînd să nu definitiveze tranzacţia decît după ce ne sfătuim, în absenţa clienţilor şi a avocatului.

Tratativele au durat cîteva zile, căci Titi era tare fricos, şi apoi, valoarea banilor scădea vertigions, trebuiau găsite soluţii adecvate, de stabilit un pact comisoriu rezolvativ şi multe alte chichiţe avocăţeşti.

Dînşii tratau în birou, la parter, iar eu stăteam sus, în apartamentul de la etajul unu.

Într-o zi, Titi m-a chemat telefonic să vin jos, în birou.

Eu, niciodată, şi nici acum, nu ridic şi nici nu cobor scările,

normal. Alerg, pînă cînd mă sufoc.

Am coborît şi am deschis uşa biroului în grabă, fiind convins că-l găsesc doar pe Titi. În birou însă era şi Zingher.

Zingher s-a ridicat de pe scaun, s-a repezit la mine şi m-a îmbrăşişat. Ştia de la Roman că fusesem avocatul lui Vasiliu-Bolnavu şi, văzînd că Titi, de fiecare dată, nu definitivează soluţiile, dar vine a doua zi cu propuneri mai subtile, a bănuit că sînt acolo şi l-a întrebat de mine.

L-a asigurat că, deşi este cu mult mai bătrîn şi-i evreu, are o mare afecţiune pentru mine, încît Titi m-a invitat jos, ca să-l întîlnesc.

Am discutat şi am definitivat contractul; apoi m-a rugat să-l însoţesc puţin.

Ne-am oprit afară, ne-am aşezat pe o bancă în faţa imobilului, numai noi doi şi el mi-a zis :

– Te-am căutat, m-am interesat prin toţi colegii şi prietenii, dar n-am aflat nimic de D-ta. Ştii că am o mare afecţiune şi stimă pentru D-ta, pentru că ai fost echilibrat, cu omenie, serios, foarte dotat şi sîrguincios. Am o problemă pe care voiam s-o discut numai cu D-ta. Noi, evreii, prin firea noastră şi, mai ales, datorită făptului că trăim mereu în ţară străină şi sub dominaţia altora, am devenit inadaptabili şi exclusivişti. N-am reuşit nicăieri să devenim altceva decît ce sîntem – evrei – şi acest lucru ne-a adus ură sau dorinţă de eliminare. Am fost conştient întotdeauna de acest fapt şi, cît am putut, am luptat să modific aceste trăsături specifice şi să-mi împing neamul pînă la contopirea cu poporul român.

Am mai spus, probabil, că Zingher era doctor în drept la Paris şi preşedintele *Joint*-ului în România. A continuat :

– Am aşteptat un moment prielnic în care poporul evreu să se integreze în aspiraţiile şi lupta poporului român. A venit 1916-1918, dar noi, nu numai că nu ne-am contopit atunci cu interesele patriei, ci, majoritatea am fost de partea adversă. A venit acest moment, pe care l-am considerat cel mai potrivit pentru a ne înfrăţi. Am fost persecutaţi şi a apărut un antisemitism care ne-a lovit, poate şi din cauza exclusivismului şi poziţiei noastre. Am gîndit să fim noi cei mărinimoşi, să trecem peste tot ce s-a întîmplat şi să întindem mîna poporului român, frăţeşte. Să muncim împreună pentru ţara aceasta, care are atîta nevoie de înţelegere şi unire. Dar, pe zi ce trece, văd şi mă înspăimînt, cum noi am plecat la acest drum tot cu legea talionului, plătind şi răsplătind cu vîrf şi îndesat toate poliţele. Astfel, în loc să ne înfrăţim, între noi şi D-stră se adînceşte o prăpastie.

Am redactat exact ideea, fără să am pretenţia că am întrebuinţat, riguros, şi expresile ; dar vremea a confirmat şi răsconfirmat tot ce-l preocupa şi înspăimînta pe acest om, un evreu înţelept.

După ce a terminat, nu m-a întrebat ce gîndesc eu, ci m-a rugat să aştept cîteva minute pe bancă, pentru că revine.

S-a întors cu Fitermann şi cu Maersohn, care erau în *Partid* şi în *Conducerea* oraşului ; m-a prezentat şi apoi le-a spus : „Dl. avocat este cel mai bun prieten al meu de acum şi din trecut. Va veni la Roman, să-l primiţi şi să faceţi să fie primit ca şi cum aş veni eu".

Apoi m-a sfătuit şi a stăruit să plec la Roman, să fac profesie.

Întoarcerea din refugiu – Epurarea corpului de avocaţi – Situaţia mea

Am plecat la Moroeni, apoi, în primăvara anului 1946, m-am dus la Roman, la început singur, apoi cu soţia, dar numai pentru cîteva zile.

Toţi colegii stăruiau să mă întorc.

Aveam la Moroeni o situaţie foarte bună iar inima îmi spunea, că aici, la Roman, voi avea necazuri. Trebuie să recunosc că întotdeauna inima şi mintea m-au prevenit şi că, ori de cîte ori n-am ascultat, am greşit.

În decembrie 1944, apăruse o lege de *epurare a barourilor de avocaţi*. Se prevedea, printre altele, că toţi cei care au făcut parte dintr-o organizaţie antidemocratică pot fi radiaţi.

La Roman, cei care s-au întors din refugiu au fost primiţi, dar au depus jurămîntul sub rezerva *epurării*. Eu, din capul locului, am precizat că nu vin decît după ce comisia verifică şi statuează că nu intru sub incidenţa acestei legi.

Toţi s-au angajat să procedeze aşa.

Într-adevăr, după ce am plecat eu, comisia a numit raportor pe avocatul Ghertner, un evreu care mi-a pregătit dosarul. A luat declaraţii sub prestare de jurămînt, de la colegi, români şi evrei. Redau mai jos o parte din conţinutul lor :

1. Subsemnatul *Filip Juster*, avocat din Baroul Roman, la cererea D-lui avocat A.Ghertner, raportor al D-lui Nae Tudorică, ce solicită a depune jurămîntul ca avocat în acest barou, declar:

L-am cunoscut pe Dl. Nae Tudorică cu ocazia unui proces de sabotaj ce mi s-a înscenat de către Siguranţa Roman în timpul prigoanei în contra evreilor şi la termenul sorocit spre judecare, în faţa Tribunalului Roman, instanţa de sabotaj, D-sa, ca apărător al Ministerului economiei naţionale, a pus concluzii obiective, graţie cărora am fost achitat, dîndu-mi un ajutor frăţesc. Drept care semnez prezenta astăzi 19 februarie 1946. Avocat, ss/F.Juster.

Declaraţia de faţă a fost dată în prezenţa noastră, sub prestare de jurămînt, astăzi 19.II.1946. Consilier raportor, Av.ss/Gherter.

2. Subsemnatul *A.Bayer*, avocat din Baroul Roman, str. Cogălniceanu nr.10, declar că colegul Nae Tudorică, deşi a făcut parte din mişcarea legionară, a avut totdeauna o atitudine şi o comportare perfect civilizată şi urbană, atît în raporturile cu colegii evrei, cît şi în profesiune şi în activitatea extraprofesională.

Nu a făcut nimic de natură a provoca sau a înăspri ura de rasă. Nu a căutat să profite niciodată de anumite avantaje politice şi nu a nedreptăţit pe nimeni.

Drept pentru care dau prezenta declaraţie. Roman, 19.II.1946. ss/Dr.A.Bayer – avocat.

3. Confirm în totul cele afirmate prin prezenta declaraţie de colegul A.Bayer. Roman, 12.II.1946. ss/*U.Beram*

Declaraţiile de mai sus au fost confirmate sub prestare de jurămînt de către declaranţi, astăzi 4.III.1946. Consilier av. ss/A. Ghertner

În privinţa acestui act, menţionez două lucruri:

– Bayer era doctor în drept la Roma şi studiase sub regimul fascist pînă în 1930, lucru care demonstrează că acolo nu se instaurase antisemitismul şi teroarea pînă în 1933.

– Cel mai important lucru este faptul că în februarie 1948, deci după numai doi ani, Bayer a fost raportorul meu, cînd s-a făcut reforma barourilor şi, de data aceasta a tras, sau a fost pus să tragă alte concluzii, pe baza cărora am fost scos din profesie.

Pentru a contura atmosfera de atunci şi, totodată, seriozitatea acestor declaraţii îmi amintesc despre un alt coleg – Nicuşor Pipă – care a fost primar aici, în timpul dictaturii Antonescu, ce a fost condamnat cu concursul nemijlocit al lui User Beram şi al altor evrei şi a executat 10 ani de închisoare, pentru persecuţie rasială. Am fost unicul pentru care s-au dat astfel de declaraţii.

4. „Subsemnatul *avocat S.Herşcovici*, Prefectul judeţului Roman, declar că-l cunosc foarte bine pe Dl. avocat Nae Tudorică din baroul Roman, mai ales din timpul guvernării Antonescu, cînd eram singurul avocat evreu din acest barou.

Colegul N. Tudorică este un om de inimă, bun coleg şi s-a purtat foarte corect cu toţi şi cu subsemnatul.

Deşi ştiam că era pe vremuri din partizanii mişcării legionare, nu a arătat nici cea mai mică duşmănie şi nici atitudine condamnată faţă de mine, ca evreu. Totdeauna a avut o atitudine frumoasă şi colegială.

Mai mult, ştiu că în ultimul timp al guvernării Antonescu, colegul Nae Tudorică s-a desolidarizat de fosta mişcare legionară, protestînd contra anumitor măsuri şi atitudini inumane.

Aceasta îmi este declaraţia. 19.II.1946. ss/Herşcovici."

Declaraţia de mai sus a fost confirmată de declarant sub prestare de jurămînt astăzi 4.III. 1946 în faţa noastră. Raport. ss/ Av. A. Ghertner.

5. „Subsemnatul *S.Chisler*, avocat în baroul Roman, declar că-l cunosc bine pe Dl. Nae Tudorică avocat şi ştiu că întotdeauna a avut o atitudine colegială, fiind un om de suflet şi niciodată nu a făcut nimic pentru a înăspri raporturile dintre colegi pe tema rasială.

În ce priveşte raporturile personale ce le-am avut în calitate de colegi şi prieteni, chiar în vremurile de opresiune rasială, m-a servit, înţelegînd situaţia specială în care se afla familia mea şi a făcut tot ce a fost posibil pentru a nu se face nedreptăţi, arătîndu-mi extrem de multă înţelegere omenească.

În ultimul timp, adică de vreo 4 ani, s-a desolidarizat de mişcarea legionară. Drept care dau prezenta declaraţie. Roman, 19.II.1946. ss/S.Chisler, avocat".

„Declaraţia de mai sus a fost confirmată de către declarant, sub prestare de jurămînt, astăzi 4.III.1946 în faţa noastră". Raportor, ss/Av.A.Ghertner.

6. „Subsemnatul *Al.Al.Mustea*, avocat din Roman, declar că am cunoscut pe colegul avocat Nae Tudorică de la intrarea sa în baroul Roman – cam vreo 9 ani – şi am constatat că e un element bun, cu o pregătire serioasă profesională şi foarte conştiincios în exerciţiul profesiunii. N-a manifestat niciodată vreo atitudine duş-

mănoasă față de colegii de altă rasă și nici față cu alte persoane."

Av.ss/ Al.Al.Mustea 19 februarie 1946."

„Declarația de mai sus a fost confirmată sub prestare de jurămînt de către declarant astăzi 4.III.1946 în fața noastră." Raportor ss/Av.A.Ghertner.

Maestrul Mustea a fost totdeauna cel mai bun avocat și cel mai drept om. Era super-maestru, cunoscut între celebrităţile epocii în țară, dar a murit sărac, în 1948.

N-am să uit că era bolnav și, într-o zi, a venit la barou, cînd ceilalți colegi plecaseră. M-a întrebat de Spiru Vasiliu, care era casier la sindicatul nostru. Am dedus că are nevoie de bani și i-am propus să-i dau eu, pînă ce ne vor da cota de la sindicat. După cîteva zile, a murit.

Întotdeauna l-am știut cu părul alb, cu capul „doldora" de carte, cu o pasiune excepțională, cu o perseverență uluitoare și cu o curățenie sufletească neobișnuită. M-a ajutat mult în profesie și n-am să-l uit niciodată, pentru bucuria ce o aveam cînd realizam vreun succes și pentru modul în care mă îmbărbăta. Și asta într-o vreme cînd etica profesiei, pentru unii, era alta: concurența, uneori chiar neloială.

În același sens au dat declarații și alți colegi, ca: Anibal Dăscălescu, Gh. (Jorj) Moisini, fost mult timp primarul orașului, om de mare valoare etică; Orest Cozloschi, fost prefect, Ion Gr. Popovici.

Despărțirea de Moroeni – Arion

În preajma Paștelui din 1946, am revenit la Roman, de data aceasta împreună cu Maria, și am stat cîteva zile.

Veneam totuși cu teamă, căci orașul era la cheremul unor oameni de la care te puteai aștepta la orice. La poliție în special, conduceau *figuri* despre care nimeni nu știa de unde vin și de aceea mai toți care ajungeau acolo treceau în primul rînd prin beciurile lor. Maria era obsedată de această teamă. Ca de foarte multe ori în viață, m-a însoțit fiind alături de mine să mă ajute dacă ar fi nevoie.

Am tras la verișoara mea, Didina Scorțeanu, care stătea cu familia într-o locuință modestă, soțul ei fiind scos din armată și neavînd serviciu.

Am sosit după amiază și am aflat tot felul de noutăți, căci lipseam de doi ani. A doua zi dimineața, eu am mers la barou ca să mă întîlnesc cu colegii. După atîta timp, intram pentru prima oară în locul unde totdeauna aveam emoții.

În ianuarie, cînd doar trecusem prin Roman, nu rămăsesem decît o zi și, practic, nu m-am arătat în public. M-am văzut doar cu cîțiva colegi. Cînd am intrat în palat, aveam senzația că intru la un examen de care depinde toată viața mea.

Tot parterul palatului era al nostru, sus fiind procuratura și portăreii. Prefectura ocupa, la etaj, doar o aripă. Pe sală era forfotă mare și primul om cu care am dat ochii a fost președintele tribunalului, Teodor Zarifopol.

L-am respectat și iubit întotdeauna, în primul rînd pentru inteligența lui sclipitoare, pentru ținuta sa profund aristocratică, pentru bonomia și modul absolut neobișnuit de a respecta lumea. Avea copii colegi cu mine, dar niciodată nu reușeai să-l saluți tu primul.

Cum m-a văzut, i-a lăsat pe cei cu care era și s-a repezit la mine, m-a îmbrățișat, apoi m-a luat de mînă și m-a dus la Coca Vidrașcu și i-a spus: „Dragă Coca, actul îl faci cu Dl. Tudorică și onorarul îl împărțiți".

Am aflat apoi despre ce era vorba.

Și președintele și Coca Vidrașcu aveau moșii alăturate.

Zarifopol vindea atunci locuitorilor din comuna Cîrligi o suprafață din pădurea sa. Vînzarea implica o autorizație de la Ministerul agriculturii. Nimeni nu obținuse acest act, pînă cînd, stăruind și motivînd eu, l-am obținut pentru Vasiliu Bolnavu. Pe urmă, drumul s-a deschis și altora.

Zarifopol auzise de unde vine dezlegarea și, dintr-o afecțiune pe care totdeauna am simțit-o și pentru care mereu rămîneam îndatorat, l-a determinat pe Coca Vidrașcu să facem actele împreună.

Dar redactarea și autentificarea atîtor acte implica, în primul rînd, timp. Am terminat pe la patru după amiază și am alergat acasă. Mi-a revenit ca onorar peste 5 milioane lei. Era o sumă încă foarte mare. Eu aveam 100.000 lei pe lună și întrețineam o familie.

Am găsit-o pe Maria agitată și plînsă. Cînd a văzut că-i ora mesei și eu nu vin acasă, a fost convinsă că mi s-a întîmplat ceva. A venit la barou și colegii i-au spus că am niște treburi și că sînt la secția financiară. Acesta era adevărul, dar ea, care se

confruntase cu atîtea lovituri ce i se ascundeau la început, n-a fost convinsă că-i aşa şi că nu m-au arestat. Cînd m-a văzut, s-a repezit la mine plîngînd în hohote. I-am explicat situaţia, i-am dat banii, se uita la ei, la mine, dar bucuria rămînea doar a mea.

Atunci am mers şi am văzut casa doctorului Ţurcanovici, fost şi el primar al oraşului, una dintre cele mai mari case, poate cea mai frumoasă, pe atunci.

Doctorul murise şi o lăsase moştenire fiicei sale, Mimi Ţurcanovici, care era funcţionară la Banca Naţională din Bucureşti. Ea nu îndrăznea să revină în Roman căci fusese martoră în favoarea lui Nicuşor Pipă şi evreii nu i-o iertau. Casa era sinistrată din cauza războiului şi acum o refăcea. Era situată în str. Episcop Melchisedec nr. 1, în spatele spitalului *Precista Mare*, alături de Grădiniţa de copii. Era o stradă în plin centru, cu numai patru clădiri : grădiniţa, şcoala de cîntări, o altă casă, modestă, şi aceasta.

Străduţa tăia pe orizontală două străzi principale.

Casa era deosebit de mare. Avea 7-8 camere şi dependinţe boiereşti. În faţă avea un vitraliu cu un turn de o deosebită frumuseţe, iar în spate o terasă de pe care se vedea Ceahlăul. În jurul casei era o grădină de 5.000 m.p. cu tot felul de pomi şi flori.

Am închiriat-o cu 1.800.000 lei anual şi am achitat chiria anticipat.

Imobilul era încă în reparaţie, dar noi nu eram foarte hotărîţi să ne întoarcem la Roman şi, cu atît mai mult, nu stabilisem data revenirii.

Am hotărît să se supravegheze terminarea reparaţiilor, iar noi am plecat.

În gară, ne-am întîlnit cu prefectul – Saul Herşcovici – care pleca şi el la Bucureşti, şi am mers în acelaşi compartiment.

Cu amabilitatea şi politeţea lui cunoscută, a convins-o pe Maria că trebuie să vin la Roman, asigurînd-o că nu mi se poate întîmpla nimic.

Am ajuns la Bucureşti, unde i-am spus lui Titi că s-ar putea să mă întorc la Roman. A insistat să mă convingă că greşesc.

Jenia Botezat,care fusese magistrat în Bucureşti, mi-a propus să mă mut cu familia la Bucureşti şi să fac avocatură acolo. Mi-a promis că ne pune la dispoziţie o locuinţă, cît vrem noi, că-mi asigură el venitul pe care mi-l propun, subliniind : „Eu sînt ginerele lui Vasiliu Bolnavu, şi toată lumea ştie că trăiesc din averea soţiei mele. Acest lucru mă deranjează, dar eu sînt comod

şi învăţat cu tabieturi şi huzur. Mata intri în barou şi faci avocatură şi, din cînd în cînd, în procese mai importante, mă iei alături, mă pui în temă şi pledez şi eu, şi aşa trăiesc, pentru lume, din munca mea."

Era o tentaţie formidabilă, căci ei aveau atîtea relaţii, erau acţionari şi conducători la atîtea fabrici şi societăţi, încît aş fi făcut de la început carieră.

A învins însă dorul, nostalgia şi marea mea slăbiciune pentru locurile unde m-am născut, crescut şi format.

Am trăit printre mari boieri şi am avut clienţi pe aproape toţi marii proprietari din judeţ, dar eu m-am simţit bine, fericit şi mîndru, doar între consătenii mei şi între cei ca ei.

Un „Să trăieşti cucoane (domnu' sau Nae)" era mult mai mult decît orice onorar pe care-l primeam de la *boierii* noştri.

Am ajuns la Moroeni şi ne-am continuat munca acolo.

În vară, am mai fost pentru o zi la Roman. Casa devenise un palat, iar grădina, un rai.

Pe la sfîrşitul lunii august 1946, a luat foc o plantaţie de puieţi de brad, în vîrstă de vreo 10 ani. Cînd am ajuns acolo, am găsit-o arzînd ca nişte feştile. Am stins-o cu greu şi cu mari pierderi. De altfel, nu era primul foc în pădure. Ardeau sute de hectare din neglijenţa oamenilor sau din intenţie şi criminale apucături. A venit de la Bucureşti (ca să vadă ce s-a întîmplat), Arion.

Scrinteala lui era notorie iar laşitatea caracteristică. Acum se liniştiseră lucrurile la Stănişoara, lumea nu-l vedea, el o ocolea, dar poftele şi nebunia lui dăinuiau. Îl tenta să revină să-şi facă mendrele şi să-şi umple buzunarele. El mergea tot pe ideea că oamenii trebuie stăpîniţi cu forţa şi prin teroare. Din discuţie, ne-am luat la ceartă şi, pe neaşteptate, m-a lovit cu pumnul în faţă. M-am repezit la dînsul, i-am imobilizat o mînă şi l-am lovit cu piciorul, iar el a scos revolverul şi mi l-a pus la tîmplă.

A trebuit să cedez.

El era o matahală, iar eu eram pe atunci slab şi, în plus, mai tînăr.

Era prima lovitură pe care o primeam în viaţă, căci nu mă bătusem, efectiv, decît în joacă, cu copiii. Mi-a sîngerat şi s-a tumefiat ochiul drept. M-am dus la conac, prin pădure, plîngînd în hohote. Nu mă auzea nimeni şi nu mă durea decît inima.

Să-i duci în spate, cu riscul vieţii şi cu preţul liniştii familiei, făcînd apostolat acolo unde el făcuse junglă, să cheltuieşti banii

tăi, acolo unde altul ar fi făcut avere, numai pentru că ţii la onoarea, cinstea, demnitatea şi conştiinţa ta şi să primeşti pumni, înseamnă că pămîntul s-a întors din mers.

Îmi era jenă să mă întîlnesc cu ai mei. M-a găsit Maria, plîngînd, pe o cioată de copac, în apropierea conacului. Era la noi fratele meu Miţă, care avea atîta suflet cît pentru toţi şi-şi identificase viaţa cu a mea.

A auzit şi, luîndu-şi arma lăsată de jandarmi, a plecat după Arion, care rămăsese în pădure.

Cînd am aflat, eu şi tot personalul am fugit după el, l-am ajuns şi, cu greu, l-am dezarmat.

S-ar fi întîmplat o nenorocire pentru o bestie.

În aceeaşi zi, am transmis telegrafic lui Titi hotărîrea mea de a pleca la Roman. Au dat telegramă să rămîn, au stăruit, dar eu l-am chemat telegrafic pe Scorţeanu de la Roman, mi-am făcut bagajul, am comandat un vagon de la C.F.R. şi, peste cîteva zile, am plecat.

Am predat administraţia unui ofiţer de aviaţie din localitate, care fusese scos din armată.

Vagonul a plecat cu Scorţeanu, iar eu, Maria, Tudorel şi Adela, cu trenul. Mă bucurasem de mare dragoste şi respect şi lumea insista să rămînem.

N-am să uit că acolo unde proprietarii, şi în special Arion, nici nu putea trece prin sat, eu umblam şi noaptea singur. Ţiganii din Glod, care l-ar fi ucis pe Arion, cînd intram şi treceam prin satul lor, strigau : „Trăiască Domnul Avocat, omul nostru".

O făceau din inimă, căci ei erau lingurari şi aveau nevoie de lemn de ulm sau alte esenţe pentru linguri, albii şi vase, iar eu le dam, cu bani sau fără bani, căci aşa evitam furturile şi distrugerile. Oricum gratuităţile ce le acordam erau de zeci de ori mai mici decît stricăciunile pe care ei le-ar fi făcut în pădure, furînd o bucată de lemn şi tăind un copac.

La plecare, autorităţile din comună, Primăria şi postul de jandarmi mi-au dat două certificate, pe care le posed şi acum.

Primul, eliberat de Primăria comunei Moroieni, Plasa Fieni, jud. Dîmboviţa sub nr.32/290 din 18.VIII.1946 atestă că :

„De la 1 martie 1945, Dl. NAE TUDORICĬ, de profesie avocat, a locuit în această comună şi a administrat ca delegat al sechestrului judiciar, domeniul Bezdead, proprietatea succesiunii C.N.Vasiliu-Bolnavu, şi în tot timpul a făcut această administraţie cu respect faţă de autorităţi, în respectul legilor şi

a tratat interesele locuitorilor cu multă omenie şi înţelegere şi a apărat interesele proprietăţii cu o corectitudine, demnitate şi pricepere deosebite.

D-sa, la primirea acestei administraţii, a găsit-o într-o stare neobişnuit de rea, moşia fiind împărţită, iar în prezent toată lumea apreciază modul cum D-sa a ştiut să împace interesele proprietăţii şi ale locuitorilor.

De asemenea, ştim că, înainte de D-sa, acest domeniu a fost administrat de Dl. M.Arion, ca proprietar, şi cunoaştem, atît noi, cît şi fiecare locuitor, că în cei 3 ani de zile cît Dl. Arion se ocupa de acest bun, s-a purtat rău şi a maltratat personalul, iar cu locuitorii a fost mereu în conflict şi sînt foarte mulţi care au fost bătuţi de D-sa sau ameninţaţi cu revolverul de care făcea uz foarte des şi, din aceste motive, locuitorii vorbesc cu multă insistenţă despre aceste fapte şi ştim că de curînd a lovit pe actualul administrator."

În al doilea, semnat de Primărie şi postul de miliţie sub nr.32/289/18.VIII.1946, se atestă că „pentru comportarea şi faptele sale a fost apreciat şi este iubit pentru această atitudine perfect democratică".

Am plecat cu mai puţin decît adusesem. Ei însă – şi cînd zic ei mă gîndesc la Titi şi Arion – sperau că „vremurile se vor întoarce" şi au murit cu această speranţă cruţîndu-şi pădurea.

Ca să arăt cît de îngust şi limitat era orizontul unor asemenea personalităţi, dintre care unii conduceau destinele ţării, menţionez că deseori eram la masă la Titi, unde venea şi D-na Mărculescu, sora lui Gh.Tătărăscu, ce pe atunci era lider în guvern şi care-i asigura că totul se va schimba, că se va reveni curînd la ceea ce fusese. De aceea nu se îndurau să taie un copac dintr-un domeniu de peste 20.000 de hectare, deşi le atrăgeam atenţia, îi trezeam. Credeau în nişte virtuţi pe care însă nu le aveau.

Şi, apoi, în închisori, am putut constata cît de mare poate fi o aureolă şi cît de restrîns conţinutul.

Revenirea definitivă la Roman. Din nou în probleme

La Roman, am reînceput să profesez, cu un elan şi o eficienţă deosebită. Dacă n-ar fi fost îndoiala asupra a ceea ce putea urma, toţi ai casei am fi fost fericiţi.

N-am dorit niciodată decît să fiu lăsat să-mi exercit profesia, la care am ţinut ca un preot pios la altarul bisericii sale.

Am fost ales şi a trebuit să primesc să fac parte din Comitetul de conducere al *Asociaţiei magistraţilor, avocaţilor şi funcţionarilor* – A.M.A.F. N-am ţinut niciodată la funcţie, dar nu puteam refuza, căci s-ar fi interpretat ca o obstrucţie, şi apoi, dacă refuzam eu, era altul, care putea face şi rău.

Într-o şedinţă a conducerii, s-a citit o adresă prin care ni se făcea cunoscut că prietenul şi colegul meu mai în vîrstă, Gr. Bogza (Tintel), este exclus din Asociaţie. Acest lucru putea echivala cu eliminarea din barou. Eram în comisie Drăgănciu, Bayer şi eu.

S-a pus problema la vot, iar eu am întrebat: „Din adresă rezultă că măsura a fost luată. Vreau să ştiu dacă este vorba de o comunicare de care trebuie să luăm act sau de o problemă pe care trebuie s-o rezolvăm ?"

Au rămas în încurcătură, iar eu am precizat: „Dacă-i vorba de o comunicare, iau act ; iar dacă-i vorba să hotărîm, nu sînt de acord".

Nu l-au mai scos pe Bogza din Asociaţie, dar nici pe mine nu m-au mai convocat.

Au avut loc alegerile din 1946. Nu-i cazul să mă ocup eu de ele, dar n-am să-l uit pe Iuliu Scriban, care devenise preşedintele tribunalului ; prezida alegerile pe judeţ şi nu se hotăra să comunice rezultatul, aşa cum i se cerea. Îl văd cum se frămînta în faţa mea, subliniind că bunicul lui a adus de peste Carpaţi documentul Unirii, şi că el nu poate schimba voinţa poporului ; dar, pînă la urmă, a putut şi s-a resemnat.

A trebuit să mă înscriu în Partidul Naţional Popular, condus la Roman de prefect. Am participat la şedinţe de comunicări în cercul profesional, de ordin strict ştiinţific.

Pe zi ce trecea, sfera activităţii mele profesionale se lărgea, clienţii erau tot mai mulţi şi reputaţia mea devenea tot mai certă. Totuşi, banii pe care îi realizam se iroseau în două moduri: inflaţia, care luase proporţia unui tobogan pe care leul se prăbuşea şi degringolada care te buimăcea ; îmbunătăţeam casa, aranjam grădina şi investeam acolo tot ce-mi prisosea.

Am muncit cu toţii pentru a pune o casă atît de mare în perfectă ordine, încît nu odată am auzit-o pe Maria, zicînd : „Ce naivi am fost ! De dimineaţă şi pînă seara dereticam din cameră în cameră, apoi, munceam în grădină, pînă la epuizare. Pentru ce ?"

Aveam ajutor pe Adela şi, în primul an, un băiat în curte.

În 1947, o învăţătoare, născută în satul Bogzeşti, din comuna noastră, voia să vîndă toată moştenirea rămasă de la părinţi, ca să-şi cumpere o casă în Roman. Avea un lot de vreo 3 hectare, chiar la marginea satului Butnăreşti, loc de casă.

A cumpărat Anton, la început o parte, apoi noi, restul. Am schimbat cu Anton porţiunea lui de aici şi i-am dat ce mai aveam de la părinţi şi prin cumpărare ; aşa am făcut un lot de aproape 3 hectare, un loc de casă excepţional, cu o latură la drum şi alta la pîrîu, loc situat puţin în pantă.

Mă gîndeam să fac acolo o gospodărie model, cu vie, grădină, o casă frumoasă cu dependinţe corespunzătoare şi, ca un vis, o trăsură elegantă, cu doi cai precum zmeii. Maria se uita la mine cam nedumerită, cu un zîmbet în care se amesteca dragostea cu mirarea.

Trăia în mine ţăranul, peste toată cartea pe care o învăţasem şi peste lumea în care trăiam. În plus, ne îndreptam spre „socialism", lucru de care eram convins, dar eu nu mă gîndeam că o astfel de gospodărie, chiar în această conjunctură, ar fi irealizabilă şi neviabilă. Oricum, treaba aceasta n-a fost rea, căci altfel banii s-ar fi devalorizat pînă la reforma monetară din toamna anului 1947 ; şi apoi, acest teren l-a avut Maria pînă în 1958 şi a ajutat-o să se descurce, cît de cît, pînă ce m-am întors eu din necazurile ce au urmat. Apoi m-a ajutat şi pe mine, pînă ce am reuşit să-mi cîştig existenţa.

Totdeauna am considerat că avocatura nu înseamnă fabricarea de martori mincinoşi sau vorbe cu emfază, fără puterea de a lega sau dezlega o situaţie.

Am avut o clientelă deosebit de numeroasă şi cu speţe de toate categoriile. Am avut succese, dar niciodată n-am vorbit mai mult de 20 de minute şi aproape niciodată nu luam dosarul în mînă. N-am citit depoziţii de martori şi nici n-am făcut uz de incorectitudini.

Îmi făceam cîteva însemnări esenţiale şi aproape în fiecare caz găseam o interpretare de drept care şoca pe judecător şi-l cîştigam pe făgaşul îngust, dar subtil, al dreptului, fără să-l chicinuiesc inutil şi să-l agasez. Judecătorii sînt şi ei oameni şi nu pot nuiesc inutil şi să-l agasez. Judecătorii sînt şi ei oameni şi nu pot asculta cu plăcere şi reţine cu fidelitate 20 – 30 de avocaţi care pledează în tot atîtea cazuri, expunînd faptele sau dînd citire unor depoziţii de martori. Dacă vii însă cu o noutate, cu o interpretare subtilă şi cu o problemă de drept esenţială şi de

perspicacitate, dacă mintea te ajută, poţi fi sigur că şi cel care te ascultă, te înţelege şi te urmează.

Odată, un prieten mi-a spus că Zarifopol, preşedintele Tribunalului, i-a zis : „Să ştii că eu am început să mă tem de acest tînăr, Tudorică. Vine totdeauna cu ceva la care nu te aştepţi : cu o surpriză, subtilă dar convingătoare".

N-am pregătit nici un proces doar stînd de vorbă cu martorii sau cu clientul, ci am stat ore, zile şi nopţi de vorbă cu mine şi cu cărţile ; am găsit soluţii care erau bucuria vieţii mele profesionale şi adevăratul onorar.

Veneam acasă obosit, dar găseam aici – absolut întotdeauna – o ambianţă deosebită. Maria, oricîtă treabă ar fi avut, găsea mereu puterea şi afecţiunea cu care să domine şi să te apropie.

Casa era enormă, dar totdeauna, ca la expoziţie. Avea un simţ al frumosului echilibrat şi subtil, inegalabil. Bucătăria ei era un adevărat centru de creaţie. Mă minunam şi se minunau şi musafirii, cum le combina şi cum le prezenta.

Tudorel era ca un înger. Era sănătos, căci crescuse doi ani în munte, ager la minte, vioi, cu păr blond-auriu, mare şi ondulat. Maria îl purta îmbrăcat ca pe o păpuşă : tot oraşul îl cunoştea.

Ca să ajungem duminica la Grădina publică, uneori trebuia să luăm o trăsură, altfel mă oprea lumea cu probleme şi-i încurcam pe ai mei. De altfel şi acum, cînd trec peste drum să iau pîine, nu rareori mă întorc tîrziu, din aceeaşi cauză.

Adela se înţelegea cu Maria perfect şi n-am auzit în 16 ani nici măcar o discuţie neplăcută. Dragostea ei pentru Tudorel era fără margini ; la fel erau şi afecţiunea şi respectul pentru noi, căci era demnă şi aceasta şi datorită caracterului ei deosebit. N-am auzit-o să se fi certat vreodată cu cineva.

Casa era aşezată, aşa cum am mai arătat, într-o grădină cu brazi frumoşi în faţă, printre crengile cărora se strecurau dimineaţa razele aurii ale soarelui ca nişte săgeţi şi de pe care cîntau, fără greş, încă din zori, mierlele şi privighetorile, de-ţi tresălta inima şi-ţi desfătau sufletul. De la poartă şi pînă la scări făcusem ronduri de flori. Am adus în acest scop pe cel mai iscusit florar de pe atunci, Gavriluţă, care lucra la spital.

Am muncit cu toţii doi ani şi-am scos cătina care crescuse pe lîngă garduri, în timpul în care casa nu fusese locuită. Cătina trebuia smulsă din pămînt, fir cu fir, căci altfel creştea din nou. Aveam mîinile mereu rănite din această cauză.

Am curăţat arborii, care nu mai fuseseră de mult timp îngrijiţi, am sădit şi am făcut alei cu stînjenei şi alte flori.

Cu noi stătea familia Scorţeanu, a verişoarei mele. A avut doi copii, mai întîi pe Tuţu, iar apoi şi pe Romică ; lui i-am făcut acolo un botez de pomină. Părinţii n-aveau servici, căci Didina a fost totdeauna casnică. Dar puţine femei sînt care să fi realizat prin munca, priceperea şi chibzuinţa lor, ceea ce a realizat ea. Totdeauna au avut, cînd au avut, un singur salariu modest. Cu el au crescut doi copii, care astăzi sînt ingineri. Pe atunci, Scorţeanu nu avea serviciu. Cum eu cîştigam bine, omenia ne permitea să trăim ca fraţii cei mai buni.

În grădină, cultivam tot ce era necesar unei gospodării ; deşi seceta care a rămas de neuitat afecta încă lumea, aveam roşii, ardei, vinete, ceapă etc.

Am construit un leagăn mare, dublu, pe care l-am aşezat în grădină. Cînd eram obosit, şi eram mereu, luam copilul, pe Maria, şi în tăcere, în balansul lui, ne odihneam.

Eram buni prieteni cu familia Bogza. D-na era farmacistă. Avea farmacie personală lîngă poştă. Era de o distincţie, de o seriozitate şi de o omenie care o făcea stimată de întregul oraş. Tintel (Grigori) Bogza, fusese avocat şi reprezentant al Ministerului finanţelor. De cîţiva ani intrase în barou, ca avocat pledant. Era un coleg bun, bine pregătit profesional, onest şi cu prestanţă, un soţ şi un tată exemplar. Aveau două fetiţe de vîrstă apropiată cu Tudorel : Mădălina şi Cătălina. Veneau la noi în vizită şi mergeam la dînşii cu mare plăcere.

Eram abonaţi la teatru şi vedeam fiecare spectacol. Veneau pe atunci la Roman toate marile celebrităţi : I.Manolescu, George Vraca, Storin, soţii Bulandra, Maximilian. Cine-l poate uita pe Manolescu în *Moartea civilă*, în *Sărutul în faţa oglinzii*, în *Hoţii* ; sau pe Vraca în *Hamlet*, în *Femeia Cezarului*, în *Din jale s-a născut Electra* sau în *Regele Lear* iar pe Maximilian în *Papa se lustruieşte* ; sau pe soţii Bulandra în *Stăpînul de la Paz ?* În *Papa se lustruieşte*, soţia parvenitului zice odată : „Poftiţi pe la noi, că avem atîtea parcuri !" Fraza aceasta ne-a transmis-o nouă pentru mult timp. Venea familia Bogza la noi, şi Tintel, de la poartă, îi lua cu : „avem atîtea parcuri" ; era o aluzie la grădina noastră, dar nu şi la manierele noastre.

Într-o duminică dimineaţa, cînd deabia ne sculaserăm, am văzut pe geam că intră pe poartă un grup de bărbaţi, femei şi copii. Am ieşit în grabă şi am întîmpinat pe D-na Bogza, Domnişoara

Margareta (acum maică, pe atunci farmacistă), Dl. Bogza, fetiţele şi încă o familie pe care n-o cunoşteam. Era D-na Constantinescu, născută Deker, farmacistă la Iaşi, cu soţul, care era, după cîte îmi amintesc, decanul Conservatorului din Iaşi.

Erau îmbrăcaţi ca pentru excursie, Tintel cu pantaloni golf, şi aveau în mîini sacoşe, rucsacuri, de parcă plecau pe munte. Am rîs şi ne-am aşezat în grădină, pentru toată ziua. Veniseră în „excursie" în „parcuri". D-na Bogza pregătise tot felul de lichioruri, iar Tintel le adusese în sticle de cerneală. Totul era deosebit de plăcut şi frumos.

Nu intram în cîrciumi, nu-mi permiteam nici un lux şi singura bucurie în acest sens, se rezuma la astfel de vizite.

Tudorel era exact cum mi l-am dorit. Îl vedeam cel mai frumos din oraş, cu suflet gingaş şi atent la fiecare problemă a vieţii, ager la minte şi bun la suflet ca mama. Tot aurul şi bogăţiile lumii nu reprezentau nimic pentru noi, faţă de acest mic „colos" pe care-l aveam.

Viaţa Mariei şi a mea erau însăşi viaţa lui.

Mergea la grădiniţă, care era la a treia casă de la noi şi avea acolo pe D-na Frumuşeanu şi încă o doamnă, care-l iubeau, iar el le răsfăţa cu copilăriile şi seriozităţile lui.

Numai cerul poate avea atîtea bogăţii şi bucurii cîte ne prilejuia el atunci. Era echilibrat, cu o voinţă şi o înţelepciune neobişnuite.

Goethe zice însă că: „dacă toţi copiii ar creşte mai departe aşa cum arată la început, am avea numai genii".

Stabilizarea monetară

În toamna anului 1947 a avut loc prima stabilizare. Bancnotele de un milion ajunseseră să circule ca bănuţii de altă dată, iar noi mai aveam hîrtii de cîte 500 lei, strînse cu grijă şi privaţiuni, începînd din 1939.

S-a schimbat o anumită sumă şi am primit cam cîte 50 de lei.

Eu, care întrevăzusem stabilizarea, cheltuisem banii, în dereder, pe flori şi pepeni. Am umplut curtea şi grădina cu flori şi beciul cu pepeni.

Mulţi au încercat să schimbe sume mai mari prin diferite manevre. Cum fapta era considerată sabotaj economic, s-au făcut numeroase arestări şi s-au intentat procese. Şeful Secţiei economice pe judeţ era un muncitor exaltat şi cinic – Scorţescu.

Organele de urmărire şi instanţele de judecată erau la dispoziţia lui, timorate pînă la totala capitulare.

Nouă, avocaţilor, ne-a interzis să ne angajăm în astfel de procese.

Veneau de la Iaşi colegi evrei, membri de partid cu greutate, care-i apărau şi realizau onorarii mari.

Nu uit că după un astfel de proces, colegii de la Iaşi au dat o masă la care au ridicat paharul cu vin în sănătatea avocaţilor din Roman, pahar al cărui conţinut l-au vărsat încet la pămînt, ca pentru morţi.

Mai tîrziu a venit, angajat într-un proces mai important, decanul baroului din Bacău – Mîrza – un om cu mare greutate şi cu relaţii sus-puse. Scorţescu era cea mai importantă autoritate şi a organizat o demonstraţie cu o echipă de muncitori aduşi de la Arsenal, împiedicîndu-l pe Mîrza să-şi susţină apărarea. Apoi i-au pus o placă în faţă, pe care scria *trădător* şi alte invective şi l-au purtat şi maltratat pe străzile oraşului.

Cine mai îndrăznea în aceste condiţii să ridice capul în faţa unui astfel de monstru, care, cînd i s-a luat „măciuca" s-a dezumflat şi nu a mai reprezentat nimic.

S-au dat atunci mii de ani de închisoare, dar în apel, la curte, cei mai mulţi inculpaţi au fost achitaţi.

După stabilizare, simţind ce ne aşteaptă, am cumpărat o vacă, şi aşa aveam strictul necesar.

Pe atunci, pomul de Crăciun era pentru noi un prilej de satisfacţii. Cît am fost copil, n-am ştiut de existenţa *pomului* şi nici nu l-am aşteptat pe Moş Crăciun.

La ţară, ajunul Naşterii Domnului reprezenta pentru noi, copiii, *Colindul* şi, în esenţă, cîţiva bănuţi care constituiau averea noastră; urma *Steaua*, care ne mai aducea un supliment în „patrimoniu". Părinţii spun că aşteaptă pe Moş Crăciun pentru bucuria copiilor. În realitate, toţi sîntem copii atunci, deosebită fiind doar forma în care ne manifestăm: copiii îl primesc zgomotos, recitînd poezii, părinţii, muţi de emoţie şi cu lacrimi pe obraji.

Tudorel avea atunci 6 ani şi i-am promis că-i va aduce Moş Crăciun o bicicletă cu două roţi. În comerţ nu se găseau biciclete mici. Un client de-al meu mi-a spus că are una, în stare bună, chiar pe măsura copilului nostru. Ne-am înţeles să ne-o aducă pînă în Ajun.

În preajma Crăciunului a nins cîteva zile în şir şi s-au aşezat nişte troiene imense. N.Patlagică trebuia să vină cu bicicleta de la Butnăreşti.

Tudorel, cu vreo două zile mai înainte, s-a îmbolnăvit şi-l ţineam în pat. Ne întreba mereu dacă va veni Moş Crăciun şi la dînsul, dacă-i bolnav, şi dacă nu va uita să-i aducă bicicleta. El nu văzuse o bicicletă mică, iar promisiunea devenise o obsesie.

Seara a venit, iar omul cu bicicleta nu mai sosea. Noi înţelegeam că nu-i de pornit la drum pe o astfel de vreme. Copilul însă a adormit foarte tîrziu, dezamăgit. Avea temperatură şi gîndul la *darul* lui îl făcea să ofteze mereu prin somn.

Spre dimineaţă, am auzit zgomot şi apoi pe Adela bătînd la uşă. Am întrebat-o ce s-a întîmplat şi ne-a spus că au venit doi oameni cu bicicleta. Parcă eram eu copil, aşa m-am bucurat!

Am mers în bucătărie şi l-am îmbrăţişat pe N.Patlagică şi pe consăteanul lui care veneau de multe ore pe jos, prin zăpada fără pîrtie, ca să-şi ţină cuvîntul. Ne-au spus cît de greu au ajuns şi că pentru nimic în lume n-ar fi ieşit din casă pe o astfel de vreme ; dar au făcut-o pentru mine, pentru modul cum mă port eu cu lumea. Mărturisesc că am avut deseori astfel de surprize şi bucurii care însemnau răspunsul – drept şi omenos – la comportarea mea.

Am mers în casă. Tudorel se trezise. Cînd a văzut bicicleta, a avut o bucurie aşa de mare, încît a amuţit. Acum, cînd atîtea jucării trec prin mîna copiilor şi cînd bucuria de azi are nevoie mîine de o alta, este greu de înţeles tot ce povestesc eu.

Am dat jos laterala de la pătuţ şi Tudorel a pus mîna pe ghidon ţinînd bicicleta aşa pînă ce a adormit. În vară, s-a urcat pe ea. Nu ştia să meargă, a tot pedalat, pînă s-a izbit într-un copac. Nici n-am avut timp să-l ajung şi l-am şi văzut cu sînge pe frunte, dar mi-a strigat : „Tăticule, nu m-am lovit de loc". Era în dînsul numai voinţă şi îndrăzneală.

Radierea din barou

Pe la începutul anului 1948 a apărut o lege prin care se desfiinţau barourile şi se înfiinţau **Colegiile de avocaţi.**

Era o „maşinaţiune" ocultă prin care urma să fie scoşi din barouri toţi cei ce împiedicau mediocrităţile să supravieţuiască în profesie şi să se căpătuiască.

Trecuseră trei ani de la aplicarea legii de *epurare* a corpului de avocaţi, lege pe baza căreia au fost scoşi din barouri profesionişti cu renume european ; acum se proceda la o lichidare după un sistem mai subtil, specific epocii. Desfiinţîndu-se barourile, urma ca toţi cei care doresc să se înscrie în colegiu să depună o cerere, să achite o taxă şi să facă dovada că în ultimii trei ani au profesat efectiv, indicînd dosarele în care au pledat.

Păstrez şi acum un exemplar de pe declaraţia pe care a trebuit s-o anexez cererii.

„În conformitate cu ordinul circular nr.78 din 23 ianuarie 1948, declar următoarele :

1. Locuiesc efectiv şi îmi exercit profesiunea de avocat în Roman, str. Melchisedec nr.1, unde am şi biroul avocaţial.

2. Am pledat în ultimii trei ani, printre altele, şi în următoarele dosare..." (Am indicat – demonstrativ – 100 de dosare, cu cauze la Tribunal şi la cele două Judecătorii, cu numele clientului, natura procesului şi numărul dosarului. Am ales procesele mai importante şi am avut în vedere să ilustrez nu numai numărul lor, ci şi toată gama speţelor).

Am mai subliniat şi repet : n-am fost antisemit şi nici nu puteam fi, căci sînt creştin. Iubesc *omul*, mă bucură bucuriile lui şi mă dor durerile lui, indiferent cine este el. Dar, în respectul adevărului afirm că nu toţi evreii pot fi comparaţi coreligionarului lor, Marcel Zingher, şi că au fost destui care i-au amărît sufletul şi i-au nesocotit înţelepciunea, cînd, din umbră sau pe faţă, s-au făcut pivoţi în nelegiuirile comuniste.

Am să mă refer doar la o împrejurare care demonstrează acest lucru.

Aşa cum se ştie, la Roman aveam un sindicat al avocaţilor, pe care eu l-am găsit în 1937 gata organizat. Sindicatul se referea la actele de notariat. Taxele se depuneau la sindicat şi apoi se împărţeau : jumătate celui care redactase actul şi jumătate celorlalţi colegi.

Majoritatea erau vînzări şi cumpărări de pămînt şi, evident, clienţii erau ţărani, iar ţăranii nu angajau în general evrei. De aceea, evreii încasau destui bani de la sindicat, fără vreo muncă, dar nu cît încasam noi.

Pe la sfîrşitul anului 1947, din iniţiativa colegilor evrei, s-a ţinut o şedinţă generală a avocaţilor şi s-a cerut ca toate sumele

încasate de la actele de notariat să se împartă egal între toţi avocaţii.

S-au ridicat colegii şi au demonstrat inechitatea cererii şi atunci Cramer, un avocat mai în vîrstă, care n-avea altă calitate decît vorbele răsunătoare dar fără conţinut, ne-a apostrofat :

– V-am primit la masa noastră să vă hrăniţi aici şi nu înţelegem să vă tolerăm răzvrătirile !

Cuvintele acestea ilustrează atmosfera de pe atunci. Ele erau adresate de un poltron care în toată cariera lui înşelase pe toţi, înşelase un corp de 50 de avocaţi creştini care niciodată nu l-au pus la punct cum merita.

Nu luasem cuvîntul pentru două motive : propunerea colegilor evrei m-ar fi lezat material, mai mult ca pe alţii, căci eu aveam – în mare – clientela de la ţară, dar nu voiam să fiu egoist ; m-am întors la Roman, hotărît să nu mă las implicat în nici o altercaţie.

N-am putut însă răbda această mare şi intolerabilă josnicie şi am cerut cuvîntul, care s-a rezumat la două fraze :

– Sînt de acord cu propunerea colegilor evrei şi, avînd în vedere spiritul vremii, cer să se extindă efectele sindicalizării la întrega noastră activitate profesională. N-am ştiut că mă aflu la o masă străină şi că mă hrănesc din mărinimia evreilor, dar acum, cînd mi se spune, mă cutremur pentru mine şi pentru strămoşii mei şi mi-i greaţă.

Prima mea propunere i-a dezarmat, astfel că au renunţat la modificarea sindicatului, căci, în forma în care era, ei primeau destul fără să dea aproape nimic. Iar dacă ne-am fi sindicalizat cu totul, ar fi trebuit să dea şi ei mult, dar să primească puţin, căci ei aveau procese comerciale cu evrei etc. Pentru a doua frază n-au rămas datori.

Referindu-mă la acest simţ premonitoriu, mă opresc la o împrejurare cu profunde semnificaţii.

După 1945, a venit în barou un fost coleg de liceu – Ştefănescu Valentin – de loc din apropierea Paşcanilor. N-a mai terminat liceul la Roman şi nici la facultate nu l-am mai văzut. L-am găsit în barou, după 1945. Fratele lui era subprefect de Roman şi, probabil, Valentin primea salariu şi profesa avocatura într-un singur sens. Redacta, din cînd în cînd, cîte un act pentru clienţi trimişi de notarii din comună, din indicaţia subprefectului.

Redactarea actelor de vînzare nu implica o mare strategie profesională. În doi ani cît am fost împreună, nu l-am auzit

rostind în instanţă nici o propoziţie. Îmi era prieten şi mă consulta chiar şi în „nimicurile" care i se iveau la unele acte. L-am tot îmbărbătat şi am încercat să-l introduc în profesie, dar se temea de instanţă ca de jar aprins.

După ce s-a anunţat desfiinţarea barourilor şi se aştepta comunicarea comisiilor care urmau să trieze cererile de primire în colegiul avocaţilor, într-o zi stăteam amîndoi la geam şi priveam afară, discutînd fiecare cu grija lui despre ce va urma. El îmi spunea, şi încerca să mă convingă, că nu trebuie să depună cerere de înscriere în colegiu, deoarece ar ocupa un loc în dauna unuia care profesează şi sublinia că, în mod practic, nici nu poate face dovada, în sensul legii, că a profesat, căci n-are dosare în care să fi pledat.

Am stăruit să-l conving să depună cerere şi, la un moment dat, ca din senin, mi-a venit pe buze, următoarea întrebare :

– Ce-ai face, Valentine, dacă te-ar numi în comisia de triere a cererilor noastre ?

Întrebarea mea l-a buimăcit şi mi-a răspuns :

– Dar cum îţi poţi imagina tu că m-ar putea numi pe mine, care sînt stagiar, n-am activitate şi sînt aşa de neînsemnat ?

I-am replicat, tăios :

– Spune, ce-ai face cu mine ?

Şi mi-a răspuns :

– Deşi-i ridicol, îţi spun că de mi-ar tăia mîna şi n-aş semna împotriva ta. Ştiu cît îţi iubeşti profesiunea şi noi, colegii, ne mîndrim cu tine.

Peste cîteva zile, s-a comunicat comisia pentru Roman, compusă din : Andrei (fost Ayzic) Bayer, Ştefan Ştefănescu, Valentin Ştefănescu.

Bayer era un avocat mai în vîrstă decît mine, prieten, care mă ademenise şi prin declaraţia sa să revin la Roman. Ştefan Ştefănescu era o secătură şi un şarlatan. Cînd eram prin ultimii ani de liceu, la internatul din Roman al lui Vasiliu-Bolnavu, era şi el prin clasa I, un şoricuţ care se strecura printre oameni. Nu ştiu cînd a terminat liceul, unde făcuse facultatea, dar venise la Roman ca stagiar în barou, împroşcînd cu noroi în obrazul tuturor. A scos un ziar local, el fiind redactor-şef, şi a început să tîrască prin mocirla manierelor pe toţi care aveau un nume concretizat în fapte şi realizări.

Nimeni nu îndrăznea să riposteze, căci el vorbea în numele *partidului*. Romaşcanii ştiau însă că figuri sinistre de acest gen

mai supraviețuiseră aici, datorită toleranței moldoveanului. Este vorba de o altă foaie, cu un alt ziarist, Cătuneanu, semidoct și șantajist, cu profilul eroilor lui Caragiale.

Și Valentin și Ștefan Ștefănescu erau stagiari. Ei ajunseseră în barou favorizați de schimbările de după 1945, fără să încerce să se identifice, cît de cît, cu profesia.

Ce-mi spunea aparența ? Că nu mi se poate respinge cererea atîta timp cît problema mea, și efectiv numai a mea, fusese soluționată anterior, legal, atunci cînd – la insistența mea – comisia a stabilit că, deși am făcut parte din Mișcarea legionară, totuși eu am avut totdeauna o atitudine perfect democratică. Apoi, cine mă judeca ? Bayer, prieten, care se pronunțase ferm în acest sens sub jurămînt ; Ștefan Ștefănescu, care, cu cea mai lamentabilă slugărnicie, mă copleșea la fiecare pas cu *maestre cum să fac ?* sau Valentin Ștefănescu, care-și pusese voluntar mîna zălog ?

Comisia a numit raportor pentru cererea mea pe Bayer și acest lucru ar fi trebuit să mă facă optimist.

Pentru Roman s-au repartizat 30 de locuri de avocați definitivi și 15 pentru stagiari.

Dacă s-ar fi respectat acest număr și s-ar fi rezolvat obiectiv cererile, aproape că nimeni n-ar fi fost lezat.

Comisia însă a admis vreo 15 cereri de înscriere ca avocați definitivi și cîteva de stagiari și a lăsat mai mult de 20 de locuri vacante.

Au rămas colegii evrei, cam 10, și nici un român dintre cei care profesaseră aici.

Au rămas, printre români, Ciobanu Ion, care făcuse, cel puțin cît mine, politică, și Costache Mîrțu, care nu era apolitic. Ambii veneau de la Iași, unde n-ar fi rezistat, fiind primiți aici, deoarece nu prezentau o concurență.

Tainele vieții sînt de nepătruns. În timp ce eu îmi iroseam viața prin închisori și familia mea se sufoca în durere și sărăcie, Ciobanu era decan al baroului de Roman. El, care altădată mă judeca pentru toleranța în politică și care, ca să facă o reclamație la procuratură, mîzgîlea cu „bruiane" mai multe coli de hîrtie.

Și acum mă refer la decizia dată pentru mine.

R.P.R. – COLEGIUL AVOCAȚILOR DIN JUD. ROMAN
Comisia de Judecată a cererilor de înscriere în Colegiu.

DECIZIA Nr.10

1948, februarie, ziua 25

Comisia compusă din domnii membri : Andrei Bayer Ștefan Ștefănescu Valentin Ștefănescu Secretar Aurelian Ciobanu

Asupra cererii făcută de Dl. Nae Tudorică de a fi înscris ca avocat definitiv în Colegiul Avocaților din județul Roman ;

Pe baza actelor, raportului, a cercetărilor Comisiunii și a motivelor ce se vor vedea,

DECIDE :

Respinge cererea făcută de susnumitul, conform art.7 din legea nr.3/1948.

Dată la sediul colegiului în 25 februarie 1948.

Urmează semnăturile comisiei.

În motivarea de cîteva rînduri, comisia consemnează că, deși îndeplinesc toate condițiile cerute de lege pentru a mi se admite cererea, totuși, ea se respinge pe baza raportului întocmit de Bayer care consemnează în două rînduri : „A avut o atitudine antidemocratică în viața publică, fiind membru important în organizația legionară locală".

Și acum repet ce a declarat același Bayer la 4.III.1946, sub prestare de jurămînt : „Subsemnatul A.Bayer, avocat din Baroul Roman, Str. Cogălniceanu nr.10, declar că : colegul Nae Tudorică, deși a făcut parte din mișcarea legionară, a avut totdeauna o atitudine și o comportare perfect civilizată și urbană, atît în raporturile cu colegii evrei, cît și în profesiune și în activitatea extraprofesională. Nu a făcut nimic de natură a provoca sau înăspri ura de rasă. Nu a căutat să profite niciodată de anumite avantagii politice și nu a nedreptățit pe nimeni".

Aceasta a fost judecata, aceștia au fost oamenii și astfel, eu și familia mea am rămas fără pîine, căci pe atunci n-aveai unde să te angajezi, mai ales cu pecetea pusă de *Comisie* și de „Colegi".

Aizic Bayer, devenit Andrei,era fiu de bani gata. Își făcuse studiile în Italia fascistă, înainte de 1930 – deși era evreu – și-a schimbat numele după aceasta, cînd nici un motiv nu mai justifica desolidarizarea, chiar formală, de neam. În anul 1946 mi-a dat certificat de „democrat" pentru ca apoi tot lui să-i

revină „cinstea" de a nu i veșnicia și a nu lovi pe toți „oamenii acestui popor".

Valeriu Zevianeșu n-a avut și nu are formă, cât de ciș, un ceață moral sau profesional. Mare pericol ce acum vină nu pândește pe el; o vină nevrăgătoare și smucească, care provoacă dezgust și silă.

Mică fost cobză de bucă, dar nu mai știu când a terminat în București un liceu vechi... A apărut în Bacău după 1944, deși cu o mărțișoare de aproape 10 ani, în acele condiții care dezbinează unora să trăiască și dezbină și chiar bine.

Cu greșeli, pe care exprimat în doi ani, cât am fost împreună deloc, dar - mulțumesc și ăsta de multă - a reușit să facă rapid o bună carieră. Și pentru aceasta nu aibam și eu, colegul pe care l-aș respectat, cât și dacă l-aș iubi mare, nu m-ar scuza îngăduința lui.

Fui în vara anului 1948, l-am întâlnit în stație. El era pe un peron, eu pe celălalt. Când a sosit trenul meu, a plecat capul și am strigat să-l traversez venind la mine, eu capul în piept. I-am zis: „Bună ți capul, Valeriu!" și el mi-a răspuns tare amuzat pînă. Dacă se pierde, te-ai ajuta să-ți întorcești capul cu mult în care să nu-ți mănânc și conștiința dau, cum mi-a povățuit, trăiește-o cum poți!".

Și așa a fost. A fost numit profesor, mică mai consultat uneori, a ajuns apoi la procuratura regională și acum este la procuratura de pe lângă Republică. Aproximativ cu cât la procuratura cu un fost director condamnat la doi ani pentru contrabandă de cereale, condamnat la trei ani pentru contrabandă de cereale,

În ceea ce-l priveşte, îmi mai amintesc că : în 1949 s-au judecat, dacă se poate spune aşa, procesele a 700-800 de deţinuţi politici la Suceava. Ştefan Ştefănescu a fost desemnat să apere lotul „Vaslui". Era încă stagiar şi şi-a început cariera în apărarea inculpaţilor, astfel :

„În cariera mea, am apărat mame care şi-au ucis copii, fraţi care şi-au omorît fraţii şi tot felul de sălbăticii, dar niciodată nu am avut o situaţie mai grea ca acum, cînd apăr nişte trădători şi nişte bestii !"

Aşa vorbea el, cel pe care nu l-am auzit niciodată în doi ani, cît a stat în barou, pledînd într-un proces. Ar fi putut fi însă primul pe banca acuzaţilor.

Ni s-a interzis să trecem pe la barou şi să mai avem vreo legătură cu foştii clienţi. A trebuit să mă închid în casă.

Lumea era profund nemulţumită. Cei care aveau procese sau alte probleme de rezolvat nu se resemnau să angajeze nişte anonimi, nişte oameni care pînă atunci erau la periferie.

Decizia din 10.II.1948 însemna efectiv *a fi şomer* deoarece, în administraţia de stat, schema era extrem de restrînsă, pentru tot judeţul fiind un singur post de avocat public, iar alte posibilităţi nu mai existau. Această consecinţă era accentuată şi de faptul că în toamna lui 1947 fusese stabilizare, deci se anulaseră orice *rezerve*. Dar cine putea pe atunci să gîndească, dat fiind că stalinismul constituia legea supremă şi unică pentru toată zona de influenţă.

Omenia, dreptatea, responsabilitatea, legea, toate erau dezavuate, iar în cazul meu sfidate.

A.Bayer, ca raportor şi membru în comisie, conchidea : a. sînt îndeplinite condiţiile de formă în ceea ce priveşte cererea de înscriere şi actele ; b. a exercitat în mod efectiv profesia de avocat ; c. are profesiunea ca principală sursă de existenţă ; d. a exercitat demn profesia ; e. a avut atitudine antidemocratică întrucît a făcut parte din organizaţia legionară.

Faptul nu l-a afectat căci după puţin timp, pe stradă, l-am întîlnit şi, de faţă fiind şi soţiile noastre, mi s-a adresat, mîngîindu-mi obrajii : „Îmi pare deosebit de rău pentru mata !"

I-am replicat :

– De ce dacă ai avut posibilitatea să-ţi faci o bucurie, ţi-ai prilejuit un necaz ?

A dat din cap în sensul că înţelege, că a fost obligat, iar eu atunci am gîndit : Te-am ajutat chiar cînd mi s-a pus revolverul la tîmplă.

Securitatea – Primele arestări – Preotul Pîslaru

Datorită acestei hotărîri după cîteva luni, am fost chemat la securitate. Şef era Davidovici, un om tînăr, de provenienţă modestă. Se spunea că vînduse covrigi. Davidovici m-a pus să aleg : *agent* sau *închisoare*.

M-a silit conştiinţa să zic *nu pot*. Şase ani au urmat, şi apoi, pînă în 1987, mereu aceleaşi alternative şi acelaşi răspuns : *nu pot*.

Aveam grădina din jurul casei şi, împreună cu Maria, am început să muncim realizîndu-ne astfel strictul necesar. Aveam şi la Butnăreşti aproape 3 hectare de pămînt. Am început să mă ocup direct de cultivarea lui.

Bieţii mei părinţi, în dragostea şi înţelepciunea lor mă cruţaseră de munca cîmpului, dar am început-o cu o încăpăţînare şi o îndîrjire care i-a uimit pe toţi.

M-a ajutat enorm de mult Costică Dorobanţu, soţul Nataliţei, sora mai mică a Mariei. Avea gospodărie în cartierul N.Bălcescu, fostul Carol I, suburbie a oraşului Roman. Ţinea car cu boi, căruţă cu cal şi aşa m-a sprijinit, dezinteresat, pînă la sacrificiu.

În noaptea de 14/15 mai 1948, organele siguranţei de stat au arestat 40-50 de persoane din Roman.

Ne era vaca bolnavă şi, în ziua şi în noaptea respectivă am fost aşa de absorbit de îngrijirea ei, încît am aflat abia a doua zi despre arestări.

Am auzit de la vecini. Cînd am aflat despre cine era vorba, am înmărmurit. Luaseră pe Albert Bocec, pe Tintel Bogza şi pe toţi cei cunoscuţi ca foşti legionari. Cînd a aflat şi Maria, ne uitam unul la altul buimăciţi de groază.

Ştiam şi eu şi dînsa că nu mi se poate imputa absolut nimic, dar cine mai cîntărea atunci măsurile ? Au început nopţi de groază...

Nu mai ieşeam din casă pe poartă. Plecam noaptea la treabă, la Butnăreşti, sărind gardul, şi mă întorceam numai în zorii zilei. Aveam doi cîini, unul mare şi altul mic, care parcă au înţeles situaţia. Stăteau cu rîndul la geamul nostru, cîinele mare – noaptea, şi cel mic – ziua. La orice zgomot, alergau la poartă. Lătratul lor ne înspăimînta...

Cîteva zile mai tîrziu, a intrat în curte un om în vîrstă şi modest.

Maria i-a ieşit în cale şi l-a întrebat pe cine caută.

I-a răspuns că este de la barou şi că sînt chemat acolo pentru nişte treburi.

Maria, ca şi mine, cunoştea oamenii de serviciu de la barou. I-a răspuns că eu sînt bolnav şi am plecat din localitate, ca să mă îngrijesc.

A mai revenit cetăţeanul cîteva zile la rînd şi a primit acelaşi răspuns.

Noaptea nu mai dormeam acasă, căci obiceiul era ca arestările să se facă pe întuneric. Plecam pe ascuns seara şi mă întorceam în zorii zilei.

Maria a mers la colegul meu, Carol Beneş, care era „plenipotent" în oraş, a plîns şi i-a cerut să mă ocrotească. El a mai liniştit-o, dar nu i-a dat nici o siguranţă.

Acum mă căutau mai rar. Erau ocupaţi cu cei pe care-i luaseră.

Într-o noapte, oraşul a fost tulburat de repetate detunături de armă : împuşcăturile s-au prelungit în timp, locul de unde se trăgea deplasîndu-se ca şi cum ar fi fost urmărit cineva.

Am crezut că i-au împuşcat pe cei luaţi.

A doua zi s-a anunţat că a evadat unul dintre ei şi că l-au urmărit, dar a scăpat. Era vorba de un tînăr, Doina, de care nu auzisem şi despre care, după mulţi ani, am aflat că era agentul romaşcan şi direct al Siguranţei, ce îşi îndeplinea misiunea pe lîngă preotul Pîslaru. Preotul, cu bună credinţă, dar şi foarte naiv, organiza „subversiv", dar cu îndrumarea nemijlocită a Siguranţei, opoziţia, prin Doina. Se simulase o evadare a acestuia. Mai apoi avea să se confirme că Doina ajunsese maior de securitate.

Am stat cîtva timp ascuns la Dulceşti ; m-am convins că nu eram urmărit pentru a fi arestat, căci nu fusesem luat nici în prima noapte, nici mai tîrziu. Dacă s-ar fi intenţionat arestarea, m-ar fi găsit imediat.

Urmăreau doar să mă intimideze, iar prin septembrie am aflat şi obiectivul.

Am fost găsit şi luat la Siguranţă.

Davidovici m-a chemat în biroul lui, a dispus să se tragă storurile de către secretară, care era tot o evreică, fiică a unui tîmplar şi care s-a căsătorit cu un creştin.

Apoi mi-a spus că am fost lăsat liber deoarece nu mi se pune nimic în sarcină, dar că nu voi putea trăi decît dacă voi lucra *pentru* securitate.

Mărturisesc că la început n-am sesizat propunerea şi de aceea el a revenit şi a stăruit în formularea lui.

Am fost totdeauna om paşnic ; n-am lovit niciodată pe nimeni şi, ori de cîte ori am atacat, am făcut-o deschis, loial şi cu omenie. Am crezut mereu în Dumnezeu şi am fost pătruns de credinţa că nu-i păcat mai mare ca trădarea, mişelia şi poltroneria. Vrei să loveşti ? Ieşi în faţă, avertizează-l pe om cine eşti, ce poţi, ce vrei şi cucereşte prin luptă !

Îmi amintesc că prin 1940, Niculescu, prefectul de Roman, cam în glumă şi determinat de dezordinile pe care le făceau unii legionari, a propus să fiu eu chestor şi să fac ordine.

Am rîs şi apoi a rîs şi el cînd i-am spus că eu n-am inimă de lovit, ci doar de ajutat şi apărat.

Sigur că este o lipsă a mea, dar nu toţi oamenii sînt la fel. Şi împotriva firii, cine rămîne biruitor ?

Şi apoi, una este să fii procuror şi să acuzi, să fii miliţian, să arestezi şi să cercetezi, să fii securist şi să urmăreşti ordinea şi siguranţa statului şi alta este să tragi de limbă şi, mai grav, să denaturezi adevărul ca să dobori un om nevinovat.

Am admirat inteligenţa şi eficienţa marilor spioni, dar am ştiut că ei au în zestrea firii lor însuşiri care nu-s comune. L-am înţeles şi pe Iuda care L-a vîndut pe Iisus, căci era în firea lui s-o facă. Dar nimic nu mi se pare mai josnic şi mai degradant decît să pătrunzi în sufletul oamenilor şi apoi să-i vinzi.

Aşa încît i-am răspuns lui Davidovici că sînt gata să-mi îndeplinesc toate obligaţiile celui mai zelos cetăţean, dar nu pot fi agent. Dacă va lovi cineva în interesele patriei, îl voi lua de guler iar dacă legea mă obligă, îl voi da pe mîna autorităţilor, dar el trebuie să ştie că o fac *eu* şi *pentru ce*.

Bineînţeles că Davidovici nu putea înţelege astfel de gînduri. După cîte am aflat mai tîrziu, el a fost cel care a emis mandatul de arestare, căci am fost şi eu arestat, dar la aceasta a contribuit direct un „prieten", pe care eu l-am lăsat să trăiască iar el nu.

În primăvara anului 1948, pe cînd eu şi Maria eram doborîţi din cauza scoaterii mele din barou, într-o seară a venit în vizită preotul Pîslaru cu soţia. Dînsul era preot la Horia şi se bucura de o situaţie materială bună şi înfloritoare.

Deşi fusese cu mine în lagăr la Vaslui în 1938, nu eram prieteni în înţelesul real şi complet al cuvîntului.

Era un om cult, talentat, harnic, credincios, dar, într-un anume sens, naiv. Era animat de un idealism politic şubred şi nefundamentat pe vreo premisă bine conturată şi stabilă. La începutul guvernării lui Sima a fost şef de judeţ, dar a fost înlocuit cu un exaltat primejdios, căci nu putea accepta dezmăţul. Maria era prietenă cu D-na încă din 1938 cînd, rămasă singură, în timp ce eu eram în lagăr, găsise la ea un sprijin moral.

Am discutat necazurile noastre şi, la plecare, Maria se întreţinea cu D-na, iar preotul Pîslaru s-a oprit în birou şi mi-a cerut o carte. În timp ce eu căutam, el m-a întrebat : „Nae, pe tine te-ar mai interesa mişcarea legionară ?"

Fără să adîncesc lucrurile şi să le dau altă semnificaţie, am răspuns prompt, cum am şi gîndit : „Chiar dacă ar învia morţii, nu m-ar mai interesa."

Cu aceasta vizita s-a terminat.

El n-a mai raportat „adjunctului" său – Doina – această vizită, căci era un eşec ; şi aşa se face că nu am fost arestat împreună cu cei ridicaţi la 14/15 mai 1948.

Au fost închişi la Suceava vreo 700-800, majoritatea tineri, organele de specialitate stabilindu-le vina şi acuzaţiile aproape infantile. Mă voi referi la toate acestea mai tîrziu ; acum anticipez, arătînd doar că – ulterior – am aflat că prin august 1948 se terminaseră cercetările şi, pentru definitivarea dosarelor, s-au deplasat din Bucureşti organe ale Ministerului de Interne, care au chemat pe fiecare „şef de lot" pentru precizări.

Din Roman erau două loturi, unul cu oameni maturi şi altul cu studenţi şi elevi.

Preotul Pîslaru, ca „şef de lot", a terminat discuţia cu delegatul Ministerului de Interne ; dosarul lotului a fost definitivat pentru înaintare la Tribunalul Militar. După ce a ieşit din birou, preotul a revenit şi a precizat că mai are ceva de completat. Anchetatorii asta aşteptau, ba au avut chiar şi surprize : „Ia, lupule, miel de-a gata !" L-au poftit pe scaun şi dînsul a relatat în două fraze scena petrecută la noi în primăvară. Pe atunci era suficient ca să se emită mandat de arestare şi împotriva mea.

Dar, înainte de a ajunge la analiza obiectivă şi dreaptă a acestor circumstanţe, trebuie să mă refer la alte cîteva situaţii :

Prin preajma Paştelui din 1948, nu mai aveam nici un ban. În toamnă fusese stabilizarea şi, prin ea, se anulase tot efectul economiilor şi strădaniilor noastre.

Unii colegi, deşi scoşi din barou, mai acordau consultaţii, mai întocmeau memorii, apeluri, recursuri şi alte intervenţii pentru clienţii lor, cîştigînd astfel cît de cît. Eu m-am comportat anormal şi aşa am ajuns un „bătrîn nătîng". Am ajutat pe toţi care m-au solicitat, dar n-am luat nici un ban în afara drepturilor legale, chiar cînd nu aveam pîine.

Şi a venit vremea cînd această virtute a trebuit s-o calific drept eroare. Aveam pe atunci pămîntul de la Butnăreşti, grădina din jurul casei, vacă, porc, păsări, dar aveam nevoie şi de bani.

Am mers la Butnăreşti, la Anton, şi am stat cîteva ore. El a întrevăzut lipsa şi necazul meu şi la plecare m-a însoţit. Mergeam pe jos ; cei 14 km. la dus şi tot atîţia la întors erau o desfătare. Foloseam drumul public numai unde nu erau cărări. Să străbaţi şi cărările peste întinsul lanurilor de grîu şi prin întunericul reavăn al celor de porumb, să te săgeteze razele soarelui, iar din jur să te desfete cîntecul păsărilor – iată viaţa ! După un astfel de drum ajungeam acasă odihnit, eliberat şi mai optimist.

Anton m-a condus atunci pînă la *Fîntîna lui Arion*. La despărţire, a scos 2.000 lei să mi-i dea. Am refuzat cu o încăpăţînare condamnabilă, primindu-i doar la stăruinţa lui dusă pînă la lacrimi. Şi era doar fratele meu şi finul nostru, omul care se bucurase de ajutorul meu, cînd rămăsesem orfani ! Dar peste fire nu poţi trece ; Maria, care a fost întotdeauna suflet din sufletul meu, ajungînd să-mi ghicească gîndurile şi să-mi anticipeze dorinţele, ştia cît de greu ajung eu să cer chiar dacă este vital.

Eu însă am dat mult ; uneori, mai tîrziu, aveam să regret această neprevedere a mea.

Latinii spuneau : „cine dă iute, dă de două ori", iar Pierre Corneille confirma : „Felul cum dai preţuieşte mai mult decît ceea ce dai".

Deşi neprofesînd simţeam că mă sufoc, totuşi, înţelegerea din cămin şi treburile din grădină şi de la Butnăreşti mă absorbeau cu totul. În doi ani şi jumătate, investind cea mai mare parte din veniturile obţinute prin propriile noastre eforturi, am reuşit să punem casa la punct, iar din grădină am făcut un colţ de rai.

Tudorel creştea, era înţelept, sănătos, frumos şi îl purtam uneori călare după capul meu, printre flori. În septembrie 1948 trebuia să înceapă şcoala. Era un eveniment.

Se înființase în cadrul Liceului Roman-Vodă și cursul primar iar Tudorel n-a acceptat să meargă decît la liceu, ca „băieții cei mari". Pentru a-l înscrie acolo, a trebuit să mint, dînd în cerere o adresă de pe raza liceului. Cînd am făcut-o, m-am gîndit că acest neadevăr, chiar inofensiv, nu are nici o justificare în conștiința mea și că poate să-mi aducă necazuri. Într-adevăr, peste două luni, am fost scoși din casă...

O discuție cu Mihail Arion

În toamna anului 1949, eram singur pe un lan de porumb, la cules. Luasem cu arendă de pe moșia Trifești, de la Arion, un hectar de teren pe care-l cultivasem cu porumb. Pe terenul nostru, semănasem grîu, ovăz pentru vacă, sfeclă furajeră și de toate cîte mai erau necesare. Tăiam porumbul și legam snopii cu o îndemînare și rapiditate neobișnuite. Îmi luam provizii de acasă și mîncam pe ciocălăiște, așezat pe un snop, de parcă eram din-totdeauna acolo, deși dorul de profesie îmi sfredelea inima, iar înfrîngerea și abuzul mă sufocau.

Într-o zi, spre seară, a apărut din depărtare un om care se apropia de mine.

Era Mihail Arion, proprietarul fostei moșii din Trifești, din care, după reforma agrară, îi mai rămăseseră lui, ca și altora, 50 de hectare. Din acestea, în acel an, unul îl cultivam eu. Era fiul lui Anton Arion, fost ministru al învățămîntului. Își făcuse studiile în Franța. Era ministru plenipotențiar de carieră și unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui N.Titulescu. Fusese ambasadorul țării la Londra, îl înlocuise pe Titulescu la Geneva și, în perioada de după 1930, cînd Titulescu a fost ministru de externe, el era secretar de stat al acestui departament. Nu făcuse politică. L-am cunoscut bine. Nu sfredelea cu mintea prin adîncurile necunoscutului, dar era un om studios, foarte instruit, deosebit de serios, sobru și cu prestanță, echilibrat și foarte cinstit.

Deși avea o moșie mare și un salariu imens, avea și datorii. În această privință se cuvin unele precizări : moșiile, în general, nu erau exploatate de către proprietari și o primă consecință era că administratorii se alegeau, aproape fără excepție, cu mult mai mult decît ceea ce li se cuvenea.

Cultivarea pămîntului nu se făcea judicios și cu randament corespunzător, iar din cînd în cînd mai veneau secete și alte calamități care provocau pagube, datorii și falimente. Nu era ca în comunism, cînd cei puțini stăpînesc pămîntul în numele unui colectiv și trag foloasele, iar cei care muncesc rabdă sau sînt siliți să fure.

Prin 1940, Arion avea nevoie să contracteze de la Banca de credit agricol un împrumut de vreo 400.000 lei. Împrumutul implica radierea unor mențiuni ipotecare pentru alte împrumuturi anterioare. Radierea mențiunilor ipotecare se realiza prin tribunal, cu citarea tuturor creditorilor.

Fiind avocatul și procuratorul lui, m-am ocupat și am rezolvat cererea de radiere într-un termen foarte scurt, căci așa cereau interesele, deși procedura era dificilă. Au trebuit formalități cu creditorii din Anglia și Franța, care au cerut timp, dar, cu stăruință, am rezolvat în timp acțiunea.

Arion, care locuia, cînd era în țară, la București, a venit la Roman și s-a prezentat la barou pentru a-i da actele ca să poată realiza împrumutul. Nimeni n-ar putea uita distincția acestui om, care știa că tatăl meu păzise oile pe moșia lui, iar el se purta cu mine, care eram aproape un copil, ca și cum situația ar fi fost inversă.

Mi-a mulțumit, m-a elogiat pentru eficiență și m-a întrebat de onorariu.

Cu respectul cuvenit și pe deplin meritat, i-a precizat că rămîne la aprecierea sa ; de altfel, așa era stilul meu, iar dînsul a stăruit să-i spun eu cît datorează. În această situație, am scos *tariful minimal* al Uniunii avocaților și, cum dînsul era jurist, i-am citit suma care, repet, era minimă, fixată ca să nu se facă o concurență neloială. A scos 3.000 de lei din servietă „minimum admis" dar, dacă i-aș fi cerut 10.000, mi i-ar fi dat cu aceeași ușurință.

În acea zi, m-a găsit la Trifești, tăind porumb, m-a salutat ca și altă dată și apoi ne-am așezat pe doi snopi de porumb. Am discutat necazurile noastre și, cînd să ne despărțim, l-am întrebat :

„Domnule Ministru, ați fost personalitatea cea mai apropiată de Titulescu și cunoașteți toate gîndurile și dezideratele cu care a trăit și a murit. Vă întreb : dacă ar fi supraviețuit, ce credeți că se întîmpla cu dînsul în aceste vremuri ?" Mi-a răspuns imediat, concis :

„I-ar fi tăiat capul !"

N-am fost convins, dar cazul Lucreţiu Pătrăşcanu m-a silit să-l cred. Oricum, Mihail Arion, acest om deosebit, a fost pus ulterior în alternativa de a opta între cele 50 de hectare care i se lăsau după reforma agrară şi pensia sa. Omul a optat pentru pensie şi a cedat pămîntul. Peste puţin timp i s-a luat şi pensia, pentru că avusese pămînt. L-am mai văzut peste cîteva luni, cînd venit la noi acasă, îmbrăcat într-un suman ; nu era revoltat şi credea că i se va da dreptate. Mult mai tîrziu, am auzit că a murit în mizerie, la Tg.Jiu, unde a avut domiciliu obligatoriu. Ca să evit orice confuzie precizez : am scris despre un „Arion" ginerele lui Vasiliu Bolnavu şi fiul generalului Arion şi Mihai Arion „ministru plenipotenţiar", fiul fostului ministru al învăţămîntului.

Evacuarea din casă

Eram istovit de teroarea urmăririi şi de incertitudinea libertăţii. Sub aspect material, eram într-o stare de pauperitate : trecuse aproape un an de cînd nu mai profesam. Între timp intervenise stabilizarea, limitînd tuturor dreptul doar la 50 lei.

Într-o zi, am fost oprit pe stradă de primarul oraşului, Dodiţă, un muncitor obscur, ce mi-a adus la cunoştinţă că trebuie să predau deîndată casa în care locuiam. La început am crezut că-i vorba de o glumă. Cînd am înţeles că măsura era serioasă, vestea a căzut ca un trăznet asupra mea.

Timp de aproape trei ani cheltuisem tot ce cîştigasem, în această gospodărie care împreună cu cei 5000 de mp din jur şi cu terenul de la ţară, constituiau atunci unicul nostru mijloc de existenţă.

Am încercat să-i explic situaţia, dar Dodiţă nu putea fi un primar căruia să-i ceri să excelezе prin discernămînt, bun simţ şi omenie.

Era în maşină, plin de grandoarea funcţiei şi conştient de neputinţa mea ; eu rămăsesem buimăcit lîngă portieră, iar el bătea cu pumnul în volan, strigînd să evacuez casa imediat. Plecinismul semidoctului arivist care se vede aruncat în vîrful piramidei fără nici un merit personal, lăsa loc oricărui abuz şi închidea calea oricărei apărări.

Totdeauna am ştiut, am recunoscut şi am simţit că mai presus decît legea şi preceptele ei stă omul care le aplică. În mîna unui criminal şi crucea poate fi o armă cu care se ucide.

Imobilul în care locuiam avea stăpîn, nu fusese expropriat sau naţionalizat, şi nici o lege nu fundamenta măsura evacuării.

Ajutor de primar era colegul meu, Beneş Carol, omul pentru care, în 1932, fusesem scos la raport şi-mi riscasem mai mult decît liniştea. M-am dus la dînsul, i-am explicat situaţia, arătînd cît de mult mă lovea măsura. Mi-a replicat tăios că imobilul aparţine lui Moni Ţurănească, martoră în procesul lui Nicuşor Pipă, fostul primar al oraşului, condamnat pe atunci la 10 ani închisoare, pentru că ar fi prigonit evreii în timpul dictaturii lui Antonescu, şi că eu trebuie să mă mut. Mi-a subliniat că n-a uitat omenia mea de atunci şi nici comportarea exemplară dintotdeauna, dar că trebuie să evacuez casa ca să se mute acolo Garda Financiară.

Măsura era ilegală şi nejustificată. Aveam vacă, porc, păsări şi o gospodărie de-abia pusă la punct. Adusesem de la ţară furaje, cereale, legume, fructe. Depozitarea lor pentru iarnă ne solicitase luni de strădanie istovitoare, ele fiind singurul nostru patrimoniu.

Nici eu şi nici Maria n-aveam serviciu şi nici măcar perspectiva vreunei soluţii, căci, în general, atunci n-aveai unde găsi de lucru, iar nouă ni se închisese deliberat orice drum.

De atunci am fost deseori întîmpinat cu îndemnul cinic, transparent şi subtil la abdicare, la sinucidere morală, ca să devin *agent*. Şi toate acestea, sub faldurile aureolate ale dreptăţii, umanismului şi democraţiei. Am fost şi rămîn bun pînă la slăbiciune, dar am înţeles totdeauna că la baza societăţii trebuie să stea dreptatea, ordinea, ataşamentul, patriotismul şi omenia. Am acceptat fără şovăire ideea pedepsei şi a constrîngerii legale, dar cu judecată şi cu primatul utilităţii şi al bunei credinţe. Dar, ca să recunoşti comportarea mea exemplară, să mă dai exemplu de omenie şi patriotism dezinteresat şi, în acelaşi timp, să mă îndemni să primesc lovituri cu resemnare şi să nu mă împotrivesc cînd mă împingi în mormînt, şi să nu mă zvîrcolesc cînd îmi distrugi familia, este deasupra omenescului.

M-am prezentat la primul secretar şi i-am explicat cu lacrimi în ochi situaţia reală. A rămas absent. Cred că nu asculta deoarece, ca şi mulţi alţii mai tîrziu, peregrina cu gîndul la cine ştie ce alte probleme, fără ca necazul şi plîngerea mea să poată ajunge la cel de la care aşteptam respectarea legilor, dreptatea, omenia şi

echitatea. Materialismul dialectic înlăturase orice spirit patetic; umanismul comunist spulbera sufletul şi împietrea inima.

Pe atunci era mare la partid şi Paul Marcus, cel care în timpul prigoanei evreilor declarase că nu mă va uita niciodată pentru că i-am dat zahăr şi alimente pentru copil.

M-am dus la dînsul disperat şi cu o condamnabilă nădejde. Zic condamnabilă, pentru că aveam atunci suficiente dovezi care demonstrau fără tăgadă nerecunoştinţa şi egoismul. Deşi asemenea probe s-au tot repetat, eu am rămas acelaşi idealist care n-a pus interesul său pe primul plan şi nu şi-a cruţat sănătatea şi eforturile, indiferent cine i-a cerut ajutorul.

Paul Marcus m-a primit, m-a ascultat de la înălţimea poziţiei sale de atunci şi mi-a zis : „Am mari datorii de onoare faţă de Dvs., dar nu vă pot fi de folos, căci nu pot interveni ; m-aş abate de la principiile partidului şi noi nu facem favoruri şi intervenţii !". Şi a adăugat : „Dacă voi fi întrebat, voi relata situaţia." Cine să întrebe ?

Am primit aviz de evacuare şi repartiţie pentru un apartament în casa moştenitorului fostului mare proprietar Neculai Tăutu, din str. Smirodava. Era o casă mare, cu multe dependinţe. Ni s-au dat în imobilul principal trei camere, hol şi bucătărie, grajd, magazie şi curte.

Pentru că spaţiul era liber, ca să evite restrîngerea şi repartizarea cuiva la dînşii, proprietarii bătuseră scînduri în geamuri şi depozitaseră cereale în camere, dînd clădirii aspectul unei case părăsite.

Ţineau în curte 70-80 de porci, pe care îi hrăneau doar cu borhot de sfeclă încît foamea îi adusese în stare de sălbăticie. Te dădeau jos. Trebuia să păzim copilul, căci dacă scăpau erau în stare să-l mănînce de viu.

Peste tot domnea murdăria şi dezordinea dezolantă.

În cîteva luni, ne-am pus locuinţa şi tot ce ni se repartizase în ordine şi curăţenie.

Şi de data aceasta cel care ne-a ajutat efectiv şi dezinteresat a fost Costică Dorobanţu, cumnatul nostru ; om simplu, cu greutăţi, dar cu un suflet deosebit şi de o hărnicie excesivă, care n-a spus niciodată „nu pot", „nu acum", „am treburile mele". Şi astfel, zi şi noapte, pe timp senin sau pe ploaie, ne urcam în carul cu boi şi, ca doi fraţi, el cu experienţa iar eu cu voinţa şi temeritatea celui care nu capitulează în faţa abuzului şi a încercărilor, munceam cu abnegaţie şi fără cruţare.

Dar nu această muncă îmi ameninţa fiinţa, ci incertitudinea zilei de mîine.

Hărţuielile securităţii

Eram mereu urmărit şi de pretutindeni eram constrîns să înţeleg că alternativele existenţei mele erau : agent sau la închisoare. Eu aş fi ales moartea ! Dar dragostea şi grija pentru soţie şi copil cereau viaţă, iar alte rosturi nu aveam.

Din cînd în cînd veneau indivizi „trimişi" cu diferite probleme. Maria era mereu cu ochii umezi de lacrimi, dar niciodată n-a înclinat spre partea mişeliei. Mă iubea ; n-avea alt reazem pe pămînt pentru dînsa şi copil, decît pe mine.

Şi eu şi dînsa am fi supravieţuit foamei dar am fi sucombat în faţa unui om pe care l-am fi doborît cu mişelie şi păcat. A crezut şi am crezut în Dumnezeu, am practicat cît am putut preceptele Dragostei, Credinţei şi Nădejdii în Iisus, ne-am rugat smeriţi pentru noi şi pentru alţii.

A trecut un Crăciun împovărat de grija zilei de mîine şi am păşit pragul unui nou an de incertitudini. Puţini oameni ştiu ce înseamnă să te ştii curat, bine intenţionat, legat de cei dragi dar să aştepţi să se prăbuşească peste tine şi ei stînca ce striveşte fără să poţi întreprinde ceva.

Am sărbătorit doar cu sufletele aniversarea naşterii mele şi împlinirea vîrstei de 37 de ani, simţind mai mult ca oricînd dragostea şi preţuirea soţiei mele dar sufocaţi de cercul care se strîngea în jurul nostru.

A doua zi am fost în oraş pentru treburi, iar cînd m-am întors acasă am găsit-o pe Maria plîngînd. Totdeauna se stăpînise în faţa mea şi arbora, cu o tărie neverosimilă, nădejdea şi optimismul. N-a auzit-o nimeni jeluindu-se, dar nici o altă soţie n-a bătut la atîtea uşi, apărîndu-şi soţul şi căminul cu atîta căldură.

Despre cei arestaţi în mai, nu ştiam nimic. Se vorbea la început că au fost deportaţi, mai apoi că sînt închişi şi schingiuiţi în închisori ; zvonurile îngrozeau pe cei care n-aveau nici o tangenţă cu ei şi tăiau respiraţia celor care erau vizaţi. Şi ca aceştia erau foarte mulţi.

Arareori existenţa mai fusese atît de efemeră şi libertatea atît de labilă ! Suspiciunea plana în familii, între prieteni, şi oricine te putea doborî cu o minciună. O reclamaţie te pecetluia, căci

totul era ocult şi nici o cercetare nu era făcută cu bune intenţii.

Într-o astfel de atmosferă este lesne de întrevăzut groaza care stăpînea căminul nostru şi starea de disperare care ne cuprinsese. Cînd am intrat în casă, m-a izbit disperarea care se citea pe faţa umflată de plîns a Mariei. M-am clătinat, am amuţit şi cu greu am întrebat-o ce s-a întîmplat.

În hohote mi-a spus că a venit un cetăţean care m-a chemat la Siguranţă. N-apucasem să scot paltonul şi aşa am plecat în oraş, mai mult alergînd. Mă sufocam şi-mi venea să strig în gura mare şi să chem toată lumea în ajutor.

M-am dus la Carol Beiniş – ajutorul de primar – şi am intrat fără să mă anunţ. Plîngînd, i-am relatat situaţia, l-am asigurat că nimic nu justifică teroarea în care sînt ţinut, i-am invocat atitudinea mea de totdeauna şi disperarea familiei. Nu poate face nimic, a răspuns lăsînd să se înţeleagă că voi fi antrenat într-un proces din care voi scăpa uşor.

Dacă situaţia ar fi fost inversă, eu l-aş fi salvat, cred, chiar cu riscul vieţii, mai ales că nu mi se putea pune, legal, în sarcină nici cea mai uşoară culpă.

Dar, la ce bun această paralelă ?

Am plecat de la dînsul ca spre eşafod.

Am mers la verişoara mea, Didina Scorţeanu, care stătuse aproape 3 ani cu familia la noi în casă şi, fiindcă soţul ei avea acum serviciu iar noi nu, am rugat-o să aibă grijă de Maria şi Tudorel.

Am plecat către casă cu capul în pămînt şi cu nădejdea în cer.

Arestarea

Cînd am ajuns la poartă, m-a întîmpinat un tînăr mic de statură, firav, care şchiopăta. Era ofiţer de securitate. Peste vreo zece ani aveam să aflu că îl cheamă Miaotă. Ajunsese muncitor la noi, la Ţevi, era modest şi pocăit. Atunci însă s-a aşezat temerar în faţa mea şi mi-a cerut să-l urmez la securitate pentru o declaraţie.

Am încercat să intru ca să-mi anunţ soţia, el însă s-a opus, zicîndu-mi că mă voi întoarce imediat, avînd treabă cu mine doar un sfert de oră. Am stăruit să mă lase să bat doar în geam. A scos revolverul şi mi l-a pus în faţă. M-a somat să-l urmez, avertizîndu-mă că, în caz contrar, trage. L-aş fi putut doborî cu

un singur pumn, dar, ca totdeauna, m-am gîndit la soţia şi copilul meu şi m-am rezemat pe dreptatea în care am crezut pînă la naivitate. L-am urmat şi am fost dus la Siguranţă, la sediul în str. Vasile Alecsandri, într-o casă aşezată departe de stradă, acum demolată.

Acolo m-a primit un ofiţer evreu – Abramovici – care mă cunoştea, şi cîndva mă stima.

Mi-a făcut o percheziţie riguroasă şi, bineînţeles, nu a găsit nimic. Căutînd în portofel a scos o fotografie a tatălui meu şi eu, revăzînd-o, am început să plîng în hohote. Figura lui dîrză mi-a răscolit toată fiinţa şi mă gîndeam cum se zvîrcoleşte sufletul lui în cer, văzîndu-mă umilit şi fără posibilitatea de a riposta, numai pentru că încercam să-mi cruţ familia.

Am fost dus apoi într-o încăpere unde mai erau şi alte persoane arestate. Printre ei erau şi doi tineri aduşi de la închisoarea din Suceava, arestaţi în luna mai, care erau ţinuţi în carantină în vederea eliberării. Pe atunci, şi mai ales la Roman, nu se însuşise practica izolării totale, care asigurase ca – ani de zile – să nu ştii cine-i în celula învecinată şi să fii rupt cu desăvîrşire de orice veste din afară.

De la ei am aflat că la Suceava erau închişi aproximativ 700-800 cetăţeni din Moldova (acuzaţi că au fost legionari şi că au întreprins acţiuni ostile regimului) – în majoritate tineri – că s-au făcut cercetări riguroase şi că au fost constituite loturi pe judeţe, loturi ce urmează să fie judecate de Tribunalul militar Iaşi.

Tot de la ei am aflat că în lotul Roman, preotul Pîslaru, şeful de lot, fusese cel ce antrenase majoritatea acuzaţilor şi, implicit mă turnase şi pe mine, pentru omisiune de denunţ.

De abia acum ştiam despre ce este vorba. Deşi avusesem prilejul să constat cît de puţin reprezenta „dreptul" în acea epocă, juristul din mine mă îndemna să fiu optimist, căci în mod absolut obiectiv n-aveam nici o vină ce mi se putea imputa.

Am stat aici cîteva zile, timp în care s-a petrecut un fapt semnificativ şi ilar.

În tot oraşul erau montate difuzoare la care se transmitea zilnic muzică de la o staţie locală. Responsabil cultural al oraşului şi deci responsabil şi cu activitatea de mai sus era un fost căpitan – Stănescu.

Într-una din zile, la staţie erau orînduiţi elevi de serviciu care înlocuiau plăcile de patefon a căror muzică se transmitea la

radioul local. Printre aceste plăci de patefon era şi una cu imnul regal şi, din neatenţie, a fost pusă şi s-a transmis *Trăiască regele* în tot oraşul. Se poate uşor bănui starea de spirit ce s-a creat la auzul acestui imn, după mai bine de un an de la abolirea monarhiei şi plecarea lui Mihai din ţară. Căpitanul Stănescu era pe stradă. Cînd a auzit transmisiunea, a rămas buimăcit la ideea unei întorsături sau a unui act de sabotaj. A alergat la staţie şi a constatat eroarea elevilor care manevrau plăcile. L-a arestat pe „vinovat", dar acesta a fost eliberat puţin mai tîrziu, fără altă consecinţă decît înlocuirea lui.

Într-o seară, am fost invitat în biroul comandantului, pe atunci Mircea Aramă, care mi-a amintit de *alternativa* propusă de Davidovici. Am refuzat din nou şi am fost trimis la închisoare.

A doua zi dimineaţa, am fost scos din încăperea în care eram deţinut şi dus în faţa birourilor.

Acolo aştepta o dubiţă şi un civil care trebuia să mă escorteze. Cînd să mă urc în maşină, a apărut un fost coleg de barou, stagiar, mult mai tînăr, Ştaerman, care era căpitan de Securitate acum.

L-am oprit şi i-am cerut să-mi explice ce se întîmplă cu mine, rugîndu-l să-mi lase răgazul să primesc de acasă ceva de îmbrăcat şi schimburi. I-am explicat că am fost luat direct din stradă. Mi-a răspuns cu capul plecat : „Maestre, fiţi liniştit, vă veţi întoarce imediat acasă". I-am spus că n-am nici un ban la mine şi că nu am nici de tren şi atunci el mi-a dat, după cîte îmi amintesc, 100 de lei.

După mulţi ani, mi-a mărturisit că a avut mari necazuri pentru acest gest şi că numai faptul că era evreu l-a apărat de acuzaţia de solidaritate cu un fost legionar.

Am fost dus la gară, unde am aşteptat trenul pentru Suceava. Eram escortat de un om al Siguranţei, fost muncitor la Arsenal. Era dimineaţa, dar în gară erau destui oameni care m-au recunoscut. Aveam dispoziţie să nu vorbesc cu nimeni şi să nu fac nici un gest. Totuşi, i-am putut strecura unui coleg mai tînăr - Gavrilescu – rugămintea de a-mi anunţa soţia că sînt dus la Suceava. Atunci acest gest de omenie reprezenta un grav delict, pentru care luai ani de închisoare.

După mai bine de şase ani, cînd am putut vorbi cu soţia, mi-a spus că a doua zi dimineaţa, după plecarea mea, a intrat în casă un tînăr care distribuia ziare şi, discret, i-a transmis mesajul meu. Era avocat stagiar şi adoptase acest sistem pentru a evita

suspiciunile şi consecinţele. Pe atunci, presa partidului se distribuia prin difuzori voluntari. Am purtat recunoştinţă acestui coleg care a avut curajul să procedeze ca un om ; căci tot după şase ani aveam să aflu cu indignare de la soţia mea că, după ce am fost arestat, nu numai că nu i-a mai călcat nimeni pragul casei, dar că toţi o ocoleau, în afara fraţilor mei şi ai ei, a învăţătoarei noastre şi a familiei verişoarei mele, Didina Scorţeanu.

Am plecat capul cînd m-am gîndit cît de mici pot fi oamenii care „te iubesc" pînă la sufocare, cînd nu ai nevoie de nimic şi te ocolesc atunci cînd îţi „crapă măseaua".

Repet, dacă vrei să ai prieteni, caută să nu ai nevoie de ajutorul lor. Regulă penibilă şi degradantă, dar dureros verificată.

Am fost urcat în trenul care mergea la Suceava şi aşezat într-un colţ, ca să nu fiu la vedere, să nu pot face eventual semne şi, mai ales, să nu fug.

Cît formalism ridicol şi inutil !

Dacă aş fi vrut să fug, o puteam face înainte de arestare sau pe drum. Eu însă nu am fugit niciodată de răspundere şi apoi, mă ştiam absolut nevinovat. Şi credeam în dreptate şi în lege.

De la Burdujeni am mers pe jos pînă la Suceava. Cel care m-a escortat m-a avizat că are arma încărcată şi că va trage în caz că voi încerca să evadez. Aveam de străbătut un drum lung pe cîmp şi bietul om se temea.

L-am asigurat de buna mea credinţă ; pe drum i-am povestit de necazurile mele şi disperarea familiei. Era vădit impresionat şi mi-a promis că îmi va anunţa soţia că sînt la Suceava. După cîte ştiu, n-a făcut-o.

Teroarea era mare şi frica de asemenea. Fusesem arestat în 1933, 1934, 1936, în lagăr în 1938, în 1939 ; aveam experienţa acestor cumplite încercări. Dar niciodată povara pe care o purtam atunci n-a mai fost egalată.

Renunţasem sincer, definitiv şi convins la politică. Crezusem în idealul meu, pentru care eram gata de orice sacrificiu şi totdeauna trecusem pragul închisorilor dîrz şi convins că măsura era firească. Acum eram închis pentru aberaţiile altora, din slăbiciunea celor pe care eu i-am ajutat, din nesocotirea realităţii, a legii şi a dreptăţii.

Mi-a plăcut şi am practicat lupta deschisă în profesie şi în viaţă. Cînd am acuzat ori apărat, în toată activitatea mea, l-am avertizat pe adversar asupra argumentelor mele şi l-am invitat să

se pregătească. Cînd am avut un adversar mai slab, m-am simţit bine ajutîndu-l. N-am cunoscut bucuria succesului decît dacă armele erau egale şi lupta loială. Ce satisfacţie e aceea de a vedea învins unul mai şubred ca tine ?

Cînd am făcut politică, deşi eu susţin că în acea vreme legiunea era o şcoală de educaţie profund patriotică, realmente umană şi cu adevărat creştină, a ştiut toată lumea ce sînt, de ce sînt şi ce sînt în stare să fac pentru credinţa şi idealul meu. Iar cînd m-am convins că poarta acestui ideal a fost zăgăzuită, am renunţat pentru totdeauna la el.

În cei 20 de ani cît am fost consilier juridic într-o întreprindere cu mai multe mii de oameni, am mers rar în procesele împotriva lor. Iar atunci cînd a trebuit să o fac şi ei nu aveau apărător corespunzător, eu expuneam punctul de vedere al uzinei şi argumentele juridice pe care se fundamenta şi apoi, cu acelaşi zel, punctul de vedere şi motivele de drept şi de fapt cu care ar fi trebuit să se apere cel acuzat, solicitînd instanţei ca, în spiritul legii, să hotărască obiectiv.

Dacă aceasta este constituţia fiinţei mele, este lesne de înţeles ce am simţit atunci cînd am păşit în întunericul vestitei închisori din Suceava, ştiindu-mă fără vină şi, mai ales, fiind însoţit de imaginea soţiei şi a copilului meu, pe care-i lăsasem fără nici un mijloc de existenţă.

Am ştiut atunci şi am simţit ulterior că la baza acestor nenorociri stătea legea talionului. Cînd se va convinge lumea că temeiul existenţei ei nu trebuie să fie legea talionului, „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte", ci preceptul mai adînc, universal şi dumnezeiesc stabilit acum 2000 de ani de Iisus şi neegalat pînă azi, nemuritor peste veacuri şi milenii ?

„De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chinval răsunător. Şi de aş avea darul proorociei şi tainele toate le-aş cunoaşte şi orice ştiinţă, şi de aş avea atîta credinţă încît să mut şi munţii, iar dragoste n-am, nimic nu sînt. Şi de aş împărţi toată avuţia mea, şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu foloseşte. Dragostea îndelung rabdă, dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de nimic, nu gîndeşte răul. Nu se bucură de nedreptate ci se bucură de adevăr. Toate suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă."

Şi Sfîntul Apostol Pavel conchide :

„Şi acum rămîn acestea trei : CREDINŢA, NÍDEJDEA, DRAGOSTEA. Iar mai mare dintre acestea este DRAGOSTEA".

Dacă acest sentiment s-ar cultiva odată cu abecedarul şi s-ar continua pînă în pragul peste care se trece în viaţa de veci, cine ar mai urî, cine ar mai duşmăni, cine ar mai nedreptăţi, cine ar mai lovi, cine ar mai purta război şi unde ar mai sălăşui egoismul, răutatea, îngîmfarea, sadismul, avariţia, duşmănia şi, mai presus de toate, poltroneria ?

Nu-mi mai amintesc şi nu cred că am sesizat nici atunci cum, şi cînd, am ajuns la un subsol luminat doar electric. Am fost aşezat pe un scaun, după ce mi s-au luat cravata, şireturile, cureaua şi butonii, şi mi s-a pus maşina de tuns în cap.

Eu, fraţii mei şi fiul meu aveam un păr ondulat, deosebit de frumos. La mine a fost, poate, singura trăsătură fizică cu caracter de „podoabă" moştenită de la tatăl meu.

N-am ţinut niciodată la frumosul fizic, totuşi, brutalitatea cu care am fost aşezat pe scaun şi duşmănia cu care m-au tuns, vorbele şi înjurăturile folosite mă sufocau şi nu s-a estompat nici acum viziunea ce o aveam printre lacrimi : îl vedeam pe tata tunînd şi fulgerînd cu mînie, pe mama şi pe Maria în hohote, căci nici o bătaie nu-i mai violentă şi mai dureroasă decît degradarea şi umilinţa.

Şi mă aflam de-abia la începutul drumului, care avea să mă ducă înspre atîtea suplicii, umilinţe şi suferinţe greu de imaginat.

ÎNCHISORI

„Dacă murim aici, în lanţuri şi în haine vărgate, nu noi facem cinste poporului român, ci poporul român ne-a făcut onoarea să murim pentru el."

Petre Ţuţea

SUCEAVA

Procesul – O noapte de Înviere în închisoare – Regimul de detenţie se înăspreşte

Închisoarea din Suceava a rămas vestită ca loc de detenţie extrem de riguros, mai ales prin construcţia ei, şi de aceea aici erau trimişi deţinuţii periculoşi şi refractari.

Majoritatea celulelor erau sub pămînt, insalubre, totdeauna în întuneric, umede şi cu iz de mormînt.

Am intrat pe un coridor slab luminat de nişte becuri obscure şi gardianul a început să tragă, cu un zgomot specific, zăvoarele de la celule, întredeschizînd uşile şi întrebînd : „Aici este cineva din Roman ?" Nu auzeam ce i se răspundea. Înaintam şi întunericul se accentua.

La una din celule, uşa a fost deschisă mai tare şi am văzut cum, la întrebarea gardianului, a sărit o umbră albă, cu faţa suptă dar tînără, şi a strigat : „Eu !"

Gardianul a închis uşa repede, cu zgomot, continuîndu-şi mersul, pînă ce, în faţa unei alte celule mi-a zis : „Intră aici !"

În întunericul din celulă am găsit patru sau cinci tineri care m-au primit în tăcere, dar cu vădită curiozitate. Erau arestaţi din luna mai şi nu mai ştiau nimic despre ce se petrece afară.

Groaza şi teroarea erau aşa de mari, încît nu am început să vorbim decît mult mai tîrziu. Le-am spus cine sînt. Îmi amintesc că unul dintre ei era inginer, iar altul ceferist din Iaşi.

Mai tîrziu am aflat că tînărul din celula vecină care s-a ridicat şi a răspuns că este din Roman, era doar elev de liceu – Dănilă – tînăr care n-a ajuns, ca foarte mulţi alţii, să-şi mai vadă părinţii, căci a murit în închisoare.

Am aflat apoi ce a însemnat pentru aproximativ 800 de oameni, în majoritate tineri, ancheta care a avut loc aici după arestările din luna mai 1948.

Au venit echipe de anchetatori, în general fără o pregătire specială, dar cu metode originale de convingere. Practica era bătaia cu toate mijloacele şi chemarea la interogatoriu – din oră în oră – ziua şi noaptea, pînă cînd şi cei mai rezistenţi capitulau declarînd ce doreau anchetatorii. Unii au murit în timpul cercetărilor.

Am rămas uimit cînd am auzit că printre anchetatori erau şi femei. Foloseau aceleaşi metode şi, ca să-mi fie iertată precizarea, se bătea şi cu varga peste testicule, pînă cînd anchetatul leşina.

Erau anchetaţi bărbaţi şi femei, metodele rămînînd aceleaşi. Unul dintre cei rezistenţi – Tărcuţă – agronom de profesie, primise în mai multe reprize peste 500 de lovituri pînă a declarat ce le-a trebuit ; ştiu că după ce a fost condamnat la 5 ani închisoare a mărturisit : „De azi înainte nu am soţie, n-am copii şi nu mă mai gîndesc la ei, căci nu le pot fi de folos. Singura mea preocupare pentru a-i ajuta este să scap de aici teafăr !"

Dar cîţi au avut atîta voinţă şi cum aş fi putut şi eu să mă cruţ cît de cît, cînd zi şi noapte eram copleşit de obsesia celor de acasă ?

Am văzut mai apoi pe doi dintre cei care rezistaseră cu îndărătnicie la cercetări ; deveniseră nebuni. Unul era Vrînceanu, student în ultimul an la medicină. Atunci cînd îi spuneai : „Vrîncene, vom muri de foame în închisoare !" răspundea : „N-ai nici o grijă ! Vor răspunde pentru ceea ce fac, toţi cei care ne-au adus şi ne ţin aici". Celălalt, Gioga, tot student, un macedonean voinic ca un gorun şi aprig ca un haiduc înnebunise în bătăi şi avea uneori accese de furie de se cutremura închisoarea.

Şi aşa, prin septembrie 1948, s-au întocmit dosare pentru aproximativ 800 de acuzaţi de activitate subversivă, „uneltire împotriva ordinei sociale", „favorizarea infractorului", „omisiune de denunţ", „ajutor dat celor din închisori" şi toată gama unui capitol din codul penal.

La Suceava erau închişi cei din nordul Moldovei, inclusiv din Bacău. Alţii, la Galaţi şi tot aşa, pe centre. Gemea ţara, bezna închisorilor îngenunchiase un neam, schingiuirile sfîrtecau trupurile, morţii erau aruncaţi în văgăuni.

Niciodată în istoria unui popor, în nici un stadiu de organizare a unei societăţi, nici o minte omenească n-a conceput şi practicat teroarea, sălbăticia, minciuna, poltroneria, sadismul şi pervertirea ca atunci ! Într-o dictatură de tortură şi într-o epocă de răsturnare a tuturor principiilor, de prăbuşire a tuturor cuceririlor civilizaţiei, toate se organizau ca o sfidare, sub titulatura „umanismului".

„Umanism" instaurat prin forţă şi minciună şi aşezat, oriunde a ajuns, pe milioane de morminte şi pe munţi de suferinţă.

Tinerii exaltaţi, dar de bună credinţă, mulţi dintre ei minori şi alţii chiar copii care se înrolaseră în Mişcare, cînd au fost arestaţi, au mărturisit tot. S-au antrenat unii pe alţii în anchete şi toţi au străbătut sălbăticia cercetărilor, ororile închisorilor şi puţini au revenit acasă, după ani şi ani, zdrobiţi, dacă nu le-au putrezit oasele în gropile comune.

Cei mai mulţi erau din Iaşi. Acolo tineretul era bine organizat. Au îmbătrînit înainte de vreme prin închisori. Am să amintesc un singur caz, cel al unui tînăr care a fost condamnat la 5 ani închisoare pentru că a fost pus să numere vagoanele ce treceau spre U.R.S.S. prin gara Socola.

Se cuvine totuşi să subliniez că dintre ei, cei mai mulţi au fost nişte martiri. Pentru că se vînturau diferite ipoteze şi circula zvonul că vor fi împuşcaţi sau exilaţi în Insula Şerpilor, unii au declarat că au avut relaţii cu cei rămaşi afară, considerînd că dacă sînt antrenaţi mai mulţi, măsurile nu vor fi prea grave.

Aşa se explică faptul că am fost implicat şi eu, deşi mult mai tîrziu ; ca să evidenţiez cît de puţin era necesar ca să fii condamnat, am să evoc un alt caz :

Un bătrîn – Viţega – din comuna Bosanci, judeţul Suceava, a fost trimis în judecată şi condamnat la doi ani închisoare, pentru că unul dintre „organizatori" declarase la anchetă că, adunînd bani de la cetăţeni pentru cei din închisori, intenţiona să meargă şi la acest bătrîn. N-a mai ajuns, fiind arestat. În urma celor mărturisite a fost arestat şi bătrînul Viţega.

Instanţa l-a condamnat, motivînd că, dacă organizatorul intenţiona să meargă şi la dînsul, înseamnă că-i cunoştea sentimentele şi deci omul este în culpă. Oricine cunoaşte însă că buna credinţă se presupune, iar reaua credinţă trebuie dovedită.

Cînd am ajuns eu la Suceava, începuseră procesele, dacă se poate numi astfel ceea ce se petrecea acolo.

Cei de la Tribunalul militar din Iaşi se deplasau zilnic cu avionul la Suceava căci procesele se judecau în incinta închisorii. Nu se cita, nu se anunţa familia, nu participa absolut nimeni din afară, nu asistau nici gardienii. În fiecare zi erau judecaţi componenţii unui lot. Figura un avocat din oficiu care apăra un lot,

iar apărarea era uneori mai aspră decît rechizitoriul procurorului. Sentinţele pronunţau o hotărîre luată deja în altă parte, anterior judecăţii.

Se întîmpla ca unii inculpaţi să retracteze în instanţă cele consemnate în declaraţiile date în condiţii de teroare la anchetă. În asemenea cazuri, se suspenda procesul şi cel în cauză lua legătura cu tartorul închisorii – Marici – fost cizmar, pe atunci subofiţer şi mai apoi ofiţer. El avea puterea şi mijloacele de a-l reaşeza pe om pe făgaşul cel util ca acesta să declare doar ceea ce trebuia.

S-au dat acolo pedepse între minimum un an şi muncă silnică pe viaţă. Erau cumulaţi mii de ani de închisoare. N-au existat cazuri de achitare, iar pedepsele sub cinci ani au fost foarte puţine.

În acest timp, venea de la Iaşi vestitul Blehan, ofiţer de ocazie; intra prin celule şi bătea cu un sadism îngrozitor. Am auzit că în timpul anchetelor fusese cel mai „temerar", cel mai sadic şi cel mai cinic. Bătea fără motiv, numai pentru întreţinerea atmosferei de groază care să asigure desfăşurarea „normală" a proceselor. Marici, permanent, iar Blehan deseori, erau balaurii închisorii.

Eu, netrecînd prin focul anchetei şi necunoscînd direct eficienţa metodelor, mi-am permis să-l întreb odată pe Marici dacă este rudă cu un anume inspector financiar din Roman. S-a apropiat de mine şi m-a întrebat: „Are şi el vreo legătură cu voi?" I-am răspuns „Nu!" Atunci a strigat, ca să se audă şi în celulele vecine: „Îi fratele meu! Dar eu nu cruţ pe nimeni şi, dacă trebuie, o ucid şi pe mama!"

Şi aşa era!

Iar ca el, am întîlnit mulţi descreieraţi.

Conducerea închisorii a urmărit ca înainte de proces nimeni dintr-un lot să nu ia legătura cu vreo persoană din acelaşi lot. Aşa se explică de ce pînă la 18 martie 1949 nu am întîlnit pe nimeni din Roman, deşi erau acolo aproximativ 40 de deţinuţi ce făceau parte din două loturi – unul cu maturi şi altul cu minori, în general elevi şi studenţi.

Cu toată vigilenţa pazei, deţinuţii reuşeau să comunice între ei prin bătăi în perete, după sistemul Morse.

Cînd am ajuns eu la Suceava, începuse „judecata" şi acum, mai ales noaptea, se comunicau între deţinuţi pedepsele. La început s-a cutremurat închisoarea, apoi lumea s-a deprins cu cifrele astronomice şi s-a resemnat.

Eram îngrozit la gîndul că aş putea lipsi de lîngă ai mei un timp mai îndelungat; dacă atunci mi s-ar fi spus că trebuie să fac doi ani de închisoare, aş fi murit numai de grija lor.

Conducerea închisorii, prin personalul în subordine, infiltra şi întreţinea speranţa că aceste pedepse nu se vor executa, deoarece vor veni graţieri. În acelaşi timp, ni se spunea că familiile noastre primesc, din „mărinimie", tot sprijinul pentru a avea existenţa asigurată. În acest scop, veneau în celule delegaţi ai Ministerului de Interne care sondau starea de spirit. Într-o zi, s-a oprit unul şi în celula în care eram, afirmînd că familiile noastre au totul din belşug, şi că, practic, nu ne aşteaptă acasă, ba chiar s-au debarasat de noi.

Eram hotărît să păstrez tăcerea şi să am o conduită sobră şi raţională, astfel că nu luam parte nici la optimismul, dus pînă la paranoia, al unora, nici la nimicnicia delatorilor. Dar sadismul celor care ne amărau inima cu astfel de afirmaţii depăşise limitele răbdării, încît i-am replicat tăios:

– De aici, eu nu am dreptul să pretind şi nici posibilitatea să dovedesc că afară lucrurile nu stau chiar aşa, dar afirm că unui copil căruia i s-a luat tatăl, şi unei soţii căreia i s-a luat soţul, orice altceva le-aţi fi dat, le-aţi luat de fapt totul.

M-a fulgerat cu privirea, s-a ridicat şi a ieşit din celulă, fără nici un cuvînt şi, desigur, încondeindu-mă.

Fiindcă dosarele erau definitive, nu mi s-a luat nici un interogatoriu. Astfel am rămas în celula de la subsol pînă la 18 martie 1949, cînd a avut loc procesul lotului Roman.

Completul de judecată era format din: colonel magistrat Gheorghe Constantin (preşedinte), maior Mihai Vasile, căpitan magistrat Caţighera A., căpitan Bucşă T., procuror militar, maior magistrat Mardare, membri, plutonier Dumitrescu Gheorghe, grefier.

Am cunoscut numele acestora de abia după şase ani, cînd am fost eliberat şi am cerut o copie după sentinţă.

Atunci am aflat că din complet a făcut parte un fost coleg de facultate şi amic, anume Caţighera, care în studenţie era în tandreţe cu Viorica Lăzărescu – o colegă care crease textul unor cîntece legionare, foarte la modă în vremea aceea.

Eu nu l-am recunoscut în uniforma în care era, mai ales că nu numai în drept dar şi în fapt, eu, ca inculpat, stăteam la mare depărtare de complet; şi apoi, teroarea era atît de mare încît nu aveai curajul să priveşti faţa judecătorilor.

Mult mai tîrziu am aflat că președintele și procurorul din complet au fost amîndoi condamnați. Au fost condamnați pentru fapte din trecutul lor, cu toate că-și făcuseră din plin datoria dînd mii de ani închisoare și pedepse foarte mari. Soarta mi-a prilejuit revederea cu ei în condiții în care eu eram cel care trebuia să-i compătimesc.

La momentul oportun, mă voi referi la aceste jocuri ale soartei, prin care se restabilea oarecum implacabila dreptate.

De altfel, viața mi-a oferit nenumărate exemple care m-au convins că dincolo de simțurile noastre se manifestă fapte și fenomene care ne uluiesc prin contradicția și netemeinicia lor, dar că, în adîncurile care nesocotesc aparența, timpul și spațiul, totul este într-o judicioasă și perfectă interacțiune care se înalță pînă la limitele dreptății universale.

De pildă : președintele completului de judecată din Ploiești, colonelul Petrescu, a dat, în 1948/1949, zeci de mii de ani de închisoare. Nu intra într-o ședință pînă ce nu fixa în prealabil numărul de ani. A murit în închisoare, mîncat de viermi, și asta după ce rezistase efectiv cu piinea puțină ce o primea de la cei pe care-i condamnase. Așa i-a fost blestemul.

Eu am stat în celulă la Jilava cu generalul Gheorghe Mihail, cel care semnase și ratificase toate hotărîrile de condamnare în calitatea lui de „comandant". Voi preciza ulterior cît mai purta din grandoarea acestei funcții cînd a ajuns ca noi.

Procesele se judecau fulger și fără administrarea vreunei probe. În sala mare a închisorii se judeca în ascuns, fără altă prezență decît aceea a inculpaților care erau introduși pe rînd în sală, unde li se lua interogatoriul ; practic menținеau cele declarate la „cercetări" și apoi, de formă, procurorul își dezvolta rechizitoriul și, tot de formă, un avocat numit din oficiu făcea apărarea.

Am fost introdus în sală printre ultimii. Eram singurul căruia nu i se luase un interogatoriu prealabil, căci fusesem arestat după definitivarea cercetărilor. Am aflat abia atunci ce mi se punea în sarcină. Așa după cum am arătat, preotul Pîslaru, după lichidarea cercetărilor la Suceava, și-a amintit și de mine. Și-a completat declarația, pecetluindu-mi astfel destinul.

La interogatoriu, am încercat să subliniez că întrebarea lui, nu fusese de natură să mă facă nici măcar să bănuiesc că dînsul se ocupa de o organizație subversivă.

După ce s-au luat toate interogatoriile, procurorul Mardare, cu un cinism incredibil, a cerut pentru fiecare maximum de pedeapsă. Pentru respectarea procedurii, ne-a apărat un avocat, Catz, evreu din baroul din Neamț.

Nu-l cunoșteam, nu l-am văzut nici după aceea, dar trebuie să menționez că a fost un om de caracter. N-a făcut o apărare în drept, n-a pledat nici în fapt cu această tendință, dar nu s-a coborît la mișelia celor doi colegi din Roman, Ștefan Ștefănescu și Ciobanu, care i-au acuzat pe cei din Vaslui cu o sălbăticie și cu o nerușinare bestială, depășindu-l pînă și pe procurorul militar.

După apărarea avocatului, care a pus concluzii pentru întreg lotul, ni s-a dat fiecăruia ultimul cuvînt, începînd cu preotul Pîslaru, care era șef de lot.

Fiecare a cerut clemență, nimeni nu a încercat o apărare în drept, deși în lot mai erau doi colegi avocați : Albert Bocec și Gr.Bogza.

Era evident faptul că părerile noastre nu aveau nici o eficiență și că pedepsele erau fixate de la Roman. Procesul legaliza doar o situație definitivată în fapt anterior. Totuși eu, succint, m-am apărat în drept și am făcut și apelul „în fapt". Eram trimis în judecată pentru favorizarea infractorului prin „omisiune de denunț", faptă prevăzută de articolul 284, combinat cu articolul 209 din Codul penal. Nu mi se dăduse posibilitatea să consult dosarul și nici să văd Codul penal. Ca unul care profesasem timp de 11 ani și studiasem cu profunzime Codul penal, am formulat următoarele idei în apărarea mea, referindu-mă la texte. Eu aș putea uita un film pe care l-am văzut ieri sau o carte pe care am citit-o, dar nu texte de drept, chiar dacă nu le-am mai folosit de zeci de ani. Am subliniat :

– faptele penale se săvîrșesc cu intenție și numai în cazuri expres prevăzute de lege prin „culpă" ;

– buna credință este presupusă iar reaua credință trebuie dovedită ;

– dubiul folosește întotdeauna inculpatului.

Sub acest aspect am tras o primă concluzie : de nicăieri nu rezultă faptul că eu aș fi știut că preotul Pîslaru activa într-o organizație subversivă.

Am subliniat apoi că favorizarea infractorului, prevăzută de articolul 284 Cod penal, este un act comisiv, constînd într-un ajutor dat infractorului pentru a eluda sau zădărnici cercetările și că eu eram trimis în judecată pentru omisiune de denunț. Am accentuat că articolul 228 Cod penal, care tratează omisiunea de

denunţ, sancţinează fapta numai cînd este vorba de complot şi crime, situaţii special prevăzute de lege ; or, preotul Pîslaru nu era urmărit şi trimis în judecată pentru astfel de fapte, ci pentru uneltire, prevăzută de articolul 209 Cod penal.

Am conchis că şi în cazul în care ar fi fost dovedit că eu cunoşteam activitatea preotului Pîslaru şi că această activitate era complot sau crimă, nu puteam fi pedepsit, deoarece acelaşi articol prevede că infractorul nu se pedepseşte cînd se constată că „din împrejurări ar rezulta că denunţarea nu mai era necesară".

Or, era ştiut că preotul Pîslaru N. l-a avut ca ajutor în activitatea sa pe Doina, un om al Siguranţei, care a fost arestat, simulîndu-se evadarea lui. Acest ajutor era şi a rămas în Securitate cu grad de maior. Astfel, cei doi „parteneri", unul naiv şi celălalt viclean, îşi împărtăşeau activitatea, iar maiorul raporta.

Într-o astfel de situaţie denunţarea era deja organizată, astfel că nu putea constitui infracţiune nici în situaţia de fapt şi nici sub aspectul elementelor constitutive.

Am făcut apel la umanism, referindu-mă la situaţia familiei şi a sănătăţii mele precare. Sufeream de inimă şi de stomac şi aveam un infiltrat la plămînul stîng, boli de care m-am vindecat în acei şase ani de închisoare printr-un singur remediu, foamea dusă pînă la inaniţie, plus „suplimentul de aer".

După terminarea procesului, care s-a limitat la dimineaţa zilei de 19 martie 1949, întregul lot a fost dus într-o cameră situată de data aceasta la suprafaţa pămîntului.

Am omis să consemnez replica procurorului la argumentarea mea. O subliniez ca fiind edificatoare asupra procesului.

Conchizînd că nu pot fi pedepsit pentru infracţiunea de favorizare, Mardare a replicat : „Recunoaştem că faptele puse în sarcina inculpatului nu întrunesc elementele delictului pentru care este trimis în judecată şi propun ca inculpatul să-şi aleagă un articol după care să fie condamnat !"

Aşa se explică faptul că la Suceava nu au fost cazuri de achitare. Ca să ilustrez cît de gravă era abdicarea de la drept şi dreptate, relatez şi următorul caz :

Printre tinerii care formau lotul Iaşi era şi un elev de la liceul industrial din localitate. În timpul cercetărilor, s-a dovedit că existau două persoane cu acelaşi nume – Surugiu – şi că arestatul era nevinovat. A fost pus în libertate, urmărindu-se depistarea şi arestarea celui în cauză. Cum pînă la proces acest Surugiu nu a fost găsit, a fost arestat din nou cel abia pus în libertate, judecat şi condamnat pentru faptele ce i se puneau în sarcină celuilalt, cu care el n-avea nimic comun decît numele.

Mutarea într-o încăpere în care puteau pătrunde razele soarelui m-a făcut să simt iarăşi bucuria vieţii, bucurie pe care o uitasem de la întemniţarea mea în celulele mohorîte ca mormintele, mai chinuitoare şi mai degradante decît cele mai rudimentare grajduri.

Nu-i de bănuit ce înseamnă să fii om liber, să respiri aerul curat al naturii, să vezi razele soarelui şi să-ţi pătrundă în mădulare căldura lor ; să poţi deschide geamul şi să contempli toată grandoarea din jurul tău, să poţi deschide gura şi să rîzi sau să plîngi ; să te aşezi la masă, oricît de săracă ar fi ea, lîngă cei dragi ; să te poţi culca pe un pat al tău şi să ştii că nimeni nu te înjură, nu te loveşte, nu te umileşte şi nu te chinuie după bunul plac sau sălbăticia lui !

Moartea a fost şi rămîne cea mai radicală înfrîngere a omului, dar eu cred că deasupra morţii stă nesocotirea însuşirilor care l-au ridicat pe om în două picioare.

Să-ţi ştii inima curată şi intenţiile cinstite şi generoase, iar cel ce are puterea în mînă să te rupă de lîngă cei dragi, să te tundă, să-ţi ia şireturile şi cureaua ca să nu te sinucizi, să te înghesuie într-o celulă ca într-un mormînt, unde nu intră nimeni decît ca să te înjure, să te lovească sau să te umilească, să-ţi arunce un polonic de apă chioară într-o gamelă ruginită, să te scoale noaptea din somn, din oră în oră pentru interogatoriu, să auzi – mai ales în tăcerea nopţii – răcnetele disperate ale celor anchetaţi ; să nu vezi luni de zile lumina soarelui, să nu calci tot atît timp pe pămînt ; să-ţi fie frică să spui o vorbă şi să faci din încăperea în care respiri, mănînci şi dormi, un W.C., este mai mult decît moartea.

Şi totuşi, Suceava – aşa rău famată cum era – a fost un adevărat pension faţă de Jilava, Aiud sau Gherla. Aceasta pentru că nicăieri ca acolo gardienii n-au avut mai multă omenie. Erau moldoveni şi bucovineni care-şi făceau datoria, dar vedeai pe faţa lor compasiunea.

N-am să uit niciodată cum intrau în celule atunci cînd unii improvizau pe o bucată de cîrpă un „car" şi jucau în tăcere, folosind ca piese firmituri de pîine şi bucăţele de hîrtie ; ne luau cîrpa şi „piesele" şi spuneau : „Datoria noastră este să privim pe vizetă şi să intrăm să vă luăm jocul, iar a voastră, ca hoţi, să vă faceţi altele !"

Şi nu-i de uitat sau de neglijat faptul că aici, la Suceava, erau şi copii de 14-15 ani, elevi care au dus pe umerii lor slabi toate greutăţile închisorii. Şi ei aveau să cunoască adevărata jale de la Jilava sau Gherla, teroarea lui Căldăraru sau a fraţilor Maer de la Aiud.

Mutarea într-o altă cameră, după proces, a făcut ca să întîlnesc cunoscuţi şi prieteni ; după îmbrăţişări, a venit şi rîndul răfuielii cu preotul Pîslaru. A avut loc o altercaţie verbală şi – zic eu – justificată din partea mea, care eram acolo, ca şi mulţi alţii din lot, numai datorită aberaţiilor lui. Era un om cult, dotat, un preot bun ; nu i se putea reproşa decît o inadmisibilă naivitate şi o incredibilă neconcordanţă cu realitatea evidentă.

La reproşul meu, mi-a replicat : „Ai noroc că eşti bolnav, căci altfel te-aş lovi !"

Nici atunci nu-şi sesiza eroarea şi nici nu măsura răul pe care-l pricinuise atîtora. Îl iertasem, dar nu înţelegeam de unde izvorăsc într-o minte clară astfel de grave rătăciri.

I-am vorbit lui Albert Bocec despre familia lui, familie căreia i se născuse al doilea băiat ; lui Tintel Bogza despre fetiţele lui dragi – Mădălina şi Cătălina – şi despre disperarea în care îi lăsasem pe ai mei.

Nimeni nu mai ştia nimic de acasă de aproape un an.

A doua zi dimineaţa, tot lotul a fost dus în sala de judecată, unde ni s-au comunicat sentinţele. Cea mai mică pedeapsă i s-a dat doctorului Samson – un an – pentru omisiune de denunţ, ţinînd seama şi de faptul că era bătrîn. Apoi cîte doi ani eu, Albert Bocec, Tintel Bogza şi preotul Pancu, tot pentru faptul de a nu-l fi denunţat pe preotul Pîslaru. Şi apoi, ani şi ani, terminînd cu preotul, căruia i s-au dat 15 ani muncă silnică.

Am să redau, cu exactitate, pasajul care-mi lua libertatea şi zdruncina, ca un cutremur, viaţa mea şi a familiei :

„În unanimitate de voturi condamnă în prezenţă pe Nae Tudorică la doi ani închisoare corecţională ; 2.000 lei amendă ; un an interdicţie corecţională cu suspendarea exerciţiului drepturilor prevăzute de punctul 2 şi 4 de sub articolul 58 şi art.59 Cod penal, pentru delictul de favorizarea infractorilor, făcînd aplicaziunea articolului 284, aliniat ultim, combinat cu articolul 209, partea 4, combinat cu D.L.Ni.856/1938 ; art.157 Cod penal comută toată detenţia preventivă.

Fapta ce i se pune în sarcină : NAE TUDORICÍ a favorizat activitatea organizaţiei subversive din judeţul Roman prin aceea

că propunîndu-i-se de acuzatul Pîslaru N., în luna februarie 1948, de a activa în organizaţia subversivă, deşi a refuzat acest lucru totuşi nu a denunţat autorităţilor activitatea subversivă a preotului Pîslaru, dîndu-i-se posibilitatea acestuia de a continua astfel activitatea sa subversivă de subminare a regimului de democraţie populară instaurat în ţara noastră.

Faptele de mai sus se dovedesc cu recunoaşterile parţiale de inculpatul în faţa instanţei coroborate cu arătările coinculpatului preot Pîslaru."

Cu acest pasaj se surpa existenţa unui om şi a unei familii, se atenta la temeinicia „dreptului" care este şi rămîne, peste orice fisură temporară, factorul şi fenomenul „cauză" care condiţionează existenţa oricărei societăţi şi, în final, a oricărei orînduiri.

Un vechi dicton zice : „Acolo unde nu este ordine şi lege, şi hoţii au a se teme, căci doi fură de la unul şi mai mulţi, de la doi".

Gîndul că aş putea lipsi doi ani de lîngă ai mei şi că i-aş putea priva atît timp de sprijin, mă sugruma. Şi deşi am înţeles că legea era subordonată, în acel moment de răscruce istorică, unui ţel prioritar – instaurarea unei noi ordînduiri – totuşi, ca jurist am plecat capul, iar ca om am îngenunchiat şi m-am tîrît atîţia ani cu o singură nădejde : să ajung lîngă familie şi să-i compensez toată suferinţa prin dragostea mea, evitînd orice greşeli care vreodată i-ar mai putea zdruncina liniştea.

Deşi mi-am respectat cu sfinţenie acest legămînt, liniştea nu le-am asigurat-o, pentru că şi azi, cînd mă apropii de pragul peste care se trece în viaţa de veci, am rămas, pentru unii, *suspect* şi *dubios*.

Şi dacă i-am iertat pe cei care m-au închis, care m-au lovit, m-au schingiuit şi umilit, nu voi înţelege niciodată pe cei care au trăit ani, mulţi ani, în preajma mea, au văzut munca şi modul meu obişnuit de a mă comporta, dar, dintr-o prejudecată care lezează interesele pe care pretind că le servesc, m-au ţinut şi mă ţin sub apăsarea incertitudinii şi a bănuielii, prelungind aceste nedrepte porniri şi împotriva familiei mele.

Odată pecetluită soarta prin sentinţele de condamnare, ni s-a schimbat şi regimul. Ni s-a dat dreptul să scriem acasă şi să primim pachete. Am fost scoşi din cînd în cînd la plimbare în curtea închisorii, mai multe camere deodată, fără restricţiile pe care le voi întîlni mai tîrziu, căci mai puteam schimba o vorbă între noi.

În cameră aveam priciuri. Noi eram trei avocaţi – Albert Bocec, Gr.Bogza şi cu mine, doi doctori – Samson şi Puşcariu, de la Sanatoriu Moroeni, patru preoţi – Pîslaru, Mitoiu, Juncu şi Pancu ; doi agronomi tehnicieni – Tărcută şi Moroşanu ; un ofiţer – Pătraşcu şi alţi cîţiva cu profesii diferite.

Puteam discuta şi, la început, ni s-au dat şi broşuri cu ideologie de stînga.

Primul pachet de acasă l-am primit chiar în preajma Paştelui. Niciodată n-aş fi putut şi nu voi putea formula simţămintele acelui moment. Eram obsedat pînă la a-mi pierde minţile de grija soţiei şi a copilului.

Fiindcă auzisem că unii văzuseră pe cîte cineva din familie pe geam, pe terenul viran de lîngă închisoare, stăteam aproape toată ziua în picioare la geam, în speranţa că am s-o văd pe Maria.

Am desfăcut primul pachet cum aş deschide uşa casei noastre. Îmi trimisese, ca dintr-un imens belşug, toate bunătăţile sărbătoririi *Învierii* : cozonac, pască de tot felul, una mai bună ca alta, ouă roşii, carne şi tot ce se putea bănui că-mi trebuie şi că-mi va îndulci viaţa.

Odată cu mine, au primit pachete aproape toţi din cameră.

Am aflat peste ani că organele locale anunţaseră familiile de existenţa noastră, dîndu-le indicaţii pentru a ne putea trimite pachete. Nu mult mai tîrziu am constatat că această grijă nu pornea din umanism, ci din dorinţa de a ne linişti şi a evita eventualele răzvrătiri.

Noaptea *Învierii* din 1949 constituie primul meu urcuş pe Golgota.

Ca şi cum aş fi fost acasă, dar cu posibilităţile din închisoare, m-am spălat, mi-am curăţat hainele, mi-am lustruit pantofii, m-am schimbat şi mi-am pregătit sufletul pentru marea şi veşnica sărbătoare a bucuriei izvorîte din credinţă, înălţată prin nădejde şi amplificată prin dragoste.

Fiecare a aşezat pe un prici din tot ceea ce primise şi am organizat astfel o masă cu toate bunătăţile specifice Paştelui. Cînd, la miezul nopţii, s-au auzit clopotele bisericilor din Suceava, preoţii noştri au început, discret, rugăciunile. Apoi, în surdină, cu toţii am cîntat *Hristos a înviat*.

Eram ca pe o insulă, naufragiaţi fără nici o perspectivă. Totuşi peste fiinţele noastre plutea nădejdea pe care a aşezat-o Domnul Iisus în triunghiul preceptelor prin care dăinuieşte şi se amplifică creştinismul. Eram într-un grup, dar fiecare singur cu ai lui,

cîntînd la unison Imnul Învierii : „şi celor din mormînturi, viaţă dăruindu-le".

Am ciocnit, cu tradiţionalul *Hristos a înviat*, ouă roşii ; ne-am îmbrăţişat ; ne-am iertat şi ne-am urat libertate şi sănătate. Am mîncat din bunătăţile pachetelor şi pentru mulţi băutura a constituit-o lacrimile.

Mai tîrziu ne-au permis să scriem acasă o carte poştală, prin care eu mi-am trimis toată dragostea şi recunoştinţa. Cum Maria a păstrat tot ce-a primit, redau acum ceva din conţinutul acesteia :

„25 mai 1949. Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul meu fiu,

Am primit toate pachetele trimise şi mulţumesc cu recunoştinţă pentru grija şi strădania arătată. Sînt sănătos şi cu gîndul şi inima necontenit la voi, la zbuciumul vostru. În viitor pot primi o dată pe lună, la 1 sau 15, pachet cu 3 kg. alimente consistente... Deşi orice mi-i necesar, îmi vei trimite ce poţi, căci ştiu greutăţile lăsate... De asemenea, îmi puteţi scrie o dată pe lună. Scrie-mi ce faci tu, Tudorel, Miţă, cei de acasă şi cei de la ţară ! Mi-i dor nespus de voi. Scrie-mi ce-i cu gospodăria şi cum o duci... Fă ce crezi pentru a aranja lucrurile bine... Mă bucur că Tudorel e cuminte şi învaţă bine. S-a făcut complet sănătos ?... Aştept să vă văd sănătoşi pe toţi. La toţi vă doresc sănătate. Vă îmbrăţişez şi vă sărut cu dor..."

Este singura scrisoare primită de familie de la Suceava, deşi eu scriam lunar.

Farsele au continuat, şi ele fuseseră precedate de una gravă.

Într-o zi a venit în celulă Marici şi ne-a întrebat cine vrea să formuleze recurs împotriva sentinţei de condamnare. Ne-a dat cîte un sfert de coală de hîrtie şi un creion.

Am sintetizat cu un efort deosebit recursul şi motivele lui pe bucăţica de hîrtie primită, apoi a venit acelaşi Marici şi a luat-o.

Mai tîrziu, la Aiud, obsedat de ideea de a dezvolta motivele de recurs, am obţinut o coală de hîrtie invocînd un motiv pentru care am fost dus la cancelaria închisorii şi pentru care gardianul mi-a aplicat, la întoarcerea în celulă, o corecţie care n-a avut justificare căci, după şase ani, am văzut că „sentinţa a rămas definitivă nefiind atacată cu recurs".

Deci Marici, la Suceava, ne-a trişat, şi nu-i de presupus că a făcut-o din iniţiativa sa.

Dar cu cîte alte farse duse pînă la cinism nu m-am confruntat mai apoi ? !

„Omenia" de la Suceava am simțit-o și prin aceea că într-una din zile a trecut un doctor prin celule și, constatînd afecțiunea mea de la plămîni, mi-a recomandat „supliment de aer". Doctorul a avizat necesitatea acestui supliment pentru mine și colegul Pușcariu, dar cei din conducerea închisorii au precizat că nu acordă decît un singur loc. În această alternativă, Pușcariu a stăruit să-mi fie dat mie acest *drept*, deși într-o seară avusese hemoptizie.

Și așa, cînd timpul era frumos, eram scoși din celule 10-15 deținuți și duși într-un colț care constituia curtea închisorii. Acolo ne așezam pe iarbă și ne „consolidam" sănătatea cu prețiosul „supliment".

Printre cei care se bucurau de această binefacere era și un student în anul șase la Facultatea de medicină din Iași – Stamate. Fusese luat în stare gravă din Sanatoriul de la Bîrnova. Era de loc din Vaslui, fiu de colonel, și mai avea doi frați, dintre care unul avocat, închis tot la Suceava și altul medic, liber și de mult timp la Roman. Nu l-am mai văzut de atunci, dar am aflat că trăiește și este un merituos medic.

N-am să uit că într-o zi, pe cînd noi stăteam pe iarbă, de la o celulă a apărut o panglică albastră și apoi chipul avocatului Stamate care-i comunica fratelui său, că acasă i s-a născut un băiat. Am dedus că soția îi pusese în pachet panglica, alt mod de comunicare fiind interzis.

A venit vara. Am mai primit lunar pachete de acasă și apoi, încet, încet regimul s-a înăsprit.

În curînd au fost aduși deținuți bucovineni acuzați că au constituit o organizație subversivă.

Eram într-o celulă de la etaj și în celula vecină erau două femei din grupul noilor veniți. Băieții au luat legătura prin perete și astfel am aflat că erau învățătoare și că erau acuzate de activitate contra regimului.

Într-una din zile, din celula vecină s-au auzit mai întîi bătăi în ușă și chemări disperate, apoi discuții cu gardianul.

Nu ne-am dumirit ce se întîmplă, dar mai tîrziu s-au dezlănțuit gemete, strigăte și vaiete care străpungeau pereții și ne îngrozeau. Pe măsură ce trecea timpul, ele se amplificau și noi, nepuse petrece acolo.

Această îngrozitoare situație a durat ore după ore iar cînd nervii noștri erau gata să plesnească, am auzit un geamăt surd

care preceda un leșin, și apoi plînsul strident al unui copil. Am dedus situația și, mai tîrziu, prin perete, ni s-a comunicat că în celula vecină s-a adăugat un nou deținut, cel mai mic.

N-a venit nimeni și nu s-a luat nici o măsură, dacă nu în sprijinul unei mame, măcar pentru ocrotirea unei vieți, a unei ființe pentru care nu era nici un motiv să fie condamnată la moarte.

Dar grija și voia lui Dumnezeu a dat puteri mamei și viață copilului. Și astfel, printre gratii, soarele își trimitea razele de lumină și căldură și spre această nevinovată făptură, iar prin ușa întredeschisă se răsturna în gamelă un polonic de mîncare, din care se hrănea și un deținut ce nu era trecut în porție.

După cîteva zile am fost mutat într-o celulă aflată la etajul doi, unde am trăit cele mai groaznice nopți.

De mult nu ne mai scoteau din celule, nu mai primeam pachete și nici o veste de afară. Totul demonstra o înrăutățire a situației noastre. Noaptea, după ora 10, sub celula noastră începeau cercetările, care țineau pînă în zorii zilei. Nici un condei n-ar putea așterne pe hîrtie și nici o minte nu și-ar putea imagina ceea ce se petrecea acolo.

Se auzeau la început lovituri care cutremurau pereții, răcnete disperate și, în cele din urmă, răgete ca de fiară, care creșteau în intensitate pînă la paroxism și apoi descreșteau. Încet – încet, se mai auzea doar gîfîitul unui om care leșina.

Am aflat apoi că erau cercetați bucovinenii care rezistaseră inițial. Au fost utilizate însă toate mijloacele, chiar și scaunul electric ; astfel, noapte de noapte, se administrau „probe", se luau declarații – pînă la leșin – se definitivau dosare, se motivau rechizitorii, se fundamentau hotărîri și, în ultimă instanță, se pecetluia soarta unor oameni.

Cred că aceste nopți de groază stau la baza insomniei care s-a prelungit pînă azi și care face încă din nopțile mele prilej de veghe, de zbucium și frămîntări. Insomnia mea durează de atunci, astfel încît și azi sînt în situația de a considera cîteva ore de somn drept un ideal greu de atins.

A venit toamna și pe fondul nostalgiei ei se adăugau carențele fizice provocate de condițiile din ce în ce mai aspre și mai ales căderile psihice determinate de ruperea oricăror legături cu cei dragi.

Într-o zi, fără nici o pregătire, în mare grabă, am fost îmbarcați și transferați la Aiud.

AIUD

Celularul – „Reeducarea" cu ajutorul lui Căldăraru şi al fraţilor Maer – Doctorul Ranca – Decembrie 1950, opresiunea culminează – Cum se împărţea sfertul de pîine zilnică – Înfometarea – Învăţătorul Mihăilă – Generalul Creţoiu – Infirmeria închisorii – Lucrez la lustruit mobila – Cîteva cărţi poştale pentru acasă – Comandantul închisorii, Farcaş – Cu duba către altă închisoare

Plecarea ne-a bucurat, căci era o schimbare şi o ieşire din mlaştina deznădejdii în care căzuserăm ; ne bucuram deşi abia de atunci urma să pătrundem în infernul adevăratelor închisori.

Aiudul are faima celor mai mari închisori şi poartă amprenta „modernului", avînd trăsăturile Sing-Sing-ului. Deşi am stat la Aiud un an şi jumătate, nu cunosc nimic din forma exterioară şi foarte puţin din cea interioară. Ştiu doar că este aşezată pe un deal şi, din auzite, că este înconjurată de ziduri, că are un sistem propriu de siguranţă, care i-a adus şi renumele, că de aici n-a reuşit nimeni să evadeze, cu toate că a avut drept „oaspeţi" toate celebrităţile rău famate.

Închisoarea este construită din trei unităţi distincte : clădirea veche, zarca şi celularul. Clădirea veche este situată în mijlocul incintei şi are în general camere mari, camere în care, pe atunci, stăteau deţinuţii de drept comun, cu pedepse mai mici. Aveau privilegiul de a fi scoşi afară pentru administraţie, bucătărie şi tot felul de corvezi.

Zarca făcea parte tot din ansamblul vechi şi era destinată izolării deţinuţilor mai importanţi, a căror prezenţă nu trebuia să influenţeze atmosfera închisorii. În vremea aceea am auzit că acolo erau deţinuţi Nichifor Crainic împreună cu Radu Gyr,

profesorul Ioan Petrovici şi alţi foşti miniştri, persoane proeminente cu mare faimă.

Celularul era însă elementul de bază şi factorul de teroare al întregului ansamblu. Fusese construit sub Imperiul Austro-Ungar şi purta amprentele închisorilor Apusului. Clădirea avea mai multe etaje în formă de pătrat, la mijloc fiind gol. Celulele erau astfel aşezate, încît de jos, de la oricare etaj, un singur gardian le vedea pe toate şi auzea orice zgomot. În faţa celulelor erau culoare cu grilaje de fier, culoare pe care se circula. Uşile, cu zăvoare, provocau un zgomot sinistru ori de cîte ori se deschideau şi se închideau, toate avînd vizete prin care gardienii supravegheau tot ce se petrece în celule.

Celulele aveau cam trei metri lungime şi doi metri lăţime. În ele nu se afla nimic altceva decît o tinetă. Astfel era posibil ca o celulă să adăpostească şase deţinuţi, fiecare deţinut avînd la dispoziţie un m.p. sau, mai exact, jumătate de metru, căci acest spaţiu obliga să stai la orizontală în lungimea celulei, rămînînd ca toată circulaţia să se facă pe la picioare, pe o fîşie de aproximativ 20 cm.

La intrarea în celular ni s-au luat bagajele şi ni s-a lăsat strictul necesar, adică schimburile. Aşa stam toată ziua, înghesuiţi, dormeam noaptea – cine putea – şi ne chinuiam permanent pe podea, unde dispuneam de atîta spaţiu încît, cînd se întorcea unul, trebuia să se întoarcă toţi.

Am ajuns în celular după amiază şi cineva dintre noi s-a uitat pe geam. A intrat ca un sălbatic gardianul, cu un ciomag în mînă, şi a început să lovească în fiecare, unde se întîmpla, înjurînd şi ameninţîndu-ne că ne omoară. După ce s-a săturat de dat, a ieşit din celulă, ameninţînd că se întoarce şi ne ucide.

Am rămas uluiţi, fiecare cu cîte lovituri se întîmplase să ia şi cu groaza clipei la care nu ne aşteptasem. Nu ne spusese nimeni că nu era permis să privim pe geam şi apoi toate ferestrele dădeau spre interior. Practic, măsura era fără explicaţie ; dar ea a rămas lege la Aiud, iar eu, după aproape un an, eram gata de a-mi pierde viaţa pentru că o dată n-am respectat-o. Mă voi referi ulterior la întîmplarea aceasta.

Am aflat mai apoi că la secţia noastră era gardian Căldăraru – subofiţer ţigan – care a ajuns ofiţer şi a excelat prin teroarea şi sălbăticiile pe care le practica. La etajul trei erau gardieni fraţii Maer, care, în competiţie cu Căldăraru, se străduiau să-l depăşească. Erau de origine maghiară.

Odată introduşi în celule, n-am mai pus picioarele pe pămînt, din toamna anului 1949 pînă în luna mai a anului 1950 cînd, la insistenţa mea, am fost dus la cancelarie şi am primit o carte poştală pe care am scris-o acasă. Avea următorul conţinut : Aiud, 3 mai 1950. „Scumpii mei, sînt sănătos. Vă rog să-mi trimiteţi urgent pe adresa de pe verso (Tudorică Nae K 2827, Penitenciarul Aiud-Alba) suma de 3500 lei pentru amendă. Mulţumesc cu recunoştinţă. Vă doresc sănătate, vă îmbrăţişează şi vă sărută cu dor, Nae".

Adresa de pe verso a fost completată de cei de la cancelarie.

Am insistat să scriu, urmărind două scopuri : să-i anunţ că trăiesc, să comunic acasă unde sînt şi să achit amenda de 2000 lei, deoarece auzisem că după expirarea pedepsei, dacă nu ai plătit amenda, te reţineau în continuare.

Cine putea bănui că şi aşa, după expirarea pedepsei, voi mai rămîne aproape patru ani ? !

În naivitatea mea, am cerut 3500 lei pentru a avea bani de tren la eliberare.

Biata mea soţie a expediat banii şi am găsit acasă cuponul din 13 iunie 1950. După aproape şase ani aveam să aflu că, după arestarea mea, bătuse la toate uşile, cerînd să fie încadrată undeva, să poată cîştiga pîinea pentru copil. O ţineau la uşi şi au purtat-o aşa aproape un an, pînă cînd, în octombrie 1949, au numit-o pedagogă la Şcoala elementară nr.2 – Fete, transferînd-o apoi din loc în loc, pe posturi mărunte şi variate. Aşa se face că în cinci ani, pînă cînd m-am întors, a funcţionat la cinci şcoli, pe rînd ca laborantă, pedagogă, bibliotecară, contabilă, secretară, referentă. Am găsit-o, în 1954, cu un salariu de 270 lei pe lună, adică minimum de salariu, pentru care dînsa, ca să o menţină în funcţie, depunea maximum de zel, dovedind o corectitudine şi conştiinciozitate deosebite.

Dar despre supliciile ei din această perioadă voi scrie mai tîrziu.

Revenind la viaţa de la Aiud, pe care n-ar egala-o nici iadul, mă opresc la ceea ce încă dăinuie în memorie şi pare uneori neverosimil ; căci aici am cunoscut întregul sadism. Sălbăticia regimului şi a ideologiei lui s-au manifestat deplin.

În mod obişnuit, uşa celulei nu se deschidea decît de patru ori pe zi : o dată cînd duceam tineta şi luam apă, iar apoi cînd ni se aducea pîinea sau turtoiul şi aşa zisa masă (turtoiul era un boţ din mălai copt).

Celula reprezenta spaţiul care ne împlinea toate cerinţele. Mîncam în picioare sau cu gamela pe genunchi la podea, dar aici foamea era aşa de chinuitoare, încît am fi mîncat şi cu capul în jos, spînzuraţi de picioare.

Dormeam pe podea, fără nimic sub noi sau deasupra noastră. Cînd au venit frigul, şi în celule, pe geamurile interioare, se forma zăpadă deoarece nu se dădea căldură, nu mai simţeam corpul şi, ca să mă pot scula, îmi mişcam picioarele cu mîna. Făcusem răni pe corp.

Aerul era îmbîcsit pînă la sufocare deoarece nu puteam deschide geamurile iar în celulă stăteam şase oameni şi o tinetă pe care o foloseam 24 de ore. Mergeam la W.C. numai pentru a deşerta tineta şi a lua apă, şi numai în fugă.

Odată, cînd eram de rînd la ducerea tinetei, Căldăraru a deschis uşa, ca totdeauna repezit şi cu zgomot, şi a răcnit să ieşim.

A plecat înainte cel care era de rînd la apă iar după el, eu cu tineta (hîrdăul). Eram slab şi tineta grea, iar gardianul ne alunga din urmă cu bîta. Cînd am ajuns la capătul celularului şi a trebuit să fac la dreapta, pentru a intra în W.C., am căzut jos şi am alunecat pînă la marginea spaţiului gol, neîngrădit pînă la subsol, acolo unde se aflau celulele de pedeapsă „neagră". Soarta m-a oprit chiar pe marginea de unde, dacă m-aş fi prăbuşit, mă, zdrobeam. Nu m-am putut ridica de jos. Căldăraru, care venea răcnind şi ameninţînd în spatele nostru, a amuţit şi s-a oprit, m-a ridicat şi a strigat la mine : „Du-te în celulă !"

În ziua aceea a fost linişte la etajul doi şi gardianul nu s-a mai arătat.

Închisoarea, în toate timpurile, a reprezentat un mijloc de prevenire, de represalii, de constrîngere şi de reabilitare. Toate aceste funcţii au fost exercitate de societate pentru apărarea valorilor şi intereselor ocrotite şi în acest scop, înfăţişarea instituţiei şi metodele folosite au variat de la etapă la etapă, de la concepţie la concepţie şi, mai ales, în raport cu firea şi însuşirile celor care le coordonau şi imprimau parametrii constrîngerii.

Consider însă că într-o societate avansată, funcţia prioritară a închisorii nu trebuie să reprezinte eminamente pedeapsa, ci reeducarea celui vinovat de încălcarea normelor instituite, aducerea lui spre făgaşul legii. Adică, în loc de „represalii" cu caracter de „răsplată" sau răzbunare, şcoală de reeducare, muncă de reabilitare.

Misiunea închisorii o consider mai dificilă decît a oricărei şcoli, căci ea trebuie să şteargă rugina din conştiinţa acelora care înfruntă legile ; trebuie s-o facă prin mijloace adecvate şi să bareze calea infracţiunii prin educaţie, prin muncă organizată chibzuit şi cu răbdare, competent şi consecvent urmărită.

Victor Hugo spunea că dacă din închisoare cineva iese mai rău decît a intrat, acela dezice noţiunea de om şi descalifică societatea în care trăieşte.

Societatea nu poate fi nici rea şi nici răzbunătoare, ci dreaptă şi constructivă.

Ea nu scoate din mujlocul ei decît pe acei care, prin conştiinţa lor, prin apucăturile lor, prin trăsăturile lor, prin caracterul lor reprezintă un pericol social şi săvîrşesc infracţiuni. Pe acei pe care ea îi scoate în afară, în astfel de condiţiuni, are interesul să-i corecteze şi să-i readucă pe linia normalului. În acest scop consider eu, mijlocul eficient constă în muncă organizată şi responsabilă, în educaţia realizată prin oameni pregătiţi şi mijloace corespunzătoare, civilizate.

Preceptul creştin care spune „nu doresc moartea păcătosului ci îndreptarea lui" a fost şi trebuie să rămînă dezideratul omenirii şi al omeniei. Procedîndu-se altfel, s-ar transforma procesul de reabilitare într-o pervertire contagioasă şi s-ar ajunge să se scoată din închisoare răzvrătiţi sau oameni mai bine calificaţi în porniri dăunătoare.

Fiindcă scriu numai pentru mine, nu argumentez, dar evoc doar două situaţii.

La Aiud, în anul 1948 şi în anii ce au urmat, au fost închişi – în general – deţinuţi politici, în majoritatea lor intelectuali maturi. Dintre aceştia, unii crezuseră într-o ideologie pe care acel moment istoric le-o dezavua, sau interesele celor la putere nu le-o puteau accepta. Alţii au avut un deziderat, un ideal în care au crezut cinstit, dar care nu era „oportun" ; alţii fuseseră atraşi în acţiuni aflate în dezacord cu ordinea instituită atunci, în fine, alţii, temerarii, săvîrşiseră acte prohibite dar ineficiente. Cei mai mulţi dobîndiseră merite şi purtau o aureolă pe care „dictatura proletară" nu o putea admite deoarece o stingherea.

Puterea nu putea tolera asemenea situaţii şi i-a închis. Am înţeles : *Dura lex, sed lex.*

Putem admite că în momentele de revoluţie nu se mai pot cîntări toate cu dreaptă măsură şi nu se mai poate înainta pe căile bătătorite ale istoriei. Dar, oricum şi oricînd, orice

transformare, oricît de violentă, păstrează cît de cît limitele omenescului. Societatea, în general, a trebuit să fie o comuniune integrală şi desăvîrşită, avînd în conţinutul ei o unitate perfectă de gîndire, de interese, de simţire şi de mijloace, folosind ca liant duhul propriu. Cînd ea se consideră patrie, devine mamă care se ocupă de fiii ei cu acelaşi discernămînt şi cu egală pasiune ; şi cînd se vrea creştină, se înalţă prin spirit şi astfel interesul pentru cel rătăcit se amplifică pînă la vindecarea lui.

Ea nu poate să se coboare pînă la a fi un robot care, din impuls, merge către obiectivul care i se dă, indiferent de mijloacele folosite şi de consecinţele ce le provoacă. Integrarea omului în societate nu poate fi un act minor şi nu trebuie să rămînă o sarcină pe mîna oricui.

Eu susţin că formarea este o sarcină primordială şi se fundamentează pe trei pivoţi : Biserica, şcoala şi justiţia.

Biserica, prin învăţătura sa şi cu slujitorii ei, care trebuie să se identifice cu preceptele ei, constituie cupola, cadrul, duhul universal şi imuabil care defineşte omul în special şi societatea în general.

Şcoala împleteşte şi dăltuieşte în fiinţa omului produsul raţiunii şi forţa duhului, valorile sufletului.

Justiţia, în acest cadru, veghează. Ea descoperă şi cîntăreşte abaterile de la lege şi aplică tratamentul adecvat şi salvator fiecărui caz, în scopul stabilităţii omului, component al societăţii şi al comuniunii desăvîrşite.

Pe acest fundament am luptat eu cînd am putut, fără menajamente pentru mine, ca omul să fie şi să rămînă om. Familia, societatea şi patria, le-am considerat ca treptele ce construiesc ierarhia valorilor. Am să mă refer la două aspecte, pe care le consider semnificative.

În anii 1948/1949 s-a ajuns la ideea reeducării deţinuţilor politici.

Mă aflam la Suceava, unde ni s-au dat, în celule, broşuri cu conţinut ideologic de stînga. Cînd am ajuns la Aiud, am aflat că acţiunea de „reeducare" a fost acolo mai amplă şi că deţinuţii erau scoşi din celule ţinîndu-li-se şedinţe în care se prelucrau materiale ideologice. Şeful acestei acţiuni era Sili Constantinescu – cel mai odios criminal pe care l-a cunoscut istoria tuturor neamurilor, căci îşi omorîse tatăl şi mama şi îi arsese, într-un beci, în clorură de var. Pentru fapta aceasta fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă.

La Aiud era închis şi vestitul Berilă – care a făcut într-o noapte mai multe victime şi era condamnat tot la muncă silnică, iar acolo, în timpul celei mai cumplite înfometări, era şef la cuptorul unde se făcea invidiatul turtoi. Fusese muncitor la o brutărie din Galaţi, împreună cu alţi şapte pe care i-a ucis într-o noapte, cu toporul.

După ce am ajuns în „lagăr", deci după expirarea pedepsei, cînd am început să primesc pachete, am găsit ca responsabil pe neuitatul Blazian – student la medicină, cel care şi-a omorît logodnica, a tăiat-o în bucăţi şi a făcut-o pachete, pe care le-a aruncat în Dîmboviţa.

Dacă la gravele umilinţe şi abdicări de la nişte principii universale şi neschimbătoare se adaugă foamea dusă pînă la inaniţie şi moarte, bătaia, ruperea oricărei legături cu familia, înjurăturile şi ameninţările, se va înţelege că metodele nu urmăreau reeducarea, ci exterminarea.

Şi, ca să conchid asupra acestui aspect, am considerat – şi timpul a confirmat – că strămunii noştri latini aveau dreptate cînd afirmau că „face o mare greşeală acela care crede că autoritatea bazată pe forţă este mai gravă şi mai stabilă decît cea care se dobîndeşte prin iubire !"

Sînt de acord că în evoluţia societăţii se impun şi schimbări revoluţionare cînd legile generale nu mai acţionează ; dar chiar şi atunci, dacă descleştarea forţelor o permite, trebuie să foloseşti metode rezonabile şi utile.

Dar să dai ideologia în mîna lui Sili Constantinescu, să urmăreşti schimbarea unor convingeri prin bîta lui Căldăraru, a fraţilor Maer sau a celor ca ei înseamnă să lezezi grav principiile şi să ratezi scopul.

Am înţeles că acţiunea nu avea trăsăturile firii neamului românesc şi că modelul era legea talionului, promovată cu străşnicie şi fără scrupule de Ana Pauker şi Teohari Georgescu. Privind acest moment grav din istoria noastră, din perspectiva muntelui de suferinţe îndurate în aceşti ani, este evident că instaurarea unor convingeri nu poate rezulta dintr-un act de violenţă, ci din dovada superiorităţii tezei şi a formulei pe care o susţine şi, în primul rînd, prin eficienţa metodelor pe care le aplică.

Convingerile şi faptele poporului român niciodată n-ar putea fi confundate cu „munca" lui Sili Constantinescu, cu bîta lui Căldăraru şi nici cu metodele de suprimare folosite atunci.

A doua situație la care mă refer privește pe răufăcători, deci pe deținuții de drept comun.

Trădătorii, spionii și dezertorii, ucigașii, tîlharii și calomniatorii sînt, sub raport numeric, excepții nefaste în sînul unui neam. Ei nu ne reprezintă și nu cu ei se scrie istoria unui popor.

Și totuși, o pată pe un costum, oricît de bun și ajustat ar fi el, se vede ; ba mai mult, cu cît haina e mai albă și mai curată, pata apare mai pregnantă.

De aceea un popor de esență nobilă ca al nostru, care a supraviețuit istoriei și cotropitorilor numai datorită virtuților sale, nu poate și nu trebuie să tolereze infracțiunea, ci să-și ia, prioritar, măsuri de prevenire.

Dar în nenorocirile mele am văzut la Văcărești, și apoi la Ocnele Mari, cînd am stat și între deținuți de drept comun, că aceștia refuzau munca, refuzau disciplina, dar primeau scrisori de acasă, pachete de la cei din banda lor, și aveau vorbitoare săptămînal.

Tili Raicovici era pentru ei un zeu ; Paronte, marele spărgător de case de bani, era un ideal ; Fani, cel mic dar sprinten ca o maimuță, care era introdus în case, era un „nimb". Toți sfidau legile și ordinea, și nici o măsură nu-i îngenunchea și nici nu-i stingherea, căci erau privilegiați. Teroarea și moartea erau doar pentru deținuții politici. Societatea însă are, și trebuie să aibă, mijloace de constrîngere și pe linia reeducării acestora, iar eu cred că singura măsură eficientă este munca organizată, perseverentă, exemplul bun și susținut.

Cînd am ajuns eu la Aiud, închisoarea era tixită aproape în exclusivitate cu deținuți politici. Erau adulți, în mare parte legionari sau considerați legionari. Situația era aceeași și în celelalte închisori din țară în care erau deținuți politici.

La Aiud, director era Fărcaș – maior și mai apoi colonel – cel care a imprimat regimului de aici cea mai ucigătoare asprime, cu consecințe dintre cele mai distrugătoare.

Pe primul plan a stat înfometarea. Fără exagerări, se poate afirma că hrana unui om consta efectiv din 250 gr. de pîine pe zi. Dimineața primeam sfertul de pîine pe care-l împărțeam în trei, pentru ca să avem pîine și la prînz și seara. Cînd foamea s-a accentuat, obișnuiam să fărîmițăm pîinea în bobițe mai mici, cît bobul de grîu, și stăteam ore întregi așa, rupînd firișoare de pîine pentru a ne sustrage gîndurile, ca să mai omorîm timpul și să dăm impresia că avem mai multă pîine.

Dacă scăpam o fărîmiță pe jos, o căutăm pînă o găseam, căci de fiecare ne lega o speranță de viață. Dimineața ni se da un polonic de cafea, apă colorată, la prînz și seara cîte un polonic în care erau cîteva boabe de arpacaș sau două bucățele de cartofi.

Gardianul deschidea ușa. Deținuții de drept comun veneau cu hîrdăul, iar noi, din celulă, întindeam gamela pentru a ni se turna... apă limpede. Uneori se luau trei sau patru bucăți de cartofi în polonic și gardianul, care ne supraveghea, poruncea să răsturnăm polonicul și să respectăm „rația".

Alteori se întîmpla ca să ajungă cu hîrdăul pe terminate ; pe fund erau mai multe boabe de arpacaș sau de zeamă de cartofi sfărîmați. Era ca o binefacere.

Cînd se dădea ciorbă de fasole era sărbătoare. Și trebuie să subliniez că ea a salvat multe vieți. De aceea, mai tîrziu, cînd am ajuns în fabrică, am auzit pe mulți propunînd ca, dacă vom mai fi vreodată cu adevărat liberi, să ridicăm în inima Capitalei un monument închinat fasolei, fiindcă ea era acolo hrana cu cea mai ridicată valoare nutritivă.

Venisem de la Suceava destul de slab, căci și acolo se înrăutățise regimul ; pe lîngă foame, mă chinuia pînă la istovire grija celor de acasă, de care nu mai știam nimic.

Așa se face că, prin noiembrie 1949, eram așa de slab încît pe corp nu mai aveam nici o fărîmă de carne ; o dată, cînd m-am dezbrăcat, au rămas uimiți cei din cameră, iar eu m-am îngrozit. Atîrna pielea pe mine și sub ea se vedeau venele de parcă eram brăzdat de niște dungi proeminente.

Nimeni n-ar putea bănui ce înseamnă foamea, decît cei care au murit din cauza ei, doborîți de ea, sau cei care, ca noi, au supraviețuit simțind cum prin vene le străbătea senzația că îi suge cineva ca un șarpe, de-ți venea să sari și să urli. Dacă aș putea formula această stare, aș concretiza toată barbaria acestei metode.

La începutul lunii decembrie eram așa de slab încît nu mă mai puteam ridica pe picioare. Căldăraru, în toată tirania lui, a încercat să mă forțeze să mă ridic la „închidere" și „deschidere". Cînd s-a convins că sînt mai aproape de moarte decît de viață, m-a lăsat trîntit la podea.

Mă tîram pînă la tinetă pe brînci. Ca să o folosesc, mă țineau cei din celula unde pe atunci, cei patru moți și un student în anul IV la medicină, de loc din Ploiești, Diaconescu.

Dacă am uitat atît și dacă aș putea uita totul, n-aș putea să-i uit vreodată pe acești moți.

Erau niște țărani mai înstăriți, condamnați și ei din motive politice. Sobrietatea, tăria de caracter, credința și puterea lor de a suferi fără crîcnire și cu o bărbăție uimitoare, erau singurul „medicament" pe care-l aveam atunci. El se adăuga credinței mele nestrămutate și dorinței de a supraviețui și a ajunge lîngă cei dragi, care mă așteptau acasă.

N-am să uit cum se așezau în genunchi dimineața și seara și se rugau, cum își făceau cruce înainte și după ce înghițeau polonicul de apă chioară care constituia masa noastră, fără să se lamenteze.

N-am să uit că atunci cînd zilnic erau scoase din celule, pe pături, cadavrele celor care mureau răpuși de foame, cînd nici o speranță nu mai mijea, ei își făceau planul cum să-și gospodărească puținul ce-l aveau acasă.

Și mai ales n-am să uit cum, chiar atunci cînd pentru mine se punea problema unui sicriu, ei, moții, care știau din cele ce le povestisem mai înainte că am la țară pămînt unde voiesm să-mi fac o gospodărie mi-au făcut un plan de casă, m-au sfătuit cum să plantez merii, unde să așez via, unde perii, în amănunt, cum să le organizez pe toate.

Totdeauna am fost convins că atunci m-au salvat Dumnezeu, credința soției mele, rugăciunile și, în aceeași măsură, prezența activă și antrenantă a acestor oameni.

Știam despre moți atît cît știm fiecare. Dar eu îi iubeam mai ales pentru suferințele, sărăcia și dîrzenia lor, despre care ne vorbise, la un congres, Emil Șiancu – marele mutilat de război, Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazu" și cel care îi apărase în procesul cu Tischler – Moor, cel care voia să le ia munții.

Atunci m-am convins că ei reprezentau cel mai autentic și nealterat filon al neamului acesta.

Nu mai reținem decît numele unuia dintre ei – Catalina – cu figura mîndră și demnă de *român* și cu noblețea și dîrzenia dacului.

Stăteau lîngă mine și-mi vorbeau despre minunățiile munților lor și, cu un optimism molipsitor, mă invitau să stau vara la dînșii. Și cît am dorit acest lucru! Dar viața, așa de întortocheată, nu mi-a dat răgaz.

Într-o zi, cam pe la 6 decembrie, onomastica mea, starea mea era atît de gravă încît toată noaptea m-am zbătut între viață și moarte. Dimineața, unul dintre ei a bătut cu putere și necontenit în ușă, pînă ce a venit gardianul.

Nu era în schimb Căldăraru. Cel care a deschis ușa a întrebat ce s-a întîmplat și Catalina i-a răspuns dîrz: „Moare aici un om și Dvs. nu luați nici o măsură. Veți răspunde!"

După cîtva timp, ușa celulei s-a deschis din nou și în prag s-a oprit doctorul închisorii – Ranca. S-a uitat la mine și a izbucnit: „Uitați-vă la el! E cazul tipic de inaniție. Eu nu pot face nimic, dar cineva va răspunde pentru ce se întîmplă aici! Am raportat mereu!"

Este drept că el nu putea face nimic, căci pentru o aspirină trebuia să încheie acte mai complete decît pentru un deces.

Despre dînsul voi mai scrie, căci curînd și el va fi condamnat și închis într-o celulă. Nu știu dacă a mai scăpat, căci cunoștea multe și putea vorbi și mai multe. Deranja cu rapoartele lui. Regula era înlăturarea oricăror urme ale atrocităților comise și desființarea probelor; și nu în ultimul rînd, sacrificarea „unelteltor" folosite de tirani.

Vigoarea țăranului împletită cu dîrzenia vîrstei și dorința nemărginită de a trăi m-au ajutat să mă tîrăsc între viață și moarte, ajutat de cei din celulă. Așa treceau zilele, iar nopțile veneau cu groază.

Nu puteam dormi. În tăcerea deprimantă a celularului începeau să se audă strigătele unui deținut de la etajul trei, după cîte îmi amintesc un profesor din Ardeal, Tocilă, care-și pierduse mințile și, de cum înnopta, bătea în ușă și începea: „mi-e foame, mi-e sete!" Și așa, tot mai tare, de parcă glasul lui ar fi voit să spargă pereții și să sfredelească inimile noastre. Striga așa, ore întregi, din ce în ce mai deznădăjduit. Cînd nu mai putea, îi auzeai glasul stins, repetînd: „Mamă, mamă, vreau lapte! lapte!..." și apoi cuvîntul *lapte* venea ca un ecou pierdut printre văile și piscurile unor munți și se termina într-un plîns amar.

Plîngeam în hohote de mila lui și cred că nimeni din celular n-a fost în stare să reziste și să nu însoțească acest vaiet cumplit cu lacrimile lui.

Scena se repeta noapte de noapte și eu am plecat de la Aiud, peste mai bine de un an, lăsîndu-l pe bietul deznădăjduit în aceeași situație vrednică de plîns. M-a urmărit pe tot parcursul vieții ecoul peste timp și peste spațiu al strigătelor lui: „Mi-e foame! Lapte! Mamă!" și apoi hohotele de plîns ale omului desființat, fără a fi ucis.

Mult mai tîrziu, cînd eram deja liber, fiind consilier juridic la Întreprinderea de Țevi din Roman, veneam de la București din

delegaţie. În compartiment, în faţă, era o persoană tot de vîrsta mea, care mă scruta cu evidentă curiozitate. Am fixat-o eu şi atunci dînsul m-a întrebat : „Nu sînteţi domnul Nae Tudorică ?"

Ne-am recunoscut. Era un coleg şi prieten. El urmase Şcoala Normală „Ion Creangă" din Roman, cînd eu eram la Liceul *Roman Vodă*. Pe atunci existau în oraş doar un liceu de băieţi, o şcoală normală, un seminar şi un liceu de fete. Ne cunoşteam între noi iar fotbalul adîncea cunoştinţele.

Bărbatul se numea Bucătaru şi era învăţător din Cîrligi. Şcoala Normală avea o echipă bună, iar eu eram portarul echipei liceului. Coleg de an, fotbalist de marcă, şi elev eminent era şi Tocilă, de loc din Călineşti-Negri, unde era învăţătoare sora mamei şi unde eu am fost în trimestrul I, în clasa a V-a. Cu Tocilă eram prieten de atunci, apoi din şcoala normală şi de pe teren, unde ne înfruntam cu echipele. De la Bucătaru am aflat că deţinutul de la Aiud era Tocilă al nostru, care devenise profesor de matematică în Cluj şi fusese arestat din 1946 ca ţărănist.

Mă îngrozea ideea morţii, în primul rînd pentru cei de acasă. S-a adăugat apoi şi teama că voi fi aruncat într-o groapă comună, neştiută de nimeni şi că niciodată ei nu vor putea aprinde o lumînare la capul meu.

Am auzit că morţii erau duşi în afara oraşului, departe pe un deal. Erau îngropaţi în ascuns. Acest lucru îl ştiau mai ales cei care erau la Aiud de mai mulţi ani şi trebuie să menţionez că am găsit acolo deţinuţi politici închişi de la rebeliunea din 1941, de către Antonescu, ce nu i-a cruţat.

Dintre aceştia, mulţi fuseseră luaţi pe cînd erau încă elevi iar acum aveau în jur de treizeci de ani.

Îmi mai amintesc doar cîteva nume : Sofitcu – un macedonean extraordinar de talentat, care fusese arestat cînd avea 18 ani şi învăţase în închisoare să lucreze obiecte de artă de mare valoare.

Călimanu – absolvent al Liceului Industrial din Iaşi, care a condus ani de-a rîndul în fabricile închisorilor secţia „mobilă" şi care are şi acum expuse garnituri care-i poartă numele.

Cu amîndoi am lucrat mai tîrziu la Ocnele Mari.

Oricum, mulţi au îmbătrînit, iar alţii au murit sub opresiunea a două dictaturi, dintre care una de dreapta şi alta de stînga.

Luna decembrie a anului 1950 a fost perioada de vîrf a opresiunii la Aiud. Cînd inaniţia făcea ravagii, a intervenit brusc o schimbare a regimului alimentar.

După Crăciun, într-una din zile, ni s-a turnat în gamele un polonic cu fasole. Sigur, apare exagerată afirmaţia că am rămas uluiţi. Ne uitam în gamele şi nu ştiam ce să credem. Nu ne venea să luăm lingura şi să mîncăm.

Mărturisesc că ani de-a rîndul am dorit să am măcar o dată pîine să mă satur şi în tot acest timp am crezut că nu este mîncare mai bună şi mai gustoasă ca fasolea şi mazărea măcinată. De cîte ori le primeam, pentru noi era Paştele. Am mîncat în ziua aceea fasole, savurîndu-le, şi n-am să uit niciodată că, după cîteva ore, am fost cuprins de o căldură neobişnuită şi mi-au apărut broboane de sudoare.

Cum din acea zi ni se dădea alternativ fasole sau arpacaş, am avut această senzaţie zilnic şi, încet, au dispărut venele, fiind acoperite cu puţină carne şi m-am refăcut. Pentru aceasta n-a fost necesară decît o mînă de fasole sau de arpacaş zilnic, căci pîine tot 250 de grame ni se dădea. De două ori pe săptămînă pîinea era înlocuită cu turtoiul. Vestitul Berilă făcea din mălai un boţ cît pumnul, pe care-l cocea în cuptor, de căpăta o coajă groasă, rumenă şi frumoasă. Deşi n-avea valoarea nutritivă a pîinii, era aşteptat şi împărţit în trei, pentru cele trei aşa-zise mese.

Deşi-i penibil, consemnez faptul că alegerea sfertului de pîine constituia o problemă. Ni se dădeau în celulă şase bucăţi şi nu toate erau egale. Cum fiecare firmitură ni se părea o comoară, alegerea bucăţii se făcea zilnic într-o ordine prestabilită. Cine alegea primul azi, lua mîine ultimul şi, tot aşa, într-o succesiune organizată, se evitau *erorile* şi se respecta *dreptul*.

Dacă nu s-ar fi îmbunătăţit hrana, frigul iernii, adăugat la foame, ar fi golit celularul, căci – aşa cum am mai spus – în acel an nu s-a dat căldură aproape deloc şi ne îngheţau mădularele stînd întinşi pe podea.

Prin februarie sau martie 1950, datorită frigului şi a curentului din celulă, am făcut congestie pulmonară ; ajunsesem să mă ardă ca fierul roşu plămînul stîng, să nu mă mai pot mişca şi să mă sufoc de durere.

Atunci eram în altă celulă cu alţi oameni, căci la Aiud se obişnuia să ne tot mute ; şi fiindcă eu încă nu puteam să mă ridic, tot băieţii din celulă au chemat gardianul, cînd nu era de serviciu Căldăraru. M-a privit cu compasiune iar mai tîrziu m-a dus la doctorul Ranca. Acesta m-a consultat, s-a uitat lung la mine, m-a întrebat ce profesie am, dacă am copii, şi apoi a dat

din cap, cu vădită durere şi înţelegere. Mi-a dat nişte pastile şi i-a spus gardianului să mă aducă din nou peste două zile. Şi tot ca prin minune m-am refăcut. M-am refăcut este un fel de a zice, căci am plecat de la Aiud cu o spondiloză cervicală şi lombară şi cu dureri de cap infernale. A trebuit, mai bine de zece ani după eliberare, să consult mulţi specialişti şi să folosesc toate mijloacele pentru a scăpa de aceste dureri, care deveniseră permanente. Atunci cînd încetau cît de cît, pentru mine parcă răsărea soarele.

Şi sigur, tot de acolo m-am îmbolnăvit şi de prostată, din cauza faptului că stăteam zi şi noapte întins pe podea, cu faţa în sus, într-o celulă în care toamna, iarna şi primăvara, frigul şi gerul ne paralizau. Şi această boală m-a chinuit din 1954, cînd am fost eliberat, şi pînă în 1974 cînd, cu tot tratamentul făcut, a trebuit să fiu operat şi să mă confrunt, în timp ce eram în spital, cu cea mai grea lovitură – moartea fulgerătoare a soţiei mele.

Îmbogăţirea hranei a durat două luni. Cam prin martie 1950, a reînceput înfometarea. De altfel, acesta era un procedeu obişnuit. Ne aduceau pînă în pragul mormîntului, apoi ne înviau puţin ; şi tot aşa – într-o hărţuială între viaţă şi moarte, unii păşeau înainte, iar alţii treceau în lumea celor drepţi.

Cînd începea înfometarea, se înăspreau, dacă mai era loc, şi celelalte condiţii.

Tot în primăvara anului 1950, an cu cea mai proastă reputaţie în regimul închisorii, dar pentru mine şi cu cele mai convingătoare argumente în ce priveşte faptul că dacă ai zile trăieşti, am mai trecut printr-o cumpănă.

A fost o perioadă scurtă cu hrană redusă iarăşi la sfertul de pîine. Apoi nu s-a mai procedat ca în trecut, cînd timp îndelungat ne aduceau la înfometare absolută, ci două trei zile ne-nfometau, apoi o zi ne dădeau fasole, apoi alte cîteva zile goale, una cu arpacaş etc. Şi aşa, strînşi de gît, trăiam.

Fiindcă nu ştiam cînd se va da şi cînd nu mîncare, ne uitam pe geam spre bucătărie. Dacă ieşeau aburi şi fum, ştiam după aceste semne dacă e fasole, arpacaş sau apă chioară.

Într-una din zile, pe cînd mă uitam pe geam, m-a văzut pe vizetă gardianul. A deschis uşa celulei şi, dezbrăcat şi în ciorapi, m-a luat şi m-a dus la „neagra". Era o încăpere fără podea pe jos, ci cu nişte gratii ; era întuneric complet, cu un aer rece şi cu

A tras zăvoarele şi am rămas ca în iad. Cînd am simţit că amorţesc, am început să bat în uşă şi apoi să strig. A venit gardianul, m-a amenințat, dar eu am continuat – pe măsură ce simţeam că mă pierd – să bat în uşă şi să strig. Se auzea în tot celularul şi gardianul a deschis uşa şi m-a lovit. Eu, mai vehement, urlam. Şi aşa, după cîteva ore, m-a dus înapoi în celulă, lovindu-mă.

Dacă n-aş fi procedat aşa, mă lăsa acolo pînă piream, şi asta pentru crima de a mă fi uitat pe geam ca să ştiu dacă în ziua respectivă aveam fasole sau apă.

A trecut iarna şi soarele primăverii şi-a întins razele cu lumină şi căldură asupra trupurilor noastre în care abia mai mijeau speranţa şi dorul de viaţă.

Eram într-o celulă cu geamul spre răsărit, cu încă cinci deţinuţi dintre care unul, Mihăilă, era învăţător lîngă Huşi. Era fiu de ţăran, de o dîrzenie pentru care, după cîte am auzit, a plătit cu viaţa : a murit în închisoare. Cînd ne da pîinea, o mînca scrîşnind, iar ciorba o arunca pe gît în cîteva clipe şi o dată l-am auzit răbufnind : „n-am nici un braţ de paie ca să-mi pun sub oase, nici măcar o bucată de mămăligă pe care orice necăjit ar da-o unui cîine. Decît aşa... mai bine mor !"

Într-o zi, în săptămîna Paştelui din 1950, eram – ca aproape totdeauna – pe podea, cu faţa în sus, căci numai aşa încăpeam cu toţii în celulă. L-am văzut pe Mihăilă stînd în genunchi, cu faţa spre răsărit, dus pe gînduri şi cu lacrimi pe obraji ca niciodată, căci era singurul care brava. După cîteva clipe, mi s-a adresat :

– Domnule avocat, ridică-te în genunchi şi uită-te departe, pe dealul din faţă ! Vezi un plug care urcă şi alături un om ?

În zare, departe, era într-adevăr un om care ara, şi el a continuat :

– Eşti ca şi mine, fiu de ţăran, şi mă vei înţelege de ce plîng şi cît de greu mă pot reţine să nu urlu. Afară încolţeşte iarba, înverzesc arborii, cîntă păsările, toate vieţuitoarele ies din pămînt la lumină şi căldură, întreaga natură reînvie, iar noi lîncezim şi murim aici, şi n-avem nici libertatea gîndacilor şi belşugul rîmelor.

Nu făcuse nici un rău. Îşi iubea ţara şi neamul, pînă la orice sacrificiu. Mult mai tîrziu am auzit că n-a mai călcat pe brazda părinţilor şi străbunilor şi a plecat către ei, cam la vîrsta de 40 de ani.

Din ghemul atîtor amintiri care apar şi dispar – şi de aceea nu pot respecta cronologia – mai deşir un fir.

În vara anului 1950, au început să ne scoată afară, *la plimbare*. Aceasta însemna că deținuți din trei sau patru celule, înșiruiți într-un cerc în care fiecare trebuia să păstreze o distanță de cinci metri între el și cel din fața lui, cu mîinile la spate și cu privirea numai înainte, ne plimbam între ziduri 15-20 minute.

Într-o astfel de plimbare, am văzut în față, în praf, o dudă căzută din copac. Nu mai văzusem un fruct de aproape doi ani și, instinctiv, m-am aplecat și am luat-o. Unul dintre gardienii care supravegheau *plimbarea* ca să nu ne facem semne m-a văzut și, ca și cum ar fi explodat o bombă în cercul nostru, ne-a oprit, s-a repezit la mine, m-a lovit și m-a tîrît, bruscîndu-mă, pînă la celulă.

Nu știu ce ar fi urmat, dar cînd a ajuns la celulă s-a uitat la mine și, fiindcă aveam fața umflată, m-a întrebat ce-i cu mine. I-am spus că din cauza foamei mi-s picioarele și fața cu edeme. A plecat capul, m-a încuiat în celulă și a plecat tăcut și pe gînduri. Nici de data aceasta nu era de serviciu Căldăraru, care acum venea mai rar pe etajul nostru, căci avansase. Aveam fața umflată de-mi crăpa pielea.

Într-o altă zi, pe cînd coboram scările la distanța reglementară unul de altul pentru *plimbare*, s-a întîmplat ca deținuții de la un alt etaj tocmai să urce. Astfel, coincidența a făcut să mă întîlnesc cu Nicușor Pipă, coleg de barou, mai în vîrstă, prieten care era închis din 1946 și condamnat la zece ani pentru acuzația că, fiind primar al orașului Roman, persecutase pe evrei. M-a văzut și, deși umflat la față, m-a recunoscut. Eu am plecat capul în semn de salut iar el mi-a făcut un semn de îmbrățișare.

Foamea se accentua și starea mea fizică se agrava. De data aceasta, pe măsură ce dispărea carnea de pe corp, mi se umflau picioarele și mai ales fața. Hrana devenise simbolică.

Pentru că nicăieri lipsa de comunicare nu era mai bine asigurată ca la Aiud, aproape un an n-am călcat pe pămînt, n-am văzut alte figuri de oameni, decît pe cei din celula în care stăteam. N-am știut nimic nici despre cei din celula vecină și, cu atît mai puțin, despre mersul vremii și al vieții.

Într-un timp, în mod organizat, seara, conducerea închisorii lăsa megafoanele de la radio deschise la maximum ; astfel am aflat că au început lucrările la canalul Dunăre-Marea Neagră cu deținuții. Apoi ni s-a comunicat că toți cei care ajung acolo au mîncare suficientă, au dreptul la corespondență cu familia, ba chiar și vorbitor. În plus, libertatea de a muri în aer liber.

Nu mai știam nimic de acasă de mai bine de un an.

Cînd am întrevăzut această perspectivă, m-am legat de ea cu speranța și puterea deznădăjduitului. Aș fi preferat să ajung acolo, să pot să schimb cel puțin o privire cu soția și copilul, chiar dacă această binefacere aș fi plătit-o cu viața. Dar în fiecare zi situația mea se agrava.

Am fost mutat în altă celulă, tocmai pentru că s-au făcut transformări în vederea trimiterii la canal. N-am știut atunci ce se întîmplă, dar m-am edificat mai tîrziu.

Cei mai în putere au fost scoși din celular, îmbarcați în dube și transportați la canal, unde au avut dreptul să respire aer, să scrie acasă, să primească pachete ; aveau în schimb datoria de a munci și dreptul la o moarte care părea de preferat celei din celular.

Eram în celulă cu doi bătrîni muncitori închiși ca legionari de la rebeliunea 1941, cu un altul, pe care nu mi-l mai amintesc și cu generalul Crețoiu, om în vîrstă, fără o mînă, amputată din umăr de la război. Fusese prefect la Fălticeni în timpul dictaturii lui Carol al II-lea și făcuse o figură excepțională în toamna anului 1939, cînd, ca o consecință a asasinării lui Armand Călinescu, fuseseră executați într-o singură noapte mii de oameni care, în mod practic, n-aveau nici o legătură cu vinovații. Au fost uciși nu numai fără nici o judecată, dar fără nici o altă formalitate decît aceea de a fi fost luați din casă, din închisori sau lagăre, împușcați pe cîmp și apoi lăsați acolo.

Ordinul de suprimare s-a dat telefonic și toți prefecții l-au executat în aceeași noapte. Generalul Crețoiu a primit telefon, dar a cerut să i se dea ordin scris, atît în privința numărului cît și a persoanelor în cauză, căci telefonic se îndica numai numărul celor stabiliți a fi împușcați, indiferent cine erau. Nu i s-a dat ordin scris, și dînsul, în consecință, nu l-a executat. Astfel, la Fălticeni, n-a murit nimeni în noaptea aceea, care a rămas pentru România, a *Sfîntului Bartolomeu*. Era la Aiud de prin 1946 și fusese condamnat la mulți ani închisoare, pentru că fusese prefect.

Cînd am ajuns în celulă cu dînsul, eu eram aproape un schelet. Așa de avansată era inaniția și cașexia, încît simțeam că îmi plesnește pielea pe față și de aceea stam mereu cu o cîrpă udă pe față și mai ales pe ochi ; picioarele mi le tîram ca pe niște butuci. Cînd apăsam cu degetul pe față sau pe picioare, din cauza edemelor subcutanate rămîneau găuri, ca și cum ar fi fost un aluat fraged.

Din celule erau scoase pe furiş, învelite în pături, cadavrele celor care capitulau.

În iunie sau iulie 1950, zgomotul specific deschiderii celulelor ne-a avizat că se întîmplă ceva deosebit. Într-adevăr, s-a deschis şi celula noastră iar în uşă a apărut un tovarăş, însoţit de doctorul închisorii, maiorul sau colonelul Farcaş. Ne-a privit pe toţi şi apoi, contrariat, m-a întrebat : „Tu eşti gras sau eşti bolnav ?" i-am răspuns : „Inaniţie !..." A plecat fără nici o vorbă, zgomotul uşii de la celulă acoperind tăcerea celularului.

În această celulă erau paturi. Eu stăteam în acelaşi pat cu generalul Creţoiu, care era un om voinic, de vreo 60 de ani ; foarte distins, tăcut şi răbdător.

În ziua de 29 iunie 1950, cînd creştinii ortodocşi sărbătoresc pe sfinţii apostoli Petru şi Pavel, generalul Creţoiu, stînd în genunchi pe pat, mi-a vorbit în şoaptă de căminul lui şi despre dragostea şi respectul pe care-l purta soţiei sale, Paula.

Nu o văzuse de aproape cinci ani. Şi pentru că era ziua numelui ei, mi-a povestit cu lacrimi pe obraji cu cît fast şi profundă afecţiune o sărbătorea acasă. În închisoare, în fiecare an, dedica această zi soţiei...

După ce m-a introdus în atmosfera căminului său, făcîndu-mă părtaş al acestei nobile şi rare comuniuni sufleteşti, mi-a spus că vom sărbători împreună ziua. Apoi, discret, ca să nu observe ceilalţi din celulă, a căutat printre puţinele lucruri care ne erau permise asupra noastră şi a scos dintr-o cîrpă o felie de zahăr, înnegrită şi rotunjită de timp, a rupt-o în două şi mi-a dat mie o bucăţică, luîndu-şi lui pe cealaltă. Mi-a propus să mă consider musafirul său la această importantă sărbătoare şi să ne rugăm lui Dumnezeu ca s-o putem repeta în libertate.

Era ultima bucăţică de zahăr, pe care o avea de mulţi ani. Păstrase cîteva felii, cu care, timp de trei-patru ani, a sărbătorit în închisoare această zi.

Acolo n-aveam asupra noastră absolut nimic şi totuşi, cu un sadism incredibil, la intervale de cîteva zile, ni se făceau percheziţii. Eram dezbrăcaţi complet, deşi era de neconceput să poţi avea ceva asupra ta.

Am avut o fotografie de acasă şi am rupt din ea numai partea cu capul lui Tudorel, doar doi centimetri. Astfel am păstrat-o, ascunzînd-o de fiecare dată. Şi o port încă, pentru că ea prezintă pentru mine afecţiunea tatălui, frica şi, uneori, groaza cu care treceam prin focul percheziţiilor.

Pedeapsa mea de doi ani expirase şi, după judecata noastră, presupuneam că voi fi pus în libertate.

Generalul Creţoiu, cu această legitimă nădejde, m-a rugat să trec pe acasă pe la dînsul, în strada Doctor Lister 10 şi să comunic soţiei că trăieşte cu dînsa în suflet şi cu nădejdea să o revadă. Apoi, prin surprindere, mi-a luat mîna dreaptă şi mi-a sărutat-o, plîngînd înăbuşit. Mi-a zis : „Te rog să-i săruţi mîna Paulei." Am plîns amîndoi – şi cine putea bănui atunci că eu voi mai rîndui încă patru închisori şi încă patru ani de suplicii. Atunci cînd am fost eliberat, generalul Creţoiu murise în închisoare fără să-şi vadă soţia şi fără ca dînsa să-i cunoască mormîntul...

Deşirînd firul amintirilor, menţionez că, după vizita celui care mă întrebase dacă sînt prea gras sau bolnav, a trecut gardianul pe la uşa celulelor şi a întrebat dacă este cineva bolnav.

M-am ferit ca să nu mă vadă, dar am dedus că se înfiinţaseră celule infirmierii, în care erau internaţi cei grav bolnavi, respectiv cu tulburări datorate inaniţiei şi caşexiei. Eu eram într-o stare disperată şi mărturisesc că nici eu şi nici cei care m-au văzut nu întîlniseră pe cineva care să fi avut, în special pe faţă, edeme mai înspăimîntătoare.

Cei din celulă stăruiau să merg la doctor, dar eu refuzam cu încăpăţînare, deoarece urmăream să ajung la canal. Dar acolo erau luaţi numai cei apţi de muncă.

Acum ne scoteau din cînd în cînd afară. Eu nu ieşeam, deoarece puterile nu mă ajutau şi nici nu voiam să mă vadă gardianul că sînt atît de desfigurat şi să mă ducă la infirmerie.

Totuşi, cum starea mea devenise gravă, într-o zi, cînd cei din celulă s-au întors de la „plimbare", generalul Creţoiu, din uşă, s-a adresat gardianului : „Aici este un om bolnav".

Gardianul s-a uitat, tot din uşă, la mine, a plecat şi s-a întors peste cîteva minute cu medicul.

Cînd m-a văzut, Ranca a împietrit ; apoi a strigat revoltat să fiu adus la infirmerie.

Ajutat de generalul Creţoiu care m-a sprijinit şi mi-a adus puţinele lucruri ce le aveam, am fost dus într-o celulă unde mai erau trei deţinuţi. Pe unul dintre ei îl cunoşteam de la Suceava, căci făcuse parte din lotul Roman-adulţi. Era preotul Mitoiu, care primise zece sau doisprezece ani. Ceilalţi doi erau : unul, profesor de latină şi greacă, din părţile Ardealului, om în vîrstă, iar celălalt – preotul Pele, care făcuse studii la Strassburg şi fusese ataşat la Vatican ; în ultimul timp era preot la Stîna din Vale.

Cînd m-au văzut, s-au speriat. M-au primit frăţeşte şi cu vădită compasiune. Am aflat de la dînşii că acolo, pe lîngă hrana obişnuită celularului – care fusese sfertul de pîine iar acum se mai îmbunătăţise – zilnic ne mai dădeau o sută de grame de paste făinoase şi un morcov sau două cepe verzi pe zi, o ridiche sau alte verdeţuri.

Eu am crezut atunci – şi susţin şi acum – că nimeni nu are măsura justă a refacerii organismului desfiinţat prin foame. Cele cîteva linguri de paste făinoase date în plus, morcovul sau ceapa verde ne refăceau ca printr-un miracol.

Am început să merg şi, încet – încet, să mă dezumflu. Eram numai patru în celulă. Aveam astfel mai mult aer şi, în acelaşi timp, spaţiu pentru ca să ne mişcăm. Ni se permitea să vorbim. Preotul Pele, care era un mare erudit, ne-a vorbit despre cîte văzuse el în anii mulţi petrecuţi în străinătate, dar pe mine m-a copleşit, şi nu l-am putut uita, pentru căldura cu care ne-a descris frumuseţile Stînei din Vale.

I-am promis că dacă Dumnezeu mă va ajuta să fiu liber, voi merge acolo într-o vară. Nu am făcut-o pînă acum, deşi El m-a ajutat, însă timpul n-a umbrit această dorinţă pe care nădăjduiesc s-o împlinesc.

Ca să ilustrez cît de mare şi de neînvins tiran este foamea, evoc o împrejurare. Într-o zi, ni s-au dat patru ridichi, pentru fiecare cîte una, dar ele, bineînţeles, nu erau la fel de mari. Fiecare ar fi luat-o pe cea mai mare, dar ceva în noi ne oprea s-o facem. Am stat aşa, uitîndu-ne la ele, timp de cîteva minute, munciţi de pofta de viaţă. Şi pentru că nimeni nu se hotăra, profesorul – care era cel mai în vîrstă – a întins mîna şi a luat-o pe cea mai mică. Apoi, răsuflînd uşuraţi, am luat fiecare cîte una.

Azi spun, totuşi, că mai presus de foame stă singurătatea.

După vreo lună a trecut doctorul prin fiecare celulă, însoţit de gardian, ca să constate starea în care ne aflam.

Avea desigur ordin să-i scoată pe cei care se mai refăcuseră şi-mi amintesc că ne-a cerut să-i arătăm picioarele, ca să se vadă dacă mai sînt umflate şi că, la un moment dat, s-a adresat unuia dintre noi : „Arată, omule, unde eşti umflat, că altfel trebuie să te scot de aici !"

Cînd a ajuns la mine, gardianul a zis : „Lăsaţi-l ! Uitaţi-vă la faţa lui !" Era primul semn de omenie. Aveam încă edeme şi mă refăceam mai greu, din cauza insomniei şi a frămîntărilor sufleteşti, care nu m-au slăbit nici o clipă.

Prin luna august, starea mea fizică s-a înrăutăţit şi m-a cuprins disperarea dusă pînă la deznădejde. Nervii cedaseră. Dorul şi grija de acasă mă sufocau.

Credeam în Dumnezeu şi ştiam că deznădejdea este un păcat de moarte.

Pe la mijlocul lunii august, copleşit de această stare, m-am hotărît ca trei vineri să postesc şi să mă rog cu înfrigurare lui Dumnezeu, ca să-mi dea un semn dacă pot sau nu nădăjdui la libertate şi viaţă de om.

Şi aşa, trei vineri consecutive, nu am mîncat nimic. Mă întorceam cu faţa la perete şi mă rugam cu atîta căldură şi pasiune, încît simţeam o uşurare şi o desprindere de tot ce era fizic şi o înălţare într-o lumină care mă înviora.

În a treia vineri era *Naşterea Maicii Domnului* – 8 septembrie – 1950, ziua numelui bunei mele soţii.

Pe la ora 16 a venit gardianul şi ne-a cerut să ieşim la *plimbare*. N-aveam puterea să cobor şi să ridic treptele şi nici să merg în acel sfert de oră cît dura plimbarea ; aşa încît am rămas în celulă.

Cum am rămas singur, toţi ceilalţi fiind plecaţi la *plimbare*, m-am întors cu faţa la perete, la răsărit şi mi-am început rugăciunea, pînă am izbucnit în hohote de plîns.

Chiar atunci s-au tras zăvoarele şi în uşă a apărut un gardian care a întrebat : „Cum te cheamă pe tine ?"

M-am întors şi i-am spus numele, iar el a completat : „Ia-ţi bagajele şi ieşi afară !"

Tremurînd şi cu lacrimi pe obraji, mi-am strîns într-o boccea lucrurile ce le aveam şi, împleticindu-mă de slăbiciune şi emoţie, l-am urmat.

M-a dus la etajul unu, într-o celulă în care nu mai era nimeni.

Fără să-mi spună ceva, a tras zăvoarele şi m-a lăsat singur în mijlocul celulei goale. Am stat aşa, uluit, multă vreme, iar cînd picioarele nu m-au mai ţinut, m-am aşezat pe podea.

Eram la o „răspîntie" şi de aici vedeam dealul unde erau îngropaţi cei care cădeau, dar simţeam şi apropierea casei şi a celor dragi. Nu ştiam, nu bănuiam ce mă aşteaptă. Pentru mine, totdeauna incertitudinea a fost mai grea ca o lovitură.

A venit noaptea şi întunericul, singurătatea şi necunoscutul mă înfiorau. M-am zvîrcolit pe podea pînă către miezul nopţii, cînd am bătut în uşă şi a venit un gardian. M-a înjurat că fac zgomot şi m-a întrebat ce vreau. L-am rugat să-mi spună ce se

întîmplă cu mine, dar el mi-a răspuns cu altă înjurătură. Am rămas într-o încordare care mă făcea să-mi ies din minți.

După cîteva zile au fost aduși în celulă și alții. Toți erau deținuți cărora le expiraseră pedepsele.

Am început să fiu optimist. Eram trecuți în poziția de „lagăr".

Am auzit apoi de la aceștia că la Aiud există o fabrică în care lucrează deținuții și că numai cei care lucrează au dreptul la scrisoare și pachet.

Acum mă preocupa pînă la obsesie dorința de a fi scos la lucru în fabrică, pentru ca astfel să pot lua legătura cu familia, legătură care fusese ruptă complet din anul 1949.

Orice om cu rațiune lucidă, dreaptă, echilibrată, și cu simțămintele normale poate bănui ce înseamnă să smulgi dintr-un cămin bazat pe afecțiune reciprocă, pe unul dintre parteneri și apoi ani, mulți ani în șir, să ții în disperarea necunoscutului și sub povara neprevăzutului o familie care nu are altă aspirație decît liniștea.

Cine își mai propune să motiveze faptul că, după ce m-am întors acasă zdrobit, avea să se continue prigoana – pînă la moarte ? Cum s-ar putea explica, după principiul de bază al existenței – umanismul – faptul că soția mea a murit, purtînd ca moștenire acest *capitis-diminuție*, iar copilul meu a străbătut drumul vieții handicapat la fiecare pas de stigmatul veșnic ce i s-a pus ?

Dar, pe firul întîmplărilor ce se deșiră, amintirea mea va consemna tot ce mai păstrează, fără nici o pornire, cu obiectivitatea omului care iartă pînă la slăbiciune și înțelege pînă la nevrosimil, cu o singură convingere, izvorîtă din înțelepciunea strămoșilor : „Cine seamănă vînt, culege furtună !"

Spiritul de ordine, grija și înțelepciunea Mariei m-au făcut să găsesc acasă toate recipisele cu care mi-a trimis bani și pachete sau a expediat memorii, și toate scrisorile mele, încă din lagărul de la Vaslui, din 1938. Astfel, folosindu-le, pot reda mai exact și cronologic zbuciumul și umilințele unei familii năpăstuite.

Era la sfîrșitul lunii octombrie 1950 și nici eu, nici familia mea, nu mai știam nimic unii de alții, încă de la 30 mai 1949, data ultimului pachet, primit la Suceava.

Pentru a sublinia grija și sacrificiile soției mele dar, în același timp, tactica pe care o avea conducerea de atunci, precum și metodele folosite în oprimare, voi înșirui, cu semnificația lor, tot ce a primit Maria de la mine și tot ce am primit eu de la dînsa, cît am fost la Suceava.

Deși am scris cu permisiunea conducerii, o dată sau de două ori pe lună, acasă nu s-a primit decît o singură carte poștală, cea din 25 mai 1949.

De la biata și buna mea soție am primit, la 12 februarie 1949, suma de 1.000 lei.

Precizez că nici atunci și nici mai tîrziu nu puteam folosi banii în închisoare, dar noi ceream și familia ne trimitea cu un singur scop. Dacă nu se restituiau, însemna că cel în cauză trăiește și se află încă la destinație.

– la 12 februarie 1949 – alimente și lenjerie, în greutate de 13,500 kg.
– la 28 februarie 1949 – alimente = 5,500 kg.
– la 12 martie 1949 – alimente = 3,200 kg.
– la 29 martie 1949 – alimente = 11,100 kg.
– la 12 aprilie 1949 – alimente și haine în greutate de 12,500 kg.
– la 13 mai 1949 – alimente = 3 kg.
– la 30 mai 1949 – alimente = 4 kg.

Din această înșiruire rezultă, cu evidență, patru situații :

– Familiile noastre nu erau tratate, așa cum se pretindea, cu grijă, compasiune și omenie, căci nu primeau nici cele cîteva rînduri permise oficial ;

– La acea vreme ni s-a facilitat primirea pachetelor cu scopul de a se asigura liniștea necesară în perioada cît au ținut procesele. Acestea au durat din luna februarie pînă în mai 1949. Cînd toată lumea a fost condamnată, avînd deci un *căluș* în gură și fiind resemnată, relațiile cu familia au încetat, scopul fiind atins.

– Organele de resort n-au fost atunci nici oneste și nici loiale ; căci a-mi da mie o carte poștală pe care să-mi exprim, cu voia lor și pe un spațiu de ei fixat, mulțumiri față de familie și apoi să arunci la coș acest mesaj pe care cei de acasă îl așteptau cu înfrigurare, este un act sălbatic și degradant.

– Naufragiul legii și carențele morale afectează în primul rînd statul și de aceea organele lui sînt cele dintîi interesate să le evite.

– În ultimul rînd, dar care poate fi primul, trebuie să se răspundă onest : cine are dreptul și ce conștiință îngăduie să nesocotești strădaniile, zbuciumul și sacrificiul unei soții care, rămasă singură, fără serviciu, fără nici o rezervă materială și care, pe parcursul atîtor ani, de mînă cu copilul și cu sufletul

alături de mine, a rupt de la gura ei, din sufletul şi din inima sa totul, dar absolut totul, ca să-mi uşureze povara şi să mă aducă în cămin cît mai repede şi cît mai puţin vătămat ? Încît întotdeauna m-am întrebat, iar sufletul şi conştiinţa mi-au fost permanent obsedate de aceeaşi problemă : am făcut eu tot ce-mi sta în putinţă ca să mă ridic cu recunoştinţă pînă la limitele sacrificiului şi dragostei bunei şi scumpei mele soţii ?

Intrînd din nou în succesiunea vieţii de la Aiud, consemnez faptul că, pe la sfîrşitul lunii septembrie 1950, au început gardienii să intre în celule, să ne vadă cum arătăm.

Într-una din zile ne-au întrebat care dintre noi ştim să lucrăm rogojini ? Fără ezitare am răspuns că ştiu eu. Gardianul m-a privit lung, a dat din cap şi a plecat fără nici o altă vorbă.

Peste cîtva timp, a intrat un alt gardian şi a întrebat „cine a lucrat cioplitor în piatră ?"

Am răspuns „eu" cu aceeaşi siguranţă, dar şi de data aceasta m-am ales din partea lui cu o clătinare din cap.

Pe la mijlocul lui octombrie, s-a deschis uşa celulei şi gardianul ni s-a adresat : „Cine a lucrat tîmplărie să iasă afară !"

Am ieşit eu şi apoi şi alţii, din alte celule şi astfel, s-a adunat jos, la parterul celularului, o coloană mare de pretinşi tîmplari.

A venit directorul închisorii şi ne-a cerut ca toţi cei care au acte de calificare sau au lucrat minimum cinci ani ca tîmplari să facă un pas înainte.

Am făcut un pas înainte şi, ca mine, au făcut încă o parte dintre cei adunaţi acolo. Mai tîrziu, m-a delectat această îndrăzneală, dar atunci eram hotărît să trăiesc, să pot relua legătura cu familia. Aceasta era singura cale.

Cei care am făcut pasul înainte, am fost luaţi de nişte gardieni, scoşi din celular şi duşi în fabrică.

Fabrica era în incinta închisorii, vis-a-vis de zarcă. Mai apoi, am văzut că acolo se lucra tîmplărie şi fierărie.

Am fost dus într-un atelier de tîmplărie, unde mi s-a dat un rabanc desfăcut şi mi s-a cerut să-l montez şi să lucrez cu el.

Nu mai pusesem mîna niciodată pe o astfel de sculă, dar am încercat să o montez, bineînţeles, fără rezultat.

Era un examen şi cel care mă supraveghea s-a uitat lung la mine cum mă chinuiesc, transpirat de emoţie şi de necaz, şi m-a întrebat : „Spune drept ! Ce ai lucrat acasă ?" I-am răspuns : „Am fost avocat ! Dar vreau să muncesc, căci am acasă soţie şi un copil despre care nu mai ştiu nimic de aproape doi ani".

A plecat capul cu înţelegere, discret : „Eşti bun ! Du-te şi lucrează deocamdată la şlefuit !".

Fusese cel mai hotărîtor examen al existenţei mele. Aveam acum dreptul la o carte poştală care pe atunci valora mai mult decît licenţa în drept.

Am fost dus într-una din halele de lucru ale atelierului de tîmplărie, unde se şlefuiau piese de mobilă. Era o treabă uşoară şi nu trebuia să ai vreo dexteritate.

Eram duşi în fabrică în coloană, dimineaţa, iar seara din nou în celule.

Masa ni se dădea în curtea fabricii şi consta, invariabil, în ciorbă de fasole, arpacaş sau cartofi, totdeauna un singur fel. Nu era suficient, dar era incomparabil mai bună decît în celular.

N-am să uit o împrejurare : la prînz se suspenda lucrul şi noi ne aşezam în monom, pe şase coloane. La capul fiecărei coloane venea un deţinut de drept comun cu un hîrdău de ciorbă şi fiecare trebuia să trecem repede prin faţa lui, iar el ne turna un polonic în gamelă.

Fiecare bob de fasole sau de arpacaş reprezenta viaţă şi de aceea ne uitam cu emoţie dacă deţinutul care împărţea lua cu polonicul mai de la fundul hîrdăului, unde era mai multă fasole, arpacaş sau cartofi, sau de la suprafaţă, unde era apă.

Nu-l va putea uita nimeni pe Mott, fostul proprietar al fabricilor de şampanie, a cărui reclamă fusese obiectul tuturor emisiunilor radio pînă în 1948, cînd se spunea „Şampania Mott, peste tot !" ; iar atunci, bietul Mott, mic de statură, relativ bătrîn, dar ager, se aşeza într-o coloană, cu gamela în mînă, şi apoi tot înainta şi se schimba dintr-un rînd într-altul, pentru a nimeri la un hîrdău mai spre sfîrşite, ca să ia un polonic mai de la fund şi, deci, mai consistent, iar băieţii îi strigau : „Mott, tot peste tot ?"

Omul, în nevoia lui, îşi căuta de interesele care erau legate acum de existenţă. Orgoliul dispăruse şi foamea biruise.

Şi, ca să ilustrez, fără gînd de denigrare, pînă unde coborîse foamea pe om, amintesc că, într-o zi, a rămas un hîrdău în care fusese arpacaş ; pentru că pe doagele lui mai erau boabe, deţinuţii s-au repezit să ia cu mîna din aceste resturi. Aşa de mare a fost busculada, încît generalul Ghineraru, un bărbat care pe front făcuse o figură deosebită, a căzut cu capul în hîrdău, încercînd să culeagă în această învălmăşeală cîteva boabe de arpacaş. Ceea ce nu-l poate ruşina pe dînsul, ci pe barbarii care au creat o astfel de situaţie.

Munceam cu un zel dus pînă la ridicol, dînd o importanţă capitală operaţiei pe care o realizam dar care era absolut minoră.

Aveam normă. De înfăptuirea ei depindeau cartea poştală şi pachetul.

Fabrica avea două secţii : una de tîmplărie, unde se lucra mobilă, şi una de fierărie, în care se confecţionau, în principal, paturi.

După cîte îmi amintesc, coordonator era un inginer – Fofezan – de care am auzit şi mult mai tîrziu cînd, fiind consilier juridic la Întreprinderea de Ţevi Roman, am semnat contracte şi am avut litigii cu Întreprinderea Metalurgică Aiud, pentru care semna ing. Fofezan.

În fabrică erau foarte mulţi dintre cei închişi în 1941 şi, în general, politici condamnaţi după 1946. Aici l-am găsit pe Albert Bocec, ce fusese scos la lucru înaintea mea şi primise pachet de acasă.

Mi se dăduse şi mie o carte poştală pe care am scris-o, fără să primesc vreun răspuns. Am stăruit şi mi s-a dat alta, dar cu acelaşi efect. A treia carte poştală am scris-o la 21 octombrie 1950, pe adresa fratelui meu Anton, la Butnăreşti ; cu un conţinut foarte succint căci totdeauna ni se fixa numărul de rînduri, în mod obişnuit, între cinci şi zece.

Redau esenţa : „Scumpii mei, am scris 2 c.p. în sept. fără răspuns şi sînt amărît şi îngrijorat. Pot primi lunar 5 kg. alimente şi medicamente. Adresa T.N.K. 2824 Lagăr. fabrica, Penitenciarul Aiud-Alba." Am dedus apoi că ambele cărţi poştale nu plecaseră deoarece, în septembrie, eu nu eram încă în fabrică, şi corespondenţă aveau dreptul să poarte numai cei care lucrau. Era şi acest fapt – de a ne da carte poştală şi a nu o expedia – o farsă.

Nu ştiu cînd a primit Maria această scrisoare, dar mi-a expediat primul pachet la Aiud, cu 7,5 kg. alimente, la 28 noiembrie 1950. L-am primit prin cinicul deţinut de drept comun Blazian, cel care-şi hăcuise logodnica.

Întotdeauna, fiecare rînd şi tot ce primeam de acasă purta duhul celor dragi. Citirea scrisorilor – cîteva în şase ani – şi desfacerea pachetelor, multe în raport cu scrisorile, constituiau un adevărat zdruncin sufletesc.

La 30 decembrie 1950 am răspuns :

„Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul meu fiu ! Am primit la 30 XI pachetul şi c.p. şi mulţumesc călduros pentru grija voastră.

V-am scris şi eu la 07 noiembrie (n-au primit această scrisoare *n.m.*) şi aşteptam cu nerăbdare răspuns pentru a afla la cine şi cum staţi, ce faceţi voi şi cei apropiaţi, din familie. M-am bucurat mult că sînteţi sănătoşi şi că Tudorel învaţă bine şi a crescut mare ; vă rog să vă îngrijiţi, să vă găsesc bine (pe atunci speram într-o revedere apropiată *n.m.*), iar pe dînsul îl rog să fie silitor, să-mi scrie, să asculte de mămicuţa, ca bucuria să ne însenineze mereu. Cum nu aţi primit scrisoarea din 7 XI., aflaţi că sînt sănătos, cu inima şi gîndul mereu la voi. Vă rog să-mi trimiteţi pachet şi medicamente pentru insomnie, reumatism ; şi pătura veche".

În preajma Crăciunului, am primit din nou pachet de acasă. Am străbătut sărbătorile, conjugînd nostalgia şi amarul despărţirii cu nădejdea revederii.

La 11 ianuarie 1951, mi s-a dat o carte poştală în care am putut scrie : „T.N.K. Lagăr-fabrică. Buna şi scumpa mea soţie şi dragul meu fiu ! Confirm primirea scrisorii şi pachetului trimis înainte de sărbători şi mulţumesc din toată inima. M-am bucurat că sînteţi sănătoşi, voi şi cei din familie, că Tudorel învaţă bine, e ascultător şi ajută la treabă şi că mămicuţa îl îndrumă şi se îngrijeşte cu aceeaşi stăruinţă ca totul să fie bine în mica noastră gospodărie, lucru care mi-a încălzit inima. Sînt sănătos şi ştiu că mămicuţa şi Tudorel mă aşteaptă şi de aceea sînt cu gîndul mereu la voi şi copleşit de dorul şi grija voastră. În viitor, dacă puteţi, trimiteţi pachet cu alimente şi medicamente. Miţă a fost acasă ? Scrie-mi despre cei din familie şi despre gosopodărie. La toţi bine şi sănătate, iar vouă, scumpii mei, noroc şi fericirea de a fi sănătoşi împreună. Vă sărută, Nae".

La 22 ianuarie am primit de acasă pachet cu alimente, medicamente şi îmbrăcăminte, în greutate de 9,5 kg. Era destinat zilei mele de naştere, pe care am sărbătorit-o tot singur şi cu sufletul la cei dragi.

Aici se rupe legătura de la Aiud cu familia mea, deşi am rămas aici pînă la 12 februarie 1951.

Ca să închei capitolul Aiud, am să mă mai refer la cîteva aspecte pe care le consider importante.

Într-una din zile, pe cînd lucram la masa de şlefuit, am văzut o grupă de ofiţeri de securitate, care treceau prin atelier, verificînd în trecere aspectul atelierului. Printre ei, mi s-a părut a fi o figură cunoscută şi, de abia după ce s-a îndepărtat, mi-am dat seama că era fratele cumnatei mele (soţia lui Anton) şi anume

Lufter, care venea din Bucureşti în control, pe linie de pază contra incendiilor. Cînd m-am dumirit, m-am ridicat de la masa de lucru şi am alergat în urma lor, dar nu i-am mai ajuns, căci accesul nostru era restrîns numai la atelierul în care lucram.

L-am întîlnit mai tîrziu la Văcăreşti şi apoi la Ocnele Mari, dar fără nici un folos.

Nimeni, atunci, nu-şi risca poziţia recunoscînd o astfel de rudenie.

Acolo l-am văzut pe generalul Pantazi – fostul ministru de război din guvernul Antonescu, purtînd un trenci, pe un ger cumplit, dar mergînd hotărît şi plin de prestanţă.

Tot acolo, în fabrică, îl întîlnisem pe generalul Rozin, fost comandant de armată, care avusese contingenţă cu Romanul şi pe care l-am cunoscut aici. Pentru că aveam dreptul la pachet, iar dînsul nu, eu primind şi ţigări, ne înţelesesem să mă aştepte şi cînd intram alergînd în W.C., îi strecuram pe ascuns cîteva ţigări. Aici şi oriunde în închisoare, ţigările au fost valută forte.

Într-o zi, am fost la Cancelaria închisorii, unde mi s-au luat cîteva date fără importanţă. Eram mulţi, printre care şi Horia Cosmovici, fost subsecretar de stat la Cabinetul Mareşalului, avocat şi secretar al marelui Micescu. Din semne am înţeles că plecăm din Aiud şi m-am bucurat, sperînd să ajung acasă. Cu dînsul am stat apoi mult timp la Văcăreşti, Jilava şi Ocnele Mari şi, pentru că era un om de vîrsta mea, cu rare calităţi, voi mai vorbi despre el, ca despre un bun şi apreciat prieten.

Nu mult după aceea, într-o seară, am fost scos din celulă, chiar în momentul cînd se făcea închiderea. În învălmăşeala aceea, gardianul m-a bruscat şi m-a lovit. Eram lovit pentru ultima dată la Aiud.

Am părăsit Aiudul, lăsînd acolo cele mai sumbre amintiri şi purtînd în trupul meu afecţiuni de care nu m-am mai vindecat. Am convingerea că în „concursul" pentru cel mai eficace tiran, comandantul închisorii – Farcaş – trebuia neapărat să ocupe primul loc.

Dar dreptatea imanentă şi implacabilă nu poate fi ocolită şi astfel, tîrziu, după eliberare, am auzit că după plecarea noastră comandantul închisorii de la Aiud a fost avansat şi transferat, şi că, în drum către Cluj, maşina în care era el şi familia a avut un accident în urma căruia fetiţa lui a rămas oarbă, iar dînsul schilod.

Nu m-am bucurat nici pentru necazul lui şi cu atît mai mult m-a durut soarta copilului ; dar cînd oare va ajunge omul la convingerea că apanajul existenţei lui este omenia şi că orice infirmare a acestei însuşiri provoacă un dezechilibru care trebuie restabilit, uneori, cu sacrificii ?

În aceeaşi noapte am fost duşi la gară şi îmbarcaţi în dubă, fără să ştim încotro şi în ce scop.

Eram, după cîte îmi amintesc, patru : Horia Cosmovici, Decebal Codreanu (fratele cel mai mic al Căpitanului), Dumintrescu de prin Ploieşti, închis în 1941, şi eu. Ne uitam unul la altul, întrebători şi buimaci. Pe Decebal îl cunoscusem de la Iaşi, unde făcuse şi dînsul Dreptul, cam în aceeaşi perioadă cu mine. Pe Horia Cosmovici îl văzusem la Aiud, dar nu-l cunoscusem, iar pe celălalt îl întîlneam pentru prima dată.

Duba era aproape goală şi nu-mi amintesc să fi găsit în ea decît pe Penescu – fost ministru de interne într-unul din guvernele instituite după 1944, ca reprezentant al Partidului Naţional Ţărănesc.

Duba este un vagon special construit, în care o parte este destinată deţinuţilor, iar alta gardienilor, organelor de pază şi însoţire şi bagajelor. Spaţiul rezervat deţinuţilor are cîţiva metri pătraţi, fără bănci, iar sus, există o ferăstruică cu gratii.

Atunci nu am sesizat calamitatea unei astfel de călătorii, deoarece am fost puţini şi apoi era iarnă. Dar voi descrie drumul din 1953, de la Ocnele Mari la Gherla, în plină vară, drum care a depăşit în suplicii şi infernul.

În dubă puteam vorbi unul cu altul. Aşa am aflat că nici unul dintre noi nu mai avea pedeapsă de executat. Acest lucru ne-a îndreptăţit să credem că vom fi puşi în libertate, deşi condiţiile de deplasare nu indicau o asemenea măsură. Dar omul vede mai ales ceea ce vrea să vadă.

Consideram că ne duc la Bucureşti pentru îndeplinirea unor formalităţi.

La Sibiu, a mai fost luat un grup de deţinuţi de drept comun – profesionişti notorii – hoţi calificaţi şi de anvergură naţională, căci îşi exercitau meseria pe tot cuprinsul ţării, într-o bandă judicios şi complet organizată, pe specialităţi.

Erau mai mulţi, dar dintre ei reţin doar două nume : Proca şi Fani. Proca era şeful, iar Fani, despre care am mai vorbit, era un tînăr mic de statură, sprinten ca o maimuţă, inteligent şi temerar. El era cel care intra în case, pe unde putea, şi înlesnea furturile.

I-am primit cu bucurie, dar şi cu rezerve şi teamă. Cu bucurie, căci de la dînşii mai puteam afla cîte ceva de afară, deoarece noi, nu mai ştiam nimic din ce se petrece în ţară şi în lume ; cu rezerve şi teamă, pentru că apucăturile lor ne puteau leza.

Eu primisem pachet înainte de plecare, la fel şi unii dintre ceilalţi deţinuţi. Aşa încît aveam asupra noastră cîte ceva de mîncare, ceea ce constituia o adevărată comoară.

Ca să estimez valoarea unui pachet, este de ajuns să arăt că, în general, cele 5 kg. de alimente pe care le primeam de acasă, constînd în pîine uscată, zahăr, slănină, untură, marmeladă, biscuiţi, ceapă, le raţionalizam în aşa fel încît să ajungă cel puţin o lună. Oricît de acută ar fi fost foamea, nu depăşeam raţia, ca să pot astfel supravieţui, mai ales că o lună aveam voie la pachet şi apoi luni sau chiar ani, urmau restricţiile.

Am călătorit o zi, cu unele opriri normale iar altele îndelungate, determinate de aşteptarea unor legături şi de ataşarea dubei la o garnitură sau alta, fără să ştim unde ne aflam.

Din discuţiile cu cei din banda care urcase la Sibiu, am dedus că pe dînşii îi transferă la proces, iar ei, aflînd că sînt avocat, mi-au cerut şi eu le-am dat răspunsuri la diferite probleme de drept, care aveau legătură cu situaţia lor.

Am văzut atunci – şi m-am edificat mai tîrziu – cît de documentaţi şi versaţi sînt marii infractori în problemele de drept cu care aveau tangenţă.

Pentru că eu mi-am exprimat îngrijorarea şi teama că în cursul nopţii ei ne-ar putea lua din lucruri, Fani mi-a spus : „Puteţi dormi liniştit ! Garantez eu pentru tot ce aveţi".

Dimineaţa aveam bocceaua neatinsă, dar ceilalţi băieţi s-au plîns că le lipseau din lucruri şi din alimente. I-am reproşat lui Fani, el s-a formalizat şi, astfel, la intervenţia lui, lucrurile au fost restituite. Dar alimentele fuseseră consumate. Ei nu aveau aceeaşi măsură a valorii alimentelor, căci oriunde se aflau primeau de acasă pachete.

În cele din urmă, am ajuns la Văcăreşti şi am fost încarceraţi la secţia Trecători.

VĂCĂREŞTI

Avocatul Horia Cosmovici – Maestrul Micescu – Am voie să scriu cîteva rînduri acasă – Din nou în duba închisorii

Aici erau infractori de drept comun, care se aflau la Văcăreşti doar în tranzit. Urmau să fie îndrumaţi către instanţele unde aveau procesele pe rol sau către penitenciarele unde trebuiau să-şi execute pedepsele. Unii erau reţinuţi temporar pentru cercetări sau din diferite motive.

Condiţiile de cazare şi de hrană erau net superioare faţă de cele de la Suceava şi, mai ales, de la Aiud. Stăteam în camere mari, cu paturi suprapuse, iar masa era mult mai consistentă, deşi se rezuma tot la arpacaş, cartofi şi mazăre.

Ziua eram liberi să stăm în curticica secţiei, care era înconjurată de ziduri, ca să nu vezi nimic în afară.

Eu, care stătusem ani de zile în celulă, cînd m-am văzut afară, cu dreptul să mă plimb şi să vorbesc, am răsuflat uşurat.

Stam toată ziua în curte. Cum deţinuţii de drept comun aflaseră că sînt avocat, ore în şir le dădeam răspunsuri la tot felul de întrebări şi acest lucru mă scotea din tortura gîndurilor şi disperarea în care mă ţinuse celula.

Eram în aceeaşi secţie cu Horia Cosmovici, care – aşa cum am mai spus – profesase avocatura pe lîngă profesorul şi fostul ministru de justiţie, ilustrul Istrate Micescu.

Horia Cosmovici n-a mărturisit că este avocat şi nici nu voia să discute probleme juridice cu deţinuţii de drept comun. De altfel, ei aveau o gamă aşa variată de probleme, mai ales penale, încît trebuia să fi fost avocat pledant, în complexitatea tuturor speţelor, ca să poţi satisface tot ce cereau. Or, Horia Cosmovici colaborase cu „maestrul" în procese de natură civilă.

Eram mereu împreună. El asista tot timpul la discuţiile mele cu preopinenţii infractori şi nu o dată îmi zicea, cînd rămîneam în doi : „Domnule, m-a uimit cît de prompt răspunzi la toate problemele, cu ce uşurinţă găseşti soluţii pentru orice situaţie şi cu cîtă plăcere stai ore în şir şi dezbaţi problemele ce ţi se pun !"

Într-adevăr, întotdeauna m-au pasionat, pînă la a le trăi, problemele de drept. Rupt de familie, de profesie, de viaţă, de perspective, deznădăjduit şi mereu în incertitudine, văzîndu-mă încă util, mă delectam şi mă bucuram de fiecare soluţie ca după o bătălie cîştigată, constatînd că mi se măcinase doar trupul, nu şi mintea.

Trebuie să subliniez, corect şi obiectiv, că niciodată n-am simţit mintea mai activă ca în acele perioade de înfometare. De aceea mă şi consider îndreptăţit să afirm şi să susţin că îmbîcsirea cu surplus de calorii eclipsează atît factorii gîndirii cît şi ai formulării.

Noaptea mă chinuiau gîndurile şi insomnia. Aşteptam ziua, ca un amator de teatru care merge la un spectacol pe placul lui.

Atunci l-am cunoscut bine pe Horia Cosmovici şi ne-am împrietenit. Era de vîrsta mea, foarte instruit, credincios, serios şi legat de familie, ca şi mine.

Îmi vorbea de cei doi copii ai lui şi despre soţie ca despre fiinţe sfinte. Acesta a fost motivul care ne-a şi apropiat, pînă cînd, în anul 1953, drumurile noastre s-au despărţit. De atunci n-am mai ştiut nimic despre dînsul.

Tîrziu am aflat că trăieşte, şi că după ce ne-am despărţit la Ocnele Mari, a mai rămas în închisori 11 ani, deşi condamnarea îi expirase încă de pe atunci ; stătuse închis în total 18 ani. De curînd am auzit că şi-a pierdut un ochi. A devenit preot în Bucureşti. Am vorbit cu el la telefon ; ne-am bucurat şi a rămas să ne revedem.

Fusese şi dînsul legionar, de prin anul 1937. Publicase în primele luni ale anului 1938 o scrisoare deschisă către maestrul Istrate Micescu, ce era atunci ministru în guvernul Goga-Cuza, dezvăluind samavolniciile guvernului şi motivînd, academic şi convingător, „drumul" său.

În anul 1938, a făcut parte din lotul avocaţilor care au pledat în apărarea lui Corneliu I. Zelea Codreanu, acuzat de Nicolae Iorga pentru ultraj.

Din septembrie 1940, fusese subsecretar de stat, chiar la cabinetul Mareşalului Antonescu. Şi dînsul, ca şi mine, s-a opus

tuturor samavolniciilor şi ilegalităţilor. Amîndoi am dezavuat toate mişeliile ce s-au săvîrşit în timpul Statului NaţionalLegionar şi în numele legionarilor.

Era un om de bună credinţă, un bun român, modest şi omenos.

Am aflat atunci că maestrul Micescu, pe cît era de ilustru avocat şi desăvîrşit profesor la catedra de drept civil de la Facultatea de Drept din Bucureşti, pe atît de mic era ca om. Ingrat acasă, lipsit de colegialitate în profesie, egoist, rău şi hrăpăreţ. Un stagiar îi pregătea dosarele de pe urma cărora dînsul încasa onorarii imense, uneori milioane ; nu dădea nimănui un ban şi nici nu facilita formarea profesională şi promovarea.

Inteligenţa lui era sclipitoare, dar tăioasă, uneori ucigătoare. Şi am să mă opresc doar la un exemplu relatat de Horia.

Într-un proces în care avea adversar pe un coleg, tot profesor şi fost ministru, la Curtea de Casaţie, s-a produs următoarea scenă :

Curtea de Casaţie judeca în plen, deci într-un complet de 12 magistraţi iluştri, în general în vîrstă.

Procesul se judeca într-o vară toridă şi după-amiaza era moleşitoare.

A vorbit la început adversarul maestrului Micescu, care – în pledoaria sa – şi-a dezvoltat documentat, punct cu punct, temeiurile de drept ale susţinerilor sale, timp de cîteva ore. În timpul acesta, instanţa şi maestrul au urmărit pledoaria ; dar, cum era şi firesc, unii, chiar şi maestrul, au mai aţipit. I s-a dat apoi cuvîntul maestrului, care – spre surprinderea adversarului – a disecat incisiv, după caracterul său, fiecare punct al susţinerilor adversarului.

Şocat de duritatea disecţiei maestrului Micescu, adversarul a comis imprudenţa de a se ridica să ceară Curţii permisiunea unei întreruperi şi sublinieri. Curtea i-a permis replica şi acesta a accentuat : „Mă surprinde că Dl. Profesor îşi propune să combată în amănunt argumentele pledoariei mele cînd, aşa cum aţi putut vedea, domnia sa n-a fost tot timpul suficient de atent la pledoaria mea !"

Micescu, sadic şi calm , şi-a reluat cuvîntul, decapitînd pe adversar într-un mod care-l ridica pentru inteligenţă şi oportunitate dar îl cobora prin cinism, zicînd :

„Onorată Curte ! Am luat act de replica colegului şi, să-mi fie iertată precizarea, după atîţia ani de muncă şi profesie, am ajuns şi eu la concluzia zoologului şi palentologul francez Cuvier, care

a spus, pe baza legii corelației organelor, că-i deajuns să ai un oscior ca să poți reconstitui tot dobitocul !"

L-am văzut și eu în anul 1945, cînd se judecau procesele de epurare a corpului de avocați, în baza legii apărute în decembrie 1944. După ce-și apărase în fața comisiei cauza proprie și instanța rămăsese în pronunțare, ieșind din sală, înconjurat de mulți acoliți, le-a zis acestora : „După ăștia, ar trebui să-mi ia capul, căci de el au ei nevoie, dar asta nu se poate !"

După cîte știu, în 1949-1951 era la Aiud, la zarca și, mi se pare, a murit acolo mai tîrziu.

Reluîndu-mi firul amintirilor, mă gîndesc acum la superioritatea lui Horia Cosmovici în privința modalității lui de a se resemna.

Eu eram tot timpul obsedat de grija celor de acasă și, aproape în permanență, deznădăjduit.

Dînsul îmi repeta :

– Eu mulțumesc lui Dumnezeu că m-a păzit de alte nenorociri mai mari ! Eram tînăr, sănătos, arătos, cu talent și cu situație bună. Aș fi putut fi copleșit de vicii, de beție, de înfumurare sau să fiu un afemeiat, și atunci soția și copiii ar fi avut de suferit și mai mult. Așa însă, îmi duc crucea, ca foarte mulți, fără ca inima și conștiința să mă roadă !"

La 15 februarie 1951 ni s-a dat cîte o carte poștală pe care eu am scris-o acasă. Avea următorul conținut :

„Buna și scumpa mea soție și scumpul și iubitul meu fiu ! Sînt sănătos și mă aflu de la 15.II. la Văcărești ca „trecător". V-am scris la 04.II. (de la Aiud și n-au primit scrisoarea *n.m.*) și am confirmat pachetul trimis la 22 ianuarie. Nu știu cît stau aici și unde voi merge, dar, dacă puteți, trimiteți pachet cu alimente; poate mă găsește aici. Dar vă rog să vă îngrijiți și să nu vă privați pe voi (pachetele și banii erau practic și o modalitate de a ține legătura cu familia *n. m.*). Trimiteți ce aveți : pesmet sau orice credeți. Dacă se înapoiază pachetul, însemnează că am plecat și voi scrie cînd pot. Vă doresc cu toată ființa. Scrieți-mi despre voi și familie și dacă Miță și-a luat diploma. La toți vă doresc sănătate, iar pe voi, din inimă, vă îmbrățișez și vă doresc să fim fericiți împreună".

La 6 martie mi-au trimis și am primit la Văcărești un pachet cu alimente și medicamente, în greutate de 11,8 kg.

La începutul lunii martie am aflat că Maria a fost la Văcărești, cu Tudorel, să-mi vorbească.

Era o zi de început de primăvară și eu mă aflam între ziduri înalte, în curticica secției „trecători", situată chiar la intrarea în incinta închisorii.

După ora 10.00, a început să se strige din poartă numele deținuților la care veniseră rudele la vorbitor.

De la noi se auzea perfect fiecare strigare. Mă plimbam în jurul zidurilor. Cum mergeam cu capul în pămînt, am auzit deodată numele meu. Am rămas pe loc, ca electrocutat, în timp ce numele meu era strigat tot mai tare.

Fiecare strigare era ca un fulger care mă sfîrteca.

Am bătut în poarta secției, am strigat pînă la disperare că sînt la secția „trecători". Tortura a durat vreo 15 minute, fără nici un rezultat, căci în secție nu era nici un gardian.

Mi-o imaginam pe Maria cum se zbuciuma de oboseală și emoție la poarta închisorii, pe Tudorel lîngă dînsa, plîngînd, și-mi venea să dărîm, să rup și să înlătur cu ultima suflare aceste ziduri care mă țineau la 20 de metri de cei dragi.

Trecuseră aproape trei ani de cînd nu ne mai văzuserăm, eram atunci pe pragul de a ne revedea dar soarta a făcut ca abia după mai bine de doi ani să avem o întrevedere de zece minute.

Horia Cosmovici, avînd familia în București și mai mult noroc, a reușit să vorbească cu soția. În ziua cînd a venit la dînsul, gardianul era în secție și astfel i-a dat voie să meargă la poartă.

Am scris o carte poștală la 14 martie, pe care nu au primit-o. Apoi, la 30 martie 1951, o alta, cu următorul conținut :

„Buna și scumpa mea soție și scumpul și dragul meu fiu ! Am scris la 14.III. și am confirmat cu mulțumiri primirea pachetului trimis la începutul lunii și am așteptat răspuns și la scrisorile anterioare, dar încă n-am primit nimic. Sînt sănătos. Dorul de a fi lîngă voi mă roade în fiecare clipă și grija voastră mă urmărește mereu. Trăiesc cu nădejdea să vă găsesc sănătoși și bine, în căminul nostru modest, curat și liniștit. Faptul că ați fost la vorbitor fără să putem vorbi, m-a zdruncinat și, deocamdată, nu mai veniți. Întrevăd toate necazurile voastre și strădaniile depuse pentru mine ; de aceea recunoștința și prețuirea mea sînt nelimitate și vor fi izvorul din care se va alimenta dorința mea permanentă de a vă da liniștea și fericirea pe care le meritați atît de mult. Scumpa mea, la 5 aprilie va fi ziua aniversării nașterii tale. Doresc și mă rog să fiu împreună cu voi. Inima mea va bate și atunci cald pentru voi !

Scumpul meu fiu, sărută pe mămica şi urează-i, odată cu mine mulţi ani buni, arată-i toată dragostea şi respectul nostru şi promite-i că ne vom întrece în a o face fericită ! La toţi bine şi sănătate şi pe voi vă sărut cu dor."

Am concretizat aceste gînduri pe un spaţiu limitat de carte poştală, avînd numărul de rînduri impus. Ni se fixa de fiecare dată acest număr, dar la Văcăreşti, era mai multă mărinimie.

La 6 aprilie 1951 am avut voie să scriem doar cîteva rînduri acasă, prin care am anunţat :

„Sînt sănătos şi tot aici. S-a fixat vorbitor pentru litera T la 24.IV. Dorul de a vă vedea mă îndeamnă să vă rog să veniţi amîndoi, însă vă rog să apreciaţi voi. Regret că n-am putut vorbi cînd aţi fost. Chibzuiţi, şi dacă puteţi veni, aduceţi şi aţă şi ce puteţi ! (mi se rupsese îmbrăcămintea şi o mai cîrpeam. *n.m.*)"

Înainte de data fixată pentru vorbitor, am fost dus la Jilava, fără să mai pot comunica acasă. Desigur, biata Maria şi-a mai frînt o dată oasele pentru a mă vedea, măcinîndu-şi iarăşi nervii pe drumuri, fără rezultat.

Într-o seară, la închidere, au asistat comandantul cu cei din conducerea închisorii şi, printre cei ce-l însoţeau, era şi Lefter, fratele cumnatei mele.

Am trecut prin faţa lui, încercînd să-l fac să mă vadă, dar nu m-a observat.

A doua zi, l-am rugat pe gardianul din secţie să-l anunţe că sînt acolo şi am aflat că avea o funcţie de răspundere. A venit totuşi şi a vorbit cu mine. Mi-a spus că toţi cei de acasă sînt sănătoşi şi mi-a promis că le va comunica despre starea mea.

Într-o noapte, înainte de stingere, în secţie s-a produs o perturbaţie deosebită. Au fost aduşi mai mulţi deţinuţi de la canal şi au fost încarceraţi în camera noastră.

De la Suceava, din eroarea gardianului care m-a percheziţionat înainte de a fi dus în celulă, mi-a rămas verigheta asupra mea.

Atunci nu ştiam că trebuie predată şi, după aceea, acolo şi la Aiud, în condiţii de percheziţii acerbe, totdeauna mi-a fost teamă că-mi vor fi găsite verigheta sau fotografia copilului, pe care le ascunsesem de fiecare dată cum am putut.

În noaptea aceea, la Văcăreşti, mi s-a furat verigheta, căci acolo, beneficiind de mai multă libertate, o purtam în timpul zilei, iar noaptea o scoteam de pe deget şi o puneam în buzunar. Acest furt m-a zdruncinat profund căci verigheta fusese salvată

de atîtea ori, cu emoţii şi pericole, ea fiind simbolul permanent al legăturii mele cu familia.

Am făcut uz de toate mijloacele ca s-o găsesc, dar pînă la urmă m-am întors acasă fără ea : după cum m-am întors şi fără acte şi fără tot ce am avut asupra mea şi mi s-a luat la Suceava.

În timpul cît am stat la Văcăreşti a trebuit să-mi scot o măsea care mă chinuia îngrozitor. Am fost dus la dentistul din incinta închisorii, un om în vîrstă, probabil evreu, care, din incompetenţă, sau poate din vrăjmăşie, m-a chinuit aproape o oră, fără anestezie.

Cu cleştele, cu dalta şi cu ciocanul mi-a sfărîmat maxilarul, de curgea transpiraţia de pe mine ca şi cum aş fi stat în ploaie. Am trecut prin patru operaţii, dar nici una n-am suportat-o mai greu ca această extracţie care, practic, nici n-a fost completă. Mai tîrziu, la Ocnele Mari, aveam să constat că mai rămăseseră rădăcini care m-au chinuit în continuare.

Timpul trecea în speranţa că se fac formele pentru eliberare cînd, într-o zi, a venit în control – dacă nu mă înşel – colonelul Bădescu, directorul penitenciarelor. Ne-a aşezat pe un singur rînd, întrebînd pe fiecare în ce situaţie se află acolo. Cînd a dat de noi, parcă a explodat o bombă pe locul unde stăteam. Eram deţinuţi politici şi pretutindeni trebuia să fim păziţi ca nişte ciumaţi ca să nu fim văzuţi de cei de drept comun. Această exigenţă era dusă pînă la ridicol.

Fuseserăm lăsaţi acolo dintr-o eroare. Nu ştiu cum au plătit această greşeală cei care au comis-o, dar pentru noi a fost ajutorul lui Dumnezeu, căci aici ne-am mai refăcut.

Bădescu s-a oprit şi a dat dispoziţie să ne facem bagajele şi să aşteptăm la poarta secţiei. În viaţa noastră se iviseră iarăşi emoţiile, teama şi speranţa.

Ne-am adunat în grabă lucrurile în bocceaua pe care o purtam din închisoare în închisoare. De la poartă ne-au luat nişte gardieni. Am suportat un prim duş rece. Am fost duşi într-o hrubă mică, în care se intra în genunchi, fără lumină, joasă, aflată în turnul de la intrarea în închisoare. Ne uitam unul la altul şi fiecare-şi făcea tot felul de gînduri.

Stăteam înghesuiţi jos, ca nişte cîrtiţe sub pămînt.

Cînd s-a înnoptat, au venit, ne-au scos de acolo şi ne-au dus în partea exterioară a închisorii, într-un dormitor cu patru paturi de fier supraetajate. Eram patru oameni într-o încăpere mare şi ne-a mai venit inima la loc. Am mîncat cîte ceva din rezervele

din pachete, am mai discutat despre soarta ce ne-ar putea aştepta şi apoi ne-am culcat comod şi în largul nostru.

N-apucase nimeni să adoarmă cînd s-au deschis uşile şi au intrat patru gardieni cerîndu-ne să ne îmbrăcăm imediat, să ne facem bagajele şi să ieşim afară.

Oboseala zilei şi emoţiile ne copleşiseră.

În cîteva minute eram afară, cu bocceaua în spate, gata de drum. A venit o dubă, ne-am urcat în ea, noi şi cei patru gardieni, cîte unul la fiecare colţ, şi am plecat în huruitul maşinii, în bezna nopţii, în necunoscut.

După vreo 30 de minute, cît o veşnicie, am auzit nişte porţi deschizîndu-se şi maşina s-a oprit. S-au deschis uşile dubei ; jos ne aştepta o grupă de gardieni înarmaţi ca şi cum ar fi primit nişte extratereştri.

Peste tot gardienii erau prelucraţi şi convinşi că noi – politicii – eram duşmanii lor de moarte. Eram trădători de neam, ucigaşi şi exploatatori, iar ei, în dorinţa de a se apăra sau de a-şi face datoria, ne tratau în consecinţă.

După cum am fost primiţi, eram convinşi că ne vor împuşca.

JILAVA

Şerpăria –Victor Vojen – Generalul Gheorghe Mihail – La discreţia lui Maromet

Ne-au ordonat să ne luăm la braţ cîte doi, şi aşa au făcut din noi un pachet, ne-au înconjurat cu armele gata de tragere în mînă şi ne-au dus, printr-un întuneric de nepătruns, pînă am dat de lumină, printre coridoare. Apoi ne-au introdus într-o încăpere mare, întunecoasă, fără nimic într-însa, în care curgea apa pe ziduri.

Ne-au lăsat acolo şi am rămas în picioare pînă a doua zi, căci pe jos era apă.

Eram la JILAVA, la *reduit*.

Era acolo mizeria înălţată la paroxism. Dar am răsuflat uşuraţi căci, totuşi, nu era moartea.

A doua zi, am fost introduşi într-o încăpere lungă şi îngustă în care de o parte şi de alta erau priciuri cu trei etaje (plafoane din scînduri).

De la început, ne-a izbit mulţimea celor prezenţi acolo şi un miros ameţitor. În cameră erau aproximativ 200 de oameni, toţi deţinuţi politici.

Condiţiile mizere din această încăpere depăşeau orice imaginaţie. O îmbulzeală şi o înghesuială exasperante !

Prin mijloc era un culoar îngust, prin care se umbla. Pe priciuri erau rogojini şi, din loc în loc, aşternuturi improvizate din ţoale, pături, haine, iar la cap o bocceluţă, cu tot avutul fiecăruia.

Cei de la etajul de sus al priciurilor erau avantajaţi, avînd lumină, dar şi dezavantajaţi, căci erau sortiţi să suporte mai acut vicierea, şi aşa insuportabilă, a aerului.

Cei de la etajul unu şi doi al priciurilor erau într-un întuneric deprimant atît ziua cît şi noaptea, căci camera avea un singur geam, la extremitatea opusă uşii, geam care nu se deschidea niciodată.

La intrare, în dreapta uşii, era un spaţiu unde erau aşezate 4 sau 5 hîrdaie, care reprezentau singurul nostru W.C. Toate necesităţile penibile existenţei omului erau rezolvate acolo. Nu era moment în timpul zilei şi nopţii cînd să nu folosească cineva unul din ele. Hîrdaiele rămîneau în cameră 24 de ore, după care deţinuţii le scoteau prin rotaţie. Aşteptam la rînd. Utilizarea avea consecinţele sonore şi un miros pestilenţial implicat de situaţie. Iar atmosfera devenea de nedescris.

Latinul spunea : *naturalia non turpia*. Acolo era şi jenă, dar mai presus de acest firesc simţămînt omenesc, era promiscuitatea obiectivă şi degradarea subiectivă.

Să stai 24 de ore torturat de o asemenea situaţie şi să începi fiecare zi cu aceeaşi perspectivă, depăşeşte orice supliciu. În plus, cei aproximativ 200 de oameni nu încăpeau pe priciuri, oricît de îngrămădiţi erau şi, de aceea, mulţi erau nevoiţi să doarmă, dacă se poate spune aşa, jos, sub priciuri, pe ciment, la „şerpărie". Intram pe burtă ca şobolanii şi stam ca în mormînt, aşteptînd ziua ca să ne putem mişca, fiindcă noi, care veniserăm mai tîrziu, n-am mai găsit loc pe priciuri. Cu bunăvoinţa titularilor, ne odihneam ziua pe cîte un loc lăsat liber de către cineva care sta pe culoar.

Aşa i s-a spus şi aşa va rămîne în vecii vecilor, pentru cei care au stat acolo : „şerpărie" – locul de sub priciuri, unde oamenii erau nevoiţi să stea înghesuiţi ca şerpii, în întuneric, în mizerie şi miros ; într-un dispreţ pentru civilizaţie aflat mai prejos de barbaria oricărui trib.

Nimeni nu va putea uita *reduitul* Jilavei, aşezat sub pămînt, loc unde trăiau, zăceau, se chinuiau şi mureau oameni vinovaţi că au adoptat sau au militat pentru alt crez politic, unii pentru că s-au împotrivit noilor transformări, iar alţii fără vreun motiv legal. Printre ultimii eram şi eu care, nici atunci şi nici mai tîrziu, n-am avut nici măcar vreo sancţiune contravenţională.

Puteam discuta, căci nimeni nu ne supraveghea în celulă, dar nu puteam deschide geamul.

Am găsit acolo tot felul de oameni, toţi aduşi în situaţia de a duce o viaţă de rîmă sau şobolan. Unii erau acolo de zece ani, uitaţi de către Antonescu în acest iad.

Hrana nu era nici pe departe suficientă dar, oricum, nu era ca la Aiud, în perioadele de sălbăticie şi înfometare.

Nimeni nu avea dreptul să scrie acasă şi, cu atît mai mult, să primească pachet. Erau oameni care de foarte mulţi ani nu ştiau ce se întîmplă acasă sau în lume.

În perioada în care am stat eu acolo, am găsit foşti miniştri, scriitori de vază, oameni de ştiinţă, personalităţi proeminente, toţi aduşi fizic la nivelul cîrtiţei. Amintesc doar cîteva nume :

– Alexandru Constant, fost ministru al propagandei naţionale, avocat şi scriitor ;

– Victor Vojen, fost ministru plenipotenţiar, ambasador la Roma, avocat, fost amic al contelui Ciano – ginerele lui Mussolini şi ministru de externe al Italiei ;

– Leucuţia, fost ministru într-un guvern de coaliţie după 1944, ca reprezentant al Partidului Naţional Ţărănesc ;

– Horia Cosmovici, fost subsecretar de stat, tot avocat ;

Toţi erau tineri, între 40-45 ani, cu excepţia ardeleanului Leucuţia, omul lui Maniu, şi care era în vîrstă.

Apoi, era acolo generalul Gheorghe Mihail, fost comandant al capitalei, şeful Statului Major, care pînă în anul 1950, deci într-o perioadă de vîrf a opresiunii, semnase şi ratificase, în calitatea sa, toate hotărîrile de condamnare ale celor aflaţi acolo sau oriunde zăbrelele suprimau libertatea.

În timpul zilei, discutam tot felul de probleme şi, repet, niciodată mintea nu m-a ajutat mai mult ca atunci. Aud încă pe Alexandru Constant cum mă întreba : „Cine te-a ţinut pe dumneata zăgăzuit într-un oraş de provincie ?"

Horia Cosmovici, care-i cunoscuse pe toţi, era fericit să mă prezinte şi să se mîndrească cu prietenia mea, prietenie care s-a prelungit şi adîncit apoi la Ocnele Mari unde, în 1953, am fost despărţiţi.

Vojen, acel bărbat înzestrat cu mărinimie de generoasa natură, atunci, apoi mulţi ani de-a rîndul, mă socotea un merituos amic. Eu eram cel mai tînăr dintre dînşii, iar el repeta mereu, arătîndu-mă : „Omul care gîndeşte şi nu l-a văzut nimeni surîzînd". Şi aşa era, căci ani şi ani de-a rîndul, purtînd povara grijii celor de acasă, m-am tîrît demn, dar ferm, fără să vorbesc decît arareori, mereu serios, niciodată glumind sau rîzînd.

Generalul Mihail, acel bătrîn blajin, chibzuit şi resemnat, mă lua de braţ şi mă purta pe culoarul din celulă, întrebîndu-mă cu o curiozitate sinceră pînă la naivitate, asupra tuturor lucrurilor ;

răspunsurile mele obiective, pe care le aprecia în mod deosebit, îl făceau adeseori să conchidă, cu aerul vizibil al omului copleşit de remuşcări : „N-am ştiut şi nici nu am bănuit vreodată ce se ascunde în spatele semnăturilor mele de pe sentinţele de condamnare ! Eu vedeam doar nişte refractari superficiali şi interesaţi, nişte obsedaţi cinici, nişte tulburători fără fond, nişte pescuitori în ape tulburi şi nişte ucigaşi ! De aceea, mă doare inima cînd văd aici atîta credinţă, atîta modestie, atît fond, atîta educaţie şi cultură, atîta omenie, atîta resemnare, atîta abnegaţie şi dragoste de patrie ; şi nu-mi rămîne decît să mă rog lui Dumnezeu să mă ajute şi să mă bucur că m-am luminat şi-mi pot ispăşi greşelile acum şi aici".

Trebuie subliniat că el era dintre cei care tratase în numele ţării lovitura de la 23 august 1944 şi semnase Armistiţiul.

În 1951, avea peste 60 de ani. Peste treizeci şi unu de ani, în februarie 1982, în *România liberă* aveau să apară ferpare prin care nepoţii şi familia anunţau : „Generalul de armată (r) Gheorghe Mihail, strălucit exemplu de viaţă şi un sfetnic nepreţuit a încetat din viaţă. Înmormîntarea va avea loc la cimitirul din Sinaia, la 4 februarie 1982".

Din promiscuitatea Jilavei anului 1951, în cei peste 31 de ani cît a supravieţuit, în anii care au urmat morţii lui şi pînă azi, cînd scriu, chipul omului blînd, glasul lui domol şi căinţa bătrînului m-au însoţit şi-mi rămîn vii în memorie. Îl auzeam spunînd :

„Mulţumesc lui Dumnezeu că am ajuns aici şi-mi cunosc păcatul şi-L rog pînă la sfîrşitul vieţii mele să mă ierte !"

Dumnezeu i-a mai dat ani şi sînt convins că s-a rugat şi a fost iertat, iar eu îl simt sprijinindu-se de braţul meu, ca atunci cînd avea 59 de ani.

În 1951, comandant la Jilava era renumitul şi odiosul Maromet care, din cînd în cînd, ne obliga să ieşim din celulă la aşa zisa „plimbare". La ieşirea din *reduit*, găseam aşezaţi pe două rînduri gardieni, lăsîndu-ne un culoar prin care trebuia să trecem în fugă, ca atunci cînd eram copii – prin „para focului", căci gardienii ne loveau cu bastoane de cauciuc unde nimereau, strigînd : „Aleargă şi nu te uita într-altă parte !".

Cădeam, călcam – cînd nu puteam altfel – unii peste alţii.

Plimbarea avea loc tot pe un teren aflat mult sub nivelul pămîntului, între ziduri foarte înalte ; departe, sus, se vedea o coastă de deal.

Era primăvară. Natura reînvia, iar noi, măcinaţi fizic şi îngenunchiaţi moral, respiram avizi aer, aspiram la viaţă, dar muream lent.

Pe teren erau gropi, apă şi noroi. Din urmă, gardienii ne alungau şi ne loveau cu cravaşele ; şi aşa ne „plimbam" douăzeci-treizeci de minute, care erau totuşi reconfortante, fără duhoarea din celulă.

Dacă în acest timp apărea pe acolo vreun deţinut de drept comun, căci ei se ocupau cu problemele gospodăreşti, imediat i se ordona să se întoarcă cu faţa la zid sau la pămînt, pînă treceam noi, „extratereştrii".

Maromet se delecta, încercînd să depăşească cruzimea, ambiţia şi extravaganţa paranoicului împărat roman Nero, iar gardienii se întreceau în a-i satisface sadismul.

Cine va spăla această ruşine şi cine va explica şi motiva laşitatea şi sălbăticia ? Căci, ce este mai oribil decît să loveşti pe un om care nu se poate apăra şi să sugrumi pe acel pe care l-ai îngenunchiat şi s-a supus ?

Şi cum voi uita că acolo am văzut, pentru prima dată, cum, scoţîndu-te din celulă pentru a fi dus undeva, pentru vreo problemă, ţi se puneau ochelari negri, ca să nu ştii unde ai fost şi cu cine ai vorbit ?

Eram flămînzi, descumpăniţi, înfrînţi şi decimaţi fizic ; iar ei ştiau acest lucru.

Nu li se putea cere milă sau clemenţă, deşi acestea sînt sentimentele omului ; aici ura învingătorului, a celui puternic şi stăpîn, coborîse sub limitele legii, ale moralei şi omeniei.

A venit Paştele, sărbătoarea care, de aproape două mii de ani, înseamnă iertare, dragoste, omenie şi bucurie. Ca întotdeauna, inimile noastre băteau pentru cei de acasă, sufletele escaladau zidurile şi depărtările, zburau către ei, iar speranţa ne încălzea trupurile amorţite de frig şi slăbite de foame şi suferinţă.

Maromet, acest pigmeu care, ca altă dată Claudius, se vedea zeu, ca să dovedească puterea şi cinismul său, ne-a dat de Paşte, în derîdere, un polonic mare de spanac fiert, necurăţat, bătrîn şi nespălat şi ne-a umplut gamela cu el. Spanacul era aţos, se întindea şi avea un gust insuportabil chiar şi pentru ciini. Oricît eram de flămînzi, nici vorbă să-l putem înghiţi. Ne uitam în gamele. Noi am fi mîncat şi iarbă (şi, mărturisesc, eu am fost efectiv în situaţia de a o face) ; dar n-am putut înghiţi lăturile lui Maromet care, astfel, şi-a atins scopul. Desigur, a triumfat cînd

a constatat că l-am aruncat la hîrdău ; mai mult ca sigur că nu l-a putut folosi nici pentru porci. Şi astfel am constatat cît de savant este omul cînd construieşte dar şi cît de ingenios poate fi cînd loveşte şi distruge !

Prin luna mai, noi, cei care fuseserăm aduşi de la Aiud şi Văcăreşti, am fost scoşi din celulă, îmbarcaţi într-o dubă, cu aceleaşi rigori, şi duşi într-o gară unde am aşteptat cîtva timp, fiind apoi transportaţi înapoi la Jilava.

Nu ne-au mai dus în celula noastră, ci într-o cameră mică în care era un singur prici cu trei etaje. Pe el erau nişte străini – iugoslavi probabil – unguri şi cîţiva români.

Erau priciuri pentru trei oameni iar noi eram acolo vreo 18. Ziua am făcut fiecare ce am putut, iar noaptea ne-am aşezat de-a curmezişul paturilor, cu capul la mijloc şi cu picioarele în afară, ca să încăpem cîte două rînduri, cap la cap. Cei de jos erau avantajaţi putîndu-şi sprijini picioarele de pămînt, dar eu eram la etajul trei, căci şi aici ajunsesem tîrziu şi, stînd aşa, cu jumătate de corp pe pat iar cu restul atîrnat, simţeam că mi se frînge trupul. Atunci, am bătut în perete două cuie pe care le-am găsit în celulă, apoi mi-am legat picioarele cu două sfori, şi aşa am putut sta cîteva zile, stîrnind ilaritate.

Dar ce nu face omul ca să supravieţuiască, atunci cînd neomenia unora îl copleşeşte ?

Peste cîteva zile, am fost duşi din nou la gară. De data aceasta, îmbarcaţi într-o dubă şi, astfel, am ajuns la Ocnele Mari.

Cu noi urma să meargă şi Vojen. Totuşi, la plecare, a fost scos din grup. I s-au pus ochelarii negri şi a fost dus la birouri. Mai tîrziu a ajuns şi dînsul la Ocnele Mari. Probabil s-au gîndit să-l mai cerceteze.

Din cîte ştiam noi, avusese legături cu Ana Pauker, cea care organizase împreună cu Teohari Georgescu, ministrul de interne, toate aceste cerbicii, urmărind preluarea puterii împotriva lui Gheorghiu Dej care – pînă la urmă – a biruit.

OCNELE MARI

Brigada Alimănescu şi Paronte, regele spărgătorilor – Atelierul de mobilă – Reeducarea – Foamea cea mare – Un Crăciun trist – Primul vorbitor – Sînt ţinut în continuare în închisoare – Maria – Insomnii – Plecăm spre Gherla

Închisoarea de la Ocnele Mari era vestită pentru trecutul ei. Acolo, altădată, îşi executau pedepsele criminalii şi recidiviştii, în ocne, unde săpau sare în galeriile de sub pămînt.

Cînd am dedus unde ne duc, şi apoi cînd am intrat pe porţile închisorii, eram ca o vrabie pe care o scoţi din cuibul ei şi o ţii strîns în mînă, iar ea îşi aşteaptă sfîrşitul.

Eram un grup mic, înconjurat de gardieni ; am păşit într-o curte mare, prin care am ajuns la birouri, unde ni s-au luat nişte date ; apoi am fost duşi într-o încăpere unde am fost bărbieriţi, căci la Jilava nu avusese nimeni astfel de preocupări, încît arătam ca nişte vikingi.

Am fost duşi apoi în clădirea închisorii, care dezmiţea de la început oroarea noastră. Erau camere mari, luminoase, curate, în ordine, cu priciuri şi cu o înfăţişare care demonstra că acolo stau oameni. Era prima închisoare cu asemenea aspect.

Am lăsat bagajele în cameră şi apoi am fost scoşi în curte şi lăsaţi liberi.

Era vară, soare, lumină, aer. Departe, peste ziduri se vedeau cîmpiile, dealurile cu pomi, viaţa...

În curte, mulţi deţinuţi ; unii se plimbau, iar alţii discutau, glumeau şi rîdeau.

După atîţia ani de neverosimile privaţiuni şi ucigătoare lipsuri, să te vezi liber, încălzit şi luminat de soare şi să respiri

aerul curat al naturii, în plus, să te poţi mişca şi vorbi cu cineva, era peste aşteptările noastre.

Hrana era mai bună. Ni se da tot în gamele, dar o mîncam unde voiam, în dormitoare sau afară, aşezaţi jos, cu gamela pe genunchi.

Şi cît timp mi-a trebuit, cînd am ajuns acasă, ca să suport farfuria pe masă şi să n-o mai iau s-o aşez pe genunchi ? ! Numai cine a trăit ca noi poate bănui !

În timpul zilei, puteam sta în camere sau afară, iar seara se făcea închiderea cu formele obişnuite.

Am aflat că acolo erau şi deţinuţi politici, şi de drept comun, dar separaţi unii de ceilalţi. Cei aflaţi la Ocnele Mari n-aveau de executat pedepse, ci erau reţinuţi administrativ.

Tot aici am aflat că în primăvara anului 1951 a apărut un act normativ în baza căruia, fără cercetări, puteai fi privat de libertate, pe baza unui act administrativ, pe o perioadă care putea fi prelungită fără participarea ta şi fără să fii înştiinţat. În această situaţie erau acolo cîteva sute de deţinuţi politici şi de drept comun. Cei politici erau persoane care ocupaseră funcţii proeminente în vechiul regim şi, deşi n-aveau motive să fie judecaţi, se aflau acolo preventiv ; alţii, cu pedepse expirate, dintre care mulţi din cei condamnaţi de Antonescu în 1941. Cei de drept comun erau recrutaţi dintre delicvenţii profesionişti de mare anvergură, care constituiau un pericol afară.

Dintre persoanele politice citez doar cîteva nume pe care, după mai bine de un sfert de secol, le mai port în memorie : *generalul Coroamă*, un bătrîn venerabil, prototipul robust al românului şi al ostaşului care justifica gloria şi faima armatei române ; ager şi sobru, toată ziua se plimba cu mîinile la spate, cu capul în pămînt, mereu gînditor, optimist şi resemnat, în fruntea unei coloane care-l urma în tăcerea ce-l caracteriza.

Generalul Emilian Ionescu – fost adjutant regal – omul care azi scrie în revista „Magazin istoric" articole despre evenimentele legate de politica ţării de la jumătatea acestui veac, despre intimităţile palatului şi manevrele camarilei din timpul lui Carol al II-lea.

Profesorul inginer Chirnoagă, fratele generalului, fost ministru de război.

N. Cartojan, profesor, autorul manualelor de istorie şi al unui valoros tratat de „Istoria literaturii române".

Mironescu Mera, fost ministru al învăţămîntului după 1944, socialist dizident cu Titel Petrescu, ajuns acum şi el la Ocnele Mari. Soarta a fost capricioasă şi cu dînsul.

Curăţenia în camere, în curte şi W.C.-uri era asigurată de noi, prin rotaţie. Într-una din zile, la W.C. eram de rînd eu cu Mironescu Mera. Era mai în vîrstă ca mine, dar cam din aceeaşi generaţie. Cînd noi păşeam pe porţile închisorii, el abia părăsea cabinetul de ministru şi este lesne de bănuit cum se simţea în postura de a colabora cu acelaşi zel şi cu aceeaşi resemnare, la acelaşi „loc de muncă" cu noi.

Cu mine veniseră *Victor Vojen* şi *Horia Cosmovici*. Erau închise multe personalităţi proeminente ale culturii şi oameni reprezentativi ca *Tricorache*, fost proprietar al unei moderne fabrici de mobilă, pornit de la muncitor şi ajuns să reprezinte ţara la o expoziţie de mobilă în America, unde concura talentul, măiestria şi gustul pentru frumos al românului ; *Ventonică* – figură proeminentă în Iaşi, apoi ingineri, doctori, jurişti, profesori şi figuri reprezentative pentru viaţa şi drumul sinuos al trecutului.

De la *Dreptul Comun* n-am să amintesc decît două figuri de prim-rang, căci şi infractorii au o ierarhie a lor ; pentru că, în fapt, eram despărţiţi şi drumurile noastre se încrucişau rar, nu-i cunoşteam.

Alimănescu – figura de legendă a anilor 1944-1948, fusese cel mai mare spărgător şi jefuitor al vremurilor de construire a „ordinii" de după 1944. Bucureştiul era îngrozit de teroarea actelor lui. A fost prins, judecat şi condamnat.

Pentru că hoţiile continuau şi nu se putea găsi o măsură eficientă de zăgăzuire a pescuitorilor în ape tulburi, s-a făcut apel la Alimănescu, ce a fost scos din închisoare, împreună cu membrii bandei lui şi, astfel, s-a constituit „brigada Alimănescu" – cea care, cunoscînd hoţii şi modul lor de lucru, a pornit o acţiune de suprimare a „delicvenţilor".

Aproape în fiecare zi apăreau în ziar amănunte în legătură cu luptele brigăzii cu răufăcători, lupte date în cursul nopţii, soldate întotdeauna cu victime printre cei urmăriţi. Cînd, după cîţiva ani, brigada Alimănescu pasiona pe cititorii ziarelor şi devenise celebră, îngrozind toţi criminalii, hoţii şi borfaşii, şi făcuse ravagii între ei, viaţa lui era într-un iminent pericol. Cei care rămăseseră liberi îl urmăreau, şi pentru că nu mai era nevoie de el, a fost încarcerat la Ocnele Mari. Astfel, în 1952, era şeful fabricii de tîmplărie de aici, sub numele de Matei.

Despre cinismul lui de acolo voi scrie, căci m-a afectat direct.

A doua celebritate era Paronte, renumit ca „Regele spărgătorilor caselor de bani". Ajunsese la o dexteritate şi o ingeniozitate în materie care-i permitea să atace şi să jefuiască fără a fi depistat şi, de aceea l-au adus, tot preventiv, la Ocnele Mari ; pentru că soarta m-a confruntat şi cu dînsul, voi mai reveni asupra lui.

Era vară şi toată ziua stam în curtea închisorii. Într-o dimineaţă, prin luna iulie 1951, pe cînd noi forfoteam prin cele două curţi ale închisorii, am auzit glasul strident al unui gardian care ni se adresa :

„Ascultă la mine, mă ! Care dintre voi ştie să prăşească să vină aici !"

Ca şi cum m-ar fi proiectat o forţă imensă, am ajuns lîngă gardian, purtat de puterea instinctului. S-au mai adunat cîţiva, ni s-a dat cîte o sapă şi cu toţii am fost scoşi pe poarta închisorii, afară.

Era pentru prima oară cînd mergeam dincolo de zidurile închisorii fără o pază exagerată pînă la ridicol. Un singur gardian ne-a însoţit afară şi, împreună, ne-am urcat pe un deal, unde era o grădină de zarzavaturi.

Călcam pe iarbă şi mă înfioram, treceam pe sub copaci şi mă înviroam, priveam în depărtări iar razele soarelui, ca şi perspectiva orizontului nemărginit, mă copleşeau. Aş fi strigat, aş fi alergat, aş fi zburat, dar eu plîngeam.

Ajunşi la grădină, ni s-a spus la început să plivim nişte straturi de ceapă.

Am plivit şi am mîncat ceapă verde. Era, pentru mine,un adevărat medicament, căci de trei ani nu mai văzusem verdeţuri.

Pe cînd pliveam, în genunchi şi cu capul în pămînt, cu osîrdie, ca să nu-l nemulţumesc pe gardianul care ne supraveghea şi astfel să nu mă mai ia şi în celelalte zile, am auzit un glas de femeie zicîndu-mi : „Bună ziua !" Am tresărit ; doar după o vreme am ridicat capul, total dezorientat, şi am văzut la vreo zece metri o femeie care trecuse pe o cărare din apropierea stratului unde pliveam şi, cu bunul simţ şi omenia ţăranului român, şi, poate, şi cu mila creştinului, mi-a zis „Bună ziua !"

M-am dumirit mult mai tîrziu şi am răspuns, fără ca dînsa să mă audă şi, mai ales, să simtă valoarea extraordinară a gestului ei.

De trei ani nu mai auzisem glas de femeie şi nu-mi mai spusese cineva un cuvînt de omenie. Şi aşa, de la lovituri, maltratări, înjurături şi umilinţe, la „Bună ziua !" era o distanţă ca de la fiară la om.

Cînd am plecat spre închisoare, trecînd pe sub nişte cireşi, am reuşit să iau patru hultoane. Parcă aveam patru diamante. Două le-am mîncat eu ; le-am savurat ceremonios. Pe celelalte două le-am ascuns cu grijă şi am intrat cu ele în închisoare. Ni se făcea percheziţie la poartă, dar nu ca la Aiud, unde ne dezbrăcau la piele, aşa cum, de altfel, avea să se procedeze şi la Ocnele Mari, în 1953.

Seara, cînd am fost aduşi în celulă, am scos pe ascuns cele două hultoane şi i le-am dat lui Horia Cosmovici. A rămas uluit şi a întins mîna tremurînd, zicînd : „Vai, cireşe !" Nu mai văzuse fructe de mai bine de cinci ani.

Şi doar Dumnezeu dăduse, iar belşugul naturii fusese mărinimos, nu şi omenia care naufragiase...

Am continuat să ies la grădină, să stau dezbrăcat în soare ; mîncam ceapă, usturoi, ridichi, mă refăceam fizic şi, în acelaşi timp, am început să sper să-i văd pe cei dragi.

A trecut vara fără să pot trimite sau primi o veste despre existenţa noastră. Cine n-a trăit o astfel de situaţie, nu poate bănui cîte gînduri te macină, cîte catastrofe ţi se înfiltrează în suflet, cîte vise te zbuciumă noaptea şi ce doruri îţi străbat fiinţa.

Cînd ieşeam pe cîmp scrutam cu înfrigurare fiecare om care trecea pe lîngă noi, să văd dacă nu-i Maria sau cineva din familia mea. Deşi nimeni nu ştia unde mă aflu, credeam eu că flacăra dorului meu ajunge pînă la dînşii.

S-a terminat treaba pe cîmp şi n-am mai fost scos din incinta închisorii.

Ne mai scoteau la sortat roşii. Mîncam pe ascuns ca sălbaticii, acundeam cîte puteam şi duceam şi la cei din celulă.

Foamea era totuşi prezentă, mîncam cartofi cruzi, morcovi, grăunţe de porumb, tot ce ne cădea la îndemînă şi era comestibil ; căci şi aici, bucuria hranei consta în sfertul de pîine (cele 250 grame).

La 10 noiembrie 1951, mi s-a dat o carte poştală pe care am scris-o, pe zece rînduri, cu următorul conţinut :

„Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul şi dragul meu fiu ! Sînt sănătos şi necontenit cu gîndul, grija şi inima la voi. Vă rog să-mi trimiteţi două cămăşi tari, colorate, o pereche de indis-

pensabili de molton coloraţi, ciorapi, două batiste, una pereche ciorapi de lînă, un brîu, papuci de postav, aţă, săpun, o fotografie nouă. Mi s-au rupt hainele. Trimiteţi pantalonii bufanţi şi bluza cea blănită, trimiteţi vitamina B şi cam 1.000 lei. Tudorel, să fii silitor şi ascultător. Doresc cu toată fiinţa să vă găsesc sănătoşi şi vă rog să vă îngrijiţi şi să mă iertaţi că vă rog să faceţi ce puteţi şi pentru mine. Vă sărut !"

Ne-au dat această carte poştală, pentru că venea iarna şi mulţi erau complet goi. În atîţia ani se rupsese tot ce am avut.

Ştiam cît de lipsiţi sînt cei de acasă şi, de aceea, am cerut numai din lucrurile ce le aveam ; în plus vitamina B care mă ajuta să rezist caşexiei, căci aveam faţa umflată. Banii îi cerusem simbolic, aşa cum am mai spus ; uneori pachetele erau restituite, dar banii erau reţinuţi, deşi nu ni se dădeau niciodată. Ne puneau să semnăm de primire, ceea ce era pentru familie o confirmare că sîntem acolo.

Aşa se face că în 1954, cînd am fost eliberat de la Gherla, aveam pe un CEC suma de 850 lei, strînsă din banii trimişi de acasă şi din plata muncii din fabrica de unde luam, cînd făceam norma, 20-30 de lei pe lună ; dar eu, care realizam şi două norme, am luat şi pînă la 80 de lei pe lună. Voi relata şi cu ce sacrificii.

Maria a trimis pachetul cu tot ce am cerut, dar abia la 19 mai 1952 a primit confirmarea, căci la atîtea metode inumane se mai adaugă una : ni se dădeau cînd şi cînd cărţi poştale, dar nu se expediau, iar pachetele se restituiau. Soţiile erau constrînse prin toate mijloacele să renunţe la noi şi să intenteze divorţ. Şi aşa, la Aiud, şi mai tîrziu în alte închisori, unii aşteptau cu sufletul la gură veşti de acasă şi se trezeau cu citaţie pentru divorţ.

Şi cîte căsătorii n-au fost desfăcute „legal", deşi, cînd soţii s-au întors acasă, soţiile au continuat să rămînă în strînsă legătură cu soţul lor. Dar au fost şi cazuri cînd cei întorşi şi-au găsit soţiile în mormînt, iar alţii s-au despărţit definitiv.

Soţiile care au rămas demne şi ataşate unui soţ (care era şi nu era), ani de-a rîndul desconsiderate şi înlăturate din viaţa normală a societăţii şi pe toate căile determinate să ne părăsească, au fost nişte martire, iar biata mea soţie – o sfîntă.

Ori de cîte ori – şi asta se petrece des – retrăiesc drumul vieţii noastre, ajung la concluzia celui mai mare poet indian, Kalidasa, care, încă din secolul al II-lea, întrebîndu-se ce-i viaţa, a răspuns pentru el şi pentru toată lumea :

„Plîngînd te naşti şi în urmă plîngînd au să te îngroape.
Cînd simţi că-ţi izvorăşte un picur de sub pleoape
dă-ţi sufletul şi sileşte-l să se întoarcă la izvor
Că-n urma lui vin zece şi-o sută în urma lor.
Îneacă-ţi dar durerea cînd simţi că-n ochi îţi iese
.....
Şi, în fiecare clipă, la orice pas al meu,
La rugă ori la jertfă te voi vedea mereu.
Cît voi vedea cerul cu zarea lui albastră
Şi văile şi codrul şi cerbii la izvor,
Îmi voi aduce aminte de tine. Şi cu dor
Cu drag nebun privi-voi potecile bătute
De paşii tăi – Oh, gînduri într-alte lumi pierdute".

Şi, de aceea, cine trăieşte în credinţă şi-n nădejdea că, dincolo de toate frămîntările şi durerile, bucuriile şi victoriile, înfrîngerile şi zbuciumul acestei efemere şi nestatornice vieţi îl aşteaptă viaţa de veci, aşezată pe pilonii dragostei, se poate resemna. Astfel, păşeşte peste stîncile pe care viaţa i le prăvale în cale. Cu privirea şi sufletul senin, urcă pe şerpuitoarele poteci, către aureola soarelui şi binefacerea nădejdii.

Dar, şi iar dar, de unde atîta putere la biata fiinţă şi atîta virtute la un muritor ?

A sosit iarna, a venit Crăciunul, s-a născut iarăşi Domnul nostru Iisus şi a adus pacea şi dragostea pe pămînt ; am păşit pragul Anului Nou în celulă, cu gîndul la *Pluguşorul* care spune : „Semne bune anul are". A venit Paştele învierii şi al bucuriei iar noi, rupţi de tot ce-i viaţă, aspiram doar la libertate şi la dreptul de a ne aşeza în rîndul oamenilor şi în căminele noastre.

Maria încerca pe toate căile să afle despre existenţa mea şi, pe lîngă memoriile pe care le îndrepta către toate autorităţile, trimitea pachete (care se înapoiau) şi bani ; şi astfel, la 17 aprilie 1952, s-a primit şi reţinut un mandat cu 50 lei, apoi altul cu aceeaşi sumă, la 6 mai 1952. În felul acesta, a dedus că sînt tot la Ocnele Mari.

Între timp, aici se organiza, sau mai exact spus, se dezvolta o fabrică de mobilă. S-a trecut prin fiecare cameră şi s-au recrutat oameni de specialitate. Bineînţeles, eu m-am dat drept tîmplar consacrat.

Fabrica avea două secţii – una în care lucrau „politicii" şi alta pentru cei de drept comun. Ambele erau în incinta închisorii,

a noastră fiind chiar alături de clădirea unde erau celulele.

Şi acum îmi şuieră în urechi geamătul strident al maşinilor de tăiat (fierăstraie mecanice) care erau aşezate chiar sub geamul celulei unde stam şi care, zi şi noapte, cutremurau geamurile şi ne spărgeau timpanele cu zgomotul lor.

Am fost dus într-un atelier. Nu era greu să deprinzi operaţia la care erai pus să lucrezi, căci se lucra tîmplărie mecanică – pe bandă – adică fiecare executa o singură operaţie.

Într-o seară, am fost scoşi în curte cîţiva, ca să descărcăm şi să cărăm nişte saci cu paste făinoase în magazie. Eu, de cîte ori ni se cerea să ieşim la lucru, săream primul, căci puţini suportau aşa de greu ca mine celula. Am cărat saci cu osîrdia şi zelul de acasă, dar fiind slăbit peste măsură, cînd am ajuns în dormitor, am constatat că făcusem o hernie de mărimea pumnului. N-am dat importanţă dar, a doua zi, n-am mai putut lucra.

În acea vreme, efectuam lucrări care necesitau un mare efort: fuguiam cu robancul, adică geluiam pe canturi scîndurile ce urmau a fi încleiate.

Medic la Ocnele Mari era Jianu, un chirurg mare şi cunoscut, deţinut şi el. M-am dus la dînsul, m-a văzut şi mi-a spus:

„Trebuie neapărat să stai la orizontală sau, în cel mai rău caz, să ceri să lucrezi într-un sector unde să nu faci eforturi. Altfel, trebuie operaţie şi eu, aici, nu am cu ce, iar deplasarea la un spital e cu neputinţă, căci nu se aprobă. Mori sub ochii mei."

Eu aşteptam din zi în zi pachet de acasă, căci la intrarea în fabrică ni se dăduseră cărţi poştale, scrisesem încă de la 19 mai 1952 şi ni se dăduse drept la pachet celor care realizam norma; şi eu o realizam.

M-am dus la şeful fabricii – Matei (Alimănescu) – şi i-am expus situaţia, ca în audienţă la un ministru. Pe atunci, nimeni nu ştia cine este el. M-a ascultat, cu prestanţa şi sfidarea patronului, şi mi-a zis: „Du-te la locul tău de muncă, dacă vrei să primeşti pachet!" I-am arătat hernia şi am stăruit să-mi schimbe locul de muncă doar pentru cîteva zile, pînă mă refac şi am accentuat ce a spus doctorul, dar el, tăios, mi-a replicat: „Alege între pachet şi locul tău de muncă!"

Era dimineaţă. Am mers în atelier şi mi-am început munca cu credinţa în ajutorul lui Dumnezeu, căci n-aveam de ales: trăiam şi muream cu un singur gînd: să aflu ce-i acasă. După masă, am fost chemat şi mi s-a dat pachetul trimis de Maria, cu 13 kg. de alimente şi medicamente. Era 6 iunie 1952. Trecuse mai bine de

un an de cînd legătura mea cu familia era absolut ruptă.

Am fost chemat la un ghişeu unde un subofiţer, bucovinean după cîte îmi amintesc, pe nume Cojocaru, a desfăcut pachetul în prezenţa locotenentului Ionescu, locţiitor politic al comandantului, şi a început să-mi dea pe geamul deschis lucrurile şi alimentele aflate în pachet. Fiindcă se desfăcea fiecare lucru şi se verificau toate alimentele, la un moment dat subofiţerul a scos şi mi-a întins o fotografie pe care n-am ajuns să pun mîna căci locotenentul Ionescu a strigat să i-o dea lui. Apucasem să văd chipul lui Tudorel, cu capul rezemat de mămica lui dragă şi bună. Maria, mai slabă, posomorîtă şi plînsă, iar Tudorel, pe care-l lăsasem mic şi cu un păr mare şi ondulat, acum era tuns şi cu breton.

Cînd i-am văzut, am scăpat lucrurile pe care le aveam în braţe şi am început să plîng în hohote. Locotenentul Ionescu s-a răstit la mine, m-a apostrofat şi m-a ameninţat, iar subofiţerul a continuat să caute în pachet, de unde a scos o scrisoare pe care locotenentul i-a smuncit-o din mînă.

M-am dus în cameră cu braţele doldora de îmbrăcăminte şi mîncare, dar cu sufletul înăbuşit şi inima sufocată de chipul celor dragi.

Seara, cînd s-a făcut închiderea, subofiţerul Cojocaru a trecut pe lîngă mine şi mi-a strecurat în mînă fotografia fără o vorbă.

Vreme de doi ani, am ascuns-o la fiecare percheziţie, iar seara, cînd nu eram în schimb de noapte, înainte de culcare, o aşezam la inimă şi mă rugam cu dînşii în gînd şi suflet.

Gestul acelui subofiţer, acolo unde despotismul şi răutatea erau singurul mijloc folosit faţă de noi, demonstrează că omul este om, indiferent de stadiul lui de cultură şi civilizaţie. Pentru mine a rămas figura cea mai luminoasă pe tot parcursul celor şase ani de detenţie.

Mai tîrziu l-am văzut şi pe el acolo, la poarta închisorii, degradat şi legat. Am auzit că bietul om ajutase pe unii deţinuţi. Faptul acesta n-a rămas nepedepsit, şi astfel l-au pus şi pe dînsul în cătuşe, deşi nu făcuse decît acte de omenie, dezinteresat, determinat doar de propria lui conştiinţă.

Munceam în fabrică, unde ni s-a fixat următorul regim: cine îndeplinea norma primea 250 grame de pîine în plus, cine o depăşea cu 25% avea dreptul la o carte poştală, cine o depăşea cu 50% avea dreptul şi la pachet, iar cine o depăşea cu 100% avea dreptul şi la vorbitor. Depăşirea, în toate cazurile, se referea la norma unei luni.

Eu, aşa cum am mai scris, n-am avut şi n-am nici o înclinaţie spre lucrurile practice. Îmi place ordinea şi o păstrez, iubesc frumosul şi-l cultiv, văd şi simt ce-i bun şi înlătur răul, mă mobilizez pentru a înfăptui un lucru cît pot eu de bine, dar cînd bat un cui, şi nu-i o excepţie, mă lovesc, iar în treburile practice mă descurc greu.

Şi totuşi, la Ocnele Mari, unde se lucra în general mobilă, am fost aproape doi ani fruntaş în producţie.

Lucram la o operaţie la care în prima zi nu-mi făceam norma. Mă gîndeam, mă suceam, mă chinuiam, plîngeam de necaz, pînă îi dădeam de rost. Acolo fiecare clipă era preţioasă. Norma era mare şi se realiza cu muncă grea. A doua zi am început să-mi însuşesc operaţia. Apoi, din zi în zi, gîndeam cum să simplific şi să facilitez mişcarea, ca să pot consuma cît mai puţin timp pentru realizarea operaţiei. Aşa ajungeam să recuperez pierderile din primele zile şi să realizez şi peste două norme într-un schimb.

Necazurile se repetau, căci din cînd în cînd ne schimbau locul de muncă iar eu, cînd dădeam de alt lucru, trebuia să reiau tot chinul. Erau situaţii cînd pe bancul de lucru cădeau concomitent şi lacrimi, şi sudoare, şi sînge. Dar despre aceste împrejurări voi avea prilejul să scriu mai în amănunt.

La 25 iunie 1952, îndeplinind condiţiile, mi s-a dat o carte poştală cu dreptul de a scrie zece rînduri acasă. Avea următorul conţinut :

„Sînt sănătos, mă gîndesc la voi şi grija voastră mă frămîntă fără încetare. Am primit pachetul şi banii trimişi şi mulţumesc. N-am primit răspuns şi sînt îngrijorat. Trimiteţi la fel, ce puteţi, lunar, indiferent de confirmare, şi nu vă lipsiţi pe voi de cele necesare. Bani – tot lunar, dar şi mai puţini, după posibilităţi. Scumpul meu fiu ! Împlineşti, la 10 iulie, 11 ani. Eşti mare ! Tăticul tău te doreşte mult şi-ţi urează sănătate, cumînţenie, bucurie şi noroc. Scrieţi-mi o carte poştală recomandată. La toţi sănătate, vă îmbrăţişez şi vă sărută cu dor, al vostru,...".

Limitarea spaţiului şi scrisul în prezenţa gardianului impieta asupra gîndurilor, influenţînd şi regulile gramaticii.

Munceam enorm ; din toamnă am început să lucrez în două schimburi. Fiindcă depuneam atîta zel, mai tîrziu am fost scos în gară, în timpul liber, la încărcat mobila în vagoane.

Cînd eram în schimbul de noapte, ieşeam din camere la ora 20 şi, timp de o oră, căram cu spatele material lemnos, piese de lucru, în atelier, de la agregate, pentru a avea ce lucra.

Pe la ora 21, ni se da ceva de mîncare şi la ora 22 eram în plin lucru.

Am lucrat acolo porţi, uşi, piese pentru cazemate, apoi mobilă şi diferite alte obiecte.

La ora 24 era pauza de masă, cînd ni se aducea în atelier hîrdăul cu arpacaş sau fasole şi căpătam cîte un polonic pe care-l mîncam în grabă, ca să ne putem odihni puţin. Mă aşezam pe banc, lungit cu faţa în sus, şi simţeam că mă scufund în neant. Se stingeau luminile în atelier şi fiecare încerca, cum putea, să-şi recupereze forţele. La ora 1.00 se relua lucrul. Mărturisesc, eram aşa de buimăcit de oboseală şi de somn, încît mă sprijineam de banc şi pluteam ca o paraşută în văzduh.

Frica de a nu pierde minutele, şi astfel şi pîinea, scrisoarea, pachetul şi „miracolul" – *VORBITORUL* – mă domina. Începeam lucrul ca un automat, îl continuam pînă la 8 dimineaţă, cu înfrigurare, socotind mereu cît am realizat şi cît mai trebuie realizat pînă a-mi îndeplini scopul, să obţin vorbitor. Dimineaţa, pe la orele 4-5, eram aşa de istovit şi cu nervii atît de slăbiţi, încît mă încovoiam, îmi venea să strig, să chem moartea, plîngeam, dar nu slăbeam ritmul.

La ora 8.00 ieşeam din atelier, împleticindu-mă. Ni se da ceva de mîncare şi majoritatea schimbului rămînea în curte, la odihnă, dar eu cu alţi cîţiva, ieşeam în gară, la încărcat vagoane.

Şi aici era muncă grea, dar o suportam, căci aveam aer şi mişcare.

Ne înapoiam în închisoare la ora 12.00, luam gamela de mîncare, iar la ora 13.00 eram duşi în camere pentru somn.

De mult mă confruntam cu insomnia.

Schimbul de noapte, în care lucram efectiv 12 ore, munca în continuare în gară şi, în plus, grija permanentă şi obsedantul dor de acasă, mă epuizaseră fizic măcinîndu-mi şi nervii.

Ajungeam în dormitor frînt şi mă suiam la etajul de sus al priciului, cu acelaşi efort cu care aş fi escaladat un munte.

Aşezam capul pe bocceaua care ţinea loc de pernă şi adormeam. După 30-40 minute, mă trezeam cu nişte dureri insuportabile ale picioarelor şi, mai ales, ale mîinilor.

Îmi spuneau băieţii că după ce adormeam, începeam să gem ca strivit şi aşa mă sculam. Prin mîini, începînd de la umăr, parcă îmi treceau săgeţi de foc. Oricine bănuieşte ce înseamnă să tragi 12 ore la rindea sau la rabanc într-un ritm infernal, să te hrăneşti doar ca să te ţii în viaţă, să continui apoi cel puţin trei

ore, încărcînd vagoane, cu gardianul la spate, care, cînd e cazul şi cînd nu-i, strigă la tine („Hai mă, că te omor"). Şi, în plus, să porţi pe umeri, şi aşa slăbiţi, cea mai cumplită povară, incertitudinea zilei de mîine, iar în suflet dragostea şi dorul de ai tăi, frica de a nu-i mai vedea vreodată.

Se desmorţeau mîinile şi-mi venea să urlu de durere ; şi aşa începeam să lovesc în perete cu ele pînă ce amorţeau din nou şi somnul mă copleşea, pentru ca apoi iarăşi să revină durerile.

Din cele 6-7 ore cît stăteam în cameră, dormeam o oră cu astfel de intermitenţe, iar în restul timpului mă zbuciumam. Curînd am ajuns să nu dorm mai deloc şi dădeam din pîinea mea pentru o pastilă de luminal. Dar nici aceasta nu mai avea efect, oricît aş fi luat, aşa că am renunţat.

Ieşeam din cameră la lucru, ca şi cum n-aş fi călcat pe pămînt şi coboram scările rezemat de pereţi, ca un om copleşit de alcool. Îmi începeam lucrul într-o sfîrşeală vecină cu moartea. Încet-încet, ca o maşină căreia îi dai un impuls, acceleram ritmul şi ajungeam într-o jumătate de oră ca un robot care înfrînge orice piedică, văzîndu-şi doar de sarcina lui.

Băieţii era uimiţi. Nu o dată, cînd venea schimbul de dimineaţă să ne înlocuiască, cei care ştiau cum intrasem la lucru întrebau „Trăieşte Nae ?" Eu nu numai că trăiam, dar au fost multe nopţi cînd realizam şi trei norme şi aşa îmi asiguram „relaţii" cu familia, obţinînd VORBITOR.

Erau şi unii care obţineau aceleaşi beneficii, dar nu cu muncă, ci cu „turnări". Calea mea a fost întotdeauna munca cinstită, dreptatea şi omenia. Deşi drumul mi-a fost mai greu aşa, soarta m-a adus pînă aici, fără să fiu chinuit de conştiinţă şi fără să-mi roşească obrazul.

Acolo am aflat că în unele închisori (în special la Piteşti, unde erau studenţi, şi la Ocnele Mari) s-au format dintre deţinuţi echipe care şi-au asumat sarcina „reeducării".

S-au înfiinţat camere de aşa-zise cercetări, unde erau chemaţi cei consideraţi refractari sau indezirabili şi acolo se desfăşurau fapte incredibile. Au fost bătuţi pînă la leşin, schingiuiţi cu un sadism infernal şi unii au murit în aceste cazne nemaiauzite.

Acolo unde se înfiinţaseră asemenea echipe, toţi deţinuţii erau într-o continuă şi cumplită panică. Fiecare se aştepta să fie chemat în celulele de inchiziţie ; cei care nu erau duşi erau torturaţi de groază, văzîndu-i revenind în celule pe cei cercetaţi : erau desfiguraţi şi mulţi dintre ei, muribunzi.

Ca să ilustrez pînă unde a mers sălbăticia acestor manifestări bestiale, relev din cele întîmplate acolo, o situaţie grotescă şi penibilă, dar absolut reală.

Au fost oameni care au fost bătuţi şi schingiuiţi pînă la a se scăpa pe dînşii, fiind siliţi apoi să-şi mănînce fecalele. Niciodată, nici măcar în era primitivă, sadismul nu s-a putut ridica la un asemenea nivel.

La aceste odioase acţiuni s-a spus că a participat la Ocnele Mari şi un romaşcan : un student, Samson, fiul doctorului Samson, medic recunoscut în oraş pentru distinsa sa omenie.

Samson a fost eliberat probabil în 1952 de la Ocnele Mari şi n-am să uit că lucram amîndoi în fabrică. Eu eram copleşit de toate prin cîte trecusem. L-am întîlnit înainte de plecarea lui acasă şi, discret, i-am spus : „Roagă pe domnul doctor (tatăl său *n.m.*) ca atunci cînd o întîlneşte pe soţia mea să-i spună că sînt aici, sănătos, şi că mă voi întoarce şi eu". Mi-a replicat tăios : „Nu pentru asta plec eu acasă".

N-a spus acasă nimic despre mine. Eu am ajuns la ai mei peste doi ani. După alţi trei, eram consilier juridic, ajuns aici numai prin muncă, seriozitate şi demnitate. El era muncitor şi cred că aşa a şi rămas.

În 1964, am fost primul dintre foştii deţinuţi politici reabilitat prin hotărîre judecătorească, la propunearea conducerii uzinei, care a apreciat cu dreptate munca mea şi sobrietatea atitudinii pe care am adoptat-o. Iar Samson a avut curajul să vină la mine acasă şi să-mi ceară sprijinul pentru a obţine reabilitarea.

Nu i-am amintit nimic şi l-am ajutat. De altfel, nimeni dintre acei care s-au dedat la astfel de sălbăticii ce descalifică noţiunea de om şi contestă calităţile românului (loial, drept şi deschis) n-a avut o soartă mai bună.

Deşi acţiunea acelor echipe s-a înfăptuit cu ştirea şi sprijinul conducerii închisorilor, totuşi capii acestor grupări şi o parte dintre ei au fost judecaţi şi condamnaţi la zeci de ani închisoare, chiar la moarte. Puterea care i-a folosit trebuia să rămînă cu obrazul curat.

Reintrînd pe făgaşul amintirilor, tot mai îngustat de trecerea timpului, mă gîndesc la perioada cît am lucrat într-un atelier mic, sub conducerea profesorului-maistru Căliman, la lucrări de mobilă mai pretenţioasă. Am fost repartizat la acest atelier pentru că mă evidenţiasem prin zelul meu, dar practic nu ştiam nimic din meserie.

În atelier se executau mese, scaune şi mobilier de lux. Eu lucrasem pînă atunci la obiecte de serie, cu mai puţină exigenţă, unde mă adaptasem relativ uşor.

Aici se cerea nu numai bunăvoinţă, ci şi pricepere. Căliman, care era în închisoare din anul 1941, deci de mai bine de 11 ani, deşi mai tînăr ca noi , era acolo o autoritate în materie.

A văzut şi înţeles cît ştiu eu din meserie şi m-a luat metodic, căci fusese profesor. Mi-a dat la început să execut lucrări mai simple şi operaţii mai uşoare şi, spre surprinderea tuturor, mi-am realizat norma din prima zi.

Încet-încet, m-am adaptat. Deşi eram o grupă mică, de vreo 15 oameni, ne-am organizat şi ne-am omogenizat de aşa natură încît realizam minuni, dar meritul era în cea mai mare parte al lui Căliman.

N-am să uit nopţile cînd, în acest atelier izolat, modest şi întunecos, ne organizam munca după dexteritatea fiecăruia şi apoi, cu o dăruire peste omenesc, munceam dezlănţuiţi, cu rezultate uluitoare. Dezbrăcaţi la piele, doar în pantaloni şi desculţi, fiecare la bancul sau la locul lui de muncă voia să realizeze cît mai mult şi cît mai bine.

Atelierul fiind slab iluminat, la această obscuritate adăugîndu-se şi complexitatea lucrului nostru, cînd intra cineva în timpul nopţii la noi rămînea uluit (căci eram ca nişte stafii) şi se minuna văzînd în semiobscuritate nişte figuri muncind într-atîta pînă a-şi nesocoti puterea şi viaţa.

Dacă s-ar fi filmat şirul atîtor nopţi de muncă titanică şi condiţiile din acest atelier, sigur că s-ar accepta paralelismul cu galerele.

Dimineaţa ieşeam din atelier zdrobiţi şi osteniţi dar mîndri că, prin dibăcia şi spiritul deosebit al lui Căliman, realizasem cantitativ şi calitativ, lucruri cu care fabrica se mîndrea.

Pretutindeni era folosit sistemul de a nu ne lăsa mult timp în acelaşi grup. Se temeau ca prietenia dintre noi, izvorîtă din această comuniune de muncă, să nu degenereze în tendinţe cu caracter politic. M-a mirat înotdeauna cît de superficial şi tendenţios gîndesc şi acţionează oamenii uneori.

Erau acolo nişte tineri, marea majoritate consideraţi legionari, cu gîndul şi cu sufletul în întregime acasă. Munceam flămînzi, goi şi sufocaţi de dorul libertăţii, făcînd minuni numai ca să ne scurtăm drumul către acasă. Şi totuşi, atît cei care ne vedeau cît şi cei care nu ne vedeau se temeau de noi, ne chinuiau cu suspiciunile, ne îngenunchiau cu măsurile lor preventive şi ne zdrobeau cu asupririle efectiv inutile şi neomeneşti.

Am lucrat în doi ani la Ocnele Mari, în toate atelierele, la toate comenzile şi operaţiile manuale.

Într-o noapte, pe cînd mă străduiam să realizez cît mai multe „minute", am fost luat din atelierul meu şi dus în cel al deţinuţilor de drept comun, deţinuţi care, aşa cum am mai scris, făceau mofturi şi chiar declarau greve, şi nimeni nu-i punea la punct, în timp ce pe noi ne pedepseau pentru orice greşeală sau „turnătorie".

Am fost pus acolo să montez nişte broaşte la uşi. Nu mai făcusem niciodată această operaţie şi, ca totdeauna, m-am împotmolit. Eram disperat. În atelierul nostru cunoşteam oamenii şi, în asemenea situaţie, mă salvau arătîndu-mi procedeul. Eu mi-l însuşeam uşor şi apoi realizam minuni. Aici eram străin şi se apropia ziua, iar eu nu reuşeam nimic. Pe măsură ce trecea timpul, disperarea şi enervarea îmi accentuau deruta, căci ritmul normal al lucrului meu trebuia să se ridice la realizarea a două norme, adică 1320 de minute într-un schimb de 11 ore. O noapte pierdută mă afecta. La un moment dat, am început să plîng de necaz. Cei din jurul meu m-au văzut şi au intrat în vorbă cu mine.

A venit un om mic de statură, brunet, cu ochii vioi şi sticloşi şi m-a întrebat de ce sînt aşa de disperat. I-am explicat situaţia şi scopul meu de a obţine „vorbitor", iar el mi-a zis : „Fii liniştit. Tot mi-i dor mie să mai fac cîte ceva şi ai să vezi cît de uşor rezolvăm problema". A montat broaştele la uşi, parcă jucîndu-se, cu o rapiditate care făcea să-mi crească inima, uitîndu-se mereu la mine şi zîmbind. După ce a terminat, mi s-a recomandat : Paronte !

Era „regele spărgătorilor de case de bani" şi se delectase ajutîndu-mă să-mi fac nu numai norma, ci să-mi asigur şi multe minute de rezervă.

Nu l-am uitat şi-l consider printre binefăcătorii mei.

În fabrică s-au executat, o perioadă îndelungată, lăzi. Se zicea că sînt pentru armată.

Toate le-am cărat în gară cu spatele. Cu toate că erau grele, ne obligau să luăm cîte două, deşi eram slabi, istoviţi şi obosiţi.

Au fost zile cînd, cu cîte două lăzi, mă tîram aproape în genunchi simţind că mă sufoc. Continuam să car, uneori plîngînd de durere, dar nu mă puteam opri, căci din spate gardienii ne

înjurau, ne amenințau și ne loveau ; în plus, riscam să nu mă mai scoată afară, iar pentru mine celula era moarte. Riscam să pierd și dreptul la acea sfîntă carte poștală.

„Mozaicul" vieții de la Ocnele Mari avea în componența lui, în majoritate, pietriș negru ; totuși, el constituie epoca cea mai puțin apăsătoare, căci numai acolo am avut legătură cu familia.

Munca ne istovea, sălbăticiile ne îngenuncheau, dar cîteva rînduri de acasă și o carte poștală, cu dreptul de a scrie opt rînduri la cei dragi, compensau totul.

Erau cazuri cînd, după unsprezece ore de muncă în schimbul de noapte, dimineața venea comandantul – căpitanul Alexandrescu, un bucovinean mic de statură, tînăr, cinic uneori pînă la sălbăticie – și, în loc să ne dea bucățica de pîine și ceva de mîncare, ne așeza în front și apoi comanda cu emfază :

„Tîrîș, marș !"

Asta însemna că trebuia să ne așezăm cu tot corpul pe pămînt și să ne tîrîm ca rîma, sute de metri, pînă ce mulți își pierdeau cunoștința.

El, grandios și atotputernic, conducea acest convoi de oameni înfrînți și, pentru că erau și bătrîni, cu mădularele închistate și sclerozate, care nu se puteau contopi cu pămîntul după dorința „comandantului", acest zbir călca peste trupurile noastre, unde și cum se nimerea, trecînd peste noi ca peste niște mușuroaie de pămînt.

Într-o astfel de împrejurare, profesorul Cartojan, bătrîn și istovit, n-a mai putut continua drumul tîrîș și s-a ridicat pe genunchi, iar comandantul, ca în fața unei redute, s-a repezit asupra lui și l-a dărîmat. Profesorul, de sub călcîiul cizmei învingătorului, striga : „Omorîți-mă ! Împușcați-mă, căci nu mai pot !" „Învingătorul" nu avea urechi de auzit și nici inimă să simtă. Iar aceasta se întîmpla fără vreun motiv ; doar dorința lui de a se ști atotputernic.

Tot acolo era reținut un bărbat, Puiu sau Puișor, de aproximativ 40 de ani, cu ambele mîini amputate din umăr. Era chipeș și foarte instruit.

Acolo se instaurase regula : cine nu realizează o normă de muncă nu primește decît 250 de gr. de pîine pe zi sau nimic.

Acest om, fără mîini, care mînca, scria și picta cu degetele de la piciorul drept, a trebuit să-și cîștige pîinea realizînd și el norma. I s-a construit din scînduri o ladă. O trecea pe după gît cu o funie, și în ea căra deșeuri și materiale, pe care i le așezau

alții în circă. Toată ziua, cu lada în spate, tăcut și mereu optimist, căra greutăți imense și-și asigura astfel existența.

Deși eram slab, totuși mă „înfiripasem" din nou și munceam enorm, încît eram mereu fruntaș în producție.

La 19 septembrie 1952, mi s-a dat o carte poștală cu dreptul de a scrie opt rînduri. Avea următorul conținut :

„Buna și scumpa mea soție și scumpul și iubitul meu fiu ! Sînt sănătos. Am primit cei 40 de lei trimiși, dar n-am primit luna aceasta scrisoarea de la tine și de la Tudorel și sînt îngrijorat ; și nici pachet. Scrieți-mi, imediat și, dacă se mai poate, trimiteți-mi și pachet acum și, în orice caz, și la începutul lunii octombrie, cu aceleași alimente, plus fructe și biscuiți și, în special, fotografia voastră mai recentă, ață, pingele, săpun, perie de dinți, rețeta cam la două luni. Bani nu trimiteți cînd am pachet și, oricum, mai puțini, iar pachet, în orice caz, lunar, cu ce aveți și scrisoare la fel, dar și prin poștă la începutul lunii. Tudorel să învețe și să-l găsesc voinic și cuminte, cu mămica noastră și să scrie. Sănătate la toți ! Vă sărut cu dor..."

Cele opt rînduri ale unei cărți poștale treceau printr-o cenzură severă și, de aceea, ele trebuiau scrise la nivelul cenzorului și voalate.

Toamna și mai ales iarna, viața noastră acolo era mult mai grea. Frigul, adăugat la atîtea lipsuri, constituia o povară pe care o tîram cu pilduitoare tenacitate.

Atelierele erau reci, noi dezbrăcați, slabi și flămînzi, și toate la un loc ne coborau adesea pe treptele deznădejdii, mai ales pentru că pluteam în neant, nu știam dacă drumul nostru are capăt și ce ne va aduce ziua de mîine.

Nimeni n-avea acolo pedeapsă de executat, dar nimeni nu pleca acasă. Amorțise totul în jurul nostru, între zidurile sumbre ale închisorii, peste care nu escaladau decît gîndurile și dorurile noastre, care peregrinau, amplificate de această izolare, către cei dragi.

La 30 octombrie 1952, am primit o altă carte poștală, care, în mod practic, răsplătea realizarea a cel puțin o normă și jumătate la sfîrșitul lunii.

Cu același titlu, și cu îndoiala că scrisorile precedente au ajuns acasă, căci noi nu primeam tot ce ni se trimitea, am scris tot opt rînduri.

Pe atunci, din cauza inaniției prin care trecusem și a deshidratării, aveam permanent senzația de sete. Beam apă pînă

mă dobora greaţa, fără să înlătur setea şi, astfel, pe faţă şi picioare, aveam mereu edeme. Doctorul îmi indicase nişte medicamente pe care le ceream de acasă şi mă gîndeam dacă cei dragi, cînd mi le trimiteau, bănuiau cauza necesităţii lor.

Dacă foamea mi-a măcinat trupul, n-am să uit niciodată senzaţia provocată de ea. Nu pot uita nici teroarea setei permanente cu care m-am întors acasă.

Subliniez că, deşi mi se trimiteau bani de acasă, ei – în mod practic – nu ajungeau în mîinile mele, căci noi n-aveam dreptul să avem bani asupra noastră. De aceea, nici nu le cunoşteam valoarea. Între timp survenise stabilizarea, iar noi eram rupţi complet de orice legătură de ceea ce se întîmpla afară.

Cel puţin cinci ani nu am văzut un ziar sau o carte şi nici n-am putut schimba o vorbă cu altcineva decît cu vreun deţinut sau organ de pază. Cînd găseam o hîrtie, indiferent ce conţinea, o citeam de zece, de o sută de ori, pînă la oboseală, savurînd literele.

Este inimaginabil ce înseamnă să stai ani îndelungaţi într-o eprubetă în care nu pătrunde nimic din afară. Să nu mai cunoşti nimic din ceea ce reprezintă existenţă şi, mai ales, să nu ştii dacă vei trece vreodată dincolo de pereţii între care eşti închis, dacă se va deschide o fereastră prin care să ajungă pînă la tine binefacerile naturii şi ale vieţii. Deşi hrana din acea vreme ne ţinea în viaţă, deşi primeam de acasă, uneori chiar lunar, pachete de aproximativ 5 kg., căci aşa era fixată raţia, totuşi faptul că masa consta doar din arpacaş, fasole, cartofi şi mazăre şi, mai ales, ţinînd seama de munca pe care o prestam, tot timpul am fost incredibil de slab, aceasta şi datorită faptului că insomnia, pe măsură ce se prelungea detenţia, se accentua.

Odată cu trecerea timpului îmi intensificam efortul într-o luptă pe viaţă şi pe moarte, pentru a-mi asigura realizarea a două norme zilnic, cu scopul de a obţine vorbitor.

Prin luna decembrie 1952, eram aşa de încleştat să-mi realizez scopul, încît într-o zi nu m-am putut ridica de pe prici. Nu mă mai ţineau picioarele. Cînd voiam să mă ridic, parcă mi se frîngea mijlocul de o durere insuportabilă. Am rămas disperat în cameră, căci eram în schimbul de zi. Eram la un pas de vorbitor şi mă prăbuşeam. În după-amiaza acelei zile de înfrîngere şi dureroasă capitulare, s-a deschis uşa camerei şi, din uşă, gardianul mi s-a adresat: „Tu eşti Tudorică?" Am ridicat capul copleşit şi deznădăjduit, gata de moarte, şi am răspuns: „Da!" A continuat: „Îmbracă-te repede şi hai afară!"

M-am îmbrăcat cum am putut şi, tremurînd de emoţie dar şi de slăbiciune, l-am urmat, sprijinindu-mă de pereţi. M-a dus în curtea din stînga închisorii, unde era un grup, iar în mijloc „comandantul". Am recunoscut pe bătrînul Tricorache – cel care avusese în Bucureşti fabrică de mobilă; mai erau un tîmplar în vîrstă, Juzic, voinic şi cunoscut pentru că era şeful unui atelier, şi un băiat mai tînăr, al cărui nume nu-l mai reţin.

Am văzut, după figura comandantului şi după poziţia celor trei, că este vorba de o situaţie gravă. Eu eram pe culmile disperării şi nimic nu-mi mai putea înrăutăţi situaţia.

Comandantul, revoltat dar dornic să ne cîştige încrederea, ne-a spus că în acea zi venise o delegaţie din partea armatei pentru a prelua o comandă de porţi de cazemate, executate în fabrică, dar că ele nu corespundeau dimensional şi fuseseră refuzate. Ne-a precizat că porţile sînt urgent necesare şi că orice tergiversare în livrarea lor poate avea consecinţe grave.

S-au adus acolo, ni s-au arătat deficienţele şi ni s-a cerut părerea. Erau executate din lemn masiv şi mult fier. Eu eram afon în materie şi uluit. Tricorache şi Juzic s-au uitat unul la altul, s-au sfătuit şi i-au spus comandantului că porţile pot fi aduse la dimensiunile solocitate. Ela trebuiau să fie fixate pe un cadru care era deja montat la locul cazematelor, noi trebuind să le aducem la parametrii exacţi.

Porţile fuseseră transportate în gară şi de aceea trebuia ca lucrul să fie efectuat acolo. Ni s-au dat unelte şi nişte baroase imense, apoi am fost duşi în gară, unde am început o muncă de iad. Numai Dumnezeu, în atotputernicia Lui, putea să-mi dea forţa să mai pot lucra.

Tricorache şi Juzici se uitau cu milă şi neîncredere la mine, dar, ca de atîtea ori, miracolul m-a pus pe picioare. După o zi sau două, munceam ca un atlet. Pentru înlăturarea defectelor trebuiau rectificate părţile din lemn şi modelat fierul astfel încît poarta să poată fi fixată în cadrul pe care-l aveam de probă. Pentru lemn, foloseam rindeaua, iar pentru şinele de fier, ce constituiau cadrul porţii, baroase cu care loveam pînă ce se încălzea fierul şi ceda după dorinţa noastră.

Dimineaţa eram scoşi pe poarta închisorii, în grup, şi seara readuşi în închisoare. Ni se fixase o normă care trebuia să asigure ritmul normal de încărcare şi expediere a vagoanelor către beneficiar. A durat acest calvar cîteva săptămîni, dar am reuşit să ne înscriem în ritmul planificat.

În Ajunul Crăciunului din anul 1952, treaba era pe terminate şi, la ieşirea pe poarta închisorii, comandantul i s-a adresat bătrînului Tricorache, întrebîndu-l dacă terminăm în ziua aceea. I s-a răspuns că da, şi aşa am plecat în gară, la lucru. După vreo două ore de muncă, a venit la noi locotenentul Volovăţ, şeful producţiei, care ne-a cerut să suspendăm lucrul şi să încărcăm în vagoane lăzi, căci altfel vagoanele aduse în acest scop vor intra în locaţie.

Bineînţeles că am executat ordinul şi am încărcat vagoane cu lăzi toată ziua, cum voise Volovăţ.

Seara, cînd am intrat în incinta închisorii, ne aştepta comandantul care l-a întrebat pe Tricorache dacă am terminat.

Acesta a încercat să-i explice situaţia, dar comandantul a chemat un gardian şi i-a ordonat : „Ia-i şi du-i în beci, iar mîine dimineaţă îi scoţi şi-i duci în gară, la lucru !"

Acolo, şi mai ales cu Alexandrescu, nu se putea discuta. Am fost duşi în beci, în întuneric, pe pămînt umed şi cu apă, unde am rămas toată noaptea.

După cîteva ore, a venit la noi locotenentul Volovăţ, căruia i-am relatat situaţia ; a plecat cu promisiunea că merge la comandant. Nu s-a mai întors şi aşa, Ajunul Crăciunului – Naşterea Domnului – l-am petrecut în grup, în beci, în întuneric, frig şi umezeală, dar cu gîndul afară, lîngă cei dragi.

A doua zi, am fost duşi în gară, iar seara, din nou în beci. Aşa era „drept" şi aşa se răsplătea munca disperată a unor oameni în concepţia – umanistă – a comandantului Alexandrescu.

Nu-i doream atunci decît să ne vadă mama lui, ca să ştie pe cine a legănat şi cui a dat lapte din trupul ei. Să-l vadă şi tatăl său, ca să cîntărească just valoarea galoanelor pe care le purta.

La 20 decembrie 1952, am primit o carte poştală, cu dreptul de a scrie acasă zece rînduri cu un conţinut care mă obsedase chinuitor în atîtea zile de muncă şi în toate nopţile de insomnie.

Iată conţinutul :

„Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul şi iubitul meu fiu ! Sînt sănătos. Am primit şi pachetul trimis din 31 octombrie cu tot ce aţi trimis. M-am bucurat că Tudorel e mare şi ascultător. Am primit şi cei 40 de lei şi pachetul trimis luna trecută. Pot primi pachet şi pe ianuarie, dar să sosească după 5 ianuarie. *Mi s-a aprobat vorbitor* pentru luna ianuarie, ceea ce este pentru mine o bucurie de nedescris. Puteţi veni în orice zi după 5 ianuarie. Vă rog, dacă puteţi, veniţi la 11 ianuarie, dimineaţa, sau în orice

altă zi, de preferinţă duminică. La vorbitor puteţi aduce şi pachet, cu ce credeţi şi aveţi. Vă aştept să veniţi cu Tudorel, cu nerăbdarea care cred că vă frămîntă şi pe voi, dragii mei. Trimiteţi şi un prosop şi pachet ca pînă acum şi, în caz de retur, reveniţi în cursul lunii şi, oricum, la începutul fiecărei luni. Scrieţi-mi. La toţi, mulţi ani şi sănătate. Vă sărută cu dor, Nae".

Şi din aceste rînduri se desprinde imensa satisfacţie de a fi cucerit dreptul la vorbitor, căci era o mare biruinţă să realizezi două norme, şi aşa exagerate, timp de o lună. Dar tot din această scrisoare transpare teroarea şi frămîntarea sufletească izvorîte din incertitudinea zilei de mîine. Aşa se explică faptul că aproape de fiecare dată subliniam să-mi trimită bani sau pachet, indiferent de confirmare sau returnare, pentru că totul se rezuma în a nu pierde legătura cu familia, iar acolo orice surpriză era posibilă.

În vremea aceea, lucram la asamblarea de scaune. În atelierul respectiv era un singur banc dublu la care lucram împreună cu unul dintre deţinuţii din 1941. Cunoştea şi lucrase tîmplărie ; efectuam aceeaşi operaţie, eu de o parte, iar dînsul de cealaltă parte a bancului.

Cînd am început această operaţie, n-am reuşit să-mi realizez norma. În cîteva zile însă, am ajuns la performanţă, realizînd în unele nopţi pînă la trei norme. Colegul de vis-a-vis mă privea uneori uimit de rapiditatea cu care asamblam şi de modul cum foloseam mîinile, picioarele şi capul pentru simplificarea, corelarea şi rezolvarea cu rapiditate a operaţiei.

Dimineaţa, cînd venea controlul de calitate pentru preluarea producţiei, se minuna de ceea ce realizam.

Plecam din atelier doborît fizic, dar cu o uşurare care mă remonta, ştiind că aşa îi voi revedea pe cei dragi care, în imaginaţia mea, mă însoţeau în tot timpul lucrului, zi şi noapte.

Erau însă şi mulţi care nu-şi realizau norma. Unii, din cauze obiective ca vîrsta, sănătatea, iar alţii, din nepăsare, din sfidare sau pentru a se cruţa pe ei, creîndu-ne astfel nouă dificultăţi. Pentru că fabrica avea un plan şi contracte de executat, obstrucţia unora se răsfrîngea asupra tuturor.

Ca să-i determine la lucru şi pe aceştia, s-a luat măsura să-şi piardă pîinea acei care, fără motive obiective, nu-şi realizau norma ; uneori pîinea lor se da celor care o depăşeau.

Am fost în această penibilă situaţie şi conştiinţa m-a obligat să dau pe ascuns pîinea înapoi, pînă ce m-au depistat şi a trebuit să stau noaptea la beci, drept pedeapsă.

Ca să stimuleze munca – probabil erau presante contractele încheiate – au organizat o masă lungă, cu cearceafuri pe ea, la care am fost aşezaţi cei care ne realizam norma şi o depăşeam; n-am să uit că, în loc să ţin gamela pe masă, ca să mănînc, o aşezam mereu pe genunchi, căci ani de-a rîndul aceasta a fost uzanţa (ca să se ştie ce înseamnă deprinderea, subliniez că, mult timp după ce am venit acasă, luam farfuria de pe masă şi o aşezam pe genunchi).

Cînd a trebuit să ne despărţim de anul 1952 şi să trecem pragul anului 1953, eram în schimb de zi. La miezul nopţii, cei care ne-am distins în muncă am fost treziţi din somn şi scoşi din celule. Pe culoar erau întinse mese cu cearceafuri, pîine la discreţie, şi gamele umplute cu fasole şi multă carne. Am rămas buimăcit şi am început să plîng. Eram stupefiat de constatarea efemerei bucurii dar, mai ales, eram copleşit de gîndul că acasă, de atîta vreme, ai mei păşeau în noul an cu ochii în lacrimi, rugîndu-se şi nădăjduind că va răsări soarele şi pentru ei.

Pe măsură ce trecea timpul şi se apropia ziua vorbitorului, puţina linişte şi dramul de somn ce-mi mai rămăseseră mă părăseau.

Trăiam într-o înfrigurare istovitoare. Pentru că nu mai aveam haine şi voiam să nu apar în faţa celor dragi rufos,i-am dat unui deţinut, care lucra într-un atelier special de croitorie pentru administraţie, costumul meu şi mi l-a prefăcut într-o pereche de pantaloni şi o bluză, chiar frumoase şi „elegante".

L-am plătit, dîndu-i ţigările care le ceream şi le primeam în pachete de acasă. De cîte ori le ceream, o făceam cu strîngere de inimă, căci mă gîndeam că biata Maria putea crede că m-am apucat de fumat. Trebuie să arăt că, în toate închisorile, valuta forte o constituiau ţigările. Erau oameni care-şi dădeau pîinea, salvatorul sfert de pîine, pentru o ţigară şi aşa, moartea s-a apropiat mai lesne de ei.

Am considerat odios şi cinic acest schimb, atît pentru cel care îl oferea cît şi pentru cine-l accepta. Dar cunosc mulţi oameni, de aparentă valoare, care au considerat că se pot salva luînd pîinea, care era viaţa semenului lor, dîndu-i în schimb otrava cu care acesta-şi slăbea organismul şi astfel alerga mai iute către moarte.

Era o vorbă spusă în glumă, dar cu un conţinut amar: „E băiat bun, dar n-are ţigări!"

Duminică 11 ianuarie 1953, m-am „trezit" – deşi nu dormisem deloc – cu simţămintele pe care le încearcă un copil care-l aşteaptă pe Moş Crăciun.

M-am îmbrăcat curat şi frumos şi am ieşit în curtea închisorii, unde, ore în şir, m-am plimbat cu privirea în pămînt. Simţeam cum se apropie de mine sufletele dragi. Tremuram ca la cel mai straşnic examen de care ar fi depins soarta mea.

Pe la ora 11.00, am fost chemat la poartă. Am alergat şi parcă eram în vid; nu mai găseam aer, mă sufocam. Trecuseră peste patru ani de cînd aşteptam acest moment.

În poarta închisorii, l-am găsit pe locotenentul Ionescu, organul politic al administraţiei. Era cunoscut ca sever şi necruţător.

A deschis poarta şi a apărut, timid şi speriat, dragul meu frate Miţă. Aş fi strigat de bucurie şi aş fi urlat de durerea surprizei, ca să răsune dealurile şi văile şi, ca împăratul din poveste, cu un ochi aş fi rîs, iar cu celălalt aş fi plîns, căci mă bucuram să-mi revăd frăţiorul mic şi bun, dar mă zdrobea lipsa Mariei şi a lui Tudorel.

Ne-am îmbrăţişat în hohote de plîns şi prima mea vorbă a fost: „Ce-i cu Maria şi cu Tudorel?" Iar el, care-mi cunoştea inima şi sufletul, a răspuns: „Amîndoi sînt bine; te doresc şi te aşteaptă!" Văzînd neliniştea mea, a stăruit ca să mă convingă de acest adevăr.

Mi-a spus că Maria fusese operată şi că nu putea încă să iasă din casă, că Tudorel este mare, bun şi ascultător, şi că acasă totul e aşa cum doresc eu.

Locotenentul Ionescu, vădit impresionat, ne-a lăsat să vorbim, să ne îmbrăţişăm şi să plîngem împreună. Pe atunci, nu era organizat un loc de vorbitor, căci această normală şi firească înlesnire, acordată de toate legile lumii, pentru noi, acolo, constituia o excepţie. Excepţie pe care eu şi puţini alţii o cucerisem prin muncă de galeră. Unii dobîndiseră acest drept aducînd administraţiei servicii care descalifică omul – prin mişelnice şi nedrepte *turnătorii*. Am stat în picioare la poartă, iar locotenentul Ionescu, la un pas de noi, ne supraveghea. Îl lăsasem pe Miţă student şi acum era medic veterinar, încadrat la Corabia. Era îmbrăcat frumos şi elegant: cu palton negru, cu pălărie şi cu ţinută impecabilă. Mă bucuram cu toată fiinţa, căci mereu eram obsedat de gîndul că l-am lăsat singur şi fără ajutor, şi apoi vedeam cît de uşor şi fără motiv ajungeau tinerii în închisoare.

Ştiam însă cît de serios este, de cît zel e capabil şi ce inimă de aur are. M-a asigurat că la primul vorbitor vor veni Maria şi Tudorel, mi-a vorbit de celălalt frate – Anton – şi de toţi din familie.

Mi-a adus un pachet trimis de Maria, cu scrisul ei şi, din geantă, a scos şi mi-a lăsat şi unul din partea lui.

La un moment dat, după ce văzusem că îl frămîntă o curiozitate, m-a întrebat : „Nae, ce faci tu aici ?" Eu i-am răspuns : „Lucrez !" El, mai timid, a continuat : „Dar umbli şi pe afară ?" Am înţeles zbuciumul lui şi i-am răspuns, prompt şi hotărît : „Miţă, eu lucrez în fabrică, tîmplărie !" S-a luminat la faţă. Fiind la Ocnele Mari, el şi cei de acasă credeau că lucrez sub pămînt, la sare. L-a asigurat şi locotenentul Ionescu de acest lucru şi, aşa, el şi-a îngăduit să spună : „Ai o înfăţişare sănătoasă, de om care stă în soare. Maria şi Tudorel au să fie fericiţi cînd vor afla acest lucru".

Am stat de vorbă cam o oră.

În închisoare se lucrau, pe atunci, cruciuliţe şi medalioane din oasele de vită din mîncare. Aveam încă de la Suceava o cruciuliţă foarte frumoasă, pe care o mai am şi acum, cu numele meu şi al Mariei şi anul căsătoriei, lucrată mai mult cu acul, păstrată printre atîtea percheziţii riguroase.

Scrisesem pe o bucăţică de hîrtie, ascunsă între lăzi, cîteva rînduri adresate Mariei, prin care-i relatam situaţia mea şi o rugam să facă un memoriu, ca să ceară eliberarea.

În cărţile poştale pe care le primeam, nu puteam scrie decît ceea ce accepta cenzura.

Acest bilet şi cruciuliţa le-am pus într-o cîrpă şi le-am cusut pe o porţiune de doi-trei centimetri, cu gîndul să i le dau Mariei.

Cînd s-a terminat vorbitorul şi l-am îmbrăţişat pe Miţă, i-am strecurat în mîna stîngă nepreţuitul mesaj. El, discret, l-a pus în buzunarul paltonului, a întins mîna dreaptă locotenentului Ionescu, care l-a salutat foarte reverenţios şi, astfel, ne-am despărţit, tot în hohote de plîns.

Am ajuns în cameră fără să ştiu pe unde merg şi mi-am revenit mult mai tîrziu.

Am desfăcut mai întîi pachetul de la Maria şi totul mă convingea că ea trăieşte şi, mai ales, că trăieşte pentru mine şi pentru Tudorel.

Aveam de toate, dar îmi lipsea esenţialul : prezenţa lor. Am împărţit din ce aveam celor din cameră...

Cînd, după un an şi jumătate, am ajuns acasă, am găsit-o pe Maria bolnavă. Am aflat că tot timpul s-a luptat cu viaţa şi cu greutăţile inimaginabile, cu o temeritate inegalabilă. Că a trebuit să fie operată chiar în vremea cînd trebuia să vină la vorbitor, că era timorată de gîndul că putea fi vorba de o tumoare canceroasă şi că a plecat la spital sfătuindu-se doar cu Adela, lăsîndu-i ei în grijă copilul. Am mai aflat de la alţii că a suportat operaţia, că a stat în spital cu o resemnare care a uimit pe doctori şi personalul sanitar, comportare care i-a atras respectul, compasiunea şi bunăvoinţa, fiind astfel tratată în mod deosebit ; căci ea n-avea bani, n-avea prieteni şi lumea toată o ocolea, fiind soţia unui deţinut politic. Nu numai ajutorul constituia un grav delict, ci şi răspunsul la salut putea provoca suspiciune.

Oamenii care pînă ieri o copleşeau cu aprecieri, cu dragostea şi cu respectul lor, de a doua zi de cînd am fost închis au tratat-o ca pe un „paria".

A ieşit din spital obsedată de gîndul că totuşi poate fi cancer. Bănuiala aceasta a subzistat şi cu ea am găsit-o cînd am revenit acasă. Am făcut tot ce am putut ca să-i scot din gînd această cumplită povară. Mult mai tîrziu mi-a mărturisit că dacă nu aş fi venit acasă se pierdea.

Dar despre necazurile ei şi despre toate samavolniciile ce le-a îndurat voi vorbi la timpul potrivit.

Revenind iarăşi la mine, trebuie să arăt că zelul, căci numai despre zel se putea vorbi în munca mea, a fost aşa de perseverent încît, în această perioadă, nu cred că mi-a rămas vreun deget de la mîini sau de la picioare de la care să nu-mi fi căzut unghiile, zdrobite în iureşul şi disperarea muncii. Şi ceea ce este aproape de neconceput, la toate m-am vindecat, fără să rămînă cel mai mic semn.

Fără exagerare, afirm că nu cred că au fost zile să nu fi avut răni şi n-am să uit că a fost o vreme cînd, avînd degetele zdrobite, m-am legat cu cîrpe murdare, fiindcă acolo nu aveam pansamente, nici măcar cîrpe curate, căci rufele ni le spălam noi iar spălatul nostru era un simulacru, neavînd nici apă caldă suficientă şi nici timpul necesar. Din cauza cîrpelor murdare cu care eram legat, s-au infectat mîinile şi aşa, luni de-a rîndul, îmi erau o rană cu puroi. Ca să pot lucra, mi le înfăşuram în multe cîrpe şi ciorapi şi urlam de durere dar nu încetineam ritmul lucrului.

In iarna anului 1953, am fost trecut de la asamblatul scaunelor la fuguit şi încleiat. Fuguitul este o operaţie dificilă şi pre-

tenţioasă ca execuţie ; implică un efort deosebit, căci se foloseşte rabancul, iar încleiatul pieselor fuguite pretinde o dexteritate pe care eu nu o aveam. A trebuit, ca întotdeauna la început, să mă chinui pînă la disperare ca să reuşesc să folosesc rabancul şi să realizez linia perfectă care să faciliteze încleierea materialului lemnos.

Am reuşit şi de această dată să-mi realizez norma care-mi asigura sfertul de pîine, cartea poştală, pachetul şi apoi vorbitorul ; dar cu efort uriaş, o răbdare şi o perseverenţă epuizantă, care, în fapt, mi-au fost de un mare şi real folos ; căci aşa eu – care ajunsesem să nu mai am dram de carne pe corp – m-am refăcut. Iar regenerarea prin muncă mi-a asigurat reîntinerirea, zic eu, şi o robusteţe a trupului care m-a ajutat să rezist în închisori şi-n încercările mai cumplite prin care am trecut apoi.

Totdeauna însă am crezut că pe toate le am de la Dumnezeu şi le-am folosit slăvindu-L pe El, fie cînd sănătatea mă ajuta să mă bucur de viaţă, fie cînd disperarea mă tîra cu gîndul către moarte, ca o izbăvire din încercările care m-au copleşit şi chiar depăşit uneori.

La 18 martie 1953, mi s-a dat şi am scris acasă o carte poştală cu următorul conţinut :

„Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul şi iubitul meu fiu ! Sînt sănătos. Am aşteptat cum nu bănuiţi să veniţi la vorbitor, căci doream mult să vă văd şi nu înţeleg ce v-a putut împiedica să veniţi, aşa cum v-am scris şi am stabilit cu Miţă. Vă rog să-mi trimiteţi pachet ca şi în trecut, cu alimente cît mai consistente, pe luna aceasta şi mai am nevoie şi de o pereche de pantaloni de doc (salopetă), sau 1,20 m. doc, aţă, una pereche de chiloţi, pieptene-aluminiu, perie de dinţi, ciorapi, un basc, săpun, 100 de tablete Vitamina B1, reţeta şi ceva tablete pentru insomnie, aspirine, antinevralgice, 100 de tablete reumacif, un tub alifie sulfamidă, un tub cu alifie salicilat-metil, bandaj şi ce mai puteţi. Să-mi trimită şi Miţă şi să-mi procure medicamentele ce crede, în special pentru reumatism, căci mă cam supără rău, şi să încerce să mai vină cînd poate. Faceţi ce puteţi pentru mine şi, dacă credeţi, şi un memoriu, la care alăturaţi şi dovezile ce sînt acasă. Trimiteţi-mi aici şi mie memoriul. Scrieţi-mi imediat de taliat, prin poştă. Trimiteţi o fotografie recentă a voastră, cînd aveţi. Bani şi pachete, aşa cum ştiţi şi v-am mai scris. La toţi sănătate şi vă sărută cu dor, Nae".

Aceste rînduri exprimă, pe măsura admisă de cenzură, carenţele fizice provocate de greutăţile prin care trecusem, dar mai ales căderea psihică care mă copleşise, văzînd cum trec luni şi ani fără perspectiva libertăţii şi cînd efortul îndîrjit de a realiza norme şi supranorme, mă epuizase. În şase ani de zile nu primisem nimic de îmbrăcat, iar pachetele de acasă nu ni le dădeau atunci cînd ele conţineau haine. Aşa se explică că am ajuns acasă mai zdrenţăros decît ultimul cerşetor.

La întîlnirea cu Miţă, stabilisem ca Maria cu Tudorel să vină în cursul lunii ianuarie sau februarie la vorbitor, şi locotenentul Ionescu fusese de acord. Miţă însă, mă menajase şi nu-mi spusese că Maria este operată şi că se află în stare gravă. Biata de ea n-a putut veni, iar eu, cu psihoza disperatului, mi-am făcut tot felul de idei, toate funeste şi, în puţinele ore de somn, aveam numai vise chinuitoare, deoarece eram absolut convins că nimic nu ar fi putut-o împiedica pe dînsa să ajungă la mine, pe ea care bătuse la porţile tuturor închisorilor.

Insistasem în scrisoare pentru medicamente căci eram doborît şi o rugasem să întreprindă ceva în scopul elucidării situaţiei mele, căci trecuseră peste doi ani de la expirarea pedepsei şi detenţia continua, fără nici o explicaţie, ca şi cum n-ar fi fost vorba de viaţa unui om şi de existenţa unei familii.

Din cînd în cînd, cîte cineva pleca acasă, dar aceasta constituia un eveniment, căci regula acolo era cale lungă şi fără limite.

Doar cînd ajuns acasă, am aflat că Maria întreprinsese permanent tot ce se putea pentru ca să afle ceva despre situaţia mea şi să obţină eliberarea. Mai sînt şi acum copii de pe memoriile formulate de dînsa şi răspunsuri care te uimesc. Am să mă refer succint la unele din ele.

Primul memoriu este din 15 martie 1951 şi, ca şi următorul, are în esenţă acelaşi conţinut :

„... soţul meu şi-a ispăşit pedeapsa, rugîndu-vă cu lacrimi fierbinţi, de soţie şi mamă, a-l reda familiei şi societăţii" (primul)

„... sînt fiică de ţărani săraci şi orfani de cînd eram elevă, ca şi soţul meu, care de tînăr a trebuit să muncească din răsputeri, să crească doi fraţi mai mici şi să lupte cu disperare cu lipsurile, reuşind să devină avocat..."

Ambele, în cele din urmă, cer verificarea situaţiei mele şi eliberarea.

„... revin asupra cererii ce se află înregistrată sub nr.3038/18.XII.1953 şi asupra cererii înregistrată sub nr.970/13.I.1954 şi fiind suferindă şi lipsită de mijloace, vă rog a decide asupra memoriilor depuse" (un al treilea memoriu).

„... soţul meu a ispăşit pedeapsa şi insist în a cere eliberarea şi-mi iau angajamentul să fie un cetăţean util."

La 7 ianuarie 1954, Procuratura Generală R.S.R. Direcţia.7, cu nr.27333, îi comunică :

„Răspunzînd cererii înregistrată sub nr.3038/1953, vă invităm să comunicaţi datele de stare civilă privind pe soţul d-voastră, Nae I.Tudorică şi locul de detenţie unde execută pedeapsa. Semnează consilier principal : N.Marinescu"

La 11 ianuarie 1954, Maria a trimis către Procuratura Generală – şeful direcţiei 7 – Consilier juridic principal N.Marinescu, copie de pe actul de căsătorie şi precizarea că la data de 24 mai 1953 eram la Ocnele Mari şi că „de la această dată, nu mai ştiu nimic, deşi i-am trimis de trei ori pachet şi bani, care mi-au venit înapoi".

Probabil că i s-au cerut şi alte date şi, astfel, la 15 ianuarie 1954, Maria a comunicat toate datele cerute şi în final, precizează : „ultimul meu domiciliu, nu ştiu dacă soţul meu îl cunoaşte, deoarece pachetele trimise mi-au venit înapoi".

Toată această corespondenţă se purta cu Procuratura Generală, Direcţia 7, dar am găsit acasă şi un răspuns de la Ministerul Securităţii Statului, cu nr.016872, cu următorul conţinut :

„Am primit cererea d-voastră şi, în legătură cu cele solicitate, vă facem cunoscut că în urma verificărilor efectuate s-a constatat că organele noastre au procedat just." Întreb acum : Trăieşti domnule Consilier juridic Marinescu ? Cum îţi este obrazul şi cum de nu stai cu capul în nisip şi nu intri de bună-voie în celulă ca să nu te strivească – dacă o ai – conştiinţa ?

Deci, era just să fi fost condamnat pentru un fapt care nu întrunea elementele constitutive ale unui delict, era just să-mi aleg singur un articol din codul penal, după care să fiu condamnat ; era just să fi declarat recurs şi hotărîrea să fi rămas definitivă, pe motiv că nu aş fi formulat recurs ; şi era just că pedeapsa mea expirase de trei ani şi eram reţinut, fără nici o explicaţie şi, mai ales, era drept ca în asemenea circumstanţe să mi se aplice un regim de detenţie ucigător, mai aspru decît al celor mai odioşi criminali ca Blazian, Sili Constantinescu, Berilă şi alţii, şi să-mi fie îngăduit în 6 ani să-mi văd soţia şi copilul o singură dată.

Am mai aflat că biata Maria răscolise toată lumea şi se jeluise pretutindeni, dar cine avea urechi de auzit şi ochi să vadă dreptatea şi necazul ei ?

Mi s-a spus că a fost în audienţă la Ministerul Securităţii Statului şi, ca de pretutindeni, a primit acelaşi sfat : aşteptaţi şi veţi primi răspuns. Şi a aşteptat şi familia s-a tîrît 6 ani prin cele mai grele privaţiuni materiale, priviţi fiind ca nişte ciumaţi.

În primăvara anului 1953, am fost trecut la atelierul de lustruit mobilă, unde era şef Demeter Carol, care locuise la Bucureşti, dar era originar din Ardeal ; probabil era ţigan maghiar. Fusese prins făcînd afaceri cu valută străină şi, deci, era la „dreptul comun" ; fiind de profesie tîmplar de lux, conducea acest atelier, unde erau politici.

Am deprins cu greu această specialitate, căci se lustruia manual, cu şerlac natural. Operaţia cerea pricepere, atenţie şi multă răbdare, căci se executa mobilă deosebit de pretenţioasă ; încă nu se ajunsese în stadiul cînd lustruitul se realizează mecanic şi cu materiale uşor de întrebuinţat.

Nu după mult timp eram mîna dreaptă a „meşterului" şi-mi realizam norma care să-mi asigure drepturile la care rîvneam.

La 25 aprilie, am primit iarăşi o carte poştală, cu dreptul de a scrie acasă 12 rînduri, care a avut următorul conţinut :

„Buna şi scumpa mea soţie şi scumpul şi iubitul meu fiu ! Sînt răspuns şi pachet, dar nu am primit şi sînt îngrijorat. Sînt cu gîndul şi dorul mereu la voi. Vă rog trimiteţi-mi pachet cu alimente cît mai consistente – 5 kg., ca şi pînă acum ; să-l primesc la începutul lunii mai sau cît mai curînd. Şi mai am nevoie (am înşirat aceleaşi lucruri şi medicamente cerute la 18. 03). *Mi s-a aprobat vorbitor* pentru 24 mai, ora 12.00, cînd vă rog să veniţi neapărat cu Tudorel şi Miţă. Vă rog din inimă, faceţi acum tot ce puteţi pentru mine ! Răspundeţi imediat detaliat prin poştă. Adresa din faţă *fără nume*. La vorbitor, aduceţi carne în untură, miere şi ce mai aveţi acum. Sănătate la toţi ! Vă sărută şi aşteaptă cu dor, Nae".

Aceasta a fost ultima scrisoare. Eram atunci chiar pe treapta cea mai de jos a disperării. Nu mai puteam dormi şi dacă unii se sinucideau, dîndu-şi pîinea pentru ţigări, eu mi-o dam pentru somnifere. Ajunsesem să iau patru tablete mari de luminal. Nu numai că nu dormeam, dar eram într-o stare de agitaţie vecină cu sinuciderea. Insomnia a rămas şi pînă acum cel mai chinuitor

supliciu ; nu folosesc somnifere decît în extremis şi doar cîteva zile, căci eu totdeauna am fost hipotensiv. Îmi provoacă dureri de cap insuportabile. Simţeam că voi ajunge să nu mai pot lucra şi mă înspăimînta ideea că nu voi mai putea scrie acasă.

Ca întotdeauna în momente decisive şi de răscruce soarta m-a ajutat, căci am primit o comandă mare de cuiere care trebuiau lustruite. Lustruitul nu se executa cu pretenţii deosebite şi, fiind vorba de obiecte mari, lucrul îl efectuam afară, în curte.

Venise vara, acolo era aer curat, munca nu era grea şi aşa m-am refăcut fizic, mi-am mai restabilit nervii, oarecum şi somnul.

Munca afară, în aer liber, fără nici o restricţie, dădea impresia unei relative libertăţi. Înlesnea celor din echipă discuţiile şi glumele, o atmosferă de destindere care, implicit, influenţa şi asupra mea, chiar dacă nu participam la crearea ei.

Dormeam în camere mari, luminate de soare, cu aer suficient şi cu priciuri supraetajate. În camere era şi un evreu bătrîn din Iaşi, pe nume Wadmann Simon. Prezenţa lui acolo era o excepţie în acele timpuri.

L-am primit cu rezerve şi nedumerire.

Am aflat de la dînsul că nu fusese judecat şi, deci, n-avea pedeapsă de executat, dar că era acuzat că în timpul războiului ar fi colaborat la Iaşi cu nemţii, în dauna coreligionarilor săi.

Era un bătrîn nostim şi zilnic ne povestea lucruri plăcute. Avea o fobie pentru ziua de joi şi toată viaţa fusese obsedat de ideea că orice rău nu-i poate veni decît în acea zi a săptămînii. Şi, ca să ne convingă de temeinicia acestei obsesii, ne-a relatat modul cum a fost arestat.

Într-o noapte a bătut în uşă cineva şi soţia a deschis. Au intrat în casă două sau trei persoane care i-au spus că trebuiau să facă o percheziţie. El a protestat, dar i s-au arătat formele legale şi, astfel, a cedat.

S-a pornit o percheziţie riguroasă. Bătrînul Simon, contrariat la început, a intrat încet-încet în panică. Cînd a văzut că nu-i glumă a întrebat : „Rifca, ce-i azi ?", iar aceasta i-a răspuns : „JOI !" El, stupefiat şi îngrozit a repetat : „Azi îi joi ? M-am prăpădit !".

Această replică se folosea zilnic în camera noastră ; pe el îl amuza, dar în fiecare joi devenea tăcut şi fricos.

Ne dădea sfaturi, făcea pronosticuri, se considera înţelept şi-şi zicea „Simon cel înţelept". Pentru că era bătrîn, nu mergea la

lucru şi, pentru a-l ajuta, i-am dat sarcină să stea în cameră, planton, şi astfel primea în schimb din tot ce aveam şi noi.

Ca întotdeauna şi pretutindeni, suferinţa înfrăţeşte, elimină asperităţile, dă omului omenia care ar trebui să fie trăsătura esenţială şi neschimbătoare a fiinţei lui.

Printre cei din echipa de lucru era, aşa cum am mai arătat, şi bătrînul Ghirnoagă, om de mare valoare şi prestigiu. Bineînţeles că dînsul se străduia, dar nu putea realiza lucrul ce se cerea.

Noi îl ajutam şi n-am să uit că într-o zi, Demeter Carol, care verifica lucrul echipei întregi, controlînd cuierele lustruite de dînsul, i-a spus zîmbind : „Domnule Profesor, foarte slab !" Profesorul, tot în glumă i-a replicat : „Eu însumi sînt foarte slab !" A rîs toată lumea şi lucrul a fost recepţionat, cu rectificările noastre binevoitoare.

Fiecare oră ce mă apropia de ziua *Vorbitorului* adăuga noi emoţii.

Luna mai, ca întotdeauna, făcea ca fiecare zi să o întreacă în frumuseţe pe cea care trecuse. Soarele, mai cald şi mai strălucitor, arborii mai verzi şi mai înfloriţi, păsărelele mai vioaie, mai zeloase în cîntul lor şi toată natura, reînviind, chema întraga fiinţă în tumultul bătăliilor pentru viaţă. Sigur că anevoie s-ar putea cineva transpune în efervescenţa mistuitoare a acelor momente. Fiecare are un contur al existenţei lui lăuntrice, distinct şi greu transmisibil ; dar oricine poate bănui ce bîntuie fiinţa unui biet om care a fost rupt cu violenţă de lîngă cei dragi şi, de cinci ani, se zbate în singurătate, între speranţă şi deznădejdea dată de groaza că ar pieri aruncat într-o groapă comună, fără a-i putea revedea pe cei pentru care trăieşte şi luptă.

Ziua *VORBITORULUI* – 24 mai – a fost tot duminică şi era pentru mine de două ori sărbătoare.

Totdeauna, oricît de obosit aş fi fost, mă culcam şi mă sculam cu o rugăciune spusă din inimă, din cuget şi din toată simţirea mea, o rugăciune aşezată pe prima pagină a memoriei mele şi pe care o folosesc şi azi :

„Toţi cu inimă curată, Ţie Doamne-ţi mulţumim,
Tu, cu darul Tău, Prea Sfinte, ne ajută oameni buni să fim,
de greşeală să ne ferim, ţara noastră s-o iubim."

Pentru iertarea păcatelor, sprijin şi ajutor :

„şi ne iartă nouă greşelile noastre,
precum şi noi iertăm greşiţilor noştri ;

şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău."

Pentru curată mărturisire şi fierbinte rugă :

„Întoarce faţa de la păcatele mele şi toate fărădelegile mele şterge-le. Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi duh drept înnoieşte înlăuntrul meu. Nu mă lepăda pe mine de la faţa Ta şi Duhul Tău, cel sfînt, nu-l lua de la mine. Dă-mi iarăşi bucuria mîntuirii Tale şi, cu duh stăpînitor, mă întăreşte.

Mi-am întors către tine mîinile mele, ca un pămînt însetat şi fără apă ; degrabă auzi-mă Doamne, că a slăbit duhul meu ; Nu-ţi întoarce faţa Ta de la mine, ca să nu mă asemăn cu cei care coboară în mormînt ; fă să aud dimineaţa, mila Ta, căci la Tine-mi este nădejdea ; arată-mi calea pe care să merg, că la Tine mi-am ridicat sufletul meu ; scoate-mă de la vrăjmaşii mei, că la Tine am scăpat ; învaţă-mă să fac voia Ta, căci Tu eşti Dumnezeul meu !".

Pentru pace şi înţelegere :

„Dă tuturor popoarelor linişte şi bună înţelegere şi fă, ca de la o margine la cealaltă a pămîntului, să răsune un singur glas : lăudată să fie Dumnezeiasca inimă, care ne-a dobîndit nouă mîntuirea."

Rugăciunile mele, totdeauna au izvorît din dragoste, din credinţă, din nădejde şi cererile mele erau pentru sufletele celor duşi, pentru iertarea păcatelor mele şi ale celor dragi, pentru dreptate, sănătate şi ajutor.

În dimineaţa aceea, în colţul meu, genunchii au simţit mai aproape pămîntul, mîinile mai puternică încleştarea, inima mai accelerată bătaia, sufletul – mai arzător, iar lacrimile mai fierbinţi.

Am ieşit în curtea închisorii, uşurat, încrezător şi aureolat de razele soarelui, dar şi de seninul nădejdii. Am străbătut cele cîteva ore, ca şi în ianuarie, cu înfrigurare. La ora 12.00, am fost chemat la poartă.

De la politici nu ştiu dacă mai era cineva programat pentru ziua aceea, dar erau mulţi de la dreptul comun, căci pentru aceştia poarta era deschisă cu mare uşurinţă, deşi ei şi acolo înfruntau autorităţile, refuzau lucrul şi făceau obstrucţii.

Între timp se organizase un spaţiu pentru *vorbitor*, chiar la intrare, în partea dreaptă, format dintr-o încăpere despărţită la mijloc de o plasă construită din jaluzele şi, din loc, în loc, cu nişte ferăstruici fără geam.

Am fost introduşi în partea din faţă şi apoi am auzit zgomotul specific şi sinistru cu care se deschideau porţile. Din cealaltă parte, au început să intre membrii familiilor noastre, în general femei.

Cu ce cuvinte aş putea descrie starea mea ? Cei de la dreptul comun, deprinşi cu această situaţie, au ocupat spaţiile din centrul ferăstruicilor, iar eu mă uitam şi scrutam disperat, printre jaluzele, pe fiecare dintre femeile care intrau pe cealaltă parte. Nu vedeam din cauza jaluzelelor, a emoţiei şi lacrimilor. M-am strecurat la o ferăstruică de la intrare, unde erau gardienii de pază (cei de la dreptul comun au ocupînd ferăstruicile din fund, pentru a putea vorbi şi manevra în voie).

Într-un colţ, am zărit-o pe biata şi scumpa mea Maria, cu Tudorel de mînă. Sta, micuţă, slabă, palidă şi speriată, uitîndu-se în toate părţile. Am strigat-o mai mult cu sufletul şi cu inima, căci izbucnisem în plîns.

Sînt bărbat şi am înfruntat în viaţă greutăţi şi primejdii neobişnuite. Se zice că plînsul este pentru femei. Eu am plîns nu numai atunci, şi gîndesc că trebuie să se ruşineze cei care nu înţeleg, nu se transpun şi nu pot plînge în asemenea situaţii.

La chemarea mea, Maria cu Tudorel de o mînă şi cu pachetul în cealaltă, s-a repezit către locul unde eram.

Ne-am sărutat prin ferăstruică şi am schimbat din abundenţă lacrimile care şiroiau pe obrajii noştri.

L-am sărutat pe Tudorel, pe care-l lăsasem mic, de şapte ani, grăsuţ, voinic, frumos, cu părul zulufi, tandru şi semeţ. Acum era înalt, slab, tuns şi speriat. L-am întrebat cum învaţă, dacă o ascultă pe mămica, dacă mă mai cunoaşte, iar el a început să plîngă. Forfoteala din spaţiul lor l-a rupt de lîngă noi şi astfel, s-a retras lîngă perete, de unde ne privea plîngînd.

Eu, cu mîna Mariei în mîna mea, i-am spus că sînt sănătos, cu gîndul şi inima numai acasă, că muncesc şi am asigurat-o că necazurile noastre vor lua sfîrşit, că mă voi întoarce în curînd acasă.

Ea, cu miracolul puterii ei, mi-a confirmat că Tudorel învaţă şi se comportă exemplar. Că acasă totul e bine, că are serviciu, mă aşteaptă şi a făcut demersuri pentru eliberarea mea ; că Anton şi Miţă, cu familiile lor, sînt de asemenea bine şi că a venit cu Didina, verişoara mea, căsătorită Scorţeanu, care a rămas la poartă căci nu au lăsat-o să intre. Ea, totdeauna, a fost mai tare şi mai stăpînită ca mine, deşi, în fond, intensitatea simţămintelor şi vîrtejul necazurilor şi al cumplitelor încercări i-au măcinat viaţa. A fost ca un ocean cu suprafaţa liniştită, dar cu străfundurile bîntuite de curenţi. Pentru că pe mine mă copleşea plînsul, mi-a strîns mîna, cerîndu-mi să fiu tare şi să am

încredere în Dumnezeu, în ea, în mine şi în tot ce ne aşteaptă. Mi-a spus că a adus tot ce am cerut şi mi-a promis că va reveni ori de cîte ori voi avea dreptul s-o văd şi că va veni şi Miţă, care era aproape. Mi-a dat pachetul, păstrînd privirea mereu senină şi încrezătoare, aţintită în ochii mei.

S-a anunţat sfîrşitul *vorbitorului*.

Ne-am sărutat, schimbînd alte lacrimi. L-am sărutat pe Tudorel şi fiecare, cu paşi clătinaţi, cu faţa unul la altul, am dat înapoi pînă nu ne-am mai văzut.

Cine ştia sau putea bănui atunci că se rupea orice lăgătură între noi pentru mai bine de un an ? Şi cine se mai putea aştepta că mai urma o altă perioadă de nejustificate restrişti şi cumplite încercări ?

Peste cîteva zile, am fost adunaţi în curtea închisorii, unde s-a făcut o triere a noastră, reducîndu-se numărul celor care urmau să lucreze în fabrică. Au fost reţinuţi cei care îşi realizaseră normele şi mai erau necesari comenzilor în lucru.

Comandantul, după ce a rămas numai cu noi, ne-a comunicat că pe viitor norma de bază a fiecăruia va fi cea realizată în fapt anterior. Practic, însemna că toţi cei care se străduiseră peste puterile lor şi depăşiseră normele fixate determinaţi de dorinţa de a avea legătură cu familia erau puşi în situaţia de a nu-şi mai cîştiga nici sfertul de pîine, căci, în condiţiile de acolo, era peste putinţă să te menţii timp îndelungat într-o astfel de încordare. Iar în ultima perioadă comenzile se împuţinaseră, condiţiile de viaţă deveniseră mai grele, lucrul mai pretenţios şi forţele fiecăruia se diminuaseră.

Pentru mine, această măsură însemna sfîrşitul, căci, ca să-mi cîştig sfertul de pîine trebuia să realizez două norme ; ca să am carte poştală – două norme şi jumătate ; ca să primesc pachet – trei, iar ca să pot obţine *vorbitor* – patru norme. Aceasta înseamnă ca, în unsprezece ore de lucru, să realizez producţia normală pentru patruzeci şi patru de ore, ceea ce era de neconceput, nu pentru mine ci chiar şi pentru cel mai calificat tîmplar.

Dar acest om, de statură mică şi pocit psihic, care, pentru nişte drepturi normale ne-a împins doi ani la eforturi extraordinare, cu un cinism şi o ferocitate neomenească, nu se gîndea la noi. Nu-l privea dreptatea şi omenia ; visa să ajungă general sau se credea, căci aşa se comporta, un alt Napoleon, cuceritor de nepieritoare biruinţi.

Am continuat lucrul cu intermitenţe, reorganizaţi, pînă la epuizarea comenzilor. Practic, nu mai aveam posibilitatea să realizez mai multe norme. Eram disperat.

Am fost amestecaţi cu cei de la dreptul comun şi exigenţa devenise haos.

De activitatea din fabrică răspundea un fost militar – şi el deţinut de drept comun – care se purta cu omenie. De la dreptul comun venise şi un evreu tînăr, voinic dar epileptic.

Într-o zi, pe cînd lucram în atelierele din dreapta, am auzit strigăte şi larmă şi am ieşit în curte. Din partea stîngă, unde era bucătăria şi sala de mese, am văzut venind spre noi, mai mult tîrîndu-se, deţinutul care îndeplinea oficiul de şef. Ni s-a apus că evreul, al cărui nume nu-l mai reţin, a intrat în bucătărie, a luat un cuţit şi l-a înfipt pe neprevăzute în spatele „şefului", în dreptul rinichilor.

Ne adunaserăm în grup. A trecut pe lîngă noi şi, susţinut de alţii, a fost dus la infirmerie.

Cu toate încercările, poate şi din lipsa condiţiilor necesare, după mai puţin de o oră ni s-a comunicat că a murit căci nu i s-a putut opri hemoragia. Cel vinovat a fost prins cu greu, căci ameninţa cu cuţitul, şi a fost dus la beci.

Eram îngroziţi.

Aşa cum se desfăşura lucrul, nu mai putea fi vorba de norme şi supranorme. Eram mutaţi dintr-un atelier într-altul, de la o operaţie la alta, şi era evident că mergem spre lichidarea comenzilor şi desfiinţarea fabricii. Comandantul lua măsuri drastice şi beciul era mereu plin de deţinuţi.

Într-o noapte, nu mai reţin pentru ce, m-a trimis şi pe mine la beci. Aici era, ca întotdeauna, întuneric şi se făcuseră şi carcere din scînduri. Am fost introdus acolo iar gardianul a plecat. Într-o carceră apropiată era ucigaşul care, cînd am rămas singuri, a început să mă întrebe cine sînt şi ce este pe afară. Eu, îngrozit, nu am răspuns, iar el – pe măsură ce eu continuam să tac – striga tot mai tare şi a început să ameninţe şi să bată în pereţii carcerei, încercînd să-i spargă.

Această situaţie a durat cîteva ore, apoi s-a potolit şi, probabil, a adormit. A fost o noapte de groază cumplită.

Am terminat comenzile de tîmplărie, s-a făcut o nouă triere, au fost trimişi în camere mulţi deţinuţi şi am mai rămas afară foarte puţini.

Comandantul a organizat cu noi un atelier de ceramică, dar nici n-am apucat să deprindem meseria, că a trebuit să-l abandonăm.

Cu aceasta s-a sfîrşit cu munca – fusese pentru mine salvarea – şi am reînceput viaţa de celulă, cu toate privaţiunile, ingerinţele şi umilinţele ei. Nu mai eram scoşi afară nici la aşa zisa plimbare de altă dată.

Şi iarăşi am ajuns la sfertul de pîine, la tinete, la percheziţii zilnice şi la tot felul de torturi.

Cum am mai spus, camerele erau mari şi aveau priciuri supraetajate. Stam sus şi aveam favoarea soarelui şi aceea de a privi în depărtare, pe culmile dealurilor.

În cameră erau numai politici.

De altfel, înainte de a începe această situaţie, a venit o comisie, probabil din partea Ministerului de Interne. Fiecare a fost chemat şi ni s-au cerut nişte date sumare. După această verificare, au fost puşi în libertate cei mai mulţi de la dreptul comun şi o parte dintre politici.

Construiam fel de fel de ipoteze şi fiecare se voia optimist deşi toate semnele indicau noi şi îndelungate necazuri.

Timpul trecea nespus de greu şi fiecare încerca să facă orice ca să-l scurteze. Se povestea, se discuta şi în această privinţă nu-l pot uita pe acel tînăr - Caba – care, săptămîni de-a rîndul, povestea toată ziua, cu un talent deosebit filme, romane şi întîmplări care ţineau în încordare întreaga cameră.

Masa era foarte slabă iar noi terminaserăm tot ce mai rămăsese în pachete.

1. Cred că niciodată şi nicăieri în lume nu s-au folosit metode mai draconice pentru politicii din închisori ca în România anilor 1948-1954.

2. Deţinuţii de drept comun, în mod paradoxal, erau privilegiaţi. Pentru ei închisoarea era şi mai rămîne o şcoală de perfectare a „meşteşugului" şi de aceea consider că singura modalitate de îndreptare rămîne munca organizată.

Deşi nu pare verosimil, totuşi este absolut adevărat că acolo, la Aiud, şi apoi la Gherla, fiecare firimitură era o avere; stam ore întregi şi sfărîmam în bobiţe ca de mac sfertul de pîine şi mîncam din ele doar ca să ne amăgim foamea care ne teroriza.

Cine putea dormi era pe jumătate salvat şi nu-l pot uita pe un tînăr – asistent universitar – Biloiu, de la facultatea de chimie din Bucureşti, un băiat frumos, cuminte şi cu mult bun simţ, care

toată ziua dormea. Ridica doar capul, în timpul cînd ar fi trebuit să vină hîrdăul cu polonicul de mîncare şi întreba „A venit masa?" Dacă i se răspundea „nu", aşeza din nou capul jos şi îşi continua somnul ca un prunc.

De prin luna iulie a început să vină în aşa-zise inspecţii, o echipă de ofiţeri care, în mod practic, nu urmărea decît să ne aducă la disperare. Intrau în celule şi, sub pretext că ne fac percheziţii, ne dezbrăcau, ne loveau şi ne umileau cu tot felul de înjurături, ameninţări şi invective.

Ca să-şi demonstreze zelul şi să-şi desăvîrşească cinismul, ne ţineau dezbrăcaţi la piele. Pentru că nu mai eram scoşi afară, în fiecare cameră era un hîrdău mare care se folosea o zi şi o noapte pentru toate necesităţile de către cei circa 30 de oameni. Cînd veneau ei, îi obligau pe cei mai bătrîni dintre noi – Tricorache, cel care condusese fabrica ani de-a rîndul, şi pe moş Ventorică, de loc din Iaşi – ca să care hîrdaiele jos.

Situaţia a durat destul timp. În plus, seară de seară, înainte de închidere, eram scoşi afară din celule şi aşezaţi pe un singur rînd, pe culoar unde efectuau percheziţii corporale excesive, inutile şi ridicole, căci, în situaţia de acolo, ce puteau găsi asupra noastră?

Aşa cum am mai spus, eu totuşi purtam asupra mea, totdeauna timorat de frica de a fi găsită, o părticică din fotografie, reprezentînd doar capul copilului meu. Fotografia, prin percheziţiile ce trecuse, se mulase şi o puteam ascunde, în general, în gulerul cămăşii.

Dacă poate cineva să explice de ce era aşa grav un fapt atît de inofensiv, de firesc şi simbolic, atunci accept să mă consider un permanent infractor.

Foamea, dorul şi grija pentru cei de acasă, puseseră din nou stăpînire pe noi, iar eu mă apropiam cu paşi mari de prăpastia deznădejdii.

Pe la jumătatea lunii august 1953, a venit iarăşi o comisie la Ocnele Mari şi am fost din nou chemat la birouri, unde au schimbat doar cîteva vorbe cu mine şi, după cîte mi s-a spus, şi cu ceilalţi s-a procedat la fel.

Am încercat să-i rog să afle că mi-a expirat pedeapsa, că am muncit din răsputeri, cu ataşament, că sînt bolnav, că am acasă un copil care mă aşteaptă, dar ei erau grăbiţi şi era evident că veniseră acolo cu o decizie luată anticipat în altă parte.

Peste cîteva zile, cea mai mare parte dintre noi am fost scoşi în curte cu tot ce aveam şi, după ce s-a făcut apelul, am fost încolonaţi şi duşi în gară. Acolo ne aştepta o dubă şi, dacă mai nutream vreo speranţă, ea s-a spulberat.

Era o zi cu un cer sclipitor şi cu o căldură înăbuşitoare. Căldura de afară şi frămîntarea dinlăuntru mă ardeau. În spate aveam o desagă în care purtam tot ce aveam, dar genunchii nu-mi tremurau, nu-mi cedau din cauza acestei poveri, ci sub apăsarea deznădejdii omului care mai ieri se vedea acasă şi acum pornea în necunoscut. Pentru mine, incertitudinea şi necunoscutul erau mai rele decît moartea şi infernul.

„Ajutaţi" de înjurăturile, loviturile şi ameninţările gardienilor care, cu arme în mînă, ne înconjurau, ne-am urcat rînd pe rînd în dubă.

Duba era aşa de mică şi noi aşa de mulţi, încît ne-am aşezat ca sardelele.

De foarte multe ori m-am gîndit cu ruşine şi compasiune la progromul de la Iaşi, cînd evreii au fost îmbarcaţi ca animalele în vagoane şi purtaţi, într-o înghesuială sufocantă, făcînd ca mulţi să piară asfixiaţi. Întotdeauna am considerat că virtutea cea mai de preţ a omului este omenia. De aceea, cea dintîi lege a vieţii mele a fost mila, supremul deziderat – dragostea, iar unicul ţel – dreptatea.

Aşa se explică cum în februarie 1938 am fost singurul om din Roman care am zis „NU" în legătură cu Carol al II-lea şi dictatura ; că în 1940 am fost printre cei care s-au opus samavolniciilor săvîrşite de către aşa-zişii legionari şi de către ciupercile apărute odată cu „victoria", chiar dacă aceştia mi-au pus pistolul la tîmplă, acuzîndu-mă de trădare ; că am protestat la moartea lui Iorga şi a celorlalte victime din toamna anului 1940 ; că n-am fost de acord cu progromul de la Iaşi. Numai aşa s-a putut, ca după o viaţă de om, de atîtea ori lovit şi nedreptăţit, să nu urăsc pe nimeni şi să plec, de la Uzina de Ţevi Roman, după aproape 20 de ani de muncă, o muncă în care uneori trebuia să lovesc în oameni, cu numele „inima de mamă".

De aceea, mereu m-am întrebat şi voi muri cu această nedumerire. „Cum poate un om care a suferit, a plîns şi a strigat după ajutor cînd era la necaz, să uite durerea şi disperarea şi să o provoace altora ?"

Dacă Domnul Iisus n-ar fi adus acum două mii de ani decît schimbarea Legii Talionului – ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte – în aceea a dragostei, a iubirii vrăjmaşului, El tot trebuia să fie şi să rămînă, pentru vecii vecilor, Mîntuitorul lumii.

Şi dacă repet, se cade s-o fac :

„De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval sunător.

Şi de aş avea darul proorocirii şi tainele toate le-aş cunoaşte şi orice ştiinţă şi de aş avea atîta credinţă încît să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sînt. Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da tot trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte. Dragostea îndelungată rabdă ; dragostea este binevoitoare ; dragostea nu pizmuieşte, nu se laudă, nu se trufeşte. Dragostea nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale, nu se aprinde de nimic, nu gîndeşte răul. Nu se bucură de nedreptate ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduieşte, toate le rabdă. DRAGOSTEA NU CADE NICIODATĂ !"

Şi pentru că sufletul, raţiunea şi experienţa mea mă asigură că binele nu va stăpîni lumea decît atunci cînd legea iubirii va înlocui pe cea a Talionului, am să mă refer la Cuvîntul Domnului, rostit direct în *Predica de pe munte*, cuvînt care constituie baza şi esenţa preceptelor creştine :

„Aţi auzit că s-a spus

Eu însă, vă spun vouă ; Să nu staţi împotriva celui rău, iar cui te loveşte peste obrazul drept întoarce-i şi pe celălalt. Celui ce voieşte să se judece cu tine şi să-ţi ia haina, lasă-i şi cămaşa. Iar de te va sili cineva să mergi o milă, mergi cu el două !

Celui care cere de la tine dă-i şi de la cel ce voieşte să se împrumute de la tine, nu întoarce faţa ta !

Aţi auzit că s-a zis : , iar Eu vă zic vouă : Ca să fiţi fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele peste cei răi şi peste cei buni şi trimite ploaie peste cei drepţi şi peste cei nedrepţi.

Căci dacă iubiţi pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veţi avea ? Au nu fac şi vameşii acelaşi lucru ? Şi dacă îmbrăţişaţi pe fraţii voştri, ce faceţi mai mult ? Au nu fac şi păgînii acelaşi lucru ?

Fiţi, dar, voi desăvîrşiţi precum Tatăl vostru, Cel ceresc desăvîrşit este !"

Şi cum ura şi răzbunarea, cu forţa lor distrugătoare, nu abandonează uşor concepţia oamenilor, mă voi opri la cîteva pasaje din aceeaşi monumentală predică :

„Fericiţi cei blînzi că aceia vor moşteni pămîntul !

Fericiţi cei flămînzi şi însetaţi de dreptate căci aceia se vor sătura !

Fericiţi cei milostivi căci aceia se vor milui !

Fericiţi cei curaţi cu inima căci aceia vor vedea pe Dumnezeu !

Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema !

Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că a lor este Împărăţia cerurilor !"

Drumul de la Ocnele Mari la Gherla a fost încercarea cea mai grea din viaţa mea. Eram aşa de înghesuiţi, căldura era încinsă ca într-un cuptor şi oxigenul era aşa de rarefiat, încît mi se uscaseră căile respiratorii şi mă sufocam, ca la o baie de aburi, cînd stai pe treapta cea mai de sus.

Deşi eram uscat de slab, curgea sudoarea pe mine în şiroaie, de parcă stam în ploaie.

Unde te uitai, vedeai feţe descompuse, oameni cu bustul dezbrăcat la piele şi cu privirea rătăcită, într-o sfîrşeală de muribunzi. Nimeni nu mai vorbea şi fiecare caută o gură de aer.

Nu ştiam unde mergem şi nici cît putea să dureze acest calvar. De altfel, niciodată nu am ştiut ce se face cu noi. Eram purtaţi dintr-o închisoare într-alta, fără să bănuim cel puţin dacă mergem spre casă sau spre moarte.

Drumul de la Ocnele Mari la Gherla a durat mult, căci duba nu urma ruta obişnuită a unui tren. Era lăsată în gări şi apoi ataşată la garnituri diferite şi nimeni nu ştia unde sîntem, cît stăm, iar cei care ne însoţeau şi ne păzeau nu se grăbeau, căci ei ocupau jumătate de vagon, le plăcea chinul nostru şi-şi făceau „datoria" intensificîndu-l.

Cînd am fost debarcaţi la Gherla, am rămas înmărmuriţi.

Ne aşteptau gardieni înarmaţi, ca pe nişte invadatori.

Cu desăgile în spinare, copleşiţi, împleticindu-ne, sorbeam aerul cu o voluptate de parcă am fi înghiţit tot ce ne înconjura.

GHERLA

În pericol de a orbi – Rupt de familie – În pragul disperării – Profesorul Ştefănescu – 5 iulie 1954 – Eliberarea

Am fost duşi în camere mari, tot cu priciuri din lemn, şi aşa am început o altă etapă de urcuş pe muntele abrupt al suferinţelor.

A doua zi, am fost scoşi afară şi selecţionaţi pentru muncă.

Acolo era o fabrică de mobilă mai mare ca la Ocnele Mari şi cu o secţie importantă de jucării.

Din partea celor veniţi de la Ocnele Mari, participa la triere un deţinut venit cu noi – Strugaru – un tînăr fără pregătire şi care era omul recunoscut al administraţiei.

Am fost repartizat la secţia *Mobilă* fiind considerat un specialist. În fapt, eu nu ştiam şi nu puteam efectua decît operaţiile pe care le executasem la Ocnele Mari, unde lucrul se realiza pe bandă.

Aici trebuia să execut lucrări de specialitate care implicau cunoştinţele şi dexteritatea unui profesionist. De la început m-am împotmolit şi eram disperat, mai ales că cei de acolo fuseseră avizaţi asupra capacităţii noastre şi ni se atrăsese atenţia că acela care nu se încadrează în normele de la Ocnele Mari va fi considerat sabotor.

Cu cît mă străduiam să mă descurc şi nu reuşeam, cu atît intram în panică mai mult. Zile în şir mă zbuciumam de parcă m-aş fi aflat între viaţă şi moarte.

Acolo n-avea cine să mă iniţieze şi, în plus, eu eram considerat consacrat. Fiecare îşi vedea de lucrul şi de sarcinile lui.

După cîteva zile, a fost nevoie de nişte oameni la atelierul de încleiat. Efectuasem această operaţie la Ocnele Mari, încît m-am oferit să merg acolo. Era un atelier foarte mare, cu stative şi

dispozitive speciale pentru încleiat material lemnos. Se lucra cu clei fierbinte şi aceasta făcea ca în atelier să fie un miros insuportabil şi o căldură toropitoare. M-am adaptat circumstanţelor de acolo şi, deşi mi-era greu, începusem să mă descurc.

În ziua de 9 septembrie 1953, pe cînd lucram într-un ritm exagerat, pentru a recupera din timpul pierdut anterior, desfăcînd din stative materialul încleiat şi uscat, am lovit cu ciocanul într-o pană triunghiulară din lemn ; pentru că nu ceda, am continuat să lovesc la baza ei, din ce în ce mai cu putere, pînă cînd, desprinzîndu-se, a sărit ca din puşcă, învîrtindu-se, şi s-a oprit chiar în ochiul meu stîng. Mi-am pierdut cunoştinţa şi am căzut la pămînt.

Băieţii din apropiere m-au ridicat, m-au luat pe braţe şi au alergat cu mine la infirmerie.

Medic era tot un deţinut. Cu greu, mi-a oprit hemoragia, m-a bandajat şi apoi m-a trimis la cameră, ajutat tot de ei.

Stam pe prici, tot la etajul de sus, unde abia am ajuns. În cameră nu mai era nimeni, căci toţi oamenii erau la fabrică.

Mă durea ochiul, iar capul parcă mi se despica, dar n-aveam nici un antinevralgic şi nici un ajutor. Seara, cînd au venit în cameră băieţii mi-au dat un prosop ud, pe care l-am pus la cap ; lîngă mine sta un prieten, de loc din Roman, Scorţanu, licenţiat în teologie şi în drept. M-a ajutat cum a putut, dar chiar în noaptea aceea a fost scos din cameră cu bagajul şi, mult mai tîrziu, am aflat că a fost eliberat.

M-am zvîrcolit toată noaptea în dureri înspăimîntătoare.

A doua zi, am fost dus din nou la infirmerie. Doctorul mi-a spus că va face tot ce poate, dar este sigur că pierd ochiul. Pronosticul nu m-a impresionat. Aşa era de mare durerea şi aşa de acută disperarea, încît demobilizasem total.

Mă trata zilnic. Rana s-a vindecat fără consecinţele prezise, dar ochiul m-a supărat tot timpul cît am stat acolo ; capul de asemenea. A trebuit ca şi acasă, ani de-a rîndul, să mă tratez şi deşi de mulţi ani mi se recomandă operaţie la ochi, n-o fac.

Nu mă restabilisem şi totuşi, aşa, cu un ochi bandajat, am cerut să fiu scos la lucru. Celula, singurătatea şi inactivitatea mă măcinau fizic şi psihic.

Apreciindu-se starea mea, am fost repartizat la atelierul de jucării. Era un atelier deosebit de mare, unde se reliza o gamă variată de jucării, mici şi mari, care solicitau mai puţină forţă dar mai multă migală, atenţie, pricepere şi răbdare.

Acolo, cine îndeplinea norma primea raţia reglementară ; cine nu, pierdea şi sfertul de pîine şi trăia astfel din polonicul de arpacaş, fasole sau cartofi, de la hîrdău.

Foamea era şi acolo prezentă, dar nu ca la Aiud, unde făcuse atîtea victime.

În fabrică lucrau şi cei de la dreptul comun, dar ei aveau un regim mai bun.

N-am uitat cum într-o zi la prînz, după ce ni se dăduse un polonic de arpacaş, ceea ce avea doar efectul de a ne stîrni pofta de mîncare, fiind pe afară în pauză, am văzut că la atelierul celor de la dreptul comun s-a mers cu un hîrdău de paste făinoase, ca să le împartă.

Pretutindeni hrana era împărţită de către deţinuţii de drept comun şi ei se sprijineau totdeauna, cu o solidaritate de invidiat.

Am văzut cum cei de la dreptul comun primeau cîte un polonic de paste făinoase şi acesta, atunci, era o avere. Am luat gamela şi m-am aşezat şi eu în rînd cu speranţa că voi căpăta un polonic. Eram timorat de ruşine şi de îndoială, dar oamenii n-au zis nimic. Cînd am ajuns în faţa hîrdăului, eram aşa de încurcat şi de dezorientat, încît, cel care împărţea m-a întrebat unde lucrez iar eu i-am răspuns cinstit. Nu mi-a dat şi eu am plecat, înfrînt de jenă dar şi de insucces, căci, cu o gamelă de paste făinoase, ar fi fost o adevărată sărbătoare.

Stam într-o cameră mare, tot cu priciuri ; lucram doar în schimbul de zi, şi numai opt ore.

Puteam să stau afară în timpul liber astfel trecea şi timpul mai uşor.

Îmi realizam norma şi o depăşeam, dar acolo acest fapt nu aducea nici un avantaj. Aşa se şi explica faptul că, de la 25 mai 1953 pînă ce am ajuns acasă – 5 iunie 1954 – ruptura cu familia a fost absolută. Nici o vorbă de la mine şi nici un semn de la cei dragi, mai bine de un an.

Să-şi închipuie oricine ce înseamnă ca după *vorbitor* şi peste nădejdea revederii apropiate să cadă un val de nepătruns ca şi sfîrşitul.

Cînd am ajuns acasă am măsurat cinismul unei astfel de măsuri. Iar mai tîrziu am găsit o carte poştală scrisă de cei de acasă, la 30 septembrie 1953, şi adresată mie, la: *PENITENCIARUL OCNELE MARI – RAIONUL RÎMNICU VÎLCEA*: DESTINATAR : 09.05/P (Acesta era numele meu la Ocnele Mari – 09.05/P)

Scrisoarea avea următorul conținut :

„Scumpul și mult doritul nostru soț și tătic ! Noi sîntem cu toții sănătoși. Acum locuim pe strada Griviței nr.28 (Acestea sînt rîndurile bietei mele soții și apoi urmează cele ale lui Tudorel *n.m.*). Scumpul meu tătic, sînt în clasa a VI-a (îl lăsasem la începutul primului an *n.m.*). Am început școala și învăț bine. Te așteptăm. Te pupă cu dor, Tudorel și Maria".

Această scrisoare n-a ajuns căci pe lîngă toate atrocitățile s-a adăugat foamea și ruperea oricăror legături cu familia.

Ei nu știau dacă mai trăiesc și dacă au pe cine să mai aștepte, iar eu m-am întors acasă cu desaga în spate, căutîndu-i, fără să știu unde stau. Cine își închipuie că peste aceste torturi există altele mai mari, pe acela îl asigur că se înșeală amarnic.

În cameră erau numai deținuți politici ; majoritatea erau cu condamnare și deci cu pedepse de executat. Mulți erau din Dobrogea, fiind deci de origine macedoneană. Oameni mici de statură, vînjoși și cam irascibili. Cu toții lucrau în fabrică. Unii dintre ei nu-și realizau norma și-și pierdeau pîinea. Bineînțeles că pe ascuns le-o restituiam.

Cînd mă acomodasem cu fabrica, într-o după amiază, am fost scoși din camere, cei care nu aveau pedepse de executat, și am fost strînși în celule separate.

Cea mai apăsătoare amintire de acolo o constituie înfățișarea majorității deținuților pe care-i găsisem la Gherla.

De la început, cam din 1949, politicii au fost repartizați astfel : la Pitești – studenții, la Aiud – intelectualii maturi, la Gherla – muncitorii, la Mislea – femeile, iar elevii la Tîrgușor. Bineînțeles că și restul închisorilor erau pline. În special Jilava era ticsită cu politici, deținuți cu pedepse mai mari și care jucaseră roluri mai proeminente. În celelalte închisori din țară se aflau cei în curs de cercetare ori de judecată.

Probabil că elevii și tineretul fuseseră transferați la Gherla ; aceștia n-au rezistat privațiunilor și atrocităților închisorii ; foarte mulți erau tuberculoși.

Stăteam la primul etaj, culoarul era slab luminat chiar și ziua, și de aceea, cînd vedeai fața lor tinerească, ba chiar copilărească, uscată și albastră, și cu aspectul morții întipărit de T.B.C., te cutremurai. În atelier, în timpul lucrului, afară, în cameră și în somn, mă urmărea și mă tortura paloarea acestor copii muribunzi. Și cine poate ști cîți au pierit acolo sau cîți dintre ei au ajuns acasă și au mai devenit oameni întregi ?

După ce am fost triați, pe noi, cei fără pedeapsă de executat, nu ne-au mai scos la lucru. Mulți se bucurau. Pentru mine însă acest lucru era un dezastru, căci inactivitatea mă lăsa pradă gîndurilor și grijilor care ucideau. Dar mai aveam o nădejde, una impusă de logică și, mai ales, de speranță și optimism. Considerăm că trierea avea drept scop eliberarea.

În septembrie, chiar în luna în care am avut accidentul și eram torturat de dureri îngrozitoare, un gardian a venit într-o seară și a strigat : „Ascultați-mă ! Să știți că mai aveți de făcut închisoare atît cît vă spun eu."

Bîlbîind și nedesluşindu-ne numele, ne-a strigat pe fiecare, de pe o listă, încurcînd persoanele și anii.

Se pornea de la un an pînă la cinci. Eu figuram cu încă trei ani și era în septembrie 1953.

La vremea aceea, durerea fizică mă copleșea. Trăiam perspectiva orbirii (doctorul considerînd ochiul accidentat ireversibil pierdut și dînd a înțelege că lipsa unui tratament adecvat, impus de situația de acolo, va afecta și ochiul drept) și, în plus, deprimat psihic. Eram gata să cad în păcatul de a căuta moartea. Comunicarea gardianului ne-a uimit pe toți ; eram absolut buimăciți.

Cine putea să înțeleagă și să creadă că legea, drepturile omului și omenia naufragiaseră și se împotmoliseră într-atît, încît să curgă anii fără nici o întrebare sau explicație.

De abia cînd am ajuns acasă, am auzit că se înființaseră pedepsele administrative, care se dădeau în lipsă, putîndu-se prelungi *sine die*.

De abia în iunie 1968 s-a reglementat oarecum, printr-un articol unic, situația celor care au fost privați de libertate pe bază de act administrativ.

Iarna anului 1954 rămăsese de pomină în memoria oamenilor și-n istoria țării. Am trăit-o în cameră fără să bănuim ravagiile ei. Am auzit abia în vară de înzăpezirile fantastice și m-am izbit în suflet moartea marelui și talentatului romancier și avocat – Ionel Teodoreanu.

Odată cu rămînerea în cameră și cu izolarea totală, au început și la Gherla necazurile care, deși nu puteau egala pe cele de neconceput de la Aiud, totuși, noi fiind slăbiți, au determinat căderea treptată a celor mai mulți dintre noi.

Stînd permanent în cameră, tineta, foamea, lipsa aerului și deznădejdea ne-au mistuit și ultimele resurse de rezistență fizică și psihică.

Eu, care adăugam la toate acestea insomnia, am ajuns repede, iarăşi, la caşexie. Aceasta se manifesta la început cu slăbire generală şi cu umflarea feţei, apoi a picioarelor.

La Gherla, aveam avantajul că nu stăteam înghesuiţi în celule şi nu eram timoraţi de restricţia de a nu vorbi. Aşa, oricît de greu era, timpul trecea mai uşor, pentru că fiind mulţi în cameră, permanent se povestea şi eram antrenaţi în discuţii.

La sfîrşitul lunii martie 1954, a venit în camera noastră un gardian care s-a uitat la noi şi ne-a scos, pe rînd, din cameră, pe cîţiva.

Pe acelaşi culoar al închisorii, am fost introdus într-o cameră unde erau doi sau trei doctori. Mi-au cerut să mă dezbrac complet, s-au uitat la mine, m-au consultat în general, au apăsat pe obraji şi pe picioare şi au văzut că rămîn găuri, au constatat că nu eram decît oase şi piele. M-au întrebat de cînd sînt închis, dacă am mai fost aşa slab, unde am fost deţinut. Şi-au notat totul şi apoi am fost dus din nou în cameră.

Au fost văzuţi de această comisie, venită de la Bucureşti, toţi cei mai slabi şi bolnavi, dintre cei fără condamnare.

La 1 aprilie 1954, o parte dintre cei consultaţi am fost scoşi şi duşi într-o cameră mare, cu paturi, unde eram circa 30 de oameni, în general cunoscuţi.

Ni s-a dat un bon, pe care-l mai am, cu următorul conţinut: „Regim suplimentar pentru deţinutul TUDORICÍ NAE" 1.IV.1954 : Camera 104. Serv. sanitar".

Ni s-a îmbunătăţit hrana. Acolo, orice bucăţică de pîine şi orice lingură de mîncare în plus se simţea.

Dacă a existat vreo mîncare al cărei gust să persiste ani de zile şi despre care să crezi că-i regină pe masa oricui, cred că aceea constă dintr-un polonic de mazăre măcinată, cu carne (de fapt cu oase). O mîncam cu vîrful lingurii şi ne uitam cu jind la gamelă, cum scade conţinutul din ea. Bucăţelele de carne mi se păreau diamante, deşi totdeauna erau zgîrciuri, de calitate inferioară.

Mereu mă gîndesc cît de relative sînt lucrurile şi cît de şubredă este poziţia omului care suferă pentru că n-are burta plină, desaga grea şi lada mare.

Poate repet, dar subliniez că în cei şase ani mi-am dorit şi m-am rugat să am un sfert de pîine în plus şi să fiu lîngă cei dragi, ca să mă consider fericit. Şi ori de cîte ori mi se pare că n-am de ajuns, alerg cu gîndul înapoi, la acest legămînt şi, sub aspect material, sînt satisfăcut.

În cameră nu eram înghesuiţi. Ne puteam plimbam şi discuta, nimeni nu ne pîndea prin vizetă şi nu ne tăia capul dacă priveam pe geam.

Cu noi era şi un avocat din Gherla. Într-o zi ploioasă, privind pe geamul dinspre cimitir, am văzut o înmormîntare la care participa şi soţia acestuia.

Ea nu bănuia că soţul ei este la Gherla şi că este aşa de aproape, iar el ne-a arătat-o cum se închina, desigur pentru mort, dar eu sînt convins că o făcea şi pentru soţul ei.

În cameră erau mulţi dintre cei condamnaţi pentru rebeliunea din 1941. Aveau mai bine de 13 ani închisoare ; cei mai mulţi intraseră copii şi acum aveau tîmplele sure. Dintre ei nu mai reţin decît cîteva nume şi figuri :

Ştefănescu, profesor de limba română, fost în conducerea de la Braşov. Condamnat în 1941 pentru participare la „rebeliune". Îi expirase de mult pedeapsa şi, după cîte ştiu, a murit în închisoare, încă tînăr. Era un om de mare caracter, modest, foarte cult, de totală bună credinţă. Era cam de vîrsta mea şi ne-am împăcat în mod deosebit, căci era tăcut, meditativ şi cumpănit.

Într-o singură situaţie ne găseam pe locuri diferite. Avea un adevărat cult pentru poezia lui Tudor Arghezi şi-l situa pe cel mai înalt pisc al desăvîrşirii. Pe mine nu mă lăsa inima şi nu-mi îngăduiau convingerile să cedez acest loc pe care-l consideram, pentru totdeauna, ocupat de Eminescu.

Dacă Antonescu nu l-ar avea pe conştiinţă decît pe Ştefănescu şi tot ar purta un mare păcat.

N-am să uit cum, atunci cînd nu-i acceptam convingerile, îmi replica : „Arghezi a sorbit toată frumuseţea naturii, toată gingăşia sentimentelor şi toată profunzimea gîndurilor acestui popor şi le formulează copleşitor de frumos şi convingător".

Nacu şi *Papanace*, doi macedoneni mult mai tineri ca mine, dintre care ultimul, mic de statură, dar cu o gură mare, era refractar şi nerealist. Ambii, cred, erau studenţi în 1941, cînd au fost închişi.

Deşi hrana noastră era mai consistentă decît a celorlalţi din închisoare, totuşi era insuficientă şi foamea era mereu prezentă. Tot aşa fărîmiţam pîinea în granule şi mîncam din ea cu grijă, drămuind-o.

Comandantul închisorii era un moldovean – Goiciu – şi, pe atunci, el nu adăuga la greutăţile închisorii pornirea ucigaşă şi răutatea diavolească a celor de la Jilava şi Aiud. Nu avea nici

cinismul celor de la Ocnele Mari. Mai tîrziu aveam să aflu că şi el fusese o fiară.

Din cauza accidentului, rămăsesem cu dureri mari şi permanente de cap. Insomnia se accentuase, încît erau nopţi cînd nu dormeam absolut de loc, iar necunoscutul în care pluteam mă adusese la disperare.

Trecea timpul şi de nicăieri nu sosea nici o veste, nimic care să anunţe vreo schimbare care să contureze într-un fel sfîrşitul.

Era a şasea primăvară pe care o petreceam în amorţeala celulei. Camera în care stam era mare şi avea în partea din stînga o firidă, cu o ferăstruică la care mă retrăgeam şi mă rugam discret.

La începutul lunii mai 1954, ajunsesem iar la disperare, deşi fizic nu eram desfiinţat, ca la Aiud, cînd ajunsesem ca un schelet. Totuşi răbdarea mea cedase. Starea mea oscila între dorinţa de a fi şi de a nu mai fi.

Într-un moment de totală depresiune psihică, m-am hotărît pentru a doua oară să mă rog din toată puterea fiinţei mele, trei săptămîni, şi să ţin trei vineri consecutive post negru. Şi, dacă în acest timp nu va surveni nici o schimbare sau vreun semn să lumineze calea către viitor, să refuz mîncarea şi să mă las în voia soartei şi a Domnului.

Cînd băieţii dormeau, eu mă retrăgeam în firidă, îngenunchiam şi, cu capul sprijinit de perete, mă rugam cu atîta căldură şi despovărare de tot ce-i pămîntesc, încît parcă mă desprindeam de pămînt. Mă uşuram şi mă înălţam într-o feerică viziune, deşi tot timpul eram cu ochii închişi. După fiecare rugăciune eram sfîrşit, ca şi cum aş fi urcat un munte în goană.

Mîncarea de vineri o dam prietenului Ştefănescu.

În a treia vineri, 4 iunie 1954, tot după masă, ca la Aiud, pe la ora 17, s-au deschis uşile camerei, au intrat cîţiva gardieni şi nişte ofiţeri, dintre care unul ni s-a adresat :

„Care-şi aude numele, se îmbracă repede, îşi face bagajele şi iese afară !"

Au fost strigaţi mulţi dintre noi, în ordinea alfabetică şi eu, care eram la urmă, tremuram şi mă sufocam de emoţie.

Am auzit şi numele meu şi m-am năpustit asupra hainelor şi bagajelor şi în cîteva minute eram gata.

Am fost scoşi încolonaţi şi duşi într-o cameră, la parterul închisorii. A înserat, a venit noaptea fără să primim vreo explicaţie şi nici vreun semn edificator.

Acolo nu erau paturi şi, neştiind ce ne aşteaptă, nu ne-am dezbrăcat. Am aşteptat în picioare, apoi, obosiţi şi cu sufletul la gură, unul cîte unul, ne-am aşezat jos, rezemaţi cu capul de boccele, am toropit pînă dimineaţă, făcîndu-ne tot felul de gînduri.

În şase ani, situaţii similare se repetaseră mereu ; nu mai puteam întrevedea nimic căci logica fusese dezisă şi intuiţia infirmată.

Dimineaţă am fost scoşi din cameră, pe rînd, şi cei care reveneau ne-au spus că sînt nişte ofiţeri de la M.A.I. care discută cu fiecare în parte. Am fost chemat şi eu. S-a nimerit să fiu anchetat chiar de şeful grupului care se deplasase la Gherla. Era un ofiţer superior, cu care am discutat situaţia mea.

Desigur că aveau şi dînşii date asupra noastră, dar i-am arătat pentru ce am fost condamnat, cît a trecut de cînd a expirat pedeapsa, prin ce închisori am trecut, cum şi cît am muncit, cît sînt de bolnav şi am insistat asupra necazurilor exasperante ale familiei mele.

Expunerea mea nu era cursivă. Emoţiile, lacrimile şi frămîntarea mă stinghereau şi pe mine, dar nu l-au lăsat rece nici pe cel care mă asculta. La urmă, mi-a mărturisit că şi dînsul este jurist, că înţelege situaţia mea, dar şi eu trebuie să înţeleg că a fost un moment de revoluţie ; că n-au avut oameni care să studieze fiecare caz şi nici timpul necesar să analizeze dosarele şi poziţiile noastre.

I-am precizat că înţeleg situaţia, dar că nu trebuie să se uite că mulţi ca mine au murit, că familiile noastre au suferit şi că vom reveni cu greu la viaţa normală.

Mă aflam pentru prima oară într-o asemenea situaţie, în faţa unui „organ" care înalţă cercetarea pînă la capacitatea de înţelegere a creierului, specifică fiinţelor superioare.

Faptul că pînă atunci, cu două excepţii, nu întîlnisem decît „autoritatea" pauperă în fond şi dezlănţuită în pornirea de a degrada, de a îngenunchea, de a desfiinţa, îmi inspira încredere şi mi-a trezit nădejdea.

Aveam 42 de ani. El era mult mai tînăr şi, cu compasiune, mi s-a adresat :

„Îţi cunosc foarte bine cauza şi dosarul şi de aceea întreb : ştii ce ar fi trebuit să fii, cu originea şi capacitatea pe care le ai ?"

Pe loc i-am răspuns :

„Nu ştiu şi nici nu m-a preocupat această problemă. Singurul fapt care mă obsedează de şase ani încoace a fost şi este de a şti ce-i în faţa mea."

Curios şi surprins m-a întrebat :

„Şi ce ai dori să fie în faţă ?"

I-am răspuns automat :

„Să fiu soţul soţiei mele şi tatăl copilului meu."

A plecat capul ca un om învins.

Ne-am despărţit fără să ştiu ce se va întîmpla cu mine, căci, practic, nu mi s-a spus decît că nu trebuie să rămîn în starea de disperare care mă copleşise.

Spre seară am fost scoşi şi duşi la cancelaria închisorii unde ni s-au dat biletele de eliberare, după ce ni s-a subliniat că n-avem voie să vorbim nimic despre tot ce ni s-a întîmplat şi despre ce am văzut în anii de detenţie. Am dat şi o declaraţie în acest sens iar eu am primit şi un CEC pe care aveam peste 850 lei.

Erau banii trimişi de Maria şi cei cîştigaţi la Ocnele Mari.

Nu cunoşteam valoarea banilor, căci în 1951 avusese loc stabilizarea şi noi nu ştim nimic din cele ce se petreceau afară.

Deşi toate semnele pledau pentru convingerea că ne eliberează, totuşi, încă ne îndoiam.

Mi s-a dat biletul de eliberare nr. 4876 din 5 iunie 1954 prin care se atesta că am fost *internat* de către M.A.I. cu decizia nr.13/51/521/952 şi pus în libertate pe baza adresei nr.175/448/954 a formaţiei 0951 Bucureşti, la 5.VI.1954.

Am fost încolonaţi şi duşi pînă la poartă, unde ni s-a spus „Sînteţi liberi !"

De şase ani căutam cu febrilitate, cu pasiune şi strădanie ieşirile din labirintul în care fusesem aruncat. De fiecare dată cînd străbătea cîte o rază de lumină care mă îndreptăţea să cred că am găsit uşa, intram prin catacombe mai întunecate şi, de aceea, atunci, am rămas buimăcit în poarta închisorii.

Addenda

Lista parţială a deţinuţilor politici decedaţi în perioada 1945-1964

Am considerat şi continui să cred că ziua de 23 august 1944, a fost şi rămîne o zi neagră pentru neamul românesc. Nu pentru că am depus armele şi am întors spatele unii partener, ci pentru că aşa, cu voinţa şi sprijinul „aliaţilor", poporul român a fost silit să facă o rocadă : să schimbe pe Dumnezeu cu satana. Această cumplită alternativă, aşa cum am mai scris, fusese prevăzută de Corneliu Codreanu în decembrie 1936, cînd nimeni nu întrezărea încă o astfel de situaţie şi cînd el a publicat o circulară în acest sens, care, cert există şi mai demonstrează încă o dată personalitatea sa.

Dar „rocada" nu putea fi iertată aliaţilor care cunoşteau şi nu puteau să nu simtă tragedia unui imperiu şi a unor popoare care plătiseră un tribut de zeci de milioane de morţi şi alte zeci de milioane de victime supuse caznelor, deportărilor, sărăciei, împilărilor, închisorilor şi tuturor nelegiuirilor pe care se fundamenta învăţătura lui Marx, doctrina lui Lenin, sălbăticia lui Stalin şi a urmaşilor săi.

Şi nu putea fi iertată pentru că „aliaţii" nu erau superficiali în judecată şi nici aşa de pauperi în suflete ca să nu cîntărească – just şi oportun – greutatea nimicitoare a năvalei de stînci care s-au abătut asupra unei părţi din Europa, prin sprijinul absolut decisiv acordat comunismului.

Dacă Dumnezeu înregistrează şi păcatele neamurilor, aliaţii care poartă Biblia la piept, trebuiau s-o scoată ca să-l caute pe Dumnezeu, să se roage pentru suferinţele şi jertfele pe care le-au înlesnit, tolerat şi favorizat.

Şi pentru că doar Dumnezeu are atotputernicie, nemărginire a bunătăţii şi omnipotenţa dreptăţii, toate înălţate pînă la absolut, şi cei care cred, şi cei care nu cred să întoarcă spre Răsărit capul, ca împreună să vedem cum un imperiu, stăpînit aproape un secol de Satana, s-a prăbuşit, cum o cetate care se considera veşnică se dizlocă stîncă după stîncă şi, mai ales, cum o ideologie care se voia universală şi imuabilă a adus un popor la sărăcie şi-l poartă acum pe la uşile celor pe care i-a învins în bătălii epocale, cerîndu-le „pîinea" cea de toate zilele pe care ne-o dă Dumnezeu.

Nu caut ură şi nici nu scormonesc în scorburile cu viespi, căci gîndul şi inima mea sunt ale unui creştin; nu vrem moartea „păcătosului“, dar nici nu se mai poate înghiţi otravă, amăgindu-ne că-i miere. Şi pentru că nu forţele omului, ci voia Domnului ne-a deşcătuşat, nu ne este îngăduit, mai ales acum, să cădem în păcatul de a face din lup oaie.

Dumnezeu ne-a dat legea supremă a iubirii şi a iertării şi ne-a înseninat sufletele cu acest „dar“, şi-i creştineşte să-l şi trăim, dar dacă unii ne ies în faţă, ne înfruntă şi vor să-şi facă din nou loc, siliţi de fanatism, stăpîniţi de dorinţa puterii, obsedaţi de forţa intereselor sau handicapaţi de capriciile naturii, nu ni-i îngăduit să-i tolerăm, căci astfel ne-am face „frate cu dracul“.

„Lecţia“ n-am învăţat-o din cărţi şi nici din strădania noastră căci acum ne-o dezvăluie doar Dumnezeu, şi pentru că în „spate“ stau zeci de mii de morţi, cu sau fără morminte, cunoscuţi sau necunoscuţi, iar „deasupra“ planează sufletele zecilor de mii de români ucişi în caznele închisorilor, îmi îngădui ca din efortul altora să dau un tabel cu cei cunoscuţi şi identificaţi, urmînd ca istoria şi neamul să adauge nume şi să ridice monumente pentru toate victimele comunismului.

Şi dacă iertăm pe ucigaşi, să-l rugăm pe bunul Dumnezeu să ierte pe toţi cei care şi-au dat viaţa în slujba Lui, în respectul omeniei, în spiritul dreptăţii şi în virtuţile creştinului şi să le aşeze sufletele în preajma Sa, de unde să se lumineze şi calea poporului român.

ABĂCIOAIEI LEON, student din Vorniceni Dorohoi, împuşcat la Cluj 1949
AFTENIE VASILE, episcop greco-catolic, mort în închisoare Bucureşti 1950
ALBU IONEL, avocat din Buzău, mort la Midia în 1953
ALDEA AUREL, general, fost ministru, exterminat la Aiud în 1949
ALEXANDRACHE, învăţător, senator de Tutova, mort la Midia în 1953
ALEXIANU GHEORGHE, prof. univ., fost ministru, executat 2 iunie 1946
AMĂRIUŢEI, din Crucea Panciu, exterminat în comuna natală
AMĂRĂSCU ION, din Bucureşti, exterminat la Midia
AMBROZIE GHEORGHE, exterminat la Grindu
ANDREESCU, preot din Poenari Muscel, împuşcat cu un grup de partizani în munţii Făgăraş
ANDREESCU, colonel, exterminat la Gherla 1962
ANASTASIADE, slt. din Brăila, mort în greva foamei Poarta Albă 14.03.1954
ANDREICA, preot din Vişeul de Sus Maramureş

ANDREIESCU, învăţător din Dochia Neamţ, mort la canal în 1952
ANGELESCU, exterminat la Piteşti
ANTONESCU ION, mareşal al României, executat la 2 iunie 1946
ANTONESCU MIHAI, prof. univ., ministru externe, executat 2 iunie 1946
ANTONESCU ION, avocat din Parscov Buzău, mort 1953
ANTONESCU ERVIN, prof. univ., exterminat la Sighet
ARAPU, mort la Văcăreşti în 1950
ARDELEANU, exterminat la Gherla
ARION MIHAI, exterminat la Jilava
ARITON VIRGILIU, colonel, exterminat la Gherla la 15.05.1960
ARNĂUŢOIU IANCU (tatăl)
ARNĂUŢOIU LAURENŢIA (mama), moartă în închisoare
ARNĂUŢOIU PETRU (fiul) împuşcat cu partizanii din Făgăraş
ARNĂUŢOIU TOMA (fiul) împuşcat cu partizanii din Făgăraş
ARNĂUTU JAN, slt., mort în greva foamei la Rm. Sărat
ARPAD IANOŞ, exterminat la Gherla
ARSENESCU, colonel, împuşcat cu partizanii din Făgăraş
ASMARANDEI GHEORGHE, din Teţcani – Bacău, mort la Midia 1953
AVĂDANEI MARIN, învăţător din Dobreni Neamţ, exterminat la Aiud, mai 1953
AVRAMESCU FELICIA, asasinată de ruşi 6.03.1945
AVRAMESCU GHEORGHE, general, asasinat de ruşi 6.03.1965 în Ungaria
AXMAN CAROL, ofiţer poliţie Cernăuţi, mort în anchetă la Sibiu

BĂLAN ION, episcop greco-catolic
BĂLĂNESCU NICOLAE, prof. Craiova, exterminat la Gherla
BĂLĂNESCU MIHAI, exterminat Aiud
BĂLAN GHEORGHE din jud. Vrancea, împuşcat în 1951
BĂLEANU DUMITRU, consul, exterminat la Aiud
BALANIŞCU CHIRICĂ, student din Pomîrla, exterminat la Piteşti în 1951
BALDOVIN MIHAI, avocat, exterminat Aiud 1954
BALIBAN TEOFIL, protopop
BALŞ PETRE, inginer, mort Aiud
BALŞ ION, mort la Gherla
BALOSU, comisar de poliţie Oradea, mort la Făgăraş
BĂDESCU BAZICĂ, elev din Piteşti, mort la Piteşti în 1949
BĂNCILĂ, subofiţer, împuşcat în 1949 în Jugoslavia
BĂNCILĂ MIRCEA, medic, exterminat Aiud

BĂNCILĂ, fost prefect de Bihor, exterminat la Midia în 1953
BABOI, prof. T. Severin, exterminat la Gherla în 1957
BĂLĂCIOIU-LOVINESCU ECATERINA,. prof., moartă la Văcăreşti, în 1960
BĂTZARIA NICOLAE, (Moş Nae), scriitor, exterminat la Ghencea în 1952
BALCAZI IANOŞ, exterminat la Salcia în 1959
BECESCU FLORIN, din poliţie, împuşcat în 1946
BECEANU GAVRILĂ, Bucureşti, executat la Jilava în 1953
BELDEANU LIVIU PUIU, ridicat din Apus, împuşcat în România
BELIZARIE EMIL, medic din Bucureşti
BENTOIU AURELIAN, fost ministru, exterminat la Jilava în 1953
BELU, medic din Reşiţa
BERGHEANU, preot din Arad, împuşcat
BESNEA NICOLAE din Constanţa, exterminat la Midia în 1951
BILTIU DANCUS ION la Satu Mare
BISOC ANTON, superior al Ordinului Fransciscan, mort în iunie 1949
BISTRICEANU NICOLAE din Piatra Neamţ, exterminat Aiud 1951
BLĂNARU SPIRU, din Telegova, împuşcat cu partizanii din Semenic în 1950
BLIDARU N., colonel, împuşcat în 1950 în munţi
BOBOC NICOLAE, elev din Bran-Braşov, mort la Aiud în 1945
BOCA VASILE din Episcopia Bihor, exterminat la Ghencea în 1954
BOCARNEA, student în drept, împuşcat la Izverna-Mehedinţi, ca partizan
BOCARNEA, student în medicină, împuşcat la Izverna-Mehedinţi, ca partizan
BOCAŢIU AUGUSTIN, preot, mort în Grindu în 1961
BOCU SEVER, fost ministru, exterminat la Jilava
BOGA DIONISIE, din Alba Iulia, exterminat la Sighet 24 mai 1954
BOGDAN NICOLAE, din jud. Bălţi, exterminat la Jilava
BOJAN TEOFIL, mort la Aiud în 1948
BOROANCĂ MIHAI, împuşcat la Jilava în 1951
BORZ EMIL, preot, mort la Aiud în 1952
BRAŞOVEANU, elev, împuşcat
BRAŞOVEANU, la Aiud
BRĂTEANU VASILE MIHAI, 10.01.1954
BOTEZ ION, prof. univ. din Iaşi, la Midia în 1952

BOTIOC ALEXANDRU
BOŢOI ŞTEFAN, avocat din Craiova, mort la Gherla
BOŢOC CONSTANTIN, din Fîntînele Iaşi, la Galaţi în 1960
BRÎNZĂ LUCA, avocat, mort la Jilava în 1957
BRĂILEANU TRAIAN, prof. sociolog., din Sibiu, exterminat la Aiud, în 1950
BRĂTĂŞANU PAUL, inginer din Craiova
BRĂTIANU CONSTANTIN BEBE, secret. g-ral PNL
BRĂTIANU I. CONST. DINU, preşedinte PNL, exterminat la Sighet 15.03.1953
BRĂTIANU GHEORGHE, prof. univ., exterminat la Sighet 23.04.1953
BRACĂU CONSTANTIN, ofiţer
BRUTARU VASILE, ţăran din Peistol-Mehedinţi, împuşcat la 10.11.1946
BRĂTESCU TOMA, preot din Negreni-Vlaşca, la Poarta Albă în 1953
BRATU ION, ţăran din Petroşani-Muscel, împuşcat 19.11.1946
BRINCU VASILE, exterminat în azil psihiatric
BUCŞAN TEODOR, învăţător din Dureşti-Lăpuşna
BUDA ION, student din Bonţeşti-Arad, împuşcat la Jilava 31.10.1953
BUDA ION, din Mănăştur Satu Mare, farmacist la Bilciureşti, exterminat la Midia în 1952
BUDEI CONSTANTIN, licenţiat în drept şi teologie
BUJOI ION, inginer, fost ministru, exterminat la Aiud
BURLUI VASILE, slt. de marină, împuşcat de ruşi în Delta Dunării
BURSAN CONSTANTIN, fost deputat de Hunedoara, la Jilava în 1960
BUŞILĂ GRIGORE, învăţător din jud. Vrancea, mort la Galaţi
BURICESCU DRAGU, general din Bucureşti, mort la Văcăreşti în 1957
BURILEANU TILICĂ, director BNR, exterminat Sighet
BUTARU DORU, din Bucureşti, mort la Galaţi în 1952
BUTOIANU DINU, muncitor, mort la Baia Sprie
BUZDUGAN ALEXANDRU, tînăr omorît în anchetă la Oradea
BĂRBULESCU NICOLAE, avocat din Bucureşti, mort în anchetă în 1959
BOANFĂ, învăţător, partizan din Făgăraş, executat în 1951
BRANCHE, morar din Trifeşti Neamţ, mort la Bragadiru
BULIMAN ION, militar în termen din Bacău, mort în anchetă la Suceava în 1948
BUSUIOC, din Rm. Sărat, mort la Galaţi în 1950

CACIUC, din Bucovina, student, mort în anchetă la Min. de interne în 1936
CĂMĂRĂŞESCU JEAN, fost ministru, exterminat la Sighet
CANTACUZINO ADOLF, exterminat la Capul Midia în 1950
CARAMICIU GHEORGHE, student din Bucureşti, împuşcat în Iugoslavia
CARP FAUSTIN, locotenent de marină, împuşcat în 1948 pe frontieră
CĂRĂUŞU, colonel, doctor din Craiova, împuşcat de ruşi în 1945
CÎRNEANU VASILE, comerciant din P. Neamţ, mort la Ocnele mari în 1963
CĂPUŞAN VASILE, ţăran din Mănăştur, exterminat la Gherla
CANCICOV MIRCEA, fost ministru, exterminat Aiud 1950
CANTEMIR, student, exterminat Piteşti 1952
CARANICA GHEORGHE
CARAZA VASILE, din jud. Neamţ, la Văcăreşti 1950
CĂRLĂONŢ ION, general din Craiova, exterminat Aiud
CAZACU, inginer din Bucovina, exterminat prin greva foamei la Aiud
CĂPĂŢINEANU DUMITRU, mort în Bărăgan
CĂTUNEANU MIRCEA, farmacist, din Constanţa, mort în 1949 la Aiud
CĂZĂNEŞTEANU AUREL, student din Ploieşti, mort la Tîrgşor 1950
CERBU la Galaţi
CIORCILĂ funcţionar
CHINEZU TIT LIVIU, episcop greco-catolic, la Sighet în 15.01.1953
CHISĂLICESCU, mort la Aiud
CHIRILĂ ION, preot din jud. Fălciu
CHIRIŢĂ, avocat din Brăila, mort în închisoare
CHIRALEU MIRON, exterminat la Gherla în 1962
CHIŞU EMIL, student din Turda, la Peninsulă în 1953
CHIUJDEA ION, student, partizan în Făgăraş, executat 1957
CIOCULESCU RADU, profesor, mort la Piteşti
CIMPOIERU, învăţător din Jud. Gorj, împuşcat în 1949 în Iugoslavia
CIONGA, inginer din Făgăraş, mort în închisoarea Braşov
CIORA, student din Făgăraş, mort în închisoarea Braşov
CIOROMELA CONSTANTIN, din Bucureşti, mort la Gherla în 1963
CIŞMAŞU ION din Braşov

CIUGUREANU DANIEL, ministru basarabean, exterminat la Sighet în 1950
CIUPERCĂ NICOLAE, general, exterminat la Jilava
CIUPERCOVICI IOACHIM, ţăran com. Fundu Moldovei
CLEMENTINA, maica superioară a şcolii Pitar Moşi, moartă la Văcăreşti
COCINESCU, ţăran din Mizil, mort la Gherla
COCONEŢ VICTOR, la Bucureşti, 28.02.1963
CODILĂ TEODOR, preot, mort la mina Baia Sprie
COJAN ION, ţăran
COJOCARU AUREL, mort la Galata
COJOCARU N. PETRE, ţăran, din Ţepeş-Vodă jud. Constanţa, la canal în 1952
COLHON ILIE, din Alba Iulia, avocat, împuşcat
COMĂNDĂŞESCU IUSTINA, ţărancă din Stăneşti Muscel, moartă în închisoare
COMĂNDĂŞESCU MUCENIC, executat cu partizanii din Făgăraş
COMĂNICIU NICOLAE, mort din cauza torturilor
COMŞA MERCEDES, o femeie moartă în închisoare
COMŞULEA, partizan din Făgăraş, găsit spînzurat în grădina casei părinteşti 1951
CONSTANTINESCU BADEA, colonel din Craiova
CONSTANTINESCU, preot din Corbuşori Muscel, executat cu partizanii din Făgăraş
CONSTANTINESCU, medic, executat la Craiova în octombrie 1947
CONSTANTINESCU DUMITRU, învăţător din Clinceni Ilfov, exterminat la Poarta Albă în 1954
CONSTANTINESCU CONSTANTIN, general, mort la Aiud
CORLAN AUREL, din Vlăduleni Gorj, împuşcat la Jilava la 31 oct. 1953
CORNEA MARCEL, mort în luptele din munţi
CORNEA RADU, general, mort la Jilava
COSMA ION, învăţător din Apa Satu Mare, împuşcat la Jilava 31 oct. 1953
COSMA PARTENIE, plutonier, partizan în m-ţii Făgăraş, executat 1959
COSMICI MARIN, ţăran din Bănila pe Siret, răpit de ruşi, exterminat în Siberia
COSTINESCU ION, preşedintele Crucii Roşii, mort la 21.11.1951
COSTEA, ţăran din Dobrogea, mort în Peninsula 1952
COŞERIU GHEORGHE, mort la Baia Sprie
COZLOVSCHI, ţăran, mort în luptele din munţii Bucovinei

CRĂCIUN IOSIF, ţăran din jud. Neamţ
CREŢOIU, general, din Fălciu, mort la Aiud
CRIŞAN EUGEN, muncitor la Ocna Mureş, împuşcat la Cluj la 5 mai 1957
CRIŞAN GHEORGHE, mort din cauza torturilor
CRIŞAN ION, învăţător din Filea, împuşcat în 1948 la Cluj
CRISTACHE MARIN, ofiţer, exterminat la Jilava în 1954
CRISTEA NICOLAE, colonel, exterminat în 1957 de ruşi
CRISTOF GHEORGHE, student, executat la Jilava în 1953
CRISTU ION, fost ministru, exterminat la Sighet
CRIVEANU MIRCEA, ofiţer din Craiova
CSAPO ALEXANDRU, avocat din Baia Mare, mort la Coasta Galeş în dec. 1953
CSUTAC, mort la Grindu 1960
CUCU, tată şi fiu, omorîţi în Vrancea la anchetă
CUDALEU ION, inginer, împuşcat la Jilava, 1951
CURĂSCU ION, student, exterminat la Piteşti
CUZA A. GHEORGHE, prof. univ., Iaşi, exterminat la Aiud în 1953

DAMIAN TEODOR, preot ortodox din Arad
DAMIAN, şef de gară, mort la Aiud
DABIJA, şef de batalion, împuşcat la Muntele Mare
DANEŞ REMUS, avocat din Dragomirna Suceava, exterminat la Aiud 1950
DĂNILĂ CONSTANTIN ELENA, împuşcată de ruşi în spitalul Bacău 1944
DEGERATU, ţăran, mort la Bicaz în ianuarie 1953
DIACONESCU DUMITRU, colonel, inspector de poliţie din Cuptoare Severin, mort la Făgăraş
DIACONESCU PAUL, ofiţer superior de marină, torturat şi exterminat la Jilava în 1952
DINU PIERETA MARGARETA, avocată din Bucureşti, exterminată la Jilava 23.08.1953
DINCĂ GHEORGHE, inginer din Hunia Cetate jud. Dolj, împuşcat la Jilava la 31.10.1953
DINCULESCU VIRGIL, exterminat în azilul psihiatric Poiana Mare 1975
DIMITRIU, ofiţer, mort în luptele din Munţii Făgăraş
DINUŢ, împuşcat la Gherla la 20.07.1957
DINUŢ, exterminat la Grindu în iunie 1963
DINUŢ, student, torturat şi exterminat la Piteşti în ian. 1951
DITCOV, din jud. Tulcea, mort la Ovidiu în 1952

DOBRE GHEORGHE, general, fost ministru, exterminat la Rm. Sărat în nov. 1959
DUMITRESCU CONSTANTIN-CIURICO, din Măgura Buzău
DOBRESCU AUREL, fost ministru, deputat de Făgăraş, mort la Văcăreşti nov. 1963
DOBRESCU GHEORGHE (GICĂ), din tineretul PNL
DOLINESCU, preot, exterminat la Midia
DOMĂŞNEANU PETRE, ofiţer superior, executat cu partizanii în munţii Banatului
DONESCU NICOLAE, preot din Suici Argeş
DONICI MARIO
DORNESCU CORNELIU, farmacist din Roman, exterminat la Midia
DRĂGĂNESCU NICOLAE, avocat din Galaţi, mort în 1959
DRĂGOI, ţăran din Muscel, executat cu partizanii în Făgăraş
DRUSZEZ RONALD, inginer, împuşcat la Jilava 1951
DUMITRACHE, subofiţer, împuşcat în Peninsula în martie 1951
DUMITRESCU CONSTANTIN TITI, funcţionar superior la Banca Naţională
DUMITRESCU MIHAI, jurist
DUMITRESCU MANTA, din Redea, Romanaţi, preot la Antim Bucureşti
DUMITRESCU PETRE, mort la Jilava în mai 1959
DUMITRESCU ION, avocat din P. Neamţ, mort la canal în 1952
DUMITRESCU, avocat T. Severin, mort la Galaţi
DUNCA VASILE din Budeşti Maramureş, executat cu partizanii
DUŢESCU DAN, farmacist din Rm. Sărat, mort la Baia Sprie
DRĂGULIN ION, ţăran din Buzău, omorît în anchetă
DRUGOI GHEORGHE (EUGEN), elev din Bacău, împuşcat la Poarta Albă 1951
DURCOVICI ANTON, episcop catolic din Iaşi, exterminat la Sighet 10.12.1951

ECONOMU, inginer, împuşcat împreună cu soţia şi cei doi copii, de sîrbi
EFTIMIE GHEORGHE, elev, împuşcat ca partizan în munţi la Isverna Mehedinţi în 1948
EFTIMIU CONSTANTIN, general, mort la Aiud
EGUNOVA TATIANA, cîntăreaţă, ucisă la Uranus
ELEFTERESCU MIRCEA, colonel de cavalerie, mort la Aiud
ELIADE MIHAI, colonel, executat la Jilava, la 13.12.1949
EMILIAN MARCEL, actor, executat la Jilava la 15.12.1949
ENACOVICI VLADIMIR, student din Bucureşti, exterminat la

Piteşti 1950
ENE NICOLAE, cercetător lingvist din Bucureşti, mort la Aiud
ENESCU MIHAI, preot din Valea Romaneştilor Muscel

FRENŢIU TRAIAN VALERIU, episcop greco-catolic, exterminat Sighet 17.07.1958
FANEA VICTOR, preot din Sîncrai Satu Mare, mort la Grindu 1960
FARCANE, ţăran din Bihor, mort la Gherla camera 30 în mai 1961
FARNACHE DUMITRU, ţăran, mort la Gherla
FELEA ILARION, preot profesor din Arad, mort la Aiud
FILIP ION, învăţător din Dobrogea
FILIPESCU, avocat din Cetatea Albă
FLOREA ION, avocat, împuşcat în com. Ucuriş în timpul revoltei din Bihor 1949
FLOREA TRAIAN, împuşcat în 1953
FLOREA EUGEN, licenţiat academia comercială, din Braşov
FLORINCUŢĂ GHEORGHE, din Valea Neagră Maramureş, mort la Gherla
FLUERAŞ ION, fruntaş socialist, mort la Gherla
FOCA ANDON, ofiţer superior marină, ucis la securitatea din Brăila 1950
FORTUNESCU D. CONSTANTIN, prof. din Craiova, mort la Gherla
FRÎNCU NICOLAE, arhitect din Baia Mare
FUS din Văliug, împuşcat cu partizanii din Banat
FONEA ION, ofiţer, fost deţinut politic, mort în urma schingiuirilor de la securitate
FLORESCU PUIU, împuşcat la Jilava în 1952
FRÎNCU, sublocotenent, partizan în Făgăraş, ucis de securitate în 1951

GANE CONSTANTIN, scriitor şi fost ministru plenipotenţiar, exterminat la Aiud
GANEA din galaţi, mort la Aiud în 1954
GALACTION LIVIU MUNTENU, doctor, mort în 1963
GHICA VLADIMIR, monsenior, mort la Jilava 16.01.1953
GEFAENCU VALERIU, student, exterminat la Tg. Ocna
GAVRILĂ LAURIAN, împuşcat la Cluj în 1951
GÎŢĂ SUZANA TITI, asasinată în timpul anchetei M.A.I. Bucureşti 1949
GHEORDUNESCU GHEORGHE, ţăran din Muscel

GHEORGHE MIHAI, avocat din Vălsăneşti Argeş, împuşcat la Piteşti 9.08.1946
GHEORGHESCU, student acad. comercială, la Aiud în 1954
GHERDA DUMITRU, prof. din Bucureşti, mort la Gherla
GHEORGHIU DIMITRIE, fost director al Creditului Minier, exterminat la Aiud
GHEORGHIU, ofiţer de poliţie la Chişinău, mort la Galaţi
GHEORGHIU GEORGE, director general din Reşiţa
GHERMAN, solist al Operei din Iaşi, mort la Grindu în nov. 1960
GHERASIM ISCO, stareţul mănăstirii Tismana, exterminat
GEORGESCU ALEXANDRU, inginer din Ploieşti
GLASSER, vicar general la Iaşi, omorît la 25.05.1950
GOLESCU ZAMFIR, general, ucis în închisoare
GOIAN NETINA, călugăriţă
GOLEA ION, student din Bahnea, paraşutat, executat la Jilava 31.10.1953
GRIGORESCU, colonel din Craiova
GRIGORESCU TUDOR, student, împuşcat în 1949 în Iugoslavia
GRIGORESCU TRAIAN, student din Caracal, împuşcat la Sibiu, ca paraşutist
GRIGOROVICI, din Timişoara, mort la Salcia în 1961
GROSEANU ION, împuşcat în 1949
GROZDEA DIMITIRE, avocat din Bucureşti
GULEA A. GHEORGHE, mort la Aiud în 1956
GURAN, avocat din Cluj, mort la Salcia
GRINDEANU ION, împuşcat în 1951
GHERON NETEA, profesor universitar
GIGURTU ION, fost ministru, exterminat în închisoare
GROSU JEAN, avocat din Brăila, mort la Galaţi în 1950
GAVRILESCU EUGEN, student din Fălticeni, exterminat la Piteşti
GHICA H., mort la Aiud
GRIGORIU, mort la Văcăreşti
GRECU
GHINEŢ, ţăran din Ghigoeşti Neamţ, mort la canal în 1952
GHEŢU I. TUDOR, ţăran din Ţepeş-Vodă, Constanţa, mort la Poarta Albă în 1958

HOSSU IULIU, cardinal, mort în D.O., la Căldăruşani, 28.05.1970
HAIDER XAVERIN, preot catolic
HAGEA CONSTANTIN, ziarist, exterminat la Rm. Sărat, 1960
HANEŞ V. PETRE, profesor din Bucureşti

HAŢIEGANU EUGEN, avocat din Bucureşti, asasinat în iulie 1958
HĂLĂLĂU ŞTEFAN, colonel din Craiova
HÎNCU NICOLAE din Galaţi, omorît în anchetă la Iaşi
HILDEGARD FREDERICA, maică superioară a Ordinului benedictin
HERCIU, secretarul ord. franciscan, omorît în iunie 1949
HERLEA LIVIU, jurist, (poliţist), mort la Făgăraş
HAŞIU ANDREI, mort în luptele din Făgăraş în 1952
HAŞIU LAURIAN, student, partizan din Făgăraş, executat în 1957
HAŞIU GHEORGHE, partizan din Făgăraş, executat în 1957

IACOVLOV SERGIU, student din Botoşani, împuşcat la Iaşi în 1946
ILIESCU, general, exterminat la Jilava în 1957
ION Z. GHEORGHE, director la Reşiţa, mort la Aiud în 1956
IONESCU ION - TEREGOVA, avocat, mort în luptele din munţii Semenic ian. 1948
IONESCU, economist, mort la Jilava în 1946
IONESCU DORU, student la Iaşi
IONESCU, avocat din jud. Olt, mort la Peninsulă în 1953
IONESCU, locotenent, mort în luptele din munţii Apuseni în 1949
IONESCU ALEXANDRU-TRAMVAI, fost deputat liberal, mort la Ghencea în 1949
IOV DUMITRU, avocat - poet din Basarabia, exterminat la Gherla în 1961
IVAN ION, ţăran din Banat, mort în Bărăgan
IVAŞCU, din Tecuci, exterminat la Midia în 1953
ISAC CONSTANTIN, student la acad. comercială, împuşcat la Braşov
IUGA, student, împuşcat în Jugoslavia
IUHASZ ION, student din Pir - Satu mare, executat la Jilava 31.10.1953
IENCIU CODRU, inginer, mort la 28.10.1959
ION DUMITRU, avocat, mort la Gherla în 1959
IONESCU CONSTANTIN-SAVANTU, socialist din Ploieşti, mort în 1953
ILIOI ION, elev, mort în luptele de la Făgăraş în 1954

JELERIU ION, avocat din Ocna Sibiului, exterminat la Poarta Albă 1953
JIBLEANU, din comuna Jiblea, mort în luptă
JIJIE ION, student la politehnică

JIMBOIU GHEORGHE, student la Braşov
JUCU DANU, fost senator de Severin, exterminat la Aiud
JURCĂ VASILE, din Maramureş, împuşcat pe frontieră 1.07.1948
JURJ, ţăran din Bihor, mort în luptele din Munţii Apuseni
JUNCU GHEORGHE, avocat din Dragomireşti Neamţ, mort în închisoare
JUNCU ION, agent veterinar din Dragomireşti Neamţ, mort la Gherla

KALMANOVICI, inginer, mort la Aiud în februarie 1957
KINTESCU GHEORGHE, inspector poliţie din Craiova, mort la Aiud
KIRIACESCU LULU, colonel din Craiova, mort la Piteşti în 1959
KOSLINSKI GHEORGHE, viceamiral, fost ministru, mort în Aiud în 1946

LĂCĂTUŞU, ţăran, din Balta Gorj, mort la Timişoara în 1948
LANG, inginer din Ploieşti, mort la Aiud în 1976
LĂZĂRESCU MIRCEA, elev din Bucureşti
LEMNARU ION, ofiţer de poliţie din Dobrogea
LENTZ, preot romano-catolic din T. Severin, mort la Craiova în 1952
LICIU ALEXANDRU, fost preşedinte al Curţii de Apel, executat la Jilava 8 februarie 1952
LICIU GHERGHINA, soţia sa, exterminată în închisoare
LICIU, student, împuşcat în Jugoslavia
LIVEANU ION, avocat din Bucureşti
LIMBEREA PAUL, student, exterminat la Piteşti în ianuarie 1951
LUGOJANU ION, fost ministru
LUPAŞCU LEONID, inginer, exterminat la Aiud în 1957
LEON GHEORGHE, prof. univ., fost ministru, exterminat la Aiud
LUPEŞ ION, elev din Teţcani Bacău, executat

MIHĂLCESCU IRINEU, mitropolit al Moldovei, exterminat la M-rea Neamţ în 1948
MACICI GHEORGHE, general, exterminat la Aiud
MĂCĂRĂSCU GHEORGHE, avocat din P. Neamţ, exterminat la Ocnele Mari 1950
MACOVEI CONSTANTIN TINEL, student
MAGEARU MIRCEA, sublocotenent, împuşcat la Peninsula în 1950
MAGHERU, preot din Arad, împuşcat în 1965
MAGHIAR AUGUSTIN, preot din Sînnicolau-Sălaj, exterminat la

Sighet 1951
MAGLAŞU LAZĂR, exterminat la Ocnele Mari
MAIMUCA CONSTANTIN, fost inspector de poliţie, exterminat la Aiud
MALCIU GRIGORE, ziarist, mort în Peninsulă în 1950
MAN DUMITRU, preot
MAN LEON, preot din Caianu-Mic, mort la Gherla în 1953
MANCIU CORNEL, inginer din Reşiţa, mort la Aiud în octombrie 1953
MANIU IULIU, preşedinte PNŢ, exterminat la Sighet 3.02.1953
MANOILESCU MIHAIL, prof. univ., fost ministru, exterminat la Sighet 1950
MANOLESCU-STRUNGA ION, exterminat la Jilava 1950
MANOLIU EUGEN, ofiţer de poliţie, mort la Jilava
MANU GHEORGHE, prof. univ., exterminat la Aiud
MANTU OVIDIU, student, exterminat la Piteşti
MARCOVICI FRANCE, din Bucureşti, moartă la Văcăreşti în 1956
MARCU ALEXANDRU, prof. univ., fost ministru
MARDARE GHEORGHE, general, mort la Aiud în 1954
MAREŞ VASILE, învăţător din Pîrjol Bacău, mort la Borzeşti 1952
MARINESCU CONSTANTIN, din Măldăeni Teleorman, mort la Galaţi
MARINESCU GHEORGHE, general vînători de munte, mort la Gherla în 1962
MARINESCU TRAIAN, ţăran, Izvoarele Dîmboviţa, împuşcat în 1946
MARINO GHEORGHE, magistrat, Iaşi, mort la Aiud în 1950
MARITESCU ROMULUS, din Teregova Severin, împuşcat în iulie 1949
MARŢIAN, colonel, mort la Ocnele Mari în 1952
MATEI DUMITRU, vicar romano catolic din Iaşi, împuşcat în 1951
MATEIAŞ VIRGIL, avocat din Făgăraş
MATEIANU, colonel, mort la Aiud în 1954
MATIOC ALEXANDRU, ţăran din Ucuriş Bihor, mort în timpul luptelor
MATIOC ION şi FIUL SĂU, împuşcaţi în timpul revoltei din Bihor
MATIOC ION (fiul) idem
MÎRZA REUS MIRCEA, student din Sibiu, mort la Midia în 1953
MÎRZA VASILE, inginer din Timişoara, mort la Aiud în 1976

MAZILU ALEXANDRU
MAZILU, preot din Sărata Bacău
MATUŞU NICOLAE, mort la Mărgineni
MAXIM LULU, din P. Neamţ
MAXIM ATANASIE, stareţ din Bixad Maramureş
METEA VICTOR, student din Iloni Făgăraş, împuşcat ca partizan
MICLESCU, asasinat la Bacău în timpul interogatoriului
MICESCU ISTRATE, prof. univ., fost ministru, exterminat la Aiud 1953
MIHAILOVICI DOMINIC, exterminat Aiud 15.10.1950
MIHALACHE ION, preşedinte PNŢ, exterminat la Rm. Sărat la 5.03.1963
MIHUŢ ADRIAN, ţăran, împuşcat
MIHĂILESCU D. ION, general, mort la Jilava
MIHĂILESCU NELLY
MILITARU VASILE, avocat poet, exterminat la Ocnele Mari în 1959
MINCSIC, mort la Grindu în 1960
MINULESCU, ofiţer superior de marină, mort la Gherla 1963
MIRCESCU CONSTANTIN, învăţător din Odobeşti Dîmboviţa
MOLDOVAN ION, funcţionar CFR din Aurel Vlaicu Hunedoara, executat 1953
MOLDOVAN din Dorohoi, exterminat la Midia
MOLDOVAN NICULAE, împuşcat în m-ţii Apuseni, ca partizan
MORARU PETRE, avocat din Turda
MORUŞ O., ucis în timpul anchetei în 1948
MUGESCU GHEORGHE, student din Văideni Vîlcea, mort în 1949
MUGESU GHEORGHE, stomatolog din Văideni Vîlcea, mort în 1982
MUNTEANU BOGDAN, colonel din Bucureşti
MUNTEANU EUGEN, student din Iaşi, mort la Văcăreşti
MUREŞAN FLOREA, preot din Cluj, mort la Aiud
MUNTEANU, prof. din Iaşi, mort în greva foamei la Aiud în 1952
MUŞEŢEANU IONEL, student, din Bucureşti, împuşcat la Poarta Albă
MUSTAŢĂ, ţăran din Banat, mort la Gherla în 1961
MUNTEANU NICODIM, Patriarh al României, asasinat la 27.02.1948
MIHĂILESCU VIRGIL, colonel
MIHĂILESCU TRAIAN, colonel medic din Bucureşti
MUNTEANU VASILICA, ziarist din Braşov
MĂGUREANU VASILE, ţăran din Arpaşul de Jos Făgăraş

MĂTĂSARU ION, mort la Galeş în 1952
MORARU EMIL, inginer, mort la Aiud
MORARU CONSTANTIN din Teleorman, mort la Galeş în 1953
MIHĂILESCU DAN MIHAIL, student, mort la Aiud în 1956
MONORANU PETRU, mort în luptă
MONEA, căpitan, partizan în Făgăraş, executat în 1951
MOLDOVANU DUMITRU, partizan din Făgăraş, executat în 1951
MOGOŞ ION, elev, mort în luptele din Făgăraş în 1951
MAZILU NICOLAE, idem
MARE SABIN, paraşutat din străinătate, mort în luptele din Maramureş în 1954
MĂZĂREANU PETRE, elev din jud. Neamţ. executat
MĂZĂREANU MIRCEA, student politehnică, executat

NAGHI OLGA
NĂSTASE, învăţător din Muscel, împuşcat pentru luptele din Făgăraş
NEAMŢU CONSTANTIN, directorul Băncii din Craiova, mort la Jilava
NEGREA TEODOR, ţăran din jud. Vrancea, mort la Baia Sprie
NEGREA, ofiţer, exterminat la Aiud în mai 1951
NEGREI GABRIEL, general, exterminat la Aiud în 1951
NEGULESCU VICA, exterminat la Jilava în 1959
NEGULICI ANTON, avocat, în loturile de partizani, ucis în închisoare
NEGULICI MARIUS, colonel, ucis în aprilie 1952
NEMOIANU PETRE, fost ministru, la Aiud în 1951
NICOLA ANDREI, fost senator de Mureş, la Ocnele Mari în 1951
NICOLAU NICOLAE, mort la Aiud
NICULESCU COSTEL, mort la Galeş 13.10.1953
NICULESCU MALU, la Ocnele Mari în 1949
NISTOR DUMITRU, fost ministru, mort la Botoşani în 1963
NISTOR ION din Hunedoara, executat în 1959
NIŢU, student, exterminat la Piteşti în ianuarie 1961
NOVACOVICI TRAIAN, mort la Ghencea 1952
NEMŢEANU NICOLAE, avocat din Fălticeni, mort la Botoşani
NEDA DUMITRU, preot greco catolic din Nevrincea Banat, exterminat în închisoare
NOVAC GELU, elev, mort în luptele din Făgăraş, în 1954
NOVAC NELU, executat în 1957 ca partizan în Făgăraş
NETEA VICTOR, executat în 1957 ca partizan în Făgăraş
NISTOR GHEORGHE, ţăran din Războieni Neamţ, mort în închisoare
OBREJA SPIRIDON, student, executat în 1953 la Jilava

OLTEANU GAVRILĂ, mort la Min. de Interne, iulie 1946
OLTEANU, secretar de primărie din jud. Mehedinţi, mort la Peninsula 1952
ONAC, ţăran, mort la Gherla
ONEŢ, ţăran, executat la Oradea în 1956
ONCESCU REMUS, ofiţer superior marină, mort la Aiud
OPAIŢ, din Cireş Sterojineţ, preot la Bănila pe Siret, exterminat în Siberia în 1940
OPREA IONIŢĂ, executat la Oradea în 1951
OPRIŞ, preot, exterminat la Alba Iulia în 1948
OPRIŞAN CONSTANTIN, trecut la reeducarea de la Piteşti, exterminat la Văcăreşti
OSIAN ION din Balta Sălaj, la Ghencea în 1954
OTPARLIC MIHAI, copil, exterminat la Comăneşti 14.09.1953, născut în închisoare
OTULESCU EMIL, prof. univ., fost ministru, mort la Văcăreşti

PACHA AUGUSTIN, episcop romano catolic din Timişoara
PAL, preot, executat cu partizanii din Făgăraş
PALAGHIU MIRCEA, scriitor, ucis la Uranus
PANĂ AURELIAN, fost ministru, exterminat la Gherla
PANDREA NICOLAE, student, exterminat la Periprava în 1962
PANTAZE CONSTANTIN, general, exterminat la Rm. Sărat 23.01.1958
PAPADOPOL PAUL, la Gherla în 1964
PAPADOPOL, prof. filosofie, din T. Severin, la Craiova în 1959
PARAGINĂ CRISTEA, mort în luptele din M. Vrancei, sept. 1949
PASCU PĂUN, din Bucureşti, mort la Jilava în 1951
PASCU V., general, mort la Gherla în 1960
PAVEL, martor al lui Iehova, mort la Aiud 11.05.1976
PAVELESCU ALEXANDRU, din Bucovina, mort la Aiud
PĂLĂNGEANU EMIL, general, exterminat la Midia în dec. 1952
PAIŞ NICOLAE, ofiţer superior marină şi fost ministru, la Aiud 1952
PACLISANU ZENOBIE, canonic, mort la Gherla 1958
PÎRVU GHEORGHE, şofer, executat la Jilava în iunie 1953
PÎSLARU NICOLAE, avocat din Iaşi, la Aiud
PAVALACHE MARGARETA, profesoară, la Văcăreşti în 1953
PETRESCU GHEORGHE, medic din Ploieşti, la Botoşani în 1953
PLĂCESCU RĂDUCU, din Bucureşti, omorît în mai 1945
PLOP MARIA, omorîtă împreună cu partizanii
POIENARU BORDEA MIRCEA
POLIZU DUMITRU, mort în decembrie 1954

POLIZU-MICŞUNEŞTI GHEORGHE, executat la Jilava 8.02.1952
POP GHERGHEL, farmacist din Sf. Gheorghe
POP C. ION, avocat, asasinat la Sibiu în 1946
POPA ION, din Teiuş, împuşcat la Aiud
POP ION, avocat din Sălaj. mort la Piteşti în 1957
POP GAVRILĂ, din Pir Satu Mare, executat la Jilava în 1953
POPA ŞTEFAN, student, mort în luptă în M. Apuseni
POPESCU ARTUR, general. mort la Ocnele Mari
POPESCU CONSTANTIN TICĂ, din Băldiceni Gorj, mort la Piteşti 1957
POPESCU DOREL, din T. Severin, mort la Stoeneşti în 1960
POPESCU DUMITRU, în decembrie 1954
POPESCU N. FLOREA, student la Craiova
POPESCU GOGU ADAM, avocat din Craiova
POPESCU GHEORGHE, avocat din Bucureşti, mort la Botoşani
POPESCU PETRE, doctor
POPESCU TICĂ, învăţător din Albota Argeş, împuşcat la Piteşti, sept. 1946
POPOVICI ION, fost consul general, la Piteşti în 1959
POPOVICI MARIA
POPOVICI MIRCEA, student din Oarba Gorj, executat la Jilava 31.10.1953
POPŞA VASILE din Ieud Maramureş, mort în luptă în 1949
POPŞA ION , frate, student, exterminat la Tg. Ocna
POTÎRCĂ VIRGIL, fost ministru, exterminat la Sighet 10.05.1952
PRECUP NICOLAE, din Braşov, mort la Peninsula 1953
PREDESCU NICOLAE, din Ghidici Dolj, la Aiud
PROTOPOPESCU, aviator, la Aiud
PUŞCHIŢĂ PETRE MUTAŞCU, din Domaşna Severin, împuşcat în 1949
PĂIS MIHAI, ofiţer
PARASCĂU, ţăran, mort în M. Făgăraş
PRIORIN HILDEGARDIS, maică superioară a Ord. benedictin
PINTORI ERALDO, la Aiud
PUIU TRAIAN, răpit din străinătate, ucis în România
PASCU ION, exterminat la Jilava în 1951
PĂTRĂŞCANU LUCREŢIU, fruntaş comunist ilegalist, executat în 1954
PÎRÎU TOMA, mort în luptele din Făgăraş în 1950
POP ION, partizan din Făgăraş, executat în 1957
PRIDON, învăţător, partizan din Făgăraş, executat în 1951
PINTILIE NELU, student medicină, exterminat la Piteşti
POLICALĂ, avocat din Brăila, exterminat la Aiud în cîteva zile după o discuţie în contradictoriu cu Filderman
POPARDĂ CONSTANTIN, elev din Dragomireşti Neamţ, dispărut (mort)

RUSU ALEXANDRU, episcop greco catolic de Baia Mare, mort la Gherla, 1965
RACOTĂ N. VASILE, profesor
RADINĂ VASILE, ţăran din Tg. Lăpuş, la Botoşani
RADIVOIEVICI, ţăran din Lugoj, la Aiud
RADU OCTAVIAN, colonel, la Aiud
RANGA, medic, la Aiud
RĂDUCANU ION, fost ministru
RĂDULESCU ANDREI, fost preşedinte al Curţii de Casaţie, exterminat la Aiud
RĂDULESCU LIVEZI, avocat din Craiova, la Aiud
RĂDULESCU POGONEANU VICTOR, fost consilier de legaţie, mort la Rm. Sărat 1962
RĂŞCANU GR. PETRE, fost procuror general, exterminat la Piteşti
RARINCESCU CONSTANTIN, prof. univ., mort la Piteşti
RADU OCTAVIAN, colonel, mort la Aiud
REISNER HILDEGARDE, maică superioară a Ord. benedictin
RETEZILĂ, maior, executat pe 15.01.1951
ROBU IANCU, din Craiova
ROBU ION, economist
ROMANESCU MIHAI, general, executat la Jilava pe 8.02.1952
ROŞCULEŢ VOICU, avocat din Constanţa, mort la Midia
ROZEI AUREL, împuşcat în 1953
ROXIN TEODOR, fost deputat de Bihor, exterminat la Rm. Sărat
RUNCEANU AUREL, general, mort la Securitatea din ploieşti 1950
RUSU VASILE, ţăran din Satu Nou Maramureş, împuşcat ca partizan
ROZIN GHEORGHE, general, exterminat la Văcăreşti
RANG IOAN, avocat, exterminat la Canal
RADU ION, elev, mort în luptele din Dobrogea
ROMNICEANU MIHAI, fost ministru, mort la Piteşti
ROIBAN, elev, mort la Peninsula.

SUCIU ION, mitropolit greco catolic, exterminat la Sighet 27.01.1953
SCHEFLER IANOŞ, episcop romano catolic
SABO ALEXANDRU, preot din Baia Mare, în 1949

SAMOILĂ ION, din Ignişu Tîrnava, executat la Jilava 31.10.1953
SANDOVICI NICOLAE, student din Iaşi, exterminat la Piteşti în 1953
SANDU TUDOR, scriitor
SĂNDRIŞTEANU ALEXANDRU, colonel, exterminat la Tg. Ocna în 1951
SĂLĂGEANU PAMFIL, din P. Neamţ, la Gherla în 1951
SAMSONOVICI, general, exterminat la Aiud
SANDOVICI, inginer, la Aiud în 1950
SANDU MATEI, preot din Iaşi, împuşcat la Iaşi
SAVU CONSTANTIN, preot din Chilii Muscel, la Piteşti
SCRIMA ION, profesor, mort la Mărgineni în 1965
SCURTU IOSIF, ţăran din Boş Hunedoara, la Gherla.
SECU ŞERBAN, împuşcat la Jilava în 1953
SERAFIM ILISIE, student, împuşcat la Piteşti în 1953
SILAGHI NICOLAE, ţăran din Arpaşul de Jos Făgăraş
SICHITIU ION, general, fost ministru, exterminat la Aiud
SION din Botoşani
SIMIONESCU CEZAR, avocat din Bucureşti, în martie 1959
SIMIONESCU ION, doctor în medicină, împuşcat la Peninsula în iunie 1951
SPULBATU, ziarist din Arad, exterminat pentru încercare de evadare
SOCOL LIVIU, partizan din Făgăraş, executat în 1956
SORESCU DUMITRU, colonel din Craiova
SORESCU ERACLE, cioban, împuşcat cu partizanii din Făgăraş
SPIRIDON ION, deputat de Dorohoi
STAN, ţăran din Dolj, mort la Grindu în 1960
STAICU, din Muscel
STANCIU, doctor, partizan din Făgăraş, ucis de securitate în anchetă
STĂNCULESCU LUCIAN, medic din Bucureşti
STĂNESCU D. CONSTANTIN, din Ţigăneşti Muscel, mort în lupte la Furnicoşi
STĂNESCU DUMITRU, (tatăl), din Ţigăneşti Muscel
STATE AUREL, profesor, mort în urma torturilor
STETIN ELENA, profesoară din Bucureşti, moartă la Văcăreşti în 1954
STOENESCU, mort la Slatina în 1946
STOICA IONUŢ, student din Bucureşti, mort în lupte la Bucureşti, ian. 1949
STOICA VASILE, fost ambasador, mort la Jilava 1959
STOICULESCU ION, colonel din Bucureşti mort la Aiud în 1952

STRAT GEORGE, ţăran din Bucovina, mort la Stoeneşti în 1960
STRUGURAŞ, din Mediaş, omorît la Piteşti în 1945
STURZA ALEXANDRU (SANDU)
SUCIU, ţăran, mort în luptele din munţi
SUDITU, ţăran, mort la Gherla

ŞERBAN GHEORGHE, student, exterminat la Piteşti în 1951
ŞERBAN GHEORGHE, preot din jud. Constanţa, împuşcat la Baia Sprie de santinela din post, Faur, în timp ce lucra în zona interzisă din ordinul şi sub paza miliţianului. Fiind bolnav, refuzase să intre în mină.
ŞERBAN VASILE, pădurar din Călimăneşti Maramureş, la Gherla în 1960
ŞERBAN, ţăran, mort în luptele din Făgăraş
ŞERBAN, ţăran din Văliug Banat, executat cu partizanii
ŞERBU GHEORGHE, executat în 1952
ŞIRIANU, ziarist, împuşcat la Aiud - încercare de evadare
ŞUŢĂ VASILE, din Cig Sălaj, la Gherla în 1954
ŞOVĂIALĂ GHEORGHE, mort în luptele din Făgăraş
ŞTEFAN ALEXANDRU, elev din Dorohoi, mort la Suceava în 1948

TĂNASE ALEXANDRU, student din Băbeni Vîlcea, executat la Jilava 31.10.1953
TĂNASE ION, din Bratoboieşti Dolj, împuşcat în iulie 1949
ŢAMPĂU GHEORGHE, ţăran din F-dul Moldovei, împuşcat în iulie 1949
ŢAMPĂU GHEORGHE, preot din jud. Hunedoara, mort la Aiud în 1962
TASE TUDOR, magistrat, împuşcat în Jugoslavia în 1948
TAŞCĂ GHEORGHE, profesor universitar
TÎRZIU ION, avocat din Lugoj, mort la Aiud
TĂTĂRANU COSTEL, guvernator BNR, asasinat la Sighet
TĂTĂRASCU ALEXANDRU, general, la Sighet
TARTLER ERIC, ţăran din Braşov, executat la Jilava 31.10.1953
TEODORESCU CONSTANTIN, prof. din Arad, asasinat în 1946
TEODORESCU DARIE, colonel din P. Neamţ, mort la Aiud
TEODORESCU ELENA, la Miercurea Ciuc în 1957
TETORIAN DAN, colonel, executat la Jilava 15.12.1949
TIMOFTE, împuşcat cu soţia în Jugoslavia în 1949
TOPLAN, avocat, mort la Jilava
TOLAN ION, din Magda Arad, împuşcat la Jilava la 31.10.1953
TOMA SIMION, exterminat la Aiud nov. 1950

TOMESCU, colonel de stat major, la Gherla în 1962
TOMESCU GHEORGHE, preot din Ţigăneşti Muscel, mort la Botoşani 1961
TOMESCU ION, preot din Balşa Hunedoara, la Salcia în 1961
TOMŞA ION, inginer din Arad
TELER ALEXANDRU, student, mort la Botoşani
ŢICALĂ VASILE, ţăran din Dragomireşti Maramureş, mort la Peninsula 1950
ŢIGOI TIBERIU, mort la braşov în anchetă în 1949
TOMURUC VASILE, învăţător, fost prizonier, mort la Strîmba în 1959
TOPA PETRE, medic, mort la Văcăreşti în februarie 1954
TOPÎRCEANU, ţăran din Tîrgşor Prahova
TRANDAFIR NICOLAE, mort la Aiud în 1950
TRESTIOREANU CONSTANTIN, general, la Piteşti
TRIFU din Turda, la Aiud în 1951
TROCAN, împuşcat ca partizan
TURCU, funcţionar din Craiova
TUDOR NICOLAE, muncitor din Bucureşti, mort la Grindu 1960
TUTOVEANU, împuşcat în Jugoslavia în 1949
TUTUNARU, student din Craiova, împuşcat pe frontieră în 1948
TONEGARU CONSTANTIN, poet, mort la Canalul morţii
TOMESCU ALEXANDRU, magistrat, mort în anchetă în 1949
TOADER GHEORGHE, inginer din Făgăraş, ucis la Gherla în 1951
TUCĂ, ofiţer artilerie, exterminat la Jilava pentru evadare

UDRIŞTE ION, din Olt, mort la Aiud în 1962
UŢA ION, ţăran din jud. Severin, la Gherla 1959
UŢA, colonel, mort în munţii Semenic, în lupte, ian. 1949
USATIUC CLAUDIU, profesor, mort în anchetă la Timişoara

VACA MARIN, ţăran din Caraşova Banat
VACA NICOLAE, ţăran din Caraşova Banat
VAIDA PETRE, inginer, asasinat în timpul anchetei la Min. Interne 1953
VAITOIANU GHEORGHE, general, exterminat la Sighet
VARZAN CONSTANTIN, ţăran din Pristel Mehedinţi, împuşcat la T. Severin la 19.11.1946
VARZAN ION, din Reşiţa, mort în 1977 la Timişoara
"MOŞ" VASILICĂ, din Vaslui, mort la Aiud în 1976
VĂTĂŞELU ŞTEFAN, din Constanţa, împuşcat în 1956
VÎLCU GRIGORE, ţăran din Pantelimon Constanţa, exterminat la Stîncă 1953

VELICU, mort la Aiud
VĂTUŞAN GILLES, tehnician din Huşi, la Poarta Albă în 1954
VENETU ION, fost preşedinte tribunal
VERNICHESCU, inginer, mort în lupte în munţii Semenic ian. 1949
VLAD MIHAI PETREANU, student din Dragomireşti Maramureş, executat la Jilava 31.10.1953
VASILESCU COLORADO NICOLAE, inginer, împuşcat în 1953
VASILESCU PETRE, general din Bucureşti, mort la Galaţi în 1958
VASILACHE HARALAMBIE, mort la Gherla în 1962
VASILIU GHEORGHE, general, exterminat la Sighet 10.09.1951
VASILIU P., general, executat la 2 iunie 1946
VASILIU, doctor în medicină
VĂTĂŞOIU GHEORGHE, student, exterminat la Piteşti în ian. 1951
VUCU CORNEL, preot, la Gherla în 1961
VULCĂNESCU MIRCEA, prof. univ., exterminat la Aiud în 1952
VALJAN, avocat din Bucureşti
VIŞOIU, colonel, mort la Aiud în 1951
VĂTĂJESCU, avocat din Bucureşti, mort la Aiud în 1962
VLED BUNEA ELEONORA, moartă la Miercurea Ciuc 29.02.1956

ZAHARIA ION, mort la Aiud în 1951
ZAMFIRESCU CONSTANTIN CĂŢEASA, fost ministru, mort la Botoşani 12.12.1965
ZINA GHEORGHE, profesor, la Aiud 1955
ZOTTA PAUL, la Peninsula 21 ianuarie 1953
ZVERCA, medic, mort la Aiud 1957
ZUBAŞCU ILIE, ţăran din Dobrogea, mort în anchetă la Constanţa în 1951
ZURESCU ION, jurnalist
ZWIEDINEK ANTON, general, exterminat la Sighet în 1953
ZGÎRCEA IONICA, ţăran, mort la securitatea din Vîrşeţ în 1952
ZAHARIA ROMEO, colonel, aghiotantul mareşalului, mort la Ocnele Mari

Tabelul inserează nume, o infimă parte din cei ucişi în închi-

sori, în lagăre, colonii de muncă, în acele locuri improvizate cu o grabă atît de ucigaşă de „puternicii“ zilei : va veni poate vremea cînd vom cunoaşte numele tuturor.

Dar, pentru mine şi pentru toţi care ştim că nu numai în închisori au fost ucigaşi, ci pretutindeni unde a acţionat „aparatul comunist“, voi reveni şi mă voi referi la cazuri care ne îndreptăţesc convingerea că niciodată şi nicăieri n-a fost mai slobodă mîna ucigaşilor, şi mai groasă, mai eficientă şi mai impenetrabilă perdeaua care i-a acoperit.

Acum, cînd doar închei un alt capitol din viaţa mea, nu numai la numele celor ucişi şi schingiuiţi mă opresc, căci deasupra mea planează încă sufletele atîtor oameni, întregi, sănătoşi, dîrji, credincioşi şi demni, ale căror trupuri au putrezit prin văgăuni, iar duhurile lor, la alt „moment“ de răscruce, încearcă să însenineze cupola neamului şi ne cer nouă:

„Daţi tuturor cele ce sunteţi datori: celor cu darea dare, celui cu vamă, vamă, celui cu teama, teamă, celor cu cinstea, cinste.“

Şi tot sufletele ne mai sfătuiesc:

„Suferinţa aduce răbdare şi răbdarea încercare şi încercarea nădejde, iar nădejdea nu ruşinează pentru că vine de la Dumnezeu.“

La 5 iunie 1954, în poarta închisorii Gherla ni s-a spus: „sunteţi liberi“.

Eram străini de tot şi aruncaţi din beznă în lumină, dar lumina era falsă şi amăgitoare, iar drumul era urcuşul Golgotei, pentru mine şi pentru familia mea, căci tot ce a urmat a însemnat alţi 36 de ani în purgatoriul securităţii.

Drumul pe care l-am dăltuit în inima şi-n scrisul meu, cu voia şi puterea lui Dumnezeu, nădăjduiesc să trăiesc ca să-l văd înfăţişat spre slava Cerului, cinstirea sufletelor celor răpuşi şi reabilitarea adevărului.

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE 5

Regele Mihai – Generalul Antonescu – Horia Sima 11
Stat naţional-legionar – La mormîntul lui Vasilică Creangă – Marea adunare din Piaţa Naţiunii 12
Corneliu Codreanu – Horia Sima – Noii „veniţi” în Mişcare şi excesele lor 14
Poziţia mea – Sînt chemat la prefect – Îmi reiau activitatea în judeţul Roman 16
Rătăciri – Cazul Paul Marcus 19
Hotărîrea de a-l înfrunta pe Sima – O adunare în sala Modern 21
Rebeliunea – Horia Sima se refugiază în Germania 22
La orizont : cel de-al doilea război mondial 26
Încep luptele – Ionică Stanciu, primul prieten căzut în război 27
Naşterea fiului meu 28
În iadul conflagraţiei 30
Constantin N. Vasiliu Bolnavu 32
Tot despre război – Abolirea Statului naţional–legionar 34
Batalionul Sarata 35
Continuă confruntările – Întoarcerea din Crimeea 36
Sărbătorirea lui Căprioară şi Ciută 38
Lagărul de la Tîrgu-Jiu 40
Măsuri dictate de starea de război – Sabotajul 42
Adela 43
Reprezentant al baroului în Comisia de apeluri fiscale privind profesia – Calea folosită în profesie 45

Fratele Miță – Cazul Vasile Slabinschi – Procurorii Tipa și Voitinovici 47
Refugiul – Plecăm spre Tia-Mare – Gara de Nord 50
Tia-Mare 54
23 august 1944 56
Ne întoarcem din refugiu – Se deschid porțile iadului : comunismul 58
Moroeni 60
Tili Raicovici : o figură de legendă 67
Din nou la Roman – Rolls-Royce-ul regal 75
Sandu Voitinovici – Tribunalul poporului – Procesul Mareșalului. 77
Onestitatea unui evreu 79
Întoarcerea din refugiu – Epurarea corpului de avocați – Situația mea 81
Despărțirea de Moroeni – Arion 84
Revenirea definitivă la Roman. Din nou în probleme 89
Stabilizarea monetară 94
Radierea din barou 96
Securitatea – Primele arestări – Preotul Pîslaru 105
O discuție cu Mihail Arion 110
Evacuarea din casă 112
Hărțuielile securității 115
Arestarea 116

ÎNCHISORI 123
SUCEAVA 125
AIUD 141
VĂCĂREȘTI 171
JILAVA 179
OCNELE MARI 185
GHERLA 225

Addenda : Lista parțială a deținuților politici decedați în perioada 1945-1964 235